

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CHR. RASMUSSEN

FREDERIKSBERG KIRKE

1734 * 1934

FREDERIKSBERGS UDVIKLING, SÆRLIG DEN
KIRKELIGE, FRA MIDDELALDER TIL NUTID

LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG

EJNAR MUNKSGAARD

KØBENHAVN

MCMXXXIII

CHR. RASMUSSEN

FREDERIKSBERG KIRKE

1734 * 1934

FREDERIKSBERGS UDVIKLING, SÆRLIG DEN
KIRKELIGE, FRA MIDDELALDER TIL NUTID

UDGIVET AF
FREDERIKSBERG SOGNS MENIGHEDSRAAD
I ANLEDNING AF KIRKENS 200 AARS JUBILÆUM

LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG
EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN
MCMXXXIII

SPUNR
BOSTRYAKERI

De Præster,
som har gaaet
Tjenestens Gang
i de skiftende Tider,
in memoriam.

Højtidshal og Hverdagshus,
Stille Bøn og Salmehrus,
Kraft til dagligt Virke,
Guddomsord i Tjenermund,
Font og Bord paa Alippegrund
— det er Herrens Kirke.

FORORD

*Vade liber, verbisque meis loca grata saluta.
Gaa, lille Bog, og bring de elskede Steder min Hilsen.
Ovid: Tristia 1, 1, 15.*

Den lille, ottekantede, vedbenklædte Kirke paa Frederiksberg Runddel hører til de kendteste Kirker i Danmark og er vistnok i Øjeblikket den stærkest benyttede i Landet, hvad kirkelige Handlinger angaar. Det vil da formentlig ikke synes urimeligt, at Frederiksberg Sogns Menighedsraad har ment, at et Arbejde om Kirkens Historie i Anledning af 200 Aars Jubilæet den 6. Januar 1934 kunde have Interesse i videre Kredse. Skønt jeg ikke er Faghistoriker, har jeg faaet overdraget den Opgave at fremstille Kirkens Historie, og for denne Opgave er jeg meget taknemlig. Det har gennem Aar været mig en kær Fritidssyssel at leve mig sammen med Fortidens Skikkelser og ind i dens Tilstande. Om selve Bogen som Produkt har jeg blot eet at sige: Man bedes tage Vilje for Evne.

Som Arbejdet skred frem, udvidedes Rammerne uvilkaarligt, saa det indtil Aar 1700 egentlig er blevet en (fordringsløs) Frederiksbergshistorie i Almindelighed, og først derefter tages der særligt Sigte blot paa den kirkelige Historie. Meget kunde sikkert være gjort langt bedre; dog haaber jeg, der i Bogen kun vil kunne findes faa positive Urigtigheder.

Universitetsbibliotekets Personale har venligt og utrætteligt fremtaget smaa Bjerge af Bøger til Benyttelse under Bogens Udarbejdelse og altid med den Venlighed i Haandsrækningen, der gør, at man uvilkaarligt hygger sig paa Bibliotekets Læsesal. Paa Nationalmusæet har i særlig Grad Hr. Magister V. Hermansen bistaet mig, og her saavel som i Landsarkivet for Sjælland og Rigsarkivet har jeg mødt megen

Venlighed. Hr. Overretssagfører Sundbo takker jeg for megen og kyndig Bistand. Frederiksberg Begravelsesvæsen og Teknisk Forvaltning, som har bidraget med mindre Tilskud til Bogens Udstyrelse, takker jeg derfor. Taknemlig er jeg ogsaa mod de mange, der beredvilligt har besvaret mine mange skriftlige og mundtlige Forespørgsler, og endelig takker jeg Hr. fhv. Kommunalærer, cand. phil. N. Stenfeldt for nyttige Vink og megen Hjælp i Arkivarbejdet samt stud. teol. Martin Jensen, der har lettet mig Arbejdet ved at udarbejde Navne- registret.

Frederiksberg, i December 1933.

Ch. Rasmussen.

SOLBJERG BY OG SOKKELUND HERRED

Frederiksbergs Grænser er omtrent de samme i Dag som fordum. Blot ved Ladegaardens Terræn er der sket nogen væsentlig Forskydning, idet noget Jord fra København 1620 er bleven erhvervet af Christian IV til Ladegaarden og derved gik tabt for København, idet Ladegaarden hørte under Københavns Slot, der var underlagt Sokkelund Herreds Jurisdiktion. Dette er Grunden til, at Frederiksberg, der er Københavns Slots Ladegaards Mark, er en selvstændig Kommune den Dag i Dag.

Paa Frederiksbergs Grund laa fra gammel Tid en Landsby, Solbjerg. Man har villet søge den et Sted paa Vesterbro, hvilket maa betragtes som udelukket. Derimod er det en udbredt Mening, at det gamle Solbjerg har ligget et Sted ved Smallegade. Man har støttet sig paa et Tingsvidne, der i 1695 kunde huske over 60 Aar tilbage i Tiden og kunde mindes, at i hans Barndom »blev afbrændt [skal være: afbrudt] en By, som stod vesten for som nu Ny Hollænderby er opbygget, kaldtes Solbjerg, og Jorden underlagt Ladegaardsjorden«. Ny Hollænderby laa i Allégade, og Vest derfor antog man maatte være ved Smallegade, hvorfor man ogsaa tog den lille Dam ved Andebakkestien for Solbjergs gamle Gadekær. Nyere Undersøgelser synes imidlertid at godtgøre, at Solbjerg har ligget omtrent ved Nordkanten af den nuværende Solbjerg Kirkegaard (altsaa henimod Frederiksvej) og ved Fasangaarden. Den Bakke, hvor nu Schweitzerhytten ved Zoologisk Have findes, er vistnok ogsaa det eneste Punkt, hvortil Navnet Solbjerg (bortset fra en vag Paategning paa et svensk Kort fra 1659) kan stedfæstes. Paa Kort af den svenske Ingeniørofficer Erik Dalberg i Pufendorffs Værk om Carl X Gustav og i Teatrum Europæum (VIII, 147) ses en stor Dam tæt Vest for Ny Hollænderby i Allégade, hvilken Dam maa være en Del af den nuværende Frederiksberg Have, hvor Fugtigheden altid var meget stor. Afløbet gik ned over Allégadekrydset til St. Jørgens Sø. Denne Dam har muligvis været Gadekær for Solbjerg By. Efter en

anden Opfattelse skal Solbjerg By have ligget omtrent hvor Frederiksberg Slots Lakajgaard nu ligger. Endeligt bliver Sagen vel næppe afgjort, før man engang skulde træffe paa nogle af de gamle Brønde.

Indtil 1623 gik Alfarvejen fra København til Solbjerg over Peblingsøens Dæmning (Gyldenløvesgade), hvor den paa det Sted, hvor den store, ny Ladegaard opførtes 1623, delte sig i Vejen til Islev—Ballerup—Jægerspris (den nuværende Godthaabsvej) og en anden Gren, der stilede efter Frederiksberg Bakke og Solbjerg. Begge disse Vejgrene fandtes endnu 1682. 1623 annekterede Kongen de to Veje som Kongeveje. Den nuværende Bianco Lunos Allé er ved Gl. Kongevej et lille Stykke af den gamle Solbjergvej, der nedlagdes, da Prinsessernes Gaard ved Frederiksberg Runddel indrettedes 1663. Samtidig førtes Gl. Kongevej, der hidtil havde heddet »Kongens Lønvej til Ladegaarden«, ud gennem Fæstningsvolden for at forbinde Skraavejen (Amicivej) med Byen. En Tid hed hele Gl. Kongevej fra Vesterbro til Amicivej »Vejen til Prinsessernes Gaard«, men det blev imidlertid »den gamle Kongevej« til Ladegaarden, der gav hele Vejen sit Navn, hvilket findes allerede i Matriklen af 1682. 1665 lukkedes Vejen med en Port ved St. Jørgens Sø og en ved Allégade, men 1699 blev Vejen gjort til Alfarvej til Frederiksberg, hvorimod Frederiksberg Allé, der havde været det indtil da, nu blev gjort til Kongevej og først aabnet for almindelig Færdsel langt ind i det 19. Aarhundrede.

Da Kongen annekterede Solbjergvejen, der var Københavns gamle Udfartsvej til Roskilde, lagde han Roskilde Landevej fra Solbjerg over Valby, saa den paa Valby Mark løb sammen med Køgevejen og med den til Vesterport. 1641 forlængedes selve Kongevejen fra Langvaddam (Damhussøen) til Roskilde og lagdes da noget Syd for den alfare Vej. Det gamle Kongevejsstykke fra Damhussøen til Frederiksberg, hvis Retning endnu kan ses som Matrikelskel, overlodes 1777 til Frederiksberg Bys Beboere sammen med Frederiksberg Fællid, der endnu 1675, da Teglgården byggedes paa Smallegades søndre Side fra Andebakkestien til Fasanvej, naaede helt ind til Ny Hollænderbys Gaarde paa Allégades Vestside.

Solbjerg (hvoraf kendes ældre Navneformer som Solbyerghe, Solbyergh) ligger i Sokkelund Herred, hvis Navn i ældre Tid var Støvnæs Herred med gamle Navneformer som: Styfnishæreth, Stufnisheret, Støfneshæreth, Støfneshæret, Støfnishæret, Styfnishæreth, Styfnishæret, Stewnshæreth, Stæffuensherrith, Stæfnshæret, Steffnica provincia, Stønishæret, Støfnshæret.

Solbjerg hørte til den Halvdel af det gamle Støvnæs Herred, der i sin Tid tilhørte Roskilde Domkirke. Spørgsmaalet er blot, hvornaar dette Tilhørsforhold er begyndt.

Saxo har den bekendte Fortælling om Svend Estridsen, der ved Ottesangen i Domkirken lader nogle Stormænd dræbe efter et Julegilde, fordi han troede, de i deres Rus havde røbet forræderske Planer. Da Kongen senere vil deltage i Højmessen, spærrer Biskop Vilhelm ham Vejen i fuldt Skrud og kalder ham en blodig Bøddel, hvor efter Kongen gaar bort for at vende tilbage barfodet og i Bodsdragt, kaster sig til Jorden ved Kirkens Indgang og løses af Bandet af Bispen. Tredjedagen efter kommer Kongen igen i hele sin kongelige Pragt og skænker som Bod Halvdelen af Støvnæs Herred til Kirken.

Denne Fortællings historiske Værdi bestrides af Erslev, der antager, at det halve Herred er skænket Roskildeskirken af Absalon, idet han henviser til et Pavebrev af 1299 (se nedenfor). Imod denne Opfattelse gaar Johs. Steenstrup, der hævder den gamle Beretnings Ægthed og hvis Tankegang i Hovedsagen formentlig er rigtig:

De mange Pavebreve fra Absalons Tid, som bekræfter, at Absalon ejer Borgen Havn med Tilliggende til sin Død, og at det derefter altsammen skal tilfalde Roskilde Domkirke, skyldes rimeligvis den Omstændighed, at det for Absalon — der jo havde vægret sig stærkt ved at forlade Roskildestolen — gjaldt om at bevare sine tro Sjællænderes Støtte; han stolede ikke rigtig paa Skaaningerne. Og da han utvivlsomt ansaa Kampen for Danmarks Forsvar for en af sine Hovedopgaver, som han kun kunde udføre fra Sjælland, maatte han stadig have fast Rod her. Derefter maatte baade Urban II (1186), Clemens III, Kardinal Centius, Cølestin III (1193) og Innocents III (1198) bekræfte hans Ejendomsret og Testamenteringsret til Københavns Slot og dets Tilliggende.

Med omtrent ens Udtryk hedder det i disse Breve: »Idet vi efter kommer dit rimelige Ønske, bekræfter vi med apostolisk Myndighed og kundgører ved dette Brevs Vidnesbyrd, at du for din Levetid maa beholde Borgen Havn, som den nylig bortgangne højsalige Kong Valdemar gav dig, og som du i from Iver har givet til Roskilde Kirke med det Vilkaar, at den efter din Død skal frit tilfalde denne Kirke, saaledes som du nu rettelig og uden Kævl besidder den, med al dens Tilliggende, nemlig Særslev (Serritslev), Solbjerg, Vanløse, Vigerslev, Valby, et Bol i Brønshøj (eller: Gaarden Brønshøj), Emdrup, en Gaard i Gentofte med al dens Tilliggende, Mørkøv med al dens Tilliggende,

Bagsværd, Virum, Høsterkøb, Ovre, Borgby (Taarnby), Nærum med alle deres Tilliggender, desuden alt det Jordegods, som din Borgfoged Niels erhvervede i Henhold til den Kontrakt, som var sluttet mellem Eder.«

Ifølge Ordlyd og Sætningsbygning kunde det se ud, som Kongegaven kun har omfattet selve Borgen Havn, men derimod ikke dens vidtstrakte Tilliggende. Sammenhængen kunde da synes at være den, at Absalon til den Borg Havn, han havde faaet af Kongen, samlede et helt Kastellani (Borggods), idet han bl. a. har anvist store Dele af Roskilde Stifts Gods dertil, men han har ogsaa selv ved Køb og Mageskifte erhvervet Gods, som han har lagt ind under Borgen med det Formaal, at Tilliggendet som Borgens materielle Rygstød skulde hjælpe til at fremme dens Bestemmelse: at være Midtpunktet for Landets Forsvar, en beskyttet Købmandsby.

Bekræftelsesbrevenes Nødvendighed kan kun forstaaes, naar en Del af Borgens Tilliggende hørte til Roskilde Domkirke, saa Absalon for at kunne raade, som han vilde, maatte have Roskilde Kapitels Samtykke og pavelig Bekræftelse derpaa. Havde alt det nævnte Jordegods derimod været en Gave fra Kongen, var Absalon i sin fulde Ret til at beholde det, saalænge han vilde, og han kunde ved sin Død testamenter det til Roskildesædet uden nogens Samtykke og Bekræftelse.

Naar Bonifacius VIII hundrede Aar senere (1299) udsteder et Bekræftelsesbrev til Biskop Johannes af Roskilde og siger, at Kong Valdemar i sin Tid af Kærlighed til Roskildekirken havde givet »Byen København og Halvdelen af det Herred, hvori denne By i dit Stift ligger, hvilke da hørte under Kongen« til Absalon og gennem ham til Roskilde Domkirke, da maa Bonifacius og hans Hjemmelsmænd være fejl underrettede om, hvad der var sket tidligere, og have sammenblandet Sv. Estridsens og Valdemars Gaver. Og i de tidligere Breve er der af gode Grunde ikke Tale om »Byen København«, men om »Borgen Havn«, og heller ikke nævnes i disse ældre Breve det halve Støvnæs Herred, saa meget mere som flere i disse ældre Breve nævnte Lokalteter (Høsterkøb, Nærum og Ovre) ikke ligger i Støvnæs Herred.

Det synes altsaa at være Tilfældet — men med Sikkerhed kan det formentlig ikke afgøres — at det gamle Frederiksbergomraade, beliggende i Støvnæs Herred, af Sv. Estridsen som Del af en Mandebod er givet til Roskilde Domkirke og senere af Absalon kædet sammen med andet Tilliggende til Københavns Slot — altsammen til Gavn for Roskildestolen og saaledes, at Roskildekapitlets Ejendomsret ikke krænkedes.

Da Ingvar Hjort 1328 fik Borgen i København som Len af sin Broder, Biskop Johannes i Roskilde, hørte Solbjerg, som den ene af Biskoppens Byer (oppida episcopalia), til Borgen.

I Roskildebiskoppernes Jordebog fra 1377 er Landsbyerne Seridslev, Solbjerg med Nyby, Valby og Vigerslev ligesom Magleby og Borgby (Taarnby) paa Amager henlagt til Borgen i København. Vi faar dær at vide, at Solbjergs 8 Bol (Fuldgaarde, c. 100 Tdr. Land, en Skatteansættelse) var underlagt Roskilde Bispestol: Andreas Brydgæ (Bryde) havde $\frac{1}{2}$ Bol og betalte 4 Pund Korn i aarlig Afgift, Johannes Yfiksson $\frac{1}{2}$ Bol og 4 Pund aarlig, Johannes Frostæ 1 Bol og 8 Pund, Kanutus (Knud), Jacobus Thruelsson, Sweno (Svend) Christiernsson, Laurencius Jonsson, Petrus Jønsson, Sweno Jacobsson, Bundo, Johannes Kædesson og Paulus Pætersson hver $\frac{1}{4}$ Bol og 2 Pund Korn aarlig. Desuden laa $3\frac{3}{4}$ Bol øde, det vil sige 5 Gaarde. Man maa huske, det er lige efter den sorte Døds Tid. Der maa imidlertid ogsaa have været Selvejere i Solbjerg By, da samme Jordebog nævner, at en Peder Nielsen (Petrus Nicolai) af Solbjerg havde en Gaard i den vestlige Del af København, hvilket ligeledes er Tilfældet med en P. Niclesson (den samme ?), der ogsaa havde Hjemsted i Solbjerg.

1620 var der 7 Bomænd i Solbjerg, der hver betalte i Tiende $2\frac{1}{2}$ Pund Byg og 1 Td. Havre, 1 som gav 3 Pund Byg og ingen anden Smaaredsel, hvorimod de andre syv gav hver 1 Gaas, 2 Oste samt Tiende af Lam, Føl og Kalve; desuden 9 Husmænd, som gav hver 1 Gaas. Det blev ialt $20\frac{1}{2}$ Pund Byg, 7 Td. Havre, $10\frac{1}{2}$ Kurantdaler 16 Sk., for Føl og Kalvetiende $\frac{1}{2}$ Daler, for et Lam $\frac{1}{2}$ Daler, for 1 Gaas 12 Sk., for Ostetiende 14 Sk. i slette Penge.

Da Solbjergs 8 Bol havde en meget stor Udsæd, altsaa et meget stort dyrket Areal, er Landsbyen Nyby kort før 1370 grundlagt derafra, og den har iflg. Roskildebispens Jordebog 3 Bol: Johannes Judæ, Johannes Pætersson, Matheus Pætersson, Petrus Swensson, Thrugillus Murræ, Stik og Laurencius Thordsson, der hver havde $\frac{1}{4}$ Bol og hver gav 1 Øre i aarlig Afgift. Desuden laa $1\frac{1}{4}$ Bol øde.

Nyby blev af Christian III i 1548 omdannet til en Ladegaard, der senere, i 1621, tilligemed Solbjerg, der nedlagdes dette Aar, blev lagt ind under den ny Ladegaard.

Den kgl. Historiograf Hans Svaning fortæller følgende:

Ved Solbjerg samlede Christian II i 1522 en Hær paa 10,000 Mand mod Lybækkerne. Sigbrit vilde gerne se Lejren og gik derud alene sammen med en Pige, men indhentedes ved Peblingsøen af 2 fulde

Soldater, der kastede den forhadte Dame i Søen. I samme Øjeblik kom Kongen ridende, saa Sigbrit ligge i Søen, kæmpende med Døden, fik hende trukket op og sat i en Vogn, red efter Soldaterne, slog dem til Jorden med sin Staalbue og lod dem nogle Dage efter halshugge. Paa Hjemvejen fra det ufrivillige Bad var Sigbrit endnu en Gang udsat for Livsfare, thi da hun kom til Porten, stod der en Hob Soldater fra Roskilde, der flere Gange skød paa hende, dog uden at ramme.

1394 nævnes Borgen Havn og dens Birk (*castrum Hafniense et eius aduocacia*), og 1419, da Kongen og Bispen strides om Borgen, nævnes Borgen Havn med sit Tilliggende, nemlig Byen Havn og andet Gods liggende paa Landet (*castrum Hafnense cum suis attinenciis, videlicet villa Hafnensis et alia bona in rure situata*), og i begge Tilfælde maa Solbjerg regnes under Tilliggendet til Borgen, hvilket deltes i Amager paa den ene Side og Birket paa den anden. Det maa erindres, at et Birk ikke var en geografisk Bestemmelse som f. Ex. et Sogn, men et retsligt Tilhørsforhold, der naturligvis godt, som her, kan dække et geografisk Omraade. Af Kansleren Claus Giordsens Optegnelser fra Tiden kort efter Københavns Belejring 1523 fremgaar det, at Solbjerg og Nyby Bønder ydede Landgilde til Københavns Slot ogsaa efter at Kongen havde overtaget dette. I Københavns Lensregnskaber fra det 17. Aarhundredes Begyndelse nævnes de gamle Bispelandsbyer under Slottet som hørende til Københavns Birk. 1621 siges den nedlagte Solbjerg Bys Jorder at høre til Københavns Birk.

Om Birkets Tingforhold kan ud fra selve Navnet siges, at Birket har været unddraget Herredstinget og nært tilknyttet til Slottet i København. Det synes, som om Slotsbirker jævnlig har haft deres Ting ved Slottet eller udenfor dettes Porte. Hermed stemmer Arild Huitfeldts Beretning, at Christian II 1517 »loed en Dag bestille aff Solbjerg, en Landsby, oc aff de næste Byer omkring Kiøbenhaffn, tolff Bønder, oc lod kaste uden for Slaatz Porten fire Spitze [ɔ: Spyd], som fire Tingstaacke, der lod hand fornæffnde tolff Bønder indgaa, oc indførde Torben, oc beskylte hannom ved Profossen, met samme Beskyldning som faar Raadit« — det var altsaa Birkets Bønder, der paa det lovlige Birkesting dømte Torben Oxe med de kendte Ord: Ikke vi, men hans Geringer dømmer ham, en Formel, der paa jævnt nutidigt Dansk betyder: Thi kendes for Ret — Torben Oxe er skyldig!

I Aarhundredet efter Reformationen delte Birketinget Skæbne med en Række andre Ting, der havde været holdt i Byerne, men nu blev flyttet ud paa Landet, da Bønderne mødte drukne paa Tinge og afsted-

kom Uordener. 1621, da Sokkelund Herreds Tingbøger begynder, var Birket ophævet.

1683 blev Sokkelund Herred og Amager lagt sammen med Smørum og Ølstykke Herreder til en ny Jurisdiktion, der ved kgl. Resolution af 3. Marts s. A. fik Navnet Københavns Birk og fik Tingsted i Ballerup.

Støvnæs Herreds Ting kaldes 1349 »placitum Stochchælundæ« og 1445 »Zokkelunds thing«. Stokkelundnavnet, som er ældgammelt, hidrører maaske fra de 4 Stokke, indenfor hvilke Tinget blev holdt, og er c. 1450 afslebet til Sokkelund, der paa Reformationstiden blev overført fra Tingstedet til Herredet og fortrængte det gamle Herredsnavn Støvnæs. Muligt er det ogsaa, at Stokkelund betyder: Lunden med Grantræer.

Tingstedet har ligget nær ved den c. 1660 ryddede, c. 10 Td. Land store Skov Sokkelund i Buddinge Lundevang. 1682 laa Tinghuset knap 100 Meter Nord for den store Tinghøj.

I gejstlig Henseende udgjorde Frederiksbergomraadet øjensynlig fra ældgammel Tid en Del af Landsognet for den ældste Kirke i København, den gamle St. Clemens Kirke. Bevises af tidlige, middelalderlige Dokumenter kan det ganske vist ikke, men der kan i Virkeligheden ikke ret vel tænkes andre Muligheder. Det vil derfor være paa sin Plads at undersøge denne gamle Kirkes Historie.

ST. CLEMENS KIRKE

Den gamle Hypotese om Vor Frue Kirke som den ældste i København maa forlængst regnes som omstødt, ikke mindst ved Undersøgelsen af et udateret Brev fra Absalons Ærkebispetid, altsaa mellem 1177 og 1201. Det er stilet til Sognemændene (comparochiani) i Havn, og det siges i dette Brev, at da Absalon af deres aandelige Fader og Hyrde Eskil havde erfaret, at de alle i Endrægtighed og med fromt Sindelag havde skænket Trediedelen af deres Korntiende til den hellige Marias Kirke til Opbygning og Prydelse af Guds Hus (ad constructionem et decorem domus dei), bekræftede han dette ved sit Segl og truede dem, der vilde bryde denne Overenskomst, med Udelukkelse af det kirkelige Fællesskab. Dette Brev skal næppe opfattes som en Stadfæstelse paa, at Indbyggerne i Havn for Fremtiden vilde give Tiende til Frue Kirke, da Tienden maa regnes for at have været en almen anerkendt Forpligtelse maaske allerede fra c. 1104, men i hvert Fald da efter 1171. Mest naturligt toges Brevet som Stadfæstelse paa en Gave fra en anden kirkelig Stiftelse til Vor Frue, hvorved man nødvendigvis ledes til at antage, at Havn har haft en Kirke, ældre end Vor Frue. Og her kommer nyere Tidens arkæologiske Forskning godt til Hjælp.

Det ældste København har utvivlsomt ligget i Kvarteret omkring Vestergade og Frederiksberggade. Gadekæret menes at være fundet under Vestergade Nr. 10 i et Jordfaldshul, og Pladsen omkring Kattesund mellem Vestergade og Frederiksberggade hed i ældre Tid Smedebakken og en Del af Vestergade Smedegade — her har vel saa altsaa Landsbyens ældste Smedje ligget.

I dette Nabolag finder vi ogsaa en Kirke. Ved Udgravninger under Frederiksberggade 25 og under Palace Hotel i nyere Tid er det blevet klart, at den første Ejendom ligger helt og holdent paa den gamle St. Clemens Kirkegaard. 30 Fod fra Nr. 27 fandt man et ret svært Granitfundament, som løb skraat ind i Grunden i Retningen Øst—

Vest, altsaa den almindelige Kirkeretning. Fundamentet endte i en stor Hob Sten, hvorfra der igen gik et regelmæssigt Fundament stik i Nord. Der var 14 Fod mellem de Steder, hvor disse to Fundamenter skar Gadelinien. Grundstenen laa i Muldlaget, som dog delvis har været gravet bort, da Stenene blev lagt. Mellem Stenene i den vestøstlige Række stod baade i den sydlige Sidemur og i den østlige Gavl- mur med c. 4 Fods Afstand svære Egepæle, som var rammet lidt ned i Leret. De var flade foroven og har raget godt en Fod op over Muld- laget. De var aabenbart ældre end Granitfundamenterne og har sikkert baaret en Træbygning af meget høj Ælde, langt ældre end Stenbyg- ningen. Fra anden Side vides, at saadanne Bulhuse har været i Brug i København i en meget gammel Tid, og lignende Underlag er under- tiden fundne i Grunde mellem Vimmelskiftet og Stranden, uden at man tidligere har været klar over deres Oprindelse.

M. H. t. de her nævnte Fund af Træpæle og Granitfundamenter kan der formentlig ikke herske nogen Tvivl om, at man her staar ved det sydøstlige Hjørne af den gamle St. Clemens Kirke, først en ældgam- mel Trækirke og derefter paa samme Sted dennes Afløser Stenkirken. Det skulde da være denne Kirke, hvis Tiende ved det udaterede Ab- salonsbrevs Stadfæstelse overdroges til den nye Kirke i Havn: Vor Frue.

Om Trækirkens Udseende kan selvsagt nu intet siges og om Sten- kirkens kun lidt. Da der ikke ved Udgravningen under Hotel Bristol er fundet Spor af Kirkens nordvestlige Hjørne, kan den ikke have naaet hertil, d. v. s. at den højst kan have været c. 100 Fod lang. Bred- den har vel staaet i nogenlunde Forhold dertil, men kendes ikke nøjere. Paa Stenfundamentet har været opført Murværk af Munkesten, hvil- ket senere er bleven brudt ned og alle brugelige Mursten borttaget. Der fandtes kun faa og smaa Murbrokker paa og ved Fundamentet og særlig inde i det Rum, det har omgivet. Nogle Stykker af Figursten i Kløverbladsform har ikke været formede men tilskaarne. Tagsten- stykkerne var af Munkesten. I det Hjørne, der har staaet ind i Grun- den til Frederiksberggade 25, var intet Spor af Gulv at finde. Rum- mets Bund har ligget c. 4½ Fod under det naturlige Jordsmon uden for Bygningen.

Sit Navn har St. Clemens Kirke faaet efter den hellige Clemens (Pave Clemens 1., kaldet Romanus, omkring Aar 100), der efter Tra- ditionen kastedes i Havet med et Anker om Halsen, hvorfor han na- turligvis maatte blive Sømændenes Værner og Helgen, i hvilken Funk-

St. Clemens Maleri paa Altartavlefløj i Aarhus Domkirke.
(Fotografi i Nationalmusæet).

tion han senere afløstes af St. Nicolaus (Biskop i Myra i Lilleasien c. Aar 300). I den ældre Middelalder nød St. Clemens stor Ære i Danmark; han blev Skytshelgen for Aarhus Stift, hvis Domkirke nævntes efter ham ligesom adskillige andre Kirker rundt i Landet, navnlig Købstæderne, hvoraf de fleste dog blev nedbrudt i Middelalderen eller snart efter Reformationen. Mod Slutningen af Middelalderen var Dyrkelsen af St. Clemens i Tilbagegang, der stiftes ingen Clemensaltre eller Clemensmesser, og Andagtsbøgerne har ingen Clemensbønner.

Men værdifulde Mindesmærker om St. Clemensdyrkelsen staar tilbage i Jens Iversens Altertavle i Aarhus Domkirke (med prægtige Fremstillinger af Helgenens Martyrhistorie), Kalkmalerier saavel der som i Roskilde, Ballerup og Skivholme, Relieffer paa Korstole i Sjørsløv Kirke, før i Karup, og en Clemensfigur i Højerup Kirke paa Stevns.

Det maa være den gamle St. Clemens Kirke, der sigtes til, naar der i et paveligt Stadfæstelsesbrev af 1193 paa det Gods, Absalon havde skænket til Roskilde Bispestol til Besiddelse efter hans Død, ogsaa nævnes »Kirken i Havn«, som han tilligemed Kirkerne i Brønshøj og Taarnby (paa Amager) havde lagt ind under sit Borggods. I en tidligere Stadfæstelse paa Absalons Jordegods fra 1186 nævnes Kirken ikke; den er da formodentlig først erhvervet af Absalon mellem 1186 og 1193.

Selv har Kirken aldrig ejet meget Gods. Medens adskillige Gavebreve til Byens andre Kirker er opbevaret, kendes ikke længere et eneste Gavebrev til Clemenskirken. De eneste Gaver til Clemenskirken, vi nu ved Besked om, findes i saadanne Testamenter, hvori alle Københavns Kirker betænkes, som f. Ex. i Balleruppræsten, Vikar ved Frue Kirke, Hr. Jens Ungers Testamente af 26. Oktober 1477 og Præsten Peder Iversen Tollers af 22. April 1521. Henved Aar 1400 ejede Kirken kun een Grund i København. 1419 var den paa Grund af sin Fattigdom ynkelig forfalden (miserabiliter ruinosa). Hvad Gods den har haft og hvor stort dens Sognetilliggende har været, lader sig nu ikke mere med Bestemthed afgøre, dog har de nærliggende Byer Solbjerg, Valby og Vigerslev utvivlsomt hørt dertil.

Den anonyme Roskildekrønike, der slutter med Aaret 1157, fortæller, at Bisp Peder I af Roskilde, som faldt i Slaget ved Fodevig i Skaane 1134, lagde Huse og Jorder til St. Clemens Kirke, for at der skulde være en Kongregation af Munke der, men der siges ikke, at denne Clemenskirke laa i København, og heller ikke ved man noget om, at der engang har været en Munkekongregation forbundet med St. Clemens Kirke. Forholdet mellem Clemenskirken og Vor Frue Kapitel er jo af langt nyere Dato.

Da Lybækkerne 1248 plyndrede og afbrændte København, har Kirken sikkert lidt meget. Maaske det er efter den Tid, Stenkirken har afløst Trækirken. 1256 eller 1328 skal en vis Asser (Ascer) Uddebrudsen og hans Hustru Abild have bygget et Stykke af Kirken og skænket et Stykke Jord til en Kirkegaard, men Efterretningen er usikker. Han kaldes ogsaa Asser udde brodersøn. Et upaalideligt Haand-

skrift siger, at Fyrst Jarmer af Rygen har afbrændt Clemenskirken. 9. December 1304 skænkede Præsten Hinze Bagge ved Testamente 2 Mark til Kirken, $\frac{1}{2}$ Mark til Præsten og 2 Øre til Degnen.

1419 søgte 12 Biskopper, der var forsamlet i København, at raade Bod paa Kirkens Fattigdom. Det var Ærkebisperne Peder af Lund og Johannes af Uppsala, Bisperne Johannes af Slesvig, Bo af Aarhus, Lage af Viborg, Peder af Børglum, Johannes af Odense, Brynjolf af Skara, Thomas af Ørkenøerne, Navne af Vesteraas, Christiern af Ribe og Jakob af Gardar. Disse Bisper udstedte i Forening et Brev paa Pcters og Paulus' Dag (29. Juni), hvori de lovede 40 Dages Aflad til dem, der med andægtigt Sind besøgte Kirken og skænkede den Landejendomme, Huse, Agre, Kvæg, Gods, Lysestager, Klædningsstykker eller andre Kærlighedsgaver, eller gik omkring Kirkegaarden og bad for de Fromme, der hvilede der eller andetsteds, fulgte Herrens Legeme (∴ det indviede Nadverbrød, der bragtes ud til Sygeberettelse og Hjemmealtergang) eller den hellige Olie, naar den bares til Syge, var tilstede ved Gudstjenesten, eller ved Aftengudstjenesten paa Knæ bad 3 Paternoster og 3 Ave Maria eller bad til Gud for Biskopperne, deres Kirker, Danmarks Riges og nærværende Brevs Bevarelse. Dokumentet har en Paategning: 12 Biskopper — hver af disse 40 Dage, altsaa ialt 480 Dage; det maa vel kaldes at aagre med Kirkens betroede Pund. Om dette Afladsbrev har hjulpet paa Kirkens Økonomi, vides ikke.

Af Kirkens Præster kendes kun 3: Hr. Eskil, Hr. Hans og Hr. Kjeld. Den Eskil, der er nævnt ovenfor i Brevet om Tiendeoverdragelsen, er den første Præst i København, der kendes af Navn. Antagelig har han været knyttet til Clemenskirken, men han har ogsaa haft et Tilhørsforhold til Frue Kirke. Han synes at have staaet Absalon nær, da han vistnok er den »Eschillus presbyter«, hvem Absalon testamenterede en foret Kappe, som var paa Borgen i Havn. Samme Eskil skænkede Frue Kirke 2 Bol i Taarnby Sogn, hvorfor han til Gengæld blev mindet i Frue Kirkes Dødebog, ligesom han ogsaa er indført i Lund Domkirkes Dødebog.

I en Fortegnelse fra 1436 over Frue Kirkes Kannikepræbender findes et St. Clemenspræbende, hvilket viser, at denne Kirke har været inkorporeret under, d. v. s. annekteret til Vor Frue Kapitel, saaledes, at en af Kannikerne var Sogneherre i St. Clemens Sogn. 1436 var det Hr. Hans Pedersen.

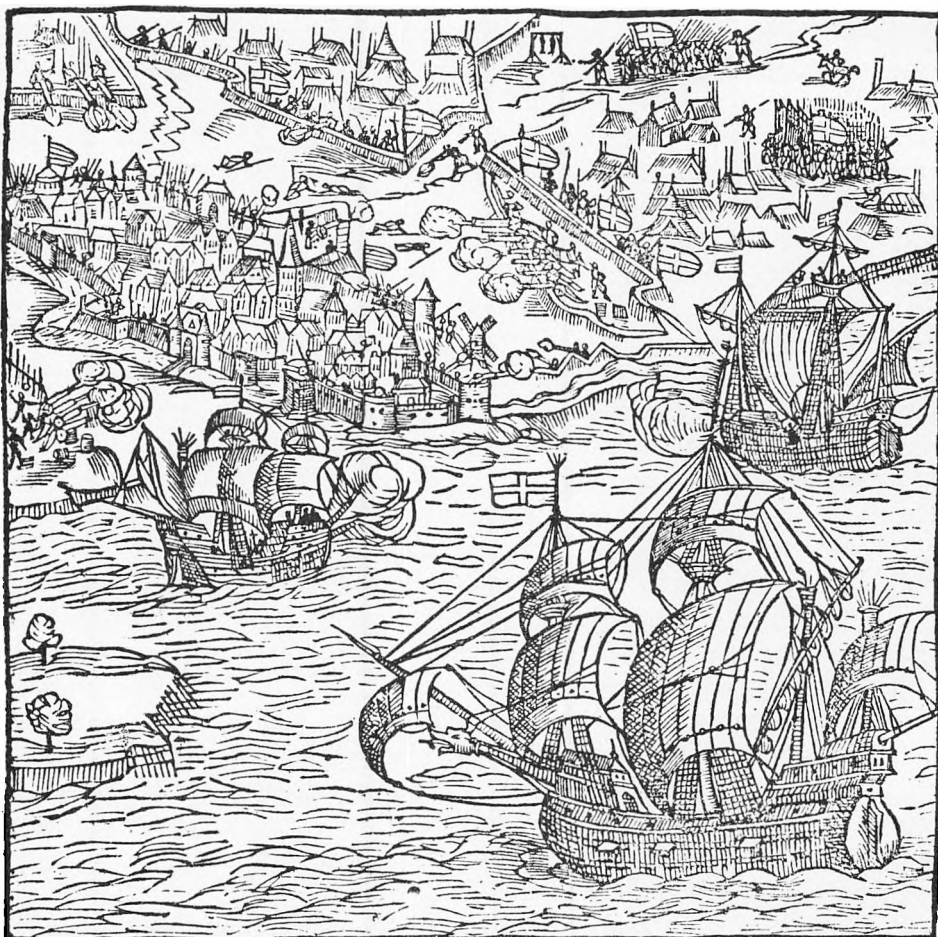
1473 gjorde St. Clemens Sognemænd Fordring paa, at Trediedelen

af den Korntiende, de ydede, skulde tilfalde deres egen Kirke og anvendes til Bygningens Vedligeholdelse o. s. v. i Stedet for som hidtil at afleveres til Vor Frue Kapitel. Denne rimelige Fordring satte Clemenskirkenes Sognepræst, Hr. Kjeld, der var Kannik i Vor Frue Kapitel, sig med Kapitlet imod, og Sagen indlodes da for Biskoppen i Roskilde, Oluf Mortensen, der overlod sin Official, Mag. Clemens Olufsen, og Prælaterne i Roskilde at dømme i Sagen. Retten holdtes i Roskilde den 5. Oktober 1473. Her oplæstes baade paa Latin og Dansk det nævnte udaterede Absalonsbrev om Tiendeoverdragelsen. Borgerne fra St. Clemens svarede, at de hverken billigede eller vilde modsige det foreløste Brev og Privilegium, men de begærede endrægtigt og standhaftigt paa St. Clemens Kirkes og alle Sognemændenes Vegne, at den nævnte Tiendetrediedel maatte blive ved Clemenskirken, som Skik og Sædvane var i andre Sogne i Roskilde Stift. Frue Kapitel protesterede og fik Medhold hos Dommerne.

I Universitetets ældste Statuter findes den Bestemmelse, at der hvert Aar den 3. Marts, d. v. s. Dagen før Sct. Lucii Dag (St. Lucius var Patron for Roskilde Stift, hvori Universitetet var stiftet), skulde holdes en Messe med latinsk Prædiken i Clemenskirken i Overværelse af alle Universitetets Lærere og Studenter.

Hans Mikkelsen, Christian II's Ledsager i Udlændigheden, skriver den 20. Maj 1530 fra Antwerpen til sin Konge, at han nylig havde talt med Borgere fra København, som havde fortalt ham, at »de Københavnske have nu endrægteligen over al Staden annammet Evangelium og have fire Prædikanter, og maa ingen prædike udi Staden uden disse, som dertil kejste [5: valgte] ere«. En af disse Prædikanter har rimeligvis virket ved Clemenskirken, men vi kender ikke noget nøjere til ham, ikke engang hans Navn.

1536 beskyldtes Biskop Joachim Rønnow for at have villet berøve »de tre danske Kirker« i København deres Ejendomme efter Frederik I's Død. Christian den III formede sin Anklage saaledes: »den Tid, Konning Frederik var død, og efter at Regeringen og Riget og Kronen var uden Hoved og Konning, da haver han [Rønnow] tænkt intet andet end at drage de tre danske Kirker her i Staden ind, da lidet hver havde, uden alt Huden, som siges, over Ørerne«. Blandt disse 3 danske Kirker maa utvivlsomt Clemenskirken regnes, i hvilken den latinske Messegudstjeneste 1529 eller 1530 ganske eller for største Delen var afløst af dansk Prædiken, Salmesang og Messesang, deraf Betegnelsen »dansk« om Kirken. Sandsynligvis har Biskoppen

Det ældste Prospekt af København. St. Clemens Kirke tæt til højre indenfor Vesterport, lige over Midtermasten paa Skibet til venstre.

Efter Hamelmann: Oldenburgische Cronicon.

gjort Fordring paa Kirkerne som tilhørende den katolske Kirke, hvis Hoved han for Roskilde Stifts Vedkommende var.

Clemenskirken findes afbildet paa det ældste Prospekt af København, et Træsnit, der forestiller Byens Belejring 1535—36, og som maaske hidrører fra selve Belejringens Tid, og kan da være hjembragt af Grev Kristoffer selv eller en af hans Mænd eller dog efter Hukommelsen eller efter et Øjenvidnes Skitse være gengivet af en, der har været med ved selve Belejringen. Billedet giver dog naturligvis ingen

tydelig Forestilling om Kirkens Udseende, Kirken ses som en lille, uanselig, kullet Bygning tæt indenfor Vesterport. Dens Vestgavl er forsynet med svære Stræbepiller, og det kunde se ud, som om der laa et Par Kapeller eller Vaabenhuse paa Sydsiden. Til Kirkens Østgavl synes en noget lavere Korbygning at slutte sig. Mejborg (Ude og Hjemme 23. Februar 1879) og Thorsen (Historiske Meddelelser om København VIII 68) har forsøgt Optegninger. Pontoppidans Rekonstruktion sætter (sikkert galt) et Rytterspir paa Kirken 1520. Der er ingen Tvivl om, at Clemenskirken har været den uanseligste af Byens Sognekirker. En Klokke har den dog haft, da saa sent som i 1528 Kirkens Forstandere paa Kirkens Vegne tilbyttede sig en af de Klokker, Frederik I havde taget fra Landsbykirkerne, mod saa meget Kobber, som Klokken vejede: »Item kam en klokke till Sancti Clementz kiirke wtj Kiøbenhaffuenn, och haffuer the [de, der holdt Regnskab med de indsamlede Klokker] saa møgett igien, som same klokke weigett till, effther Her Johan Vrnes beffaling.«

Ved Nyordningen efter Reformationen opløstes St. Clemens Sogn, hvis Beboere lagdes dels til Frue Kirke og dels til Helligaandskirken, som nylig da var opført. Jordegodset blev tillagt Helligaandskirken. Det Tilhørende udenfor Byen, deriblandt Frederiksbergomraadet, tillagdes Vor Frue Kirke.

Hvornaar Clemenskirken er bleven nedbrudt, kan ikke siges med Bestemthed. I Orig. Hafn. siger Pontoppidan 1530, hvorimod Huitfeld nævner 1536 eller 1537. Som Aarsag til Tilintetgørelsen nævnes, at den kun var en ringe Bygning, ubejlig og bygfældig. Imidlertid kan Kirken ikke være ganske nedbrudt lige efter Reformationen, da man saa sent som i 1553—54 og 1555—56 hentede en ikke ringe Mængde Materialer (Tagsten, 2 Læs Sten, 24 Tdr. Kalk) derfra til Frue Kirke.

Om St. Clemens Kirkegaard fortæller Udgravningerne ikke saa ganske lidt. Nærmest ved Kirkefundamentet i et c. 15 Fod bredt Bælte fandtes nogle Rækker Grave, anlagte c. 1,3 Fod nede i Leret. Disse Grave havde ikke været rørt siden deres Anlæg; det har været dyre Grave med kun eet Lig i hver Grav. En enkelt Grav var beklædt med en 0,9 Fod høj Ramme af Fyrrebræder uden Laag eller Bund og uden Indsnævring til Hovedet; en anden var sat med Mursten med særlig Indsnævring ved Hovedet og tildækket med 3 flade Sten. Der fandtes overhovedet intetsteds Spor af Kister; Ligene var med Tøj om nedlagt i Gravene, der vist har passet ret nøje til Legemets Størrelse, og der har i flere Tilfælde været skaaret en Fordybning ind i Leret til

Hovedet. Bunden hævede sig saa meget, at Hovedet laa lidt opad som paa en Pude. Der fandtes ingen løse Knogler i disse Grave, Skeletterne var velbevarede. Mellem Gravene var en smal, urørt Kam af Ler.

Mod Vest gik Kirkegaarden til Voldgaden, mod Syd begrænsedes den af en Linie, der omtrent ligger 125 Fod Syd for Frederiksberg

*Udgravet Grav paa den gamle St. Clemens Kirkegaard.
(Fotografi i Nationalmuseet).*

gade og som næsten er parallel med det gamle Lille St. Clemensstræde. Mod Øst strakte Kirkegaarden sig til en Linie i Forlængelsen af Grænsen mellem Matr. Nr. 14 og 15, og langs Kirkegaarden løber her en c. 26 Fod bred og 5 Fod dyb Rende. Kirkegaarden strækker sig kun paa eet eneste Sted (Matr. Nr. 100) ud over Renden indtil Mikkelbryggersgade; her fandtes i en enkelt Række 5—6 Grave, i hvilke Ligene som overalt paa Kirkegaarden laa med Hovedet mod Vest. Disse Grave har formodentlig ligget ved en Indgangsvej til Kirkegaarden. Under Palace Hotel var en enkelt Grav dannet af en Mur

stensramme, overdækket ved tagformet sammenstillede Mursten, spidst afhuggede i Tagryggen, saaledes, at de støttede hinanden bedre. Denne Grav ($67\frac{1}{4}$ Tomme lang, $16\frac{1}{2}$ bred og 10 dyb), der ifølge sin Form maa tilhøre det 13. Aarhundrede, laa i den 3. Række fra Voldgaden, og Kirkegaarden maa altsaa paa et meget tidligt Tidspunkt have naaet saa langt bort fra Kirkebygningen, hvilket ogsaa taler for at tillægge Clemenskirken en høj Ælde. Lignende Grave kan ses under Roskilde Torv i den 1931 afdækkede Ruin af St. Laurentii Kirke.

I Modsætning til de nærmereliggende, privilegerede Grave har alle de noget fjernere fra Clemenskirken liggende Grave været benyttede gentagne Gange, og Skeletdelene laa oftere her i en forvirret Blanding. Jo længere, man kom bort fra Kirken, des hyppigere har der været foretaget Begravelser i samme Grav. Man har ved hver Begravelse søgt at faa Ligene lagt paa rent Ler og har derfor gravet nogle Tommer bort af Bunden i den tidligere Grav, hvorved man efterhaanden er naaet c. 6 Fod ned i Leret. Man har krympet sig ved at lægge sine Kære paa urent Leje. Ens Evne og Vilje til at betale til Kirken under en eller anden Form har aabenbart været bestemmende for, hvor langt borte fra Kirken man skulde hvile — Tagdrypspladserne var som bekendt særlig kostbare og eftertragtede.

UNDER VOR FRUE KIRKE

Da de københavnske Sogne og deres Landtilliggender efter Reformationen blev omlagte, kom Solbjerg, Valby og Vigerslev til at høre til Vor Frue Kirke.

I Følge Universitetsfundatsen af 1539 skulde der ved Frue Kirke oprettes et Nederste Kapellani, dels p. Gr. af de mange Mennesker, der skulde overhøres i Katekismus ved Skriftemaal og besøges under Sygdom, dels ogsaa p. Gr. af de Bønder, der som tidligere hørende under St. Peders og St. Clemens Kirker, nu var henlagte til Vor Frue og ofte burde besøges. Den Nederste Kapellan skulde besøge Bønderne og forklare Katekismus for dem, og til hans Underhold skulde høre den Tiende og det Offer, der faldt fra disse Bønder, med mindre Sognepræsten selv vilde nyde dette; i saa Fald skulde han give Nederste Kapellan saa meget, som Kirken og Borgerne hvert Aar havde bestemt at give Øverste Kapellan. Endvidere skulde Nederste Kapellan ogsaa have Del i Accidenserne, mere uvisse Indtægter som Huslejhjælp, samt i Præstepengene, hvilket sidste var en Afgift, som efter nærmere fastsatte Takster betaltes af alle i et Sogn bosiddende Borgere. Præstepengene ved Frue Kirke synes at være bleven forvaltede af Kirkeværgerne, men skulde for de akademiske Borgeres Vedkommende indsamles af Universitetets Pedeller. Ved Midten af det 16. Aarhundrede udgjorde Sognepræstens Del heraf 40 Daler (120 Mark), Øverste Kapellans 20 og Nederste Kapellans 10 Daler. Skete der saadanne Forandringer i Bebyggelsesforholdene, at en Formindskelse af Tiendeydelsen maatte blive Følgen, sørgede man fra Regeringens Side stadig for paa anden Maade at skaffe Præsterne Vederlag, f. Ex. da Solbjerg By 1621 lagdes ind under Ladegaarden.

8. Februar 1621 bestemte Kongen, at Frue Kirkes Sognepræst aarlig skulde have en Sum Penge af Rentekammeret og noget Korn af Provianthuset, »eftersom Vi naadigst for godt har anset Solbjerg Bys tilliggende Jord og Ejendom at lade bruge til Avl under vor Ladegaard«.

Degnen ved Frue Kirke fik ogsaa Godtgørelse af Rentekammeret. Nyby Ladegaard blev dernæst nedlagt og dens Jorder henlagt til den ny Ladegaard. I 30 Aar laa nu Frederiksbergomraadet hen som een stor Mark under Ladegaarden, kun beboet af Kongens faa Vange-

Vor Frue Kirke 1611.
Efter Fragment af Prospekt af van Wiick.

mænd, der skulde holde Leddene lukkede og havde Opsyn med Kongens Veje.

Men 1651 skete en stor Forandring.

Det er vistnok ugørligt nu at fremskaffe en fuldstændig og sikker Fortegnelse over de Nederste Kapellaner ved Frue Kirke i de første Aartier efter Reformationen — de Kapellaner, der som en Del af deres

Arbejde havde Omsorgen for Beboerne i Frederiksbergomraadet. Men et Forsøg kan gøres.

Om *John Gau*, *Hr. Rasmus* og *Hr. Oluf* har været Nederste Kapellaner, kan ikke siges, men *Søren Grønbæk* har det i hvert Fald næppe.

1553—54 nævnes *Hr. Mads* i Frue Kirkes Regnskaber som Kapellan. Det er formodentlig den samme *Hr. Mads*, der i Kirkens Regnskaber 1559—60 siges at have faaet 9 Mark til Husleje. I hvert Fald er denne sidste den Nederste Kapellan, *Mads Knudsen*, med Tilnavnet *Vægtter*, der var født i Odense 1520 og 1548 blev Student fra sin Fødebys Skole. 1562—63 er han ifølge Regnskaberne rykket op til Øverste Kapellan. Han døde af »Pestilense« den 29. Juli 1568, og Kirken bet kostede hans Jordefærd, hvorpaa hans Hustru, *Mette Nielsdatter*, satte en Ligsten paa hans Grav. Hans Ven, den bergensiske Læsemester, *Absalon Pedersen*, omtaler ham flere Gange i sin saakaldte Kapitelsbog. Han boede i Studiestræde, lige Vest for Bispegaarden.

Hr. Morten (vistnok død af Pest 1564) nævnes i Regnskabet 1562—64 som Nederste Kapellan, og sammesteds nævnes, at *Niels Hvid* (*Nicolaus Albinus*) en kort Tid ogsaa har været ansat ved Kirken i denne Stilling. *Niels Hvid* var født i København den 18. Marts 1535. Efter Studier i Udlandet skal han være bleven Rektor ved Københavns Skole. 1564 blev han Sognepræst ved Helligaandskirken og 1565 Magister. 1571 fik han et Kannikedømme i Lund, hvor han 1578 blev Biskop. En afsat Præst, *Magister Jacob Nielsen*, der i en Smædevisse beskyldte ham for Tyveri af en Ligsten, blev halshugget. Selv døde han den 19. Juni 1589.

1564—67 (maaske 68) har *Magister Christiern Ottesen* (*Blichfeld*) været Nederste Kapellan. Han var født i København og skal have været Rektor i Ystad. Tog den 6. Juli 1566 Magistergraden i København. 1566 eller 67 blev han Sognepræst ved Frue Kirke i Aarhus og senere Kannik ved Domkirken, i hvilken Stilling han døde 1596.

Om *Magister Hans Lauridsen*, der nævnes i Regnskabet 1567—68, en kort Tid har været Nederste Kapellan, er uvist og vel ikke sandsynligt. I hvert Fald 1568—69 er han Øverste Kapellan. Hans *Vita* forbigaas derfor her.

Anders Jensen Mariager, en Jyde, blev i Slutningen af 1568 Nederste Kapellan ved Frue Kirke, hvorfra han 1571 forflyttedes til Sognepræst ved St. Nicolaj Kirke. Magister 1572. Han var særdeles anset som Præst, og hans 1580 udgivne Bog »Fadervor og den almindelige Lærdom om en kristelig Bøn, udi tolv korte Prædikener forfattet« maa

regnes som et af de bedste Arbejder i den danske Andagtslitteratur fra det 16. Aarhundrede. Kongen, som fik Skriftet tilegnet, gav ham til Gengæld 100 gl. Daler som Foræring, men det kgl. Paabud af 21. September 1580 til Universitetet om, at Mariager skulde gøres til Dr. teol. ved første Lejlighed, fik denne ingen Fornøjelse af, da han døde den 1. Juli 1582. Hans første Hustru døde — rimeligvis af Pest — kort efter hans Ansættelse ved Frue Kirke, hvorpaa han senere ægtede Karine Klausdatter, Datter af Professor Klavs Lauritsen Skavbo, hvorved han blev besvogret med den ovennævnte Hans Lauridsen.

.1571 blev Magister *Poul Thomesen*, en Broder til Sognepræsten ved Kirken, Salmemanden Hans Thomesen, Nederste Kapellan ved Kirken efter at have studeret i Leipzig og i Wittenberg, hvor han i Marts 1569 tog Magistergraden. 25. Maj 1573 fik han kgl. Ventebrev paa det Kannikedømme i Ribe, hans Fader, Magister Thomas Knudsen, besad. Han opnaaede det imidlertid ikke, da han døde en god Maanedstid efter sin Trolovelse den 10. Maj 1575 med Kirsten Olsdatter.

Magister *Oluf Tøstesen* eller Thorstensen (Olaus Theophilus Cimber) var en lærd Mand og en dygtig Pædagog. 12. December 1559 fik Kapitlet i Viborg kgl. Befaling til at anvende $\frac{1}{2}$ Kannikedømmes Indtægter til Tøstesens medicinske Studier, og 9. August 1562 blev det ved Kongebrev paalagt Ribe Kapitel i 2 Aar at forstrække ham med 50 Daler aarlig. Trods disse Stipendier forlod han dog Medicinen og blev 1565 Rektor ved Københavns Skole. 7. Juni s. A. blev han Magister. 1570 giftede han sig med afdøde Melchior Guldsmeds Datter Salome. 1570 udgav han et ejendommeligt Skrift med en Mængde Oplysninger om Datidens lærde Skolevæsen. 1575 blev han (vistnok Nederste) Kapellan ved Frue Kirke, hvor hans ringe Indkomster den 9. Januar 1577 forøgedes ved et kgl. Tilsagn om 3 Pund Korn og en Maanedstid senere ved et kgl. Forleningsbrev paa et Vikarie i Roskilde, hvorover han imidlertid kom i Strid med Roskildekapitlet. 1590 fik han endnu et Roskildevikarie. 1578 var han paa Forslag til Trondhjems Bispestol, men blev til sin Død 1595 paa Kapellanposten ved Frue Kirke.

Magister *Morten Pedersen Hove* blev (Nederste) Kapellan ved Frue Kirke 1595 og blev 8. Maj s. A. Magister. 1598 forfremmedes han til Slotspræst i København. 1602 blev han Sognepræst i Hyllinge og s. A. Provst. Døde 1629. Han er rimeligvis rykket op i Øverste Kapellani efter Magister Hans Lauridsens Død den 22. Oktober 1596.

Niels Vognsen, Magister *Mourits* og *Thomas Hansen Jeger* naaede aldrig at beklæde Nederste Kapellani, hvorimod dette 1597 tildeltes *Erik Andersen*, der vistnok 1598 er rykket op i Øverste Kapellani. Næste Aar søgte han forgæves at faa Hvidovre Kald (Bønderne i Hvidovre vilde gerne have ham til Præst) genforenet med Øverste Kapellani, hvorfra det var skilt 1596. 13. Juli 1602 blev han Magister. 15. Februar 1610 blev han dansk Hofpræst og fik af Kongen en Gaard paa Nørregade. Samme Aar rejste han med Kongen paa Toget til Kalmar, hvor han døde den 9. September 1611.

Magister *Samuel Thomesen* er født i Hjørring 1570. Blev 1592 som Student Kommunitetsalumne og tog i Oktober 1610 Magistergraden. 1598 blev han Nederste Kapellan ved Frue Kirke. 1604 giftede han sig med Karen Olufsdatter, død 1. August 1619, 30 Aar gammel. I November 1609 befalede Professorerne ham, at han flittigt skulde lære Børnene i Sognet deres Katekismus og Børnelærdom. 1610 er han formodentlig bleven Øverste Kapellan. 12. Februar 1611 kaldedes han af Professorerne til Sognepræst i Gladsaxe og Herløv, hvor han døde den 9. August 1619. Paa Epitafiet i Gladsaxe Kirke staar bl. a.: Deus et vult et potest, d. v. s. Gud baade vil og kan.

Magister *Alexander (Sander) Olsen Otzing* er født 1569 i Nykøbing Sj. som Søn af Raadmand Oluf Matsen og Sidsel Mogensdatter. Han gik 8 Aar i Helsingør Skole og 10 i Roskilde, men blev da Student derfra 1593 og s. A. Hører ved Roskilde Skole og Kordegn ved Domkirken og 1595 Kapellan ved en Kirke i Nærheden af Roskilde, hvortil han blev ordineret den 15. Oktober. Næste Aar kaldedes han til Egebjerg Sognekald i Odsherred og ægtede s. A. Formandens Datter Karine Jensdatter. Da han i Marts 1610 indfandt sig i København og prædikede paa Prøve for Frue Kapellani, vandt han vel Professorerne for sig, men da han forsømte at gøre Provsten, Magister Peder Skjelde-
rup, sin Opvartning, maatte han gøre hele Ansøgningsturen om igen og blev da den 26. Maj 1610 kaldet til Nederste Kapellan, hvorpaa han i Oktober s. A. tog Magistergraden. Øverste Kapellan er han formodentlig bleven 1611. Han døde efter faa Dages Sygeleje den 20. Februar 1614.

Magister *Thomas Cortsen (Conradsen) Wegener* er født den 23. April 1588 i Lund, hvorfor han undertiden kaldes Thomas Lunde. Forældrene var Kort Wegener og Elline Thomesdatter. 1606 blev han efter 12 Aars Skolegang i Lund Student og blev 1608 Kommunitetsalumne, hvorpaa han s. A. blev Øverste Hører ved Sorø Skole og næste

Aar Baccalaur, den laveste, akademiske Grad. Da han derpaa kaldedes til Øverste Hører ved Lund Skole, undslog han sig: han vilde til Udlandet for at studere Sprog og Matematik. Planen strandede imidlertid, og han blev da 1611 Nederste Kapellan ved Frue Kirke, hvortil han sidst i Februar ordineredes af Biskop Peder Vinstrup. Samme Aar blev han Magister og 1614 Øverste Kapellan. 1617 kaldedes han til Sognepræst i Kalundborg, og 28. Maj 1618 blev han efter kgl. Befaling Sognepræst ved St. Nicolaj Kirke i København, hvorfra han 1627 besteg Bispestolen i Stavanger. Her døde han den 13. December 1654 og begravedes prægtigt i Stavanger Kirke. Hans Vaaben var et Hjerte med Indskriften: Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus (Ϛ: Hvad enten vi lever eller vi dør, er vi Herrens, Rom. 14, 7). 1612 havde han ægtet Cecilie Jacobsdatter Bender og efter hendes Død Anne Trane.

Wegener var en lærd Mand, der bl. a. havde Samarbejde med Ole Worm. Han efterlod sig flere Skrifter. Hans Ligtaler bestod efter Tidens Smag af en Sammenhoben af Bibelsteder blandet med latinske Anførelser af Kirkefædre og hedenske Skribenter, der røber megen Læsning. Undertiden anføres ogsaa Vers. Selv karakteriserede han sin Tid i følgende Vers:

Virtus (Dyden) er nu slagen død,
 Justitia (Retfærdigheden) lider Nød,
 Temperentia (Maadeholdet) er slet (helt) bunden,
 Veritas (Sandheden) bliver ikke funden,
 Fides (Troskaben) er død og ganske bortfarn,
 Misericordia (Barmhertigheden) slet forloren,
 Pax (Freden) er ikke mere forhaanden,
 Pudor (Skammen, Undseelsen) er bortrømt af Lande.
 Summa: Tempora plena malis (Tiden er fuld af Brøst),
 Tempora plena dolis (Svig).

Magister *Antonius Hansen Colding* var maaske 1592—94 Hører ved Roskilde Skole og i hvert Fald 1611—14 Provst i Kommunitetet, i hvilket Embede han den 18. Maj 1613 tog Magistergraden. 14. Marts 1614 kaldedes han til Nederste Kapellan ved Frue Kirke og udstedte Revers af samme Dato, hvori han siger: »at jegh, foruden Siugdøm eller Alderdøm kommer migh paa, wdj egen Persone med ald fliid skall prædicke och lære dett hellige Evangelium foruden ald forsømmelse: disligeste retteligen handle och tractere de høyverdige Sacramenter, och giøre

Almuen ald anden tieniste inden och uden Kircken, som en Capellan med rette er sin Almue plictigh effter Ordinantzens liudelse, saa der ingen skall haffue migh skelligh att beschylde enten wdj Leffnit eller Lærdom wdj nogen maade. Och dersom jegh findis att giøre emod nogen disse for^{ne} Wilkaar, da skall mitt Collatz Breff forbrutt were och de Høylærde wdj Universitetet [Professorerne] skulde da strax haffue Fuldmacht foruden ald giensigelse att indsette en anden lærd och from Dannemand wdj min sted ...«. Allerede den 9. April 1615 beskikkedes han af Kongen til Generalprovst paa Gulland. Da Christian IV i September 1624 besøgte Gulland, anklagedes Colding bl. a. for i 3 Aar ikke at have været til Alters og for at have været drukken en Langfredag. Følgen var Suspension, og Colding maatte for en Bisperet i København, der fradømte ham Embedet, hvorpaa han kort efter maatte staa aabenbar Skrifte. Paa Gulland nærrede mange dog en vis Medfølelse med ham, og da det gik en af hans Uvenner meget ilde, sagdes det almindeligt, at det var Mester Antonii Taarer, der voldte dette. 10. Februar 1627 fik han kgl. Tilladelse til atter at søge Kald, og i Januar 1630 søgte han om paany at blive Kapellan ved Frue Kirke, men han fik det Skudsmaal, at han »tjener ikke dertil«. Hans senere Skæbne er uvis.

Magister *Valentin Christensen (Køler, Malmø)* fødtes i Malmø 18. December 1587, blev Student derfra 1612 og s. A. Kommunitetsalumni. 15. Juli 1615 udnævntes han til Nederste Kapellan ved Frue Kirke og udstedte Revers som ovenstaaende. 1617 er han vistnok bleven Øverste Kapellan. Magister i Maj 1617. I Maj 1620 fik han Tilladelse til at rejse udenlands et Aarstid for Studiernes Skyld mod at lade Embedet bestyre af en af Professorerne godkendt Hjælpepræst, »Subminister«, til hvilken Stilling *Jens Nielsen Voldum* ordineredes den 26. Marts 1620 af Biskop Resen. 10. November 1622 kaldedes Magister Valentin til Sognepræst i Kalundborg, hvor han ogsaa senere blev Provst. I dette Embede døde han paa sin Gaard Hervigholm den 4. Juli 1649. Han skænkede 100 Slettedaler til fattige »Husarme« i Kalundborg og 100 til fattige Skolebørn. 1626 havde han udgivet en Ligprædiken over Kai Rantzau.

Magister *Hans Nielsen Sæbye* fik den 1. Februar 1617 af Professorerne Samtykke til at blive Nederste Kapellan ved Frue Kirke og kaldedes den 4. April, hvorpaa han udstedte Revers som de foregaaende. Da han betegnes som »Hr.«, maa han have haft andet Embede før. Herpaa tyder ogsaa, at der gik nogen Tid mellem Professorernes Sam-

tykke den 1. Februar og den endelige Kaldelse den 4. April, idet han kan have brugt den Tid til at løsgøre sig fra sit tidligere Embede, hvilken Fremgangsmaade var almindelig paa den Tid, særlig ved ikkekongelige Kaldelser. I Maj 1617 tog han Magistergraden, og 25. September 1619 kaldte Professorerne ham til at være Sognepræst i Gladsaxe og Herløv, i hvilket Embede han døde den 24. Oktober 1653.

*Hans Nielsen Sæbyes Epitafi i Gladsaxe Kirke.
(Fotografi i Nationalmuseet).*

1616 havde han ægtet Malene Andersdatter, som blev begravet 20. Maj 1650. I Anledning af en Fødsel af et Misfoster, der tydedes som Guds Trudsel mod de moderne Kvindehovedtøjer, skrev Sæbye 1625 et ejendommeligt Skrift: »Sørgeligst Spectakel [Syn] seet paa et nyfødt Pige-barn i Mørkhøj i Gladsaxe Sogn. Til et Skuespejl for alle dem, som holde hardt ved deres nye Noder [Moder] og høje Toppe [Hovedtøjer].« Paa Epitafiet i Gladsaxe Kirke staar bl. a.: Udi al Modgang oc Brøst Var det Vor eneste trøst at Christi Blod har os færløst.

Jens Christensen Aalborg er født i Aalborg den 18. Juni 1593, fra hvilken By han blev Student 1615. Kaldedes 18. Januar 1618 til Københavns Tugthus og ordineredes den 21. Januar. 2. Oktober 1619 blev han Nederste Kapellan ved Frue Kirke. 1624 kaldedes han til Sognepræst i Hellested, 22. Marts 1627 til Præst til Christiansborg Slot og i Juni 1634 til Sognepræst i St. Hedinge. Provst blev han 1662. Han naaede at blive Jubellærer og var i Embede over 60 Aar. 5. Februar 1678 døde han, 85 Aar gammel. Han var 3 Gange gift, først med Anne, der døde i Barselseng og blev begravet den 22. Oktober 1654, dernæst 1655 med Birgitte Nielsdatter, der begravedes den 24. November 1665 og i Kirkebogen kaldes »en meget smuk, fin og gudfrygtig Matrone, 31 Aar«; 3' Gang giftede han sig med Kirsten Knudsdatter, som overlevede ham. Maaske han endda har haft en Hustru før Anne. Aalborg stiftede et Legat til St. Hedinge Skole. Under Svenskekrigen siges han alene at have betalt den af Svenskerne paabudte Brandskat for hele St. Hedinge By og aldrig at have fordret den betalt til sig igen.

Da Solbjerg By ganske sikkert er blevet folketom samme Aar, Kongen havde beordret dens Indlæggelse under Ladegaarden tilligemed Nybys Indlæggelse under Ladegaarden, har det egentlige Frederiksbergomraade, bortset fra de yderst faa Vangemænd, været ubeboet i de 30 Aar fra 1621—1651, og man kan derfor ikke tale om nogen egentlig kirkelig Historie i dette Tidsrum — Ladegaarden lades ude af Betragtning.

NY HOLLÆNDERBY

2. Juni 1651 overdrog Frederik III ved et Overdragelsesbrev og Privilegium Ladegaarden udenfor København med dens tilliggende Jorder til 20 Hollænderbønder fra Amager. C. 130 Aar tidligere havde Christian II indkaldt en Mængde hollandske Bønder til Amager, hvor de kom til at bo i St. Magleby, der efter dem kaldtes Hollænderbyen, og tildels ogsaa i Dragør, mens den øvrige Del af Amager, som oprindelig ogsaa var overladt dem, efter Christian II's Fordrivelse igen blev beboet af indfødte danske Amagere. Men i Aarenes Løb havde »Hollænderne saa stærkt formeret sig, at deres Magleby ei var for dem alle tilstrækkelig, hvorudover tyve Hollændere bleve tagne fra Amager og dem givet Gaard og Jorder paa Københavns Ladegaards Marker«.

Kongens Overdragelsesbrev lyder saaledes:

»Vi, Frederik den Tredie osv. gjøre alle vitterligt, at vi allernaadigst have bevilget og forundt saa og hermed bevilge og forunde Didrich Claus Rejer (Dirck Chlaussøn Reimers), Jan Cornilssen (Johan Cornelisøn), Piter Jacobsen (Peyter Jackobsøn), Claus Sibrandsen (Chlaus Sigbrachtsøn) paa deres Vegne og 16 deres Medconsorters Vegne Ladegaarden, beliggendes herudenfor Vor Kjøbstad København med efterfølgende Conditioner:

1.) At de maa nyde fornævnte Ladegaards Marker og al dets Tillæg udi Ager og Eng, Vaadt og Tørt, saasom det indhegnet er og forefunden, Søerne og Dammene undtagen, som der paa Marken eller ved førstnævnte Ladegaard findes, hvilke Vi Os alle vil have forbeholden, til at bruge og beholde for dem og deres Efterkommere til evindelig Eiendom for Syv Hundrede Rigsdaler aarlig Afgift eller og derfor at levere udi Staden til Vores Hofholdning hvis [c: hvilke] Varer, som hos dennem kan tilveiebringes for efterskrevne Pris, nemlig 1 Kalv, som er en Maaned gammel, 4 Rdl., 1 Lam for 1 Rdl., 1 Pund fersk Smør for otte Skilling, 1 Pot Sødmælk for 1 Skilling, 2 Potter Surmælk for 1 Skilling. Herforuden skal de eller deres Efterkommere levere til

Vores Befalingsmand paa Vort Slot København og hans Efterkommere, hvis [hvad] hans Formand tilforn af fornævnte Ladegaard til deres Husholdning bekommet har, som er ugenlig 4 Pund Smør, 16 Potter Surmælk, 12 Potter Sødsmælk.

2.) Skal de være forpligtede at opbygge en By paa 20 Gaarde paa samme Ladegaards Mark, hvor dennem Plads dertil udvises eller dennem forløves [gives Tilladelse] Pladsen dertil at opsøge, hvorimod dennem og deres Efterkommere skal være tilladt at nyde der de Privilegier, som de og deres Forfædre udi den hollandske By paa Amager nydt og havt haver. Ei heller skal dem nogen anden Tynge eller Besværing paalægges med Tiende at udgive af deres Korn eller Qvæg, enten til Bisp, Præst eller Degn, dog skal de tiltengt [forpligtet] og forbunden være om Sommeren, naar Behof gjøres, at græsse hvis [hvilke] Øxen og Lam, som til Vor Hofholdnings Fornødenhed indkjøbes og efterhaanden slagtes skal, paa 8 eller 14 Dages Tid, dog at Vor Kjøkkenskriver bestiller, lønner og betaler dennem, som fornævnte Qvæg des imidlertid vogte og iagttage. Herforuden skal de om Vinteren paa Foring iligemaade holde Øxne, Faar og Lam, som til Hofholdningen bestilles, og saa skal med Betalingen derfor forholdes ligesom i Peder Svenskes Tid, som fornævnte Ladegaard næst for dennem i Forpagtning havt haver, og efter den med ham oprettede Forpagtnings Contracts videre Indhold sket er, dog ville Vi naadigst med Tallet paa fornævnte Øxne, Faar og Lam, det Lideligste muligt er og være kan, Alting moderere lade.

3.) Ville Vi naadigst bevilge dennem at bruge de store Huse der paa Ladegaarden, indtil Vi dennem selv behøvenes vorder, men de smaa Huse der sammesteds maa dennem forundes, naar de nedbrydes til Hjælp at bygge med.

4.) Hvad Kirken sig belanger, som de der begjære at have [faa] bygt, da ville Vi dem til dens Bygning efter Tidernes og Midlernes Beskaffenhed, eftersom Vi naadigst for got eragter, til Hjælp at komme, men Broer, Bomme og Gjerder skal de, saavidt fornævnte Ladegaards Marker strække og fornødent gjøres, paa egen Bekostning selv forfærdige lade og ved Magt holde.

5.) Skal de og deres Efterkommere være forskaandede for al Hoveri og Reiser at gjøre, undtagen naar Vore Fadebure flyttes.«

Andre af Nybyggernes Navne var: Cornelis Frederichsen, Sibrandt Clausen, Pitter Pittersen Jøres, Pitter Pittersen, Dirch Jansen, Jan Frederichsen, Jan Jansen, Wibrandt Corneliussen, Jacob Pittersen, Jan Albredtsen, Claus Frederichsen og Rejr Hendrichsen.

De tog da fat paa at bygge 20 Gaarde omtrent midt paa de vidtstrakte Jorder. 10 af Gaardene laa paa den østre Side af den nuværende Allégade fra Runddelen til Hjørnet af Gl. Kongevej, de andre 10 dels paa vestre Side af Allégade fra et Punkt c. 200 Alen syd for Runddelen til Hjørnet af Smallegade, dels langs søndre Side af Smallegade. Endnu i Begyndelsen af 1890'erne laa nogle meget gamle Rønner mellem Bredegade, Allégade og Smallegade, som for en Del havde bevaret deres Svalegang og var bygget af Bindingsværk. De var rimeligvis de sidste Rester af de gamle Hollændergaarde og sikkert som de genopbyggedes efter Svenskekrigen. De 20 Helgaarde fik af de overdragne 1568 Td. Land hver c. 75 Td., der kun maatte sælges indenfor Kommunen og tilfaldt denne, naar der ingen Arvinger fandtes. Jorden bestod af 35 Aaser eller Skifter med Navne som Langagre, Bredagre, Klammeriagre, Møntagre, Svinevangsagre, Sennepsagre, Tornagre, Fuglevangen, Svanemosen o. s. v. I Matriklen af 1668 regnedes Jorderne til lidt over 233 Td. Hartkorn, hvad der efter Taksten omkring 1650 kan antages at have repræsenteret en Kapital paa 11—12,000 Rd., hvøraf 6%, Datidens sædvanlige Rente af Kapital, netop udgør omtrent 700 Rd. Inddelingen i 20 Gaarde fastholdtes formelt omtrent hele Aarhundredet ud, men i Virkeligheden fandtes efterhaanden paa flere og flere af Gaardene een eller to Indsiddere, hver med en Del af Gaardens Tilliggende, foruden den egentlige »Bonde« med Hovedparcellen.

Byen fik mange Navne: Ny Hollænderby, Ny Amager, Vester Amager, (senere) Prinsens Amager eller slet og ret Amager (Amack).

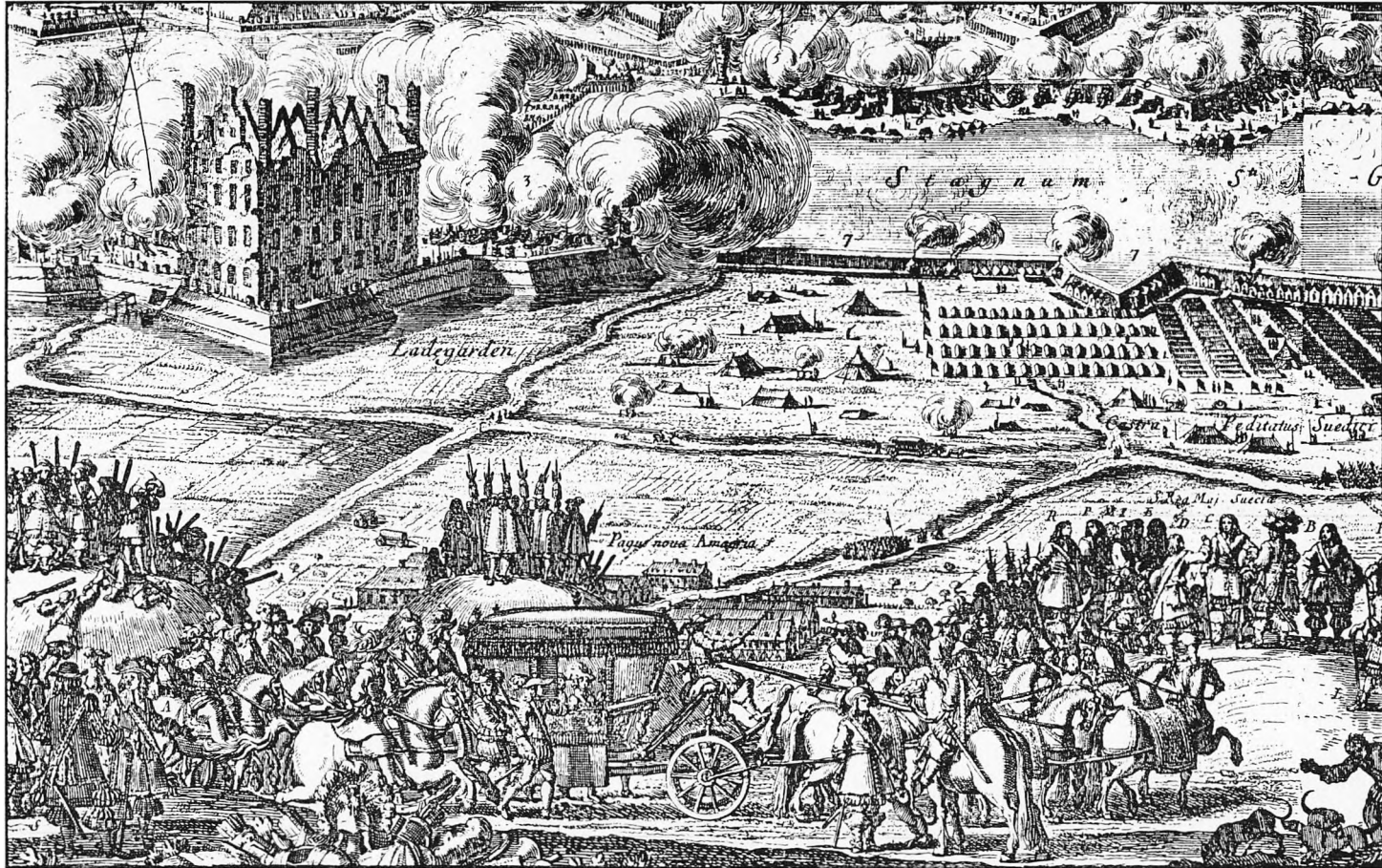
Hollændernes Jordbrug gik ikke særlig godt. Mest dyrkede de Korn, da det stive, lerfaste Muldrag ikke egnede sig særlig godt til Køkkenurter som paa gamle Amager. Heller ikke Kreaturholdet gik godt. En Del Svin sendtes paa Olden i Kronens Skove. 1677 svarede Kvægskat af 140 Køer og 110 Heste, altsaa kun (af Køer og Heste tilsammen) godt een pr. Td. Hartkorn. Bønderne havde Græsningsret paa Saltholm til 250 Høveder og svarede derfor 15 Rd. pr. Aar til Amager. Vareindførslen var kun paa c. 100 Slettedaler om Aaret. 1688 havde Byen endnu kun 12 Td. Kaalhavejord.

Kommunal- og Retsvæsen dannedes efter samme Princip som i St. Magleby. Beboerne valgte en Foged, som kaldtes Schout eller Skultus, der baade var Birkedommer, Kommunens Formand (sorterende under Lensmanden, senere Amtmanden), Forligsmægler, Skifteforvalter og Formynder; han styrede i det hele taget alle Kommunens Fællesanliggender og Pengesager. Som Skultus nævnes 1651 og 62 Dirch Clausen (Rejers), 1670, 1672 og 74 Tønnes Jansen, 1677—

88(?) Pitter Pittersen, 1688—99 Claus Isbrandsen, 1699 Theis Pittersen. Desuden ansattes af Amtmanden en Birkeskriver, som vistnok tillige førte Byens Regnskab: 1662 og 72 Dirch Cornelsen, 1685 Gert Jansen, 1691 og 94 Morten Thrane. Retten, hvori foruden Skultus og Skriveren, der lønnedes med visse Skattefriheder og Retssportler, sad 7 Scheppens eller Meddomsmænd, valgte af Beboerne, holdtes hver eller hveranden Uge. Rettens Skriftssprog var dansk(!) men særlig det mundtlige Sprog har vist været en Ørenes Lyst! Byen udgjorde et særligt Retsomraade, et Slags Birk, og paa civilretligt Omraade, f. Ex. Arvedeling, var man stillet anderledes end den øvrige Befolkning. Der synes ret hurtigt at være opstaaet et Modsætningsforhold mellem de privilegerede Hollændere og deres Naboer i de omliggende Bondebyer Valby, Vigerslev, Vanløse og Utterslev, f. Ex. 1656, hvor det gjaldt Indhegningerne.

Under Københavns Belejring 1658—60 ødelagdes saa godt som alle Landsbyer indtil en Mils Afstand fra Københavns Volde. Straks da den svenske Belejringshær i Begyndelsen af August 1658 nærmede sig Staden, gav Kongen Befaling til at brænde saavel denne som de andre Forstadsbyer, for at de ikke skulde tjene Fjenden som Værn. Alle Gærder, Diger, Grøfter og Markskel jævnedes og Bønderne maatte flygte fra Hus og Hjem. Den nye By var som med eet Slag fuldstændig tilintetgjort, og Beboerne maatte tage Ophold paa Christianshavn, hvor de sammen med Amagers Beboere maatte hjælpe til med Stadens Forsvar. Lader og Marker bugnede af en sjælden god Høst, men baade Avl og Afgrøde blev helt ødelagt og alt Erhverv ophørte. Belejringen varede over 1½ Aar. Ny Hollænderbyen laa omtrent midt imellem de to svenske Hovedlejre, nemlig Rytter- og Artillerilejren ved Brønshøj—Utterslev og Fodfolkslejren ved Valby, og desuden havde den svenske Ryttergeneral Claes Toft »Statione« i Byen med en mindre Afdeling af Svenskehæren, saa man forstaar, det maatte gaa haardt ud over Byen. I de to store Lejre byggede Regimenterne og alle andre sig Huse og Gaarde med regulære Gader og Pladser imellem, idet de beordrede Bygningshaandværkere sammen fra hele Landet og slæbte Bygningsmaterialer sammen fra de omliggende Bønderbyer og større Gaarde.

Ødelæggelsen var grundig: »Efter Freden stod der hverken Stikke eller Stage; alle Grøfter omkring Marken var ruinerede og ganske for-dærvede. Vi var først til Sinds ej at ville befatte os med Jorden mere; men saa kom Godtfolk os til Hjælp, og vi byggedes os hver en Hytte

Svenskerne belejrer Kobenhavn. Ny Hollænderby tilhøjr for Midterpartiets Høj. Tilvenstre derfor Prinsens Gaard (Pufendorff).

at bo i 1661 og arbejdede lidt i Haverne.« 2 Aars Drift gik tabt for dem, og de led et Tab paa Besætning og Indbo, som de aldrig forvandt. Ganske vist fik de genopbygget deres By, men var naturligvis tyngede af Fattigdom og Gæld. Stykke for Stykke maatte de pantsætte og sælge Jorderne for at faa Driftsmidler og Penge til Afgifter. Misvækst og Uheld stødte til, saa flere maatte gaa fra Gaardene.

Fra c. 1674 har vi en Beskrivelse af en af Gaardene, muligvis Prinsessernes Gaards Ladegaard:

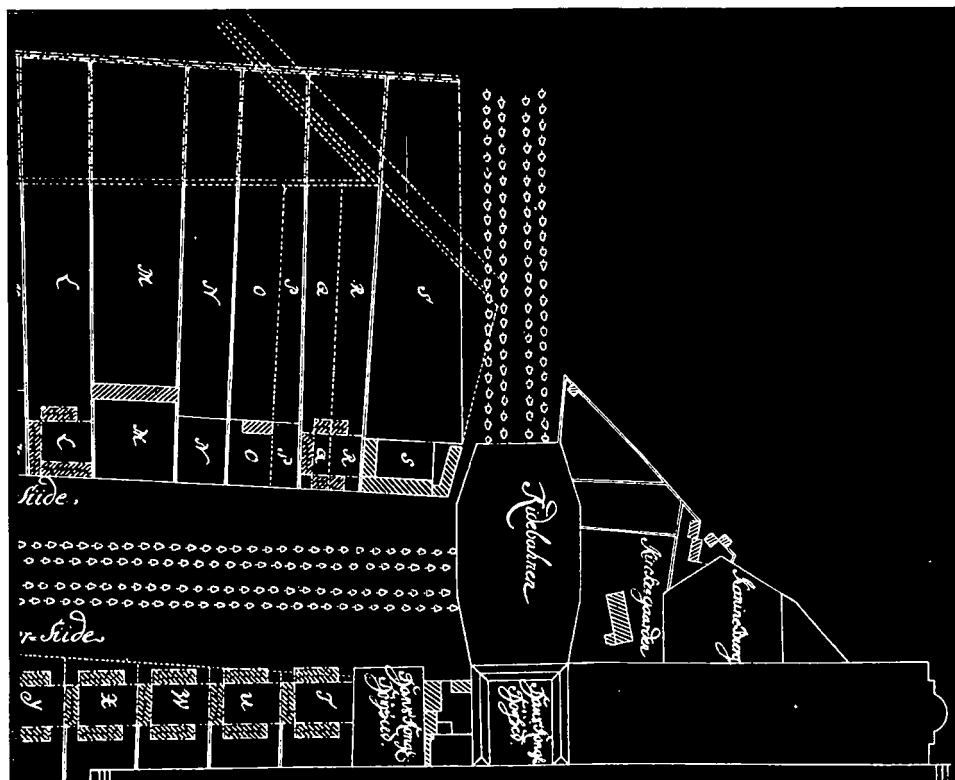
»Først et Hus til Gaden: findes 2de Stuer, 2de smaa Køkkener, en Forstue, 2de smaa Spisekammer, en Jærnkakkelovn i den ene Stue, Portrum, 2de Lader, en Lo, Stald til Heste og Kør. I det Hus, som vender til Gaarden: et Faarehus, en Lade, en Lo med Indkørsel, Drengeskammer, en Stue med to smaa Spisekamre; et Bryggers med 2de Bagerovne og en Haandkværn; en Stue ud til Haugen, som endnu ikke er færdig. Herforuden ere 4 Lejevaaninger, som vender ud til Vejen, og findes udi enhver Lejevaaning en Jærnkakkelovn, og gaar af enhver til Leje aarlig 12 Slettedaler. I Gaarden er en Brønd og et Vognskur. Til samme Gaard ligger en stor Hauge med Plankeværk omkring, hvilken udi Gangen er beset med ungefer 200 adskillige Slags Træer foruden Vinranker, Figentræer, Ribs, Stikkelsbær, Rosentræer med andet smaa Træer, hvoraf er solgt Kaal, Erteschocker og andet Gevext ungefer i forgangen Aar for 100 Slettedaler. Og kan til samme Gaard saaes ungefer 20 Tønder Byg, 20 Tønder Havre og 3 à 4 Tønder Rug, med des tilhørig Engbund, og er beregnet mesten for $\frac{3}{4}$ Gaards Jord og giver derimod Landgilde til Kongen 36 Slettedaler.«

Denne Gaard solgtes for 2500 Slettedaler, i hvilket Køb medfulgte 6 Heste, 4 Kør, 8 Faar samt Svin, Gæs og andet Smaakvæg. Endvidere 2 Jernharver med Plov, Tromle, Vogne og andet Redskab. Den havde 7—8 Tdr. Hartkorn, en hel Gaard var paa c. 10.

Hollænderne blandedes efterhaanden med Danske og havde allerede modtaget adskillig dansk Indgiftning, inden de flyttede fra St. Magleby. 1672 fandtes blandt Byens 23 Gaardmænd kun 14 med helt eller delvis hollandske Navne. En Del Navne viser Blandingsægteskaber: Morten Tønnesen, Sigbrandt Andersen. 1677 var der c. 42 Familier, som næsten alle var Jordejere; 1688 c. 50 Familier og deraf c. 20 hollandske med c. $\frac{2}{3}$ af Hartkornet. Omkring 1690 rummede Byen 2—300 Mennesker.

17. Februar 1664 udstedtes Privilegium for en Kro i Ny Hollænderby. Den hørte til en af Gaardene og var for saa vidt nødvendig,

som Rejsende vestfra maatte have et Sted, hvor de kunde faa Forplejning og Nattely, da Københavns Fæstningsporte stod lukkede en stor Del af Døgnet. Desuden havde Jacob Pittersen 1677, senere Pitter Pittersen, et mindre Kro- og Værtshushold. 1680 fik en af de største Gaardmænd, Chr. Eggertsen, kgl. Bevilling paa Værtshus og Gæst-

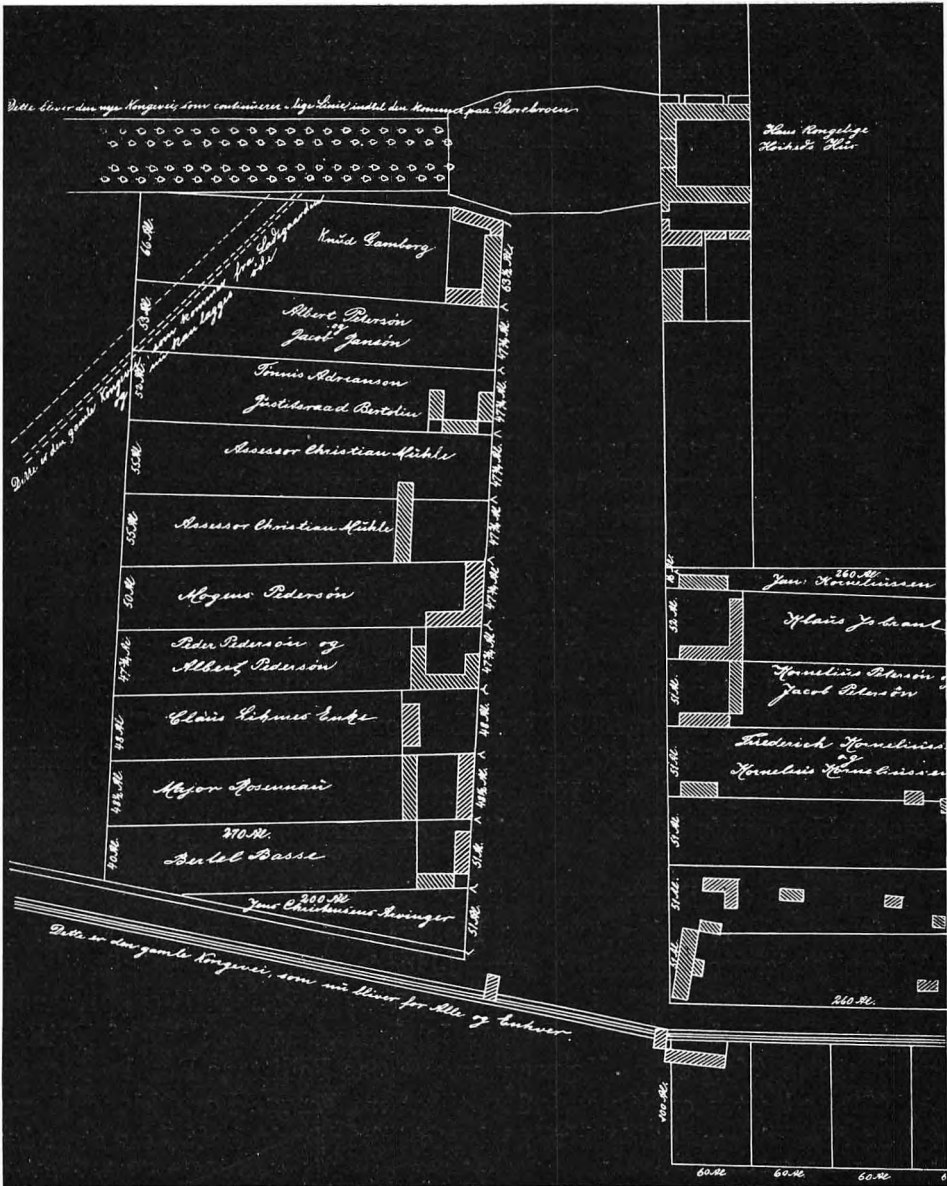

Ny Hollænderby 1697. Tegnet af Schœel.

giveri med Mad, Vin, Øl og anden Slags Drik samt Logement. 1682 gaves Privilegium paa et andet Gæstgiveri, og samtidig fik Chr. Eggertsen Lov at flytte sin Kro til en anden og mere bekvem Gaard med Have midt paa den østlige Side af Allégade. 1698 fandtes forskellige andre Smaakroer: Jørgen Sardi, Niels Petersen og Ane Tønnesen havde Krohold. Senere tiltaltes mange for at holde Smugkro, navnlig for Officerer og Soldater.

Af Haandværkere havde Byen c. 1690 2 Vævere (den ene hed Johann Flensborg), 2 Skrædere, 1 Skomager, 2 Smede (Dirch Slodzher og Peder Jansen Slodzher); nogle af dem havde flere Svende. Desuden en Møller. Paa Teglværkerne anvendtes ikke faa Arbejdsfolk. Regimentskvartermester Georg Julius Vodrof fik i Maj 1699 efter Ansøgning et kgl. Benaadnings- og Fribrev, ved hvilket der blev skænket ham et Areal paa c. 110,000 □ Alen langs St. Jørgens Sø hen til Gl. Kongevej til at opføre en Vejrmølle til at valke al Slags fint Klæde m. m., men det var først, da Byens Saga var ude. Teglgården havde allerede før Svenskekrigen et Teglbæreri. 1688 kunde her brændes 40—60,000 Mursten »efter hollandsk Moppers Størrelse« og 40—50,000 Tagsten aarlig.

Hollænderne var ikke gode til at betale deres Skatter og Afgifter. Overkammertjener Jacob Pedersen havde af Dronning Sophie Amalie faaet overdraget Inddrivningen af Afgiften af Ny Hollænderby, men i 1666 »aftackede« han, fordi han af uopklarede Grunde faldt i Unaade. 2. December 1652 lader Frederik III Lensmanden Axel Urup paa Københavns Slot give Hollænderne Tilhold om at overholde deres Kontrakt med Smør og Foder til Øxne. Og (maaske) 1653 beder Hollænderne sig fritaget for deres Afgift for »dette første Aar« — de har haft Misvækst, og det har været dyrt at bygge deres Gaarde. 1657 fik de Nedsættelse i Smørafgiften og Eftergivelse af Græsning af Hoffets Kvæg. 1665 var der Misvækst, saa man maatte sælge af Jorden for at klare Landgilden. 1669 skyldtes Landgilde for 3 Aar; de to blev eftergivet, men den tredie skulde betales. 1670 blev Byens Privilegier bekræftet af Christian V, men han var strengere end Frederik III, naar Skatterne udeblev. 1670 stævnedes alle Bønderne undtagen Mathias Thomsen paa Prinsessernes Gaard for Herredstinget for c. 1½ Aars Restancer. Bønderne bad for sig hos Kongen, men intet hjalp. I September 1670 mødte Herredsfogden for at gøre Udlæg, men det ordnedes saaledes, at der skulde betales 200 Rd. straks og 682½ Rd. til Julen. Bestemmelsen om, at Hollænderne skulde levere forskellige Naturalier til Kongens og Slotshøvedsmandens Køkkener blev mere og mere trykkende, jo mere den almindelige Handelspris paa Varerne steg. Fra c. 1674 til c. 1688 synes en dygtig Skultus, Pitter Pittersen, at have holdt Byen ret godt paa Fode uden nogen videre Afhændelse eller Pantsættelse af Jorderne, men han lod ogsaa Borgmester Anders Jacobsen i København faa Part i sin egen Gaard for 430 Slettedaler, han havde laant til at betale Byens Landgilde med. Hans Gaards Jorder

Ny Hollænderby 1699. Tegnet af Scheel.

laa paa 15 forskellige Steder. 1674 var Byens Afgifter følgende: Landgilden 700 Rd. Til Præsten i Korn og Penge 300 Slettedaler. Til Rigens Marskal (senere Amtmandsskat) 42 Slettedaler. Til Rytterhold (en »Sognerytter« af det i 1670 oprettede nationale Rytteri) 45 Slettedaler. Græspenge til Saltholm 15 Slettedaler. Folkeskat 42 Slettedaler. Accise 100 Slettedaler. Maaske har man akkorderet om en fast Sum i Accise, af hvad man aarlig indførte til Salg i København. Den store Accise vidner om et betydeligt Salg af Haveurter, men iøvrigt faldt det Bønderne svært nok at klare for sig selv i normale Aar; de kom dybere og dybere i Gæld. I December 1674 eftergav Kongen dem et Aars Landgilde. Rentekammeret erklærede, at Bøndernes egen Forsømmelighed for en stor Del var Skyld i deres daarlige Forfatning, men maaske man gjorde dem Uret: Amagers Hollændere roses dog for stor Dygtighed, Flid og Sparsommelighed. Afgifterne til Kronen har nok været temmelig store, og Jorden synes at have været i en slet og uordnet Tilstand fra Begyndelsen. Og Uheld fulgte dem fra først til sidst. 1677 kom en Ildsted- og Kvægskat til 68 Rd. af 97 Ildsteder, 124 Heste og 153 Køer. 1678 en Kopskat (Skat paa hvert Kopf, Hoved) til 69 Rd.; den svarede af næringsdrivende og formuende Borgere, medens Kvægskatten var 57½ Rd. Landgilden var fordelt med 35 Rd. til hver hel Gaard. 1681 paalignedes en Kirketiende til Kirkens Vedligeholdelse. Ved Matriklen 1688 blev Hartkornet sat til 213 Td., hvoraf 16½ Td. var afgiftsfrit (deriblandt Skultens Gaard). Men foreløbig svarede slet ingen Skat af Hartkornet; Byen formaaede det ikke. 1688 kom en Husmandsskat: 3 Rd. aarlig pr. Husmand, een til Kongen og to til Byen.

Efter 1688 tog Restancerne atter til. C. Halvdelen af Jorden kom paa fremmede Hænder, medens Hollænderne sad med Størstedelen af Forpligtelserne. Myndighederne klagede over, at Byen gik tilbage og at ikke faa var døde i Armod eller havde forladt Ejendommene, fordi de havde frasolgt en Del af Jorderne, saa de ikke af Driften kunde svare Afgifterne. Kommunen var paa Fallittens Rand.

1689 nedsattes en Kommission til at undersøge Forholdene. Kendelsen gik ud paa, at da Hollænderne ikke havde haft Lov at sælge deres Jord (man gik ganske stille ud fra, at Christian IV's »Privilegier« for Amagerhollænderne af 1615 ogsaa gjaldt for Ny Hollænderby), skulde solgte Jorder falde tilbage til Gaardene mod den Sum, de var solgt for, undtagen Kronens Jord, Baron Jens Juels 1½ Gaard og Teglgården, der alle havde Skøder udstedte af Amtmanden paa Kro-

nens Vegne. Men da Hollænderne intet havde at købe Jorderne tilbage for, blev alt omtrent ved det gamle. 1695 skyldtes $\frac{2}{3}$ af Afgiften for 1693 og den hele for 1694. Den endelige Opløsning af Kommunens Forhold var blot et Tidsspørgsmaal. Sammenholdet og Fællesskabsforholdet, hvorpaa Byen var bygget, var bristet; der herskede modstridende Interesser i Befolkningen.

2. Søndag efter Trinitatis, den 13. Juni 1697, lagde en heftig Ildbrand 18 af Byens Gaarde i Aske. Alt Indbo gik i Løbet. Ilden skyldtes Uagtsomhed med en Tobakspibe. De kongelige Herskaber fik Meddelelse om Branden ved Taflet paa Rosenborg og tog til Brandstedet straks efter Taflet.

At genopbygge Byen var Beboerne umuligt. Efter Tidens sædvanlige Vis fik de Brandlidte Kongens Tilladelse til 3 Søndage i Træk at stille Bækken ved Kirkedørene i København til Indsamling af Penge og med »en Bog [Kollektbog] besøge Godtfolk« om Hjælp til deres Ejendommens Genrejsning. Overjægermesteren skulde dele de indkomne Penge. Men det havde ingen rigtig Art, og Kongen tabte Taalmodigheden. I Begyndelsen af Juli blev Bønderne kaldt op i Rentekammeret, hvor de fik at vide, at da de stod i Restance for Afgiften, vel sagtens ikke kunde stille Kaution og heller ikke dyrke Jorderne efter Branden, skulde de miste Jorderne. Bønderne svarede sindigt, at det vel ikke var Kongens Mening at tage Jorden fra dem. De kunde vel nok faa nogle Aars Skattefrihed. 13. Juli kaldtes de atter op i Rentekammeret og fik Besked om at fraflytte Ejendommene. De bad da om Landsbyen Tømmerup paa Amager, hvis Jord ganske vist var lagt ind under St. Magleby, men den kunde jo lægges tilbage igen. Knap en Uge efter kom et rent Afslag paa denne Bøn. Kongen ønskede ikke en saadan Ordning og henviste til, at Bønderne havde brudt deres Privilegier [ved Jordsalg]; men det hed dog nu, at hvis Beboerne vilde blive boende i deres Huse [efter Branden!] og ernære sig ved Have dyrkning, skulde de faa Jord til en Have og fælles Græsning til et Par Køer hver. En nedsat Kommission erklærede, at Jorderne var i god Stand til Kornsæd og fuldkommen tjenlige til Græs og Eng. I Februar 1698 indsendte Bønderne et Andragende: »Alle Hans Kongelige Majestæts ArveUndersaatter glædes imod den deilig tilstundende Vaar, at Haanden kan lægges paa Plougen til Jordens Dyrkelse, vi arme afbrændte og af Sorg og Bedrøvelse halvdøde og fattige Mennesker maa sukke og sørge, vi ved intet, hvad vi skal tage os til, hvorved vi os, fattige Hustru og smaa Børn, skal ernære. Den forleden Aars Guds

Velsignelse af Jorden begynder alt at gaa med, hvor vil det gaa os arme tilstundende Aar. Denne Byes Menighed bestaar [af] henved 300 Mennesker, som samtlig nedkaster os udi allerdybeste Underdanighed for Hans Kongelige Majestæts Fødder, sukkende og raabende enstemmig: Naade! Naade! Naade! Vores allernaadigste Arveherre og Konge, se i Naade til vores Elendighed, at vi maatte beholde de Jorder, vi før have havt, hvorpaa vi fattige Hustruer og smaa Børn kunne opføde og svare Hans Kongelige Majestæt sin Afgift. Hvilket vi næst Guds Hjælp bedre skal tage iagt, end hidtil skeet er. Gud skal være H. K. M.'s store Løn, og vi med Liv og Blod er og forbliver H. K. M.'s allerunderd. Arveundersaatte.«

I April 1698 fulgte den kgl. Resolution, der gik ud paa, at Ny Hollænderbyens Jorder fra næste Aar skulde udlægges til Højbjergning, hvorfor Indbyggerne maatte flytte. Hvis nogen vilde blive ved Hjemmet og ernære sig ved Havebrug, maatte de gerne det. For det Aar, der var tilbage, maatte de dyrke Halvdelen af Jorderne mod en billig Afgift. En Del af Hollænderne forlod Byen; nogle søgte tilbage til Amager, andre fordelte sig i Egnen ude Vest for København, men de fleste fik udvist Havepladser, 200 Alen lange og 60 Alen brede, paa begge Sider af Allégade, til Arv og Eje med 6 Aars Afgiftsfrihed, hvorefter der skulde svares 6 Rd. aarlig af hver Have. Desuden maatte de græsse et Par Køer paa Fælleden. Alle Skatterestancer, c. 1800 Rd., fik de eftergivet. Endvidere fik de Beskærmelsesbrev paa 3 Aar for deres Jordkreditorer.

Sagen vakte Opmærksomhed ud over Landets Grænser. Den svenske Gesandt i København Anders Leijonklo gjorde allerede i August 1697 Indberetning til sin Regering om Sagen. Det var ogsaa en højst enevældig Fremfærd fra Kronens Side: uden Lov og Dom at fratage Folk deres Ejendom. Grunden til den haarde Medfart var den, at Regeringen havde Brug for Jorderne til Høavl og Græsning til Livgardens Heste. Man var vel ogsaa bleven fortrydelig paa Hollænderne, fordi de var saa daarlige Betalere, og fordi de solgte af Jorden. Hvad det sidste Spørgsmaal angaar, er det paa ingen Maade sikkert, at Domstolene kunde have givet Medhold i, at de St. Maglebys Amagere i Privilegierne af 1675 paalagte Forpligtelser til ikke at sælge Jord, uden videre kunde overføres paa Ny Hollænderbys Beboere. Men selv de Københavnerne, som led Pengetab ved Ordningen, turde ingen Op hævelser gøre af Frygt for, at de havde indladt sig paa noget forkert. Nogle af dem synes at have faaet Havepladser som Erstatning.

Ny Hollænderbys endelige Nedlæggelse fandt Sted ifølge kgl. aabent Brev af 29. April 1699. Jurisdiktionen henlagdes midlertidig under Taarnby Birketing. Christian V gør vitterligt: »at efftersom vi for nogen tid siden allern. haver for got befunden at lade udlegge voris ladegaards mark her uden for ... Kiøbenhafn til høebiering oc vi siden maa fornemme, at jndbyggerne i dend Ny Hollænderby, som samme ladegaards mark skal have haft i brug, skal een deel af dennem derover have begivet sig derira oc antaget gaarde paa andre stæder, oc at de øvrige, som er bleven tilbage, skal nære sig af de dennem udviiste haugeplatzer, oc saasom jndbyggerne i bemelte Ny Hollænder bye haver allern. været bevilget rettens forvaltning hos dennem self lige ved jndbyggerne udi Hollenderbyen paa Gammel Amager, hvor skulten dømmer oc hans domme, om de siden paa anckis, indstefnis til amptstuen, saa at de ei skal have staaet under landstinget, saa haver vi udi allern. henseende til, at jndbyggerne i dend Ny Hollænder bye nu i tallet skal være saa forringet, at retten der ei hereffter som tilforn tilbørligen skal kunne blive betient oc forvaltet, allern. for got befundet at anordne oc befale, ... at jndvaanerne i bemelte Ny Hollænder bye samt saa mange, som paa ladegaards marken er boende, schal hereffter ligge under Taarnbye birketing paa Gammel Amager oc der effter loven svare alle oc een hver, som dennem for noget ved retten kunde have at tiltale.« 31. August holdtes det sidste Retsmøde, hvor Retten nedlagde sin Værdighed. Byen bestod nu kun af en Del Landsteder, Husmænd, Haandværkere og nogle Værtshuse. Der var c. 40 Familier, som mest ernærede sig ved Havebrug og Smaahandel; $\frac{1}{3}$ stammede fra Hollænderne. Der fandtes ogsaa Jagtbetjente og Hoffunktionærer. Administrationen hørte under Slottet i København, som holdt en »Hausvogt auf Amack«. Desuden boede her 2 Udridere for Amtsstuen for at varetage den offentlige Orden.

Med det voksende Antal Landsteder og med Anlægget af Frederiksberg Slot (1700—03), hvilket ganske lades ude af Betragtning i denne Bog, indtraadte helt nye Forhold for Kommunen, nærmest i Retning af Sommerbeboelse og Lysttrafik. Navnet Ny Hollænderby holdt sig vel en Del Aar efter Slottets Opførelse, men blev efterhaanden fortrængt af Navnet Frederiksberg. Ligeledes svandt Betegnelsen Ny Amager. Beboerne af Frederiksberg By vedblev dog længe at føle sig knyttet til Amager som deres oprindelige Hjemstavn. I en Præstestætte af 1713 hedder det, at der ikke i Frederiksberg By findes Dreng eller Tjenestepiger, thi saa snart de er 10 eller 12 Aar, giver de sig ud paa Gl. Amager at tjene.

Da der i 1717 og de paafølgende Aar blev oprettet Rytterdistrikter rundt om paa Krongodserne i Danmark, blev Frederiksberg 1717 indlemmet i Københavns Regiments Rytterdistrikt.

Ved kgl. Resolution af 7. Juli 1721 blev Sognet fra Taarnby Birke- ting henlagt under Københavns Rytterdistrikts Birketing, der holdtes i Ballerup indtil den 24. Juni 1803, da Tingstedet flyttedes til det af Christian V ved Langebro opførte Blaataarn.

Ved Reskript af 25. August 1818 blev Københavns Amts Rytter- distrikts Birk delt i 2 Birker, Nordre og Søndre Birk, saaledes at Fre- deriksberg kom til at høre til det sidste. Ved Lov Nr. 67 af 15. April 1887 udskilles Frederiksberg Sogn som en særlig Jurisdiktion fra 1. Juni 1888 under Navn af Frederiksberg Birk.

1841 fik Frederiksberg et Sogneforstanderskab sammen med Hvid- ovre. Ved Lov af 29. December 1857 udskiltes Frederiksberg fra Hvidovre i kommunal Henseende, fik sin egen Forfatning og deltes i et By- og et Landdistrikt, og ved Lov af 23. Februar 1866 fik Bydistrik- tet samme Næringsfrihed som Købstæderne. Fra 1902 er Frederiks- berg ved de dette Aar stedfundne Indlemmelser i København helt om- sluttet af denne.

PRINSENS GAARD

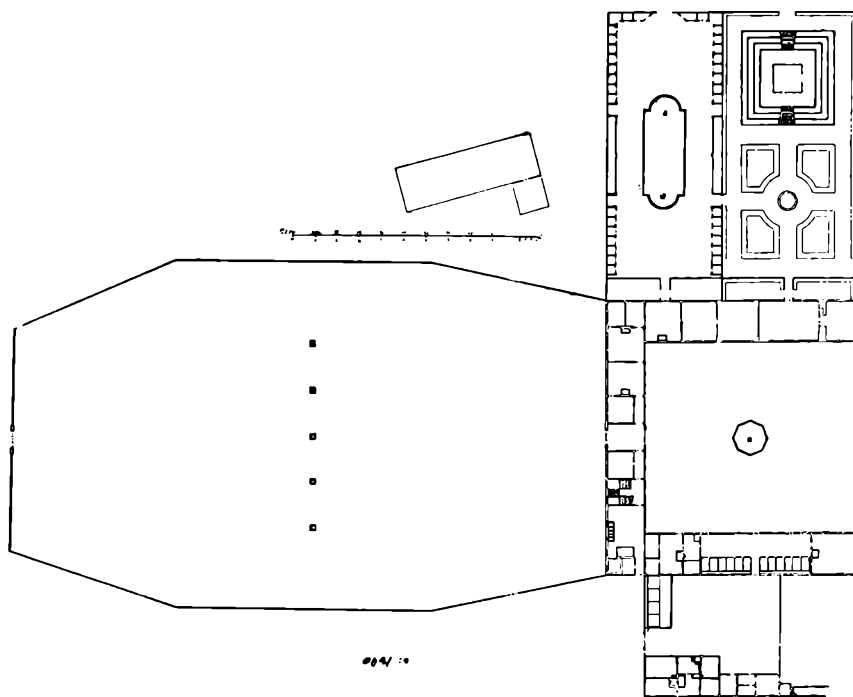
Sammen med Ny Hollænderbyens Historie hører den gamle kongelige Lystgaard paa Runddelen.

1662 overlod Frederik III til sine 4 ugifte Døtre en Halvgaard i Ny Hollænderby, hvis Afgifter til Gengæld formindskedes med 17½ Rd. Herved mistede Bønderne en Del af deres bedste Græsgang, idet de Engstrækninger, hvor senere Frederiksberg Haves Kanaler gravedes, sikkert har hørt til denne Halvgaard. 1663 byggede Kongen en Lystgaard til Døtrene, formodentlig paa denne Halvgaards Jorder. Gaarden kaldtes Prinsessernes Gaard eller Kaningaarden efter det der anlagte Kaninstutteri. Prinsesserne blev imidlertid efterhaanden befriede (d. v. s. gifte) — den sidste var Ulrica Eleonora, der senere blev Moder til Carl XII — og 1680 eller 1681 kom Gaarden i daværende Kronprins Frederiks Eje og kaldtes da Prinsens Gaard paa Ny Amager eller blot: Ny Amager. 1668 var Tilliggendet matrikuleret til 6 Tdr. 7 Skpr.

Gaarden, hvis Bygninger alle var af Bindingsværk, laa ved Hovedindgangen til Frederiksberg Have. Den har ikke været videre anselig. Sidebygningerne var straatækte. Hovedbygningen var fra først af i een Etage med Kælder under og en stor Kvist med et Slagur ovenpaa. Den store Sal laa i Midten og gik op gennem Kvisten. 1705—06 satte Bygningsinspektør Ernst Brandenburger for 1616 Kurantdaler en Etage paa begge Sider af Kvisten, saa hele den 76 Alen lange Bygning fik 2 Etager. I det firkantede Gaardsrum var anbragt en Fontæne; til Bygningen hørte Stalde til mindst 12 Heste, Gartnerhus, Orangeri, Pommerantshus, Fuglehuse, Glashuse, Kaninbjerg (hvoraf der endnu findes Rester i Haveselskabets Have) omgivet af en vaad Grav, Andehuse, en Andeø og endelig et Menageri med sjældne Høns, Ænder, Svaner, Duer, Hjorte og Rener, hvortil 1704—05 kom et nyt Menageri med Løver, Bjørne, Ulve og Ræve. Omkring Aar 1700 opførtes et Friluftsteater paa det Sted, hvor nu Jostys Restaurant ligger. Om der er blevet spillet paa det, kan imidlertid ikke konstateres. Det findes

endnu paa Haveplaner fra 1740erne. Teatret var skabt ved Beplantning — Scenen ved en Aftrapning i Buskenes Anbringelse. Alt var indrettet med meget Snille.

Noget af Gaardens Terræn var brolagt, vel sagtens Indkørselen og Gaardspladsen. Langs den nuværende Pileallé strakte sig Lysthaven

Detailopmaaling af Prinsens Gaard c. 1697. Foroven Grundplan af Ny Hollænderbys Kirke. Tegnet af Scheel.

og Vænget. Gaardens Ridebane er den nuværende Runddel iberegnet den Plads, der afskæres af Pileallé—Allégade.

Om Hovedbygningens indre Udsmykning ved vi saa godt som intet, men den har utvivlsomt været som andre kongelige Lyststeders i hine Dage med Stofftapeter, marmormalede Gulve, Stukkaturarbejder, Plafonder, Spejle, Gueridoner, lakerede Borde o. s. v.

Til Gaarden hørte 2 Haver, en større og en mindre, med alt Tilbehør af Omhegning og Udsmykning, f. Ex. Vandkunst σ : Springvand o. s. v. Haverne var anlagt i stiv fransk Stil.

Gaarden beboedes ikke til Stadighed, men anvendtes ofte til den første Modtagelse af fremmede Fyrster, der her nettede sig til det egentlige Indtog i Hovedstaden. Saa har de gode Hollænderbønder haft Stads for Øje, maaske ikke mindst i September 1669, da Paschaen af Jerusalem, »Stortyrkens Fætter«, den hellige Gravs Guardian, Cigala Ottoman ankom til Gaarden og den 30. September i Kongens seks-

Indgang til Frederiksberg Have med Thurahs Pavilloner, opført 1755.

spændige Karosse blev afhentet af Ceremonimesteren til Audiens hos Kongen. En anden Sag er imidlertid, hvad de samme gæve Bønder har tænkt nogle Dage efter, da det viste sig, at Paschaen var en fræk Bedrager, en forløben Jøde.

Imellemstunder kom Hoffet til Gaarden for at holde en eller anden glimrende Fest, særlig ved Fastelavn eller i Højsommertiden. 15. April 1686 fejredes her Christian V's Fødselsdag med stort »Tractement« og f. Ex. den 8. Februar 1692 holdtes Fastelavn herude, hvor selve Christian V optraadte i Amagerdragt og hvor »die Königl. Herrschaft sich divertirten und tractirten«. Ringriden og Karuseller var anvendte

Forlystelser ved Hove. Ved Karuseller forstodes en Slags Ringridning, hvori Kongen og Dronningen deltog, og hvor det gik overmaade straalende til — en sidste Rest af Middelalderens Dystløb og Turneringer. Kampprisen overraktes Sejrherreren af Dronningen.

Med Christian V's Død var for Gaarden de straalende Festers Tid forbi. Den forfaldt mere og mere og havde vistnok lidt meget allerede i den frygtelige Storm Natten mellem 8.—9. Oktober 1696. Men man lappede bestandig paa den, og saa sent som i 1705—06 blev der som ovenfor nævnt sat en Etage paa. Man var nemlig klar over Gaardens Nødvendighed som »Nebenbygning« til det nye Slot, Frederik IV opførte paa Solbjerg Høj. Prinsens Gaard blev da til »das untere Haus« eller »die unteren Häusser« til Forskel fra det højere liggende »Hausz Fridrichsberg«.

Natten mellem den 30. og 31. December 1753 brændte Hovedbygningen og noget af Sidebygningerne. Ildebranden skyldtes »Uforsigtighed af en Algerer, som med et af de Kongelige Danske Skibe var fra Algier sendt med adskillige vilde Dyr, som Løver, Strudsfugle, Cameler og deslige, som i det Friderichsberger-Menageri forvaredes, hvilken en Aften, da han i Regnveyer havde været ude, og hans Klæder var blevne vaade, lagde dem, for at tørres, paa en heed Jern-Ovn og gik derfra, da der omsider gik Ild i Klæderne, som stak Huset i Brand, som i en Hast tillige med tre overbragte Strudsfugle og et Par Cameler blev gjort til Aske«.

I Følge kgl. Resolution af 22. Marts 1755 blev i Løbet af Sommeren samme Aar opført de to Pavilloner og Gitterporten, der den Dag i Dag giver Runddelen dens forunderlige Skønhed. Mesteren for Værket har i alt væsentligt været Generalbygmester Thurah, hvis Fader, Biskoppen i Ribe, i en lang Aarrække havde været Præst i Ny Hollænderby. Bygmesteren har dog næppe selv været tilfreds med Pavillonerne. Søjlernes Vaser stammer muligvis fra Hirschholm Slot, men har vel i saa Fald efter Slottets Nedbrydelse (1810) afløst ældre, kassable Vaser -- Søjlerne har i hvert Fald fra Begyndelsen haft Vaser.

DEN NYE KIRKE UDENFOR NØRREPORT

I det Overdragelsesbrev af 2. Juni 1651, de 20 Amagerbønder fik paa Ladegaardens Jorder for at opbygge Ny Hollænderby, lovede Frederik III at hjælpe dem med at faa bygget en Kirke »efter Tidernes og Midlernes Beskaffenhed, eftersom Vi naadigst eragte«. Men Præsten ved »den nye Kirke udenfor Nørreport« gjorde Indsigelse mod et saadant Kirkebyggeri, som han mente stred mod de kgl. Privilegier, hans Kirke havde faaet. Og da Ny Hollænderne ikke med det samme gjorde Alvor af deres Plan med at bygge sig en Kirke i deres egen By, udstedte Frederik III en Befaling af 18. Maj 1652 til Slotsherren Axel Urup: »Eftersom Vi naadigst erfarer, at de Amagere, som boer paa Ladegaardsmarken, ikke skal være til Sinds saa snart selv en ny Kirke at lade bygge, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I dennom tilholder, at de søger den ny Kirke uden Nørreport som deres rette Sognekirke, indtil saalænge de selv en anden opbygge.« Af samme Dato er en Befaling til Joachim Gersdorff, Rigshofmester fra Oktober s. A., om at tilholde alle Beboere udenfor Københavns 3 Porte, at de skal søge den nye Kirke.

Da Ny Hollænderne altsaa i hvert Fald et Stykke Tid har søgt til Kirke i den nye Kirke, er det rimeligt, at vi giver den en Omtale.

Allerede 1546 var der under en af det 16. Aarhundredes Pestepidemier bleven anlagt en Kirkegaard udenfor Nørreport, nærmest bestemt til Begravelse af Pestligene, og noget senere byggedes, væsentlig paa Frue Kirkes Bekostning, tillige et Bindingsværkskapel paa samme Kirkegaard. Kapellet, der fuldførtes 1566, var bestemt til Afholdelse af Ligprædikener, for at de, som fulgte Lig, i ondt Vejr kunde »staa i Tørre og høre Guds Ord og faa nogen Fortrøstning at gaa hjem med«, men det kunde vanskelig benyttes til Gudstjeneste for en Mængde. Af Frue Kirkes Regnskaber 1567—68 ses, at allerede dette Kapel, der havde faaet Frue Kirkes gamle Prædikestol, kaldtes: den ny Kirke udenfor Nørreport.

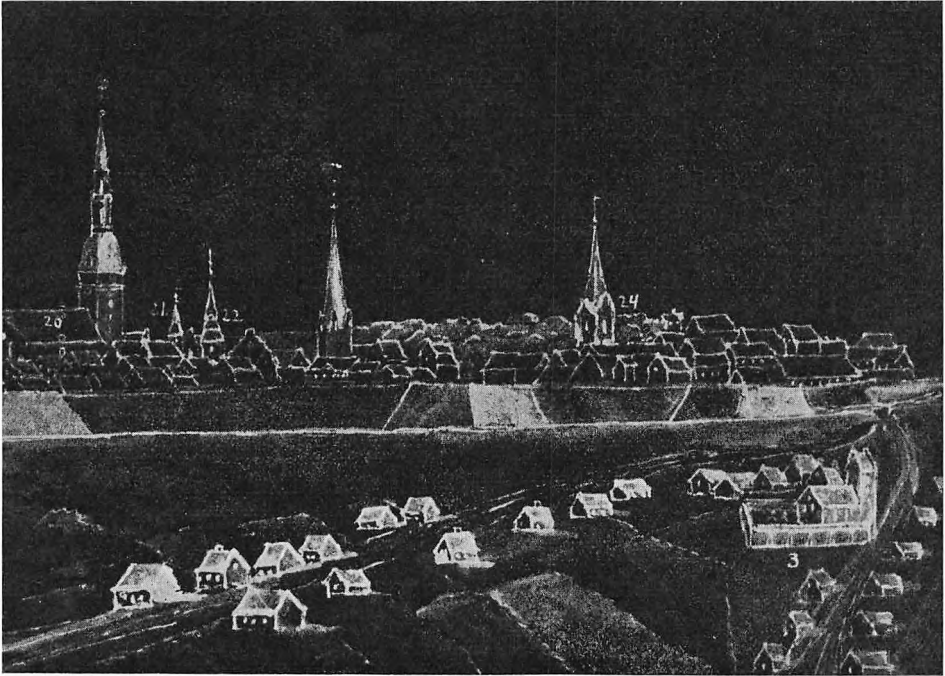
Der var efterhaanden bleven en naturlig Trang til en virkelig Kirke i de efter Datidens Forhold temmelig talrigt befolkede Forstæder. 1622 boede der 165 Familier paa Nørrebro og 109 paa Vesterbro, i det hele c. 1200 Mennesker paa begge Broer tilsammen. Bebyggelsen udenfor Østerport var derimod saa ringe, at den ikke kunde kaldes en Forstad.

Christian IV tog sig da af Sagen og udstedte den 30. Marts 1623 fra Kronborg en Befaling til Professorerne som Vor Frue Kirkes Patroner, hvori han meddelte, at »eftersom Vi naadigst for godt anser, at paa den Kirkegaard udenfor Nørreport for Vor Kjøbstad Kjøbenhavn skal bygges en Kirke, hvorudi Gudstjeneste om Søndagen saavel som andre Helligdage og forordnede Tider kan holdes, da beder Vi Eder og naadigst ville, at I paa samme Kirkegaard lader opsætte en Kirke, muret af Grund, en halvanden Sten tyk ongefær, og med samme Bygning nu strax og med førderligst begynder«.

Kongen skyndede stærkt paa med Byggeforetagendet, men Professorerne var ikke saa lette at faa i Gang. De prøvede, om de kunde faa Byen til at deltage i Bekostningerne, men Borgmestrene Knud Markvardsen og Mikkel Vibe vilde ikke indlade sig derpaa. Et Forsøg paa at ombygge og udvide det gamle Kapel viste sig ugørligt, og 1624 maatte man da skride til Bygningen af en ny Kirke, hvis Plads blev omtrent, hvor den nuværende Andreaskirke ligger. I Efteraaret 1624 bestemtes det, at Frue Kirkes gamle Alter og Altertavle maatte overføres til den nye Kirke, og Kongen gav den 7. December 1624 »et Hus, Vaaning og Ejendom« udenfor Nørreport bag den nye Kirkegaard, som en Mand ved Navn Peder Iversen, der var død uden Arvinger, havde efterladt sig, »til en Præsteresidens til den ny Kirke uden Nørreport«. Kongen viste i det hele taget, saa længe Trediveaarskrigen og Felttogene i Nordtyskland ikke hindrede ham deri, en stadig Opmærksomhed for dette Foretagende, og endnu faa Dage, før han med Hæren drog til Tyskland, udstedte han 3 Breve, alle af 27. April 1625, vedrørende den nye Kirke. I det ene befaledes, at der skulde opføres et Taarn, tækket med Spaan, paa Kirken; ved det andet kaldedes Hr. Thor Rasmussen, den senere Provst paa Gulland, til dens Præst (naar den altsaa engang blev færdig), og ved det tredie bestemtes det, at Kaldsretten for Fremtiden skulde være hos Universitetet, den kongelige Lensmand og 4 af Sognets bedste Borgere.

Da Kongen var vel af Vejen, gik det imidlertid kun langsomt med Bygningen. I Maj 1625 gjorde Professorerne ganske vist Akkord med

en Mester, Morten Bygningsmester, om Opførelsen af Taarnet, og i Juni s. A. vedtoges den Indskrift, som skulde sættes over Indgangsdøren, men ikke desto mindre varede det endnu 3 Aar, inden Bygningen var færdig til Brug. Maaske Aarsagen har været den tryk-kende Krig, der foraarsagede Pengemangel. Mester Morten frasagde sig Arbejdet, der da blev fuldendt i April 1628 af Murmester Simon

Kirken udenfor Nørreport (3). Maaske 1658. Kgl. Bibl.

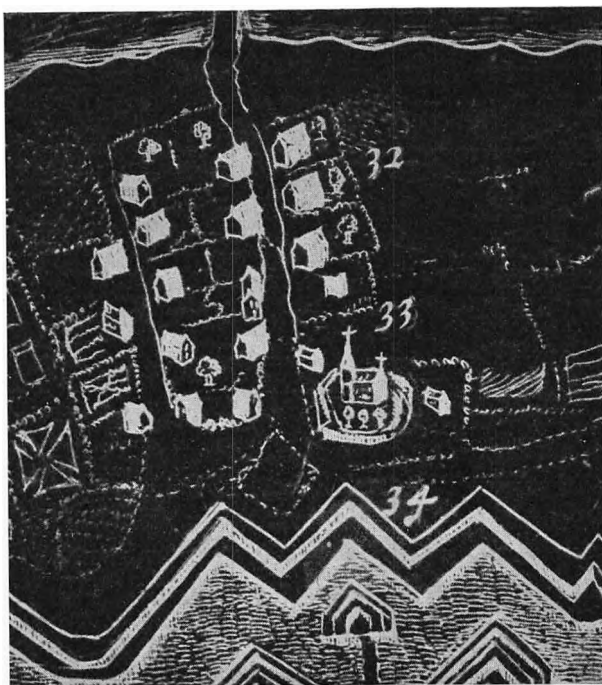
Wulf. Over Indgangen stod Indskriften: *Ædem hanc sacram jussu Regiæ Majestatis Christiani IV ædificavit Templum Divæ Virginis Havniense suo sumptu* (Dette hellige Tempel har Vor Frue Kirke i København bygget efter Kong Christian IV's Befaling paa sin egen Bekostning). Alterklæde og Lysestager laantes fra Frue Kirke, og Kongen, der nu var vendt hjem, skænkede Kirken en stor Klokke. Indvielsen af Kirken foretoges 1. Søndag efter Trinitatis, den 18. Juni 1628 af Sjællands Biskop Hans Poulsen Resen. Det gamle Kapel blev derefter nedbrudt.

Præst ved den nye Kirke var i det korte Tidsrum, Hollænderne søgte til Kirke der, Magister Peder Iversen Munk. Han var Søn af Borgmester i København Iver Povelsen, som døde 1622, og Karen Munk. Morfaderen, Peder Jacobsen Munk, havde ligeledes været Borgmester, og fra ham havde han Navnet Munk. Han blev Student fra Herlufsholm 1633 og kaldedes 8. Juli 1644 til Kirken udenfor Nørreport, til hvilket Embede han ordineredes den 13. Juli s. A.

Hans Kaldelse gik for sig paa en ejendommelig Maade. Efter at hans Formand, Peder Nielsen Slagelse, var død Pinsedag 1644, holdt Konsistorium den 25. Juni et Møde, hvor Rektor Magnificus fortalte, at Kansleren et Par Dage før havde haft Bud hos ham og ladet ham forstaa, at det var Kongens Vilje, at Magister Peder Munk, som havde prædiket for Kongen og som Kongen syntes godt om, skulde være Præst udenfor Nørreport. Men netop som Rektor stod og skulde gaa i Konsistorium, kom Kammerjunkeren hos Prinsen (Christian IV's ældste Søn, Christian Electus, den saakaldte Christian V) til ham og talte til Gunst for Jacob Cunningham (siden Præst i Horslunde paa Lolland). Endelig viste det sig, at Professorerne i Konsistorium selv havde en tredje Kandidat i den øverste Hører ved Metropolitanskolen. De var alle 3 »af Gud lige begavede«, og Kaldelsen skulde da ske ved Lodtrækning, da denne Maade havde Rod i den hellige Skrift, Apostlenes Gerninger 1, 26. De 3 Kandidater til Embedet kaldtes ind for Konsistorium og spurgtes, om de vilde underkaste sig Lodtrækningen, og om den heldige paa Forhaand vilde love at gifte sig med Formandens Enke: hun har ingen Gæld, og hun er af et uplettet Rygte. De gik ind paa Betingelserne. Paa Spørgsmaalet, om de vilde lodde med det samme eller først gaa over i Frue Kirke og i Bedestunden »formane Gud at søge i det Værk sin Ære og udvælge, hvilken han til denne Tjeneste i Sønderlighed behagede«, svarede de, at de først vilde søge Kirken. Saa kom de igen alle 3. Peder Munk loddede først og fik blank Seddel. Efter ham skulde Høreren lodde, men han trak sig tilbage med den Bemærkning, at Konsistorium vilde vel nok have ham i velvillig Erindring en anden Gang. Cunningham trak ogsaa blank Seddel, hvorfor de begge maatte gaa ud, mens Lodtrækningen nyordnedes. Denne Gang blev Peder Munk den heldige, »hvilken Professorerne strax ønskede til Lykke og at han maatte tjene Gud troligen og retsindelig«.

Munk giftede sig ogsaa pligtskyldigst med Cathrine, der vistnok var Enke efter begge hans to nærmeste Formænd. For dette Gifter-

maal har aabenbart ikke blot Konsistoriums Professorer interesseret sig, men ogsaa den udenbys Menighed, der, før Munk endnu formelig var kaldet, indgik til Professorerne med Begæring dels om, at den kommende Præst selv maatte prædike over sine Tilhørere udenfor Byen, d. v. s. faa Honorar for Ligtalerne, men dels ogsaa om, »at Enken ikke

Kirken udenfor Nørreport. Resen. Kgl. Bibl.

skulde forskydes«. Professorerne lovede at tage sig af Sagen »saavidt tilbørligt og forsvarligt kunde være«. Og det gled da ogsaa i Orden.

Noget fedt Kald har det ikke været. Præsten var næsten udelukkende henvist til at leve af Menighedens Offer og ansøger ofte om Forbedring i sin Løn, især da hans Præstegaard var meget forfalden og krævede idelige Istandsættelser. Længe fik han ingen Hjælp, og da Hjælpen langt om længe kom den 16. August 1653 i Form af Halvparten af Hvidovres Kongetiende, var denne Hjælp næppe mere tilstrækkelig. I hvert Fald beklager Magister Munk sig paa samme Tid

over den Skade, han lider, fordi hans Indtægter formindskes ved, at Husene udenfor Nørreport nedrives paa Grund af de nye Befæstningsanlæg. Han anmoder da Professorerne om, at de »vil unde ham de Lig, som ellers betjenes af Byens Kapellaner«, naturligvis kun paa hans egen Kirkegaard. Ansøgningen bevilges ikke, saa han maa endnu engang gøre Forslag til sit Embedes Forbedring, men det er ogsaa det sidste, der høres til ham. Han døde den 5. August 1654 og fik fri Begravelse i Frue Kirke, hvis Trediekapellan han havde været i sin Egen- skab af Præst udenfor Nørreport. Til hans Virksomhed som Præst kender vi intet.

Under Efterfølgeren, Bent Olufsen fra Halland, blev Kirken ødelagt. Da Carl X Gustav den 7. August 1658 var landet i Korsør, fik General Hans Schack den 9. August Befaling til uden Ophold at lade Københavns Forstæder og deres Kirke nedbryde, eller, hvis det ikke kunde gaa hurtigt nok for sig, da at afbrænde dem. Man nølede imidlertid, men da den sidste Udsigt til Fred var forsvunden, fik Københavns Borgmestre og Raad den 11. August Befaling til »strax uden nogen Forhaling ved Murmestrene at lade nedbryde den ny Kirke udenfor Nørreport her for Staden, tagendes aldeles ingen Forsømmelse«. Endnu samme Dag blev Befalingen udført, tildels ved Ildens Hjælp, da Nedbrydningen tog for lang Tid. Ikke engang Klokkerne blev reddet. En samtidig Dagbog fortæller, at Kirken »blev ved Krudt sprængt og nedslaget . . . og alting ruineret. Der Taarnet blev sprængt, var Kongens Murmester ved Navn Isak [Rasmussen], som var oppe i Taarnet at skulle tage Klokkerne af, han kom i Døren at ville gaa neder, da mødte Ilden hannem, skamferede hannem meget, saa han døde 2 Dage efter«. Kirkens Tømmer anvistes Hans Schack til Stormbjælker.

Kirken udenfor Nørreport rejstes aldrig mere.

NY HOLLÆNDERBYS KIRKER

Hvornaar den første Kirke er rejst i Ny Hollænderby, kan ikke siges med Bestemthed, men det maa være mellem 18. Maj 1652, da Frederik III giver Axel Urup Besked om, at Ny Hollænderne af forskellige Grunde skal søge den ny Kirke udenfor Nørreport — og 2. August 1653, da en Memorial fra Magister Peder Munk ved den ny Kirke udenfor Nørreport synes at forudsætte en Kirke og Skole i Ny Hollænderby.

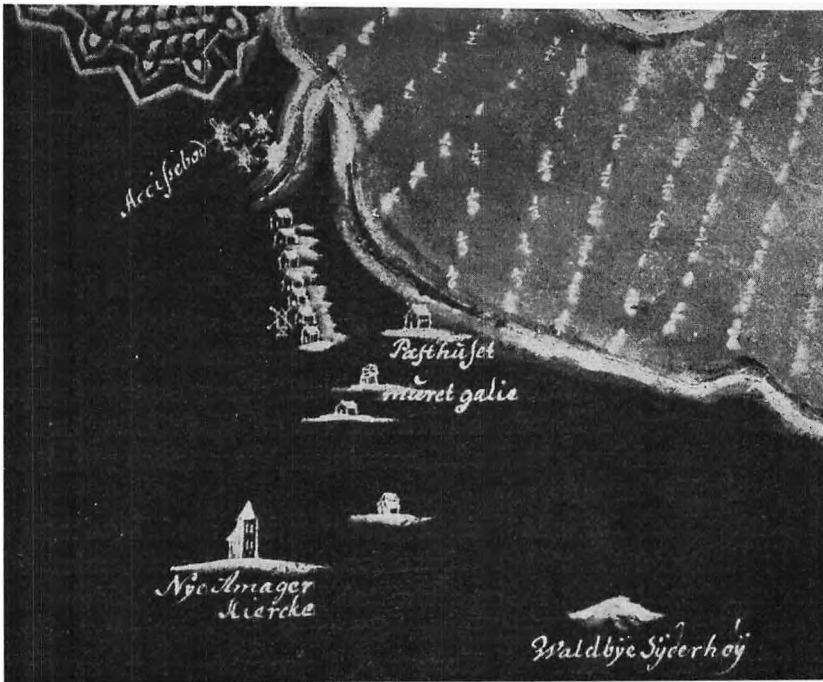
Hvorledes den har set ud, ved vi ikke mere, men den har næppe været meget anselig. Bygningsmaterialet var vel sagtens Træ og Bindingsværk. Kirken laa ved Siden af den nuværende Frederiksberg Runddel omtrent paa det Sted, hvor Frederiksberg Begravelsesvæsen nu har sine Kontorer. Rundt om Kirken laa en lille Kirkegaard, hvor nu Haveselskabets Have er. Ved Gravninger her mindes man jævnlig om den gamle Kirkegaard.

Om Kirken selv er alle Minder forsvunden med Undtagelse af nogle Tegninger og de to store barokke Alterstager af Malm, 65 cm høje, der endnu den Dag i Dag staar paa Frederiksberg Kirkes Alter, samt dens Alterkalk og Kirkebøger. Stagerne blev skænket Ny Hollænderbyens Kirke 1654 af Kongens Tøjmaster eller Rustmaster (Arkelimester) Peter Kaldthoff, fra 1659 Overtøjmaster, død 1672. Han ejede Kalthuset, den Ejendom ved Godthaabsvejen, der senere kaldtes Grøndalsgaarden, og hvis Rester først for et Par Aar siden er forsvundet. En Krudtmølle, som Kaldthof havde begyndt at bygge ved Grøndalsaaen, kom aldrig i Virksomhed. I Stormnatten 10.—11. Februar 1659 var han Artillerikommandant paa Slotsholmen. Alterstagerne har følgende Indskrift i Majuskler: »Anno 1654 hat Ihr Koniglig Majesten Zeugmeister Peter Kaldthof: Got zu Ehren der Kirchen zur Ziir diese Leuchtere zur Gedechtnis verehrt.«

I Svenskekrigen delte Kirken Skæbne med Byen, men Alterstagerne blev altsaa reddet. Kirken brændte ned til Grunden, og i et Par Aar var Byen kirkeløs og for Resten saa godt som tom for Beboere.

Efter Krigen sendte Hollænderne den 28. Juni 1661 følgende An-
dragende til Kongen:

»Stormægtigste, højbaarne Fyrste, allern. Herre og Konge etc. Vi
fattig Folk udi den Hollænder-By udenfor Vesterport her for Staden
haver os for eders Kongl. Majt. vores allern. Herre og Konge højlig

Ny Hollænderbys (Ny Amager) Kirke 1688. Kgl. Bibl.

at beklage, eftersom nu i sidst forgangen svenske Indfald, Gud naade
desværre, vores By og Kirke er bleven ganske ruineret og forbrændt
i Grund, og vi fattig Folk nu paa ny maa bygge igjen udi stor Armod
og Fattigdom, mens vi ikke kan formaa at lade vores Kirke opbygge,
som vores Sammelkomst skal være at høre Guds Ord; thi vi aldeles
ingen visse Sted haver at samles udi, naar Gudstjeneste skal forrettes.
Hvorfor, allern. Herre og Konge, vi fattig Folk er paa det ydmygeligste
og underdanigste for Guds Skyld begjærendes, at os maatte bevilges
for Kirkedørene her udi Kbh. Bækkener at udsætte, og derudi at

samle en ringe Hjælp, hvad Guds Børn og gode trohjertige Mennesker af kristelig Medynk vilde over os forbarme, til samme vor Kirkes Opbygning. Gud allermægtigste, som alle gode og Miskundheds Gjerninger belønner, vil eders Kong. Majt. derfor rigelig belønne udi de retfærdiges Opstandelse. Formoder eders Kong. Majt. gode og trohjertige Svar her paa. Hafniæ den 28. Junii 1661.

Eders Kong. Majt. pligtskyldige og tro Undersaatter ved Nat og Dag,

Samtlige Bønder paa Ny Amager.«

Dette Andragende bevilgede Frederik III den 21. Juli 1661 paa følgende Maade, hvorved han: »... bevilger og tillader, at Bønderne udi den Ny Hollænderby vesten her for Staden, til nogen Hjælp til deres Kirkes Opbyggelses Bekostning der sammesteds, maa nyde $\frac{1}{2}$ Rd. af hver Kirke i vort Land Sjælland, som nogen Middel og Forraad haver, saavel som og en Gang Bækken for alle Kirkedørene her i Staden udsætte og der udi samle, hvis godt Folk til bemeldte Kirkes Bygning godvilligen give ville; herhos bydendes og befalendes vores Lensmænd samt Kirkeværger og alle andre, som over Kirkerne Jus Patronatus haver, eller paa deres Vegne over deres Indkomst raade og disponere, at de for^{ne} $\frac{1}{2}$ Rd. af hver Kirke til for^{ne} Ny Hollænder Kirkes Hjælp, saaledes som forskrevet staar, lader bekomme og følgagtig være.«

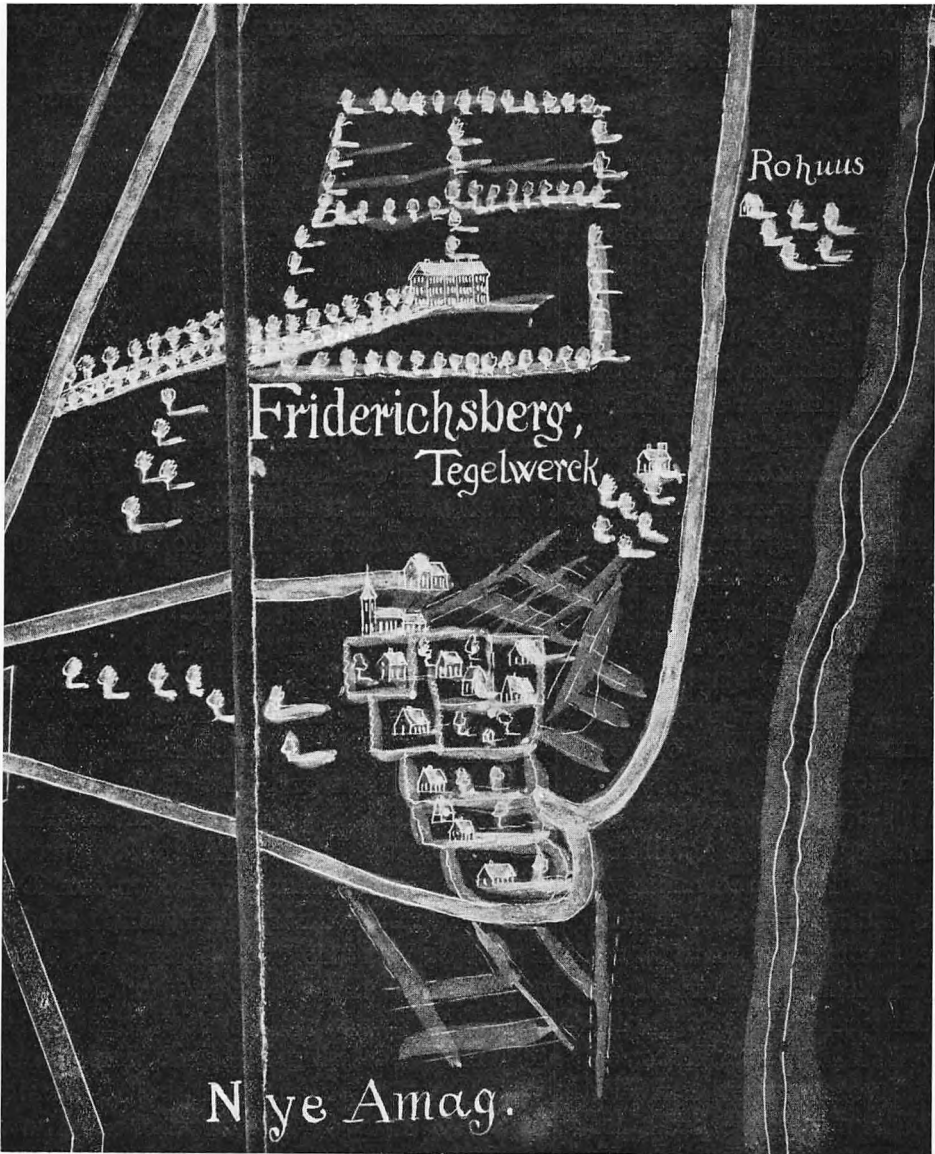
Selv med al kongelig Velvilje har Resultatet ikke været stort; Midlerne rakte kun til at opføre en simpel Kirkebygning paa den gamles Sted, og Materialet var i hvert Fald her Bindingsværk. Bygningen havde dog et Taarn, men man bør ikke gøre sig for overdrevne Forestillinger hverken om Taarnets eller Kirkebygningens Størrelse eller Kvalitet. 1681 var Kirken »hel bygfældig«, hvorfor Kongen i et aabent Brev af 12. Juli d. A. fra Koldinghus tillægger Kirken Tiende »af alle Slags Korn, som paa Ladegaardsmarken saas og høstes«, hvorved Kirken fik samme økonomiske Eksistensbetingelser som andre Kirker.

Præstebolig har der ikke været, næppe heller ved den første Kirke. Ganske vist omtaler en Slags Jordebog fra 1682 »Præstens Agre udi Ny Amag«, »Præsteengen og Præstekrogs Ager«, tilhørende Præsten, Magister Peder Møller, men hermed kan blot betegnes Marker, hvoraf Præsten havde Indtægten. Og ganske vist skriver Hollænderne mange Aar senere, at »i Begyndelsen og indtil Kirken og Byen blev afbrudt« boede Præsten »hos os«, men det behøver ikke at betyde, at der har været en særlig Præstegaard eller Præstebolig, hvilket vel vilde

have oversteget den lille Menigheds Evner; maaske Præsten har boet paa Ladegaarden. Det var i hvert Fald Tilfældet en Tid med Magister Hummer.

Kirketienden af 1681 har formodentlig ikke hjulpet særlig meget; i hvert Fald var Kirken meget brøstfældig i 1690erne. Og nu træder uventet en Mand frem paa Skuepladsen. Den 4. Januar 1695 sendte Hofprædikant Dr. Hector Gotfred Masius (født i Mecklenborg 13. April 1653, 1686 teol. Professor og Hofprædikant i København, død 20. September 1709. Hans Børn adledes under Navnet von der Maase) et Andragende til Kongen angaaende »die itzige Kirche auf Neu Amack«, som er »ein klein und verfallenes Holzgebäude«, der knap kan hænge sammen længere. Masius tilbyder nu at nedrive Kirken og bygge en ny paa et belejligt Sted o. s. v., hvis han maa faa jus patronatus til Kirken. Sagen gik let igennem, og allerede den 26. Februar gav et kongeligt aabent Brev ham det forønskede:

»C Vtus. Gjøre alle vitterligt, at saasom for Os allerunderd. er bleven andraget, hvorledes Kirken i Ny Hollænderby, uden for Vores Kongl. Residensstad Kbh.s Vesterport, skal staa paa Fald og ellers være saa meget brøstfældig, at til dens Reparation skulde snart medgaa saa stor Bekostning, som den af ny kunde opbygges for, foruden at den for de fleste af Bymændene paa et ubelejligt Sted skal være hensat; og som os elskelige Doct. Hector Gotfred Masius etc. sig allerunderd. haver erbudet, ej alene en ny Kirke i Steden for den gamle paa egen Bekostning at vil lade opbygge mens endog med Tiden saa mange Midler der til lægge, at en egen Præst og Degn der paa Steden kunde underholdes, dersom Vi hannem Jus Patronatus til samme nye Kirke allern. vilde forunde, da have vi samme hans kristelige Forsæt i Naade anset og derfor hermed allern. bevilget, at han, førend den gamle slet nedfalder, sig samme nye Kirkebygning paa egen Bekostning maa foretage (hvortil Vi en belejlig Plads for Menigheden allern. ville lade udvise), og han og hans Arvinger nyde dertil Jus Patronatus paa efterskrevne Maade og Vilkaar, at naar samme nye Kirke er fuldfærdiget og indviet, og han eller de, dertil haver gjort et saadant Tillæg, at en Præst og Degn derpaa Steden kan underholdes, maa de efter den der nuværende Sognepræsts Afgang altid allerunderd. foreslaa trende dygtige og skikkelige Personer til samme Præsteembede at betjene, hvoraf vi da allern. en dertil ville antage og bestille, og at han og hans Arvinger, saavidt Kirkens Indkomst angaar, skal være

Hans Himmerichs Kort over Frederiksberg 1731. Kgl. Bibl.

pligtig til at lade Kirkeregnskaberne aarlig af Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen over Sjællands Stift forhøre og approbere. Forbyndes etc. Hafniæ 26. Febr. 95.

Christian.«

Aldrig saa snart var dette rygtedes ud i Ny Hollænderby, før de gode Hollændere kom i Bevægelse; inden 14 Dage fik de indgivet en Modforestilling til Kongen, og i denne tog de stærk Afstand fra Projektet:

»Eders Kgl. Maj.s sal. Hr. Fader højlovligst Ihukommelse Kong Fr. den Tredie har allern. behaget den 2. Junii 1651 til vores Forfædre og Efterkommere at forunde og overdrage Ladegaards Marken, uden Vesterport beliggende, til evindelig Ejendom for aarlig Afgift Penge — 700 Rixdlr., som og af E. K. M. allern. er confirmeret d. 20. Oct. Anno 1670, hvorover vores Forfædre med stor Bekostning og Møje paa bemeldte Ladegaards Mark lod opbygge 20 Gaarde til at bo udi, samt en Kirke, hvilket altsammen møgde faa Aar derefter, da Belejringen var for Kbh., igen blev afbrudt og ganske ruineret. Alligevel har de ej villet forlade dette Sted, men de og deres Arvinger, straks Gud gav Freden, igen begyndte med Nybygning, saa at de omsider fik Kirken og Byen i forrige Stand, og derved (efterdi de udi Krigens Tid vare ganske blevne øde og forarmede) geraadede i saadan Gæld, at hverken de eller deres Arvinger, de fleste af dem end ikke til denne Dag, har kunnet redet sig deraf igen, og en Del har maattet forlade deres Brug og Gaarde og til fremmede afhænde. Kirken har kostet, paa de tvende Tider den er bleven opbygget, 4000 Rixdlr., som vi en stor Del af, indtil for faa Aar siden, har forrentet, og har Menigheden stedse selv holdt den vedlige, samt lønnet og underholdt Præsten, som i Begyndelsen, og indtil Kirken og Byen blev afbrudt, boede hos os. Men som han da inddrog udi Kbh., forrettede han imidlertid Tjeneste udi Christianshavns Kirke, og siden, efter Belejringen, baade der og hos os; hvorover det kom i Brug, at Præsten skulde betjene begge Menighederne til hans desbedre Ophold. Nu have vi fattige Folk fornøden, at Eders K. Maj.s Hof-Prædikant og Professor udi Kbh., velædle Doctor Masius, skal have erholdt E. K. M.s allern. Tilladelse, at lade nedbryde vores Kirke og paa et andet belejliger Sted igen opbygge en anden, samt allerunderd. at gøre Forslag, hvem ham synes at skulle være Præst der; og er os berettet, at han, til sligt at erholde, aller-

underd. skal have for E. K. M. andraget, at vores Kirkes Brøstfældighed er saa stor, at den vil koste næsten saa meget at reparere, som en anden af ny at opbygge. Hvad Anledning velbemeldte Hr. Doctor Masius dertil haver, kan vi fattige Folk ikke betænke, efterdi Menigheden med den Kirke, som nu er, er veltilfreds, og den er saaledes vedligeholdt, at ingen vedkommende hverken gejstlig eller verdslig Øvrighed nogensinde har kunnet besvære sig derover, samt med god Tilsyn endnu udi rum Tid, og i det mindste udi deres Livstid, som der nu bor i Byen, kan være ved Magt; tilmed har vi alt for nogle Aar siden været betænkt paa, samme vores Kirke at lade forbedre, og aarlig af Byen lagt noget sammen dertil, saa at vi agtede i tilkommende Sommer et maadeligt Stykke Mur at lade opsætte, og saa Tid efter anden at lade continuere, indtil den med Mur kunde blive ombyggt: Thi beder vi allerunderd., E. K. Maj. allern. vil tillade, at vi maa beholde vores Kirke og Præst, som vi nu haver, under vores egen Forsorg og den Skik, som det har været hidindtil, at vi maa have vores for os selv og i saa Maade, efter de os allern. meddelte Privilegier, hvorudi os ellers med Tiden kunde ske Indpas, besynderlig eftersom vores Bys tilliggende Jord ikke bestaar af Bønder-Jord, men aleneste E. K. M.s egen Ladegaards-Jord, som vores Forfædre, os og Efterkommere fri for alle Tiender, allern. er overdraget, som forbemeldt. Forventer E. K. M.s allern. Bønhørelse.

Eders Kongl. May.ts

Allerunderd. tro Arve-Undersaatter.

Paa egne og samtlige Ny Amager Menigheds Vegne.

Clas Isbrandtsen, Schuldt. Mogens Petersen. Teis Petersen.

Jacob Jansen. Clas Isbransen. Cornelis Cornelisen.

Cornelis Jansen.

Ny-Amager d. 11. Martii Anno 1695.

Hollændernes Forestilling videresendtes til Kancelliets Betænkning, der ikke syntes at lade noget Haab tilbage om at faa det kongelige Brev af 26. Februar ændret. Det hedder i Betænkningen fra Kancelliet af 3. Juni 1695:

»... Amtmanden ... har erklæret, at Amagerne gerne ville haandhæves ved de dem givne Privilegier, eftersom det skal have en langt

anden Beskaffenhed med deres Kirke og Kirketjeneres Tillæg end paa andre Steder. Kirken skal og indvendig være saa skikkelig, at den vel for Menigheden kan passere, og hvis den maatte blive staaende, skulde alt, hvad som derpaa uden og inden er fornøden at repareres, kunne bekostes med ringere end 100 Rdl.; tilmed skal de og have i Sinde at gøre en Grundmur med Tiden, hvorved de skal have villet gjort en Begyndelse i dette Aar, saafremt Materialier for Penge haver været

H. G. Masius.

at bekomme. Da saasom vi nøje har efterset hvis [5: hvilke] Privilegier Amagerne udenfor Vesterport fra Begyndelsen af og hidindtil allern. er blevne forundt, og vi af de her udi Cancelliet forefundne Acter ej kan fornemme, at Amagerne (omendskønt de af egne Midler kan have opbygget Kirken) er bleven bevilliget nogen fri Disposition derover, langt mindre selv at maa kalde Præster der til Stedet, som altid hidindtil af Eders Kong. Majt. har været beskikkede; det og er en stor Lettelse for dem, og uden deres Besværing, at Doct. Masius har erbedet sig, ikke aleneste at lade opbygge en ny Kirke paa sin egen Be-

kostning, mens endog med Tiden saa mange Midler der til lægge, at en egen Præst og Degn der paa Stedet kan underholdes, hvorved de da kan faa Præsten hos sig boende, Kirken vil blive vedligeholdt, og de udi Fremtiden blive befriede for at opbygge Kirken igen, om den (det Gud afvende) ved en eller anden ulykkelig Hændelse kom til Skade, som de vel muligt ellers ikke skulde være af de Kræfter at kunne gøre: Saa skulle vi allerunderd. og uforgribelig holde for tjenligst, at det forblev ved den Bevilling, som Eders Kong. Majt. allern. har meddelt Doct. Masio om en ny Kirkes Opbyggelse og Jus patronatus til samme Kirke paa de Conditioner, som E. K. M.s Brev indeholder, hvorved E. K. M.s Regale og jus vocandi der til Stedet fremdeles bliver konserveret, eftersom Doct. Masio ikkun er bevilget jus præsentandi [Præsentationsret, Forslagsret, Indstillingsret] til at foreslaa trede dygtige og skikkelige Personer til samme Præsteembede at betjene, og bliver Eders Kong. Majt. forbeholden deraf en dertil at antage og bestille. Vi indstiller dog alting til E. K. M.s eget allern. Behag, og forbliver . . .«

Paa denne Betænkning er skrevet følgende kgl. Resolution:

»Hans Kongl. Maj. haver dette allern. approberet udi Geheime Conseil, dog at der gaar Ordre til Amtmanden at udvise ham [Masius] en dygtig og bekvem Plads til Bygningen og derhos forelægger ham at erklære sig, hvor snart.«

Denne Resolution er imidlertid overstreget, hvilket viser, at Sagen er gaaet i Staa, hvad saa Grunden har været dertil. Maaske Masius har opgivet sin Plan, maaske Hollændernes Modstand har frugtet, maaske nu ukendte Grunde har spillet ind — Hollænderne reddede i hvert Fald deres Kirke og deres Selvstændighed.

Faa Aar efter var der atter Røre i de kirkelige Forhold. Da Hollænderbyens Nedlæggelse var besluttet i April 1698 sendtes, foranlediget af en Forestilling af 3. September 1698 fra Amtmand Adam Levin Knuth til Kongen, et Kongebrev af 4. Oktober s. A. til Universitetets Rektor og Professorer, der havde Patronatsret til Hvidovre Kirke:

»Saasom Vi Vores Ladegaards Mark her udenfor Kbh., som Indbyggerne udi den nye Hollænderby en Tid lang til Brugelighed allern. haver været forundt, til Enge haver ladet udlægge, saa at i bemeldte nye Hollænderby efterdags ikkun bliver Husfolk, at nære sig af deres Haver, hvorved Menigheden saa vidt forringes, at de ej kan holde Præst og Kirketjenere, foruden at Kirken, som staar paa Fald, ingen Tiende nyder, hvoraf den kan underholdes: saa have Vi for godt be-

fundet, de Husfolk, som i Ny Hollænderby blive boende, til Hvidovre Menighed at henlægge. Thi er Vores Villie, at I strax lader gjøre et rigtigt Overslag paa den Bekostning, som paa Hvidovre Kirke for bemeldte Ny Hollænderbys Beboere at forvide [ɔ: udvide] nødvendig vil medgaa, og paa de Materialier, som fra Hollænderbyens Kirke dertil kunde være tjenlige og til gode komme, og Os samme Overslag til videre vores Betænkning tilstille.«

Naar det her siges, at Kirken ingen Tiende har, maa det erindres, at Jorderne, som tidligere var tiendefri, først ved kgl. Reskript af 12. Juli 1681 skulde yde Tiende til Kirken, for at der kunde være Midler til Kirkens Vedligeholdelse og andre Fornødenheder, og at dette Tiendeforhold atter ophørte, da Kongen tog Jorderne fra Hollænderne.

Professorerne lod da Haandværkere udarbejde et Overslag over, hvad en Udvidelse af Hvidovre Kirke vilde koste. Men da det viste sig, at Summen formodentlig vilde blive c. 1500 Rd., er man vistnok blevet lidt forskrækket; Sagen er i hvert Fald stillet i Bero.

Da Laurids Thura 1703 blev forflyttet til Aarhus, dukkede Kirkesagen imidlertid atter op og krævede en Løsning. Biskop Bornemann foreslog da bl. a. Kongen, at Sognepræsten i Brønshøj og Rødovre, Magister Niels Glumsøe, ogsaa skulde betjene den lille Menighed paa Frederiksberg.

»Stormægtigste allern. Arve-Konning og Herre.

Saasom E. K. M. forleden 14. Aprilis allern. har anbefalet mig, at jeg allerunderd. skulde tilstille E. K. M. mit allerunderd. Betænkende anlangende Mag. Jørgen Hulbechs, Kapellanen til Vor Frelzers Kirke udi Christianshavn, hans allerund. Supplication, hvorved han d. 11. April forleden allerund. har anholdet om at maatte, tillige med sit Kapellani, blive beskikket med at betjene Kirken og Menigheden ved E. K. M.s Slot Frbg. i den nu til vor Frue Kirke udi Aarhus allern. befordrede Mag. Laurids Thuras Sted, enten samme hans allerund. Ansøgning vel kunde lade sig gøre, eller og en anden af de nærmeste Præster der omkring paa Landet samme Kirke og Menighed tillige med sit eget Kald mageligen kunde betjene og forestaa. Da har jeg, efter samme E. K. M.s allern. Villie og Befaling, dette Værk ved flittigste Forespørgsler og bedste Eftertænkning tilbørligen overvejet. Og vilde jeg vel først allerund. erindre herom dette: at dersom E. K. M. allern. skulde ville dertil resolve, at den Hollandske Lutherske Kirketjeneste ved en ny succederende Præst her i Byen hans sædvanlige Løn og

Underholdning fremdeles skulde continueres — det de faa Lemmer der af Menigheden vel allerunderd. sig ville tilbede, da var det vel, paa E. K. M.s allern. Behag, godt, at disse tvende Tjenester ikke bleve separerede, paa det en Præst derved desbedre kunde subsistere, eftersom det er ikkun lidet dog, som nu paa begge Steder kan ventes af det uvisse. Men skulde denne Tjeneste ved Slottet Frbg. nu for sig selv beskikkes, da efterdi Kapellanerne paa Christianshavn, fra det første der blev nogen Kirke eller Menighed derpaa Stedet for de nye Høllændere, uden aleneste i de tvende Lutherske Hollandske Præsters, nemlig Mag. Jacob Andersens og Mag. Laurids Thuras, Tider, altid Mand efter Mand har været benaadede med dette lidet Kald til deres ringe Kapellans Forbedring, saa synes det nok, paa E. M.s allern. Behag, at denne Kapellan, ligesaa vel som hans Formænd, samme Tjeneste burde forrette, helst saalænge Sognepræsten paa Christianshavn selv var ved Helbred, at han med Messen om Højmessen og Altertjenesten kunde gøre Kapellanen, særdeles om Vinterdagene, nogen Føjelighed, og ikke selv formedelst Sygdom eller anden Tilfald og Forhindring behøve Kapellans Tjeneste. Ellers er ingen af de nærmeste Præster deromkring paa Landet, som samme Kald mageligere kunde betjene, uden enten Mag. Laurids Hylling, den øverste Kapellan her til vor Frue Kirke, som tillige og er Sognepræst til Hvidoure Kirke og Menighed, og, efter sin forrettede Froprædiken her i Kirken, om Prædikedagene did udrejser; men som han har tvende Kirker at forsyne, der begge falder meget populeuse og folkerige, har ogsaa en temmelig lang Vej herfra ud til Hvidoure Menighed, som forfalder om Vinteren temmelig besværlig, saa vilde det vel skorte noget paa et af Stederne, dersom han nu skulde faa dette, som det 3die Kald, med at betjene, at Gudstjenesten paa et Sted maatte lide derudover, og kunde ikke efter Loven og de udgangne kongl. Forordninger holdes eller endes i rette Tide, hvilke Besværligheder jeg ogsaa vel tror, Manden selv hos sig maa have betragtet, og derfor ganske Entholdet sig fra at melde sig hos mig til denne Tjeneste i ringeste Maader; eller Mag. Niels Glumsøe, som er min egen Kapellan til Brøndshøj og Rødovre Menigheder, som og vel har tvende Kirker og Menigheder at forsyne, men den ene Menighed udi Brønshøj ikkun er noget populeus og folkerig, den anden Menighed udi Rødovre bestaar alene af de faa Gaarde der i Byen og Damhuset, saa han, om det hans K. M. allern. saaledes behager, endelig med nogen bedre Magelighed end andre og kunde betjene Kirken og Menigheden ved Slottet Frbg., og med den og Rød-

ovre Kirke, efter Loven, altid alternere, eftersom Vejen derimellem falder dog baade let og kort, særdeles forbi Kalthuset, som saa kaldes. Dertil med har samme Præst dette præ frem for de andre Præster, som herfra Byen did skulde udrejse, at han kan være hos dem altid, saavel om Natten, da Byens Præster ikke kan udhentes [5: fordi Byportene var lukkede om Natten] til dem som om Dagen; derudover han og fornemmes tit og ofte, efter Begæring, at have betjent deres Barselkvinder og andre syge, som han om Nattetide er bleven tilhæntet, saa at jeg nok har fornnummen, at Menigheden der ved Frbg. skulde gerne ønske, at E. K. M. det saaledes allern. ville anordne, paa det de kunde altid have en vis Sjælesørger, den de, saavel i Sygdom som i Sundhed, saavel Natten som Dagen, kunde betjenes af, og ikke ved deres ordinære Tjeneste alene skulde bruge en Præst, men i extraordinære Tilfælde af Sygdom, naar han ikke kunde have, maatte de søge om en fremmed og ubevant Præst. Indstiller derfor til E. K. M.s egen allern. Godtbefindende, hvad E. K. M. herudi allern. kan behage at resolve, som E. K. M.s allerund. tropligtigede Tjenere og Forbeder hos Gud.

Hafn, d. 19. April Ao. 1703.

H. Bornemand.«

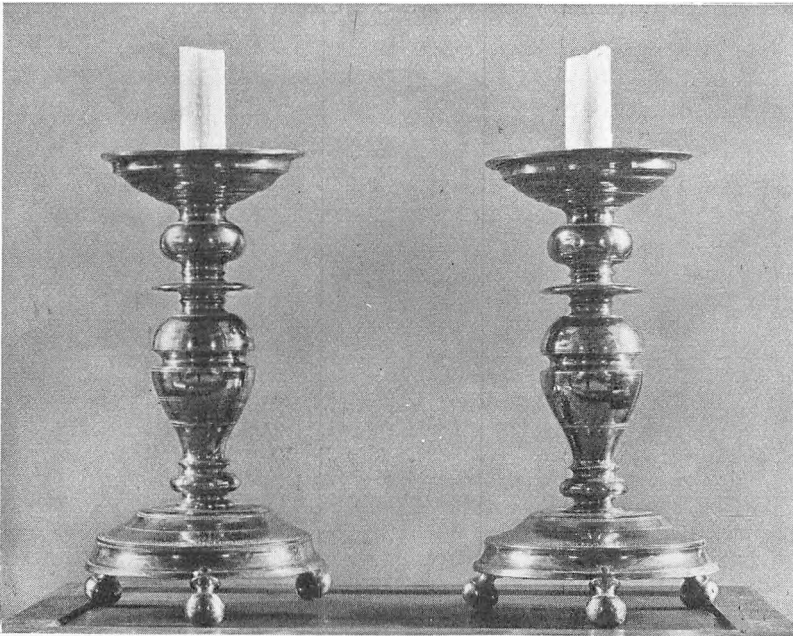
Forslaget om i gejstlig Henseende at knytte Frederiksberg sammen med Brønshøj faldt i god Jord paa allerhøjeste Sted. Allerede 1. Maj 1703 kom et kongeligt Reskript til Bispen:

»Vi lade dig hermed allern. vide, at Vi efter dit Forslag tilfreds ere, at din Kapellan udi Brønshøj og Rødovre Menigheder, Mag. Niels Glumsøe, maa tillige med betjene Kirken og Menigheden ved vort Slot Frbg. i alt, hvad Præste-Embedet vedkommer, og med den og Rødovre Kirke altid alternere . . .«.

Det kan her være paa sin Plads at bemærke, at den lille Kirke i Frederiksberg Slot, der indviedes af Konfessionarius, Dr. Peter Jespersen 11. Søndag efter Trinitatis, den 31. August 1710, intet havde med Sognet at gøre, men udelukkende hørte til Slottet og Hofetaten og betjentes, naar de kongelige Herskaber boede paa Slottet, afvekslende af de kongelige Hofprædikanter. Dens Historie skal derfor ikke behandles i denne Fremstilling.

I en Menneskealder var Frederiksberg nu i kirkelig Henseende knyttet til Brønshøj—Rødovre Pastorat, indtil Glumsøe døde 1736.

Ved Hjælp af Tegninger, Planer og Regnskaber kan man danne sig et nogenlunde Billede af den gamle Kirke. Den laa som nævnt omtrent paa det Sted, hvor nu Begravelsesvæsenets Kontorer findes, var en aflang, firkantet Bygning, der paa den Langside, der vendte mod Landsbyen, havde et tilbygget Taarn, hvis underste Del var Vaabenhus. I Kirken og Vaabenhuset fandtes Grave. Paa Alteret stod Peder Kaldthofs mægtige Malmstager. Ved Prædikestolen var et Timeglas.

*Peder Kaldthofs Alterstager. Nu i Frederiksberg Kirke.
Thorlacius Ussing fot.*

Paa Grund af Kirketyverier var der indrettet en Blok-Sparebøsse, der blev baaret om ved Gudstjenesterne og bragt hjem igen bagefter. Kirken havde forskellige Smaaindtægter af Brudestole og Ligklæde o. s. v. De lukkede Stolestader gav ogsaa Indtægt saavel som de Klapper, der var anbragt uden paa Kirkestolene. Endog et Sejerværk havde Kirken. I Taarnet hang to Klokker, hvoraf den mindste er delvis bevaret, idet den efter at være revnet ved Sørgeringningen over Frederik IV blev omstøbt af Johann Barthold Holtzmann 1731, men atter omstøbt af B. Løw og Søn i 1890. Kirkens gamle Alterkalk er bevaret

i sin oprindelige Stand og findes endnu i Frederiksberg Kirke, hvor den dog ikke har været i Brug i det sidste Par Aar, da den jo er indrettet til Fællesbrug. Den er et enkelt og smukt Stykke Arbejde af københavnsk Prøvesølv fra Guldsmed Jacob Sørensens Værksted og med Giverens Navne: »Lars Chrestoffersen Lene Michels Datter Anno 1711« indgraveret rundt om Kalkens øverste Rand. Kalken har fire Stempler: Først Guardein-Stemplet C. L. M. W. ☉: Conrad Ludolf Münz-Wardein, dernæst Københavns Bystempel med Aarstallet 1711, saa Mesterstemplet I. S. og til Slut et Maanedsmærke. Guldsmed Jacob Sørensen døde 1710 og var fra 1691—94 sit Lavs Oldemand. Udadtil har Kirken ikke været noget imponerende Syn, men man har søgt at pynte paa den efter fattig Evne: den var hvidtet »og derpaa trocken Graastreger i quaderstenes Skickelse, samt en Graae fod neden om« — det smagte dog altid af Fugl. Fra 1. Maj 1721 er Kirkeregnskaberne bevarede, og det er ganske morsomt at rekonstruere en saadan gammel Kirkes økonomiske og tinglige Tilstand. Vi tager Regnskabet 1. Maj 1728—1. Maj 1729 for os:

Kirkeværger: Niels Christensen Smed ibidem [☉: dersteds].

Indtægt:

- 1.) Kirkens Beh. d. $\frac{1}{6}$ 1728 324 Rd. 27 Sk.
 - 2.) Deraf lader hans K. M. allern. forrente 100 Rdr., hvor af Eet Aars Rendte er betalt til 11te Junij 1728 5 Rd.
 - 3.) Taule Penge som paa Søn og Helligdage er faldne, og først i Kirkens Blok, siden i dend dertil for Tyvagtige Menneskens Skyld købte Spare Bøsse er nedlagt, som dend 30de April 1729 er bleven aabnet og da deri befunden i alt 31 Rd. 18 $\frac{1}{2}$ Sk.
 - 4.) Stolestadepenge. Efter Reglementet 36 Rd. 64 Sk. Af de 3de indrettede Brude Stole er indkommen ved Copulationer og Børnedaab dette Aar i alt 2 Rd. 32 Sk. Et Aars Leye af bemeldte Brude Stoel som Lars Thomsen og hans Kiereste [☉: Hustru] betiener sig af 1 Rd. 32 Sk. Af Stole Klapperne har ikkun 3de dette Aar været bortleyet à 1 Rd. 48 Sk. = 4 Rd. 16 Sk. Ialt 40 Rd. 80 Sk.
 - 5.) Liig- og Ringe Penge.
18. Maj 1728 Jørgen Olsen Snedkers hustrue for Jord og Klokker 1 Rd.
 4. Juni Ober Visiteur Nagels hustrue for Jord i Kirken 4 Rd.
 18. — Jann Cornelisen for Jord og Klokke 1 Rd.
 4. Sept. Petter Nicolais Barn, Jord paa Kgd. 16 Sk.
 11. — Johans hustrue de fattiges Jord 32 Sk.

21. — Eet Liig fra Ladegaarden, Jord og Klokke 1 Rd. 16 Sk.

17. Martj 1729 Een fattig Qvinde begravet i Vaabehuset 64 Sk.
o. s. v. ialt 33 Rd. 32 Sk.

Summa Indtægt 424 Rd. 61½ Sk.

Udgift.

1.) Ordinarie Expenser 12 Rd. 88 Sk.

2.) Reparationer. Kiøbt 4re Bræder til dend Stoels Beklædning under Taarn Trappen som haver kostet med Søm og Arbejds løn 64 Sk. En Muurstifte til en Stoels Rek 8 Sk. Eet Nye Stole Rek, med træet 12 Sk. For en Grav ved Alteret at opfylde 16 Sk. En Dito ved Kirke døren 16 Sk. En Muurstifte og et hørnebaand til Alter Skamlen 20 Sk. For Alterlysene at lade udbære fra Slottet i Kbh. 16 Sk. Ialt 1 Rd. 56 Sk.

3.) Ornamenters Forbedring — formedelst at Tyvagtige Mennesker haver paa nogle Aar lagt dem efter at brække ind i Kirkerne for at brække Blokkerne, saa er for got befunden at til hver Kirke er gjort en Blok Spare Bøsse med Laas for, som til hver Tieniste kand bæres i Kirken, og strax igien hiemtages; til denne Kirke er bekostet Een stor Bøsse, som haver kostet 64 Sk. 3de Hengelaase dertil 24 Sk. ialt 88 Sk. Kirkeværgersens Salarium 2 Rd. ialt 17 Rd. 40 Sk.

For at formeere Kirken i sine Indtægter, da hun ikke som de andre haver nogen Tiende, er bleven bekostet et Liig Klæde af Klæde, og Cameelhaars Fryndtzer derom, som til dem det ville bruge kand leyes og Kirken deraf betales en vis Leye, saasom af dem i Sognet 1 Mk. 8 Sk. men om nogen skulle ville leye det uden Sognet, der ikke lader deris Liig begrave til denne Kirke, da foruden at bringe det uskad tilbage, at betale i Leye 2 Mk. 8 Sk. som Kirkeværgersens tiener til Efterretning, samme har kostet:

1.) for 10 Alen sort Klæde som er kiøbt af Sv. Bischoff à 8 Sk. — 13 Rd. 32 Sk.

2.) 19 Alen hvide og sorte mellerede Cameelhaars Fryndtzer, som Possementmageren Friderich Smith haver gjort vog 6 Pd. er hannem betalt à lod 12 Sk. — 24 Rd.

3.) for det at Sye betalt Skræder Vilhelm Schou — 1 Rd., ialt 38 Rd. 32 Sk. Summa Udgift 55 Rd. 72 Sk.

Naar med foregaaende 1728 Aarets Regnskabs Indtægt og Udgift liignes, bliver Kirkens Beholdning dend 1. May 1729 368 Rd. 85½ Sk. som saaledes er bestaaende:

1.) For H. K. M. paa Rendte

1.) under de 4000 Rdr. efter allern. Obligation af April 1712 — 100 Rd.

2.) under de 6700 Rd. efter Obligation af 19. Jan. 1729 200 Rd. — ialt 300 Rd.

2.) Af Stolestade Pengene for 1728 er til Restance hos Johan Christensens Enke for hendes Sl. Mands Stade 12 Sk. Mesteren paa Teglværket 32 Sk. Christen Jensen Schee Mand 24 Sk. Degnen for sit eget Huusis Stade 24 Sk. Elisabeth Skiøttes 16 Sk. ialt 1 Rd. 12 Sk.

3.) I Districtets Kirke Cassa 67 Rd. 73½ Sk. — tilsammen 68 Rd. 85½ Sk.

Summa 368 Rd. 85½ Sk.

Hvormed dette Regnskab er sluttet og i allemaader rigtig befunden.

Kbh. dend 15de Juny 1729.

H. Seidelin. M. Reenberg. P. Helt. Niels Hansen Glomsæus.

Af Regnskabet 1729—30 ses det, at den kongelige Køkkeninspektør Rasmus Holdersen havde den lukkede Stol Nr. 14 og 15; saa mange har der altsaa i hvert Fald været. Degnen fik 64 Skilling for at gaa med Tavlen til Vielser. I Skriftestolen er lagt nyt Gulv. For at forøge Kirkens Indkomster og samtidig bilægge en Stolestadestrød mellem Køkkeninspektøren og den kongelige Berider »er inden for Kirkedøren, hvor Opgangen var til Taarnet, Trappe Stien needtagen og i det Rum bygt een liden lugt Stoel til 4 a 5 Persohner, Trappen er ført ud i Waabenhuset, skaaren over til Taarnets Opgang igiennem Waabenhuus Lofted, denne Stoel tillige med Trappens Forandring haver kosted 9 Rd. 64 Sk.«. Ifølge Sabbatsforordningen af 21. April 1730 blev anskaffet et Halsjern med Kæde og en lille Hængelaas for 56 Skilling.

Imidlertid blev Kirken mere og mere brøstfældig. De mange Grave inde i Kirken, der af og til sank sammen og maatte opfyldes (21. Maj 1730 kostede det 8 Skilling at opfylde en sunken Grav under »Skiøttens« Stol) gjorde den ikke solidere. Af Regnskabet 1729—30 fremgaar, at Bygningen havde »givet sig kiendelig over til Nordre Side, og Gaulen til østre Side som og hengte over«, og Kirken er derfor »for at forekomme skadelig Hendelse, med Stivere i Drivkisten bleven støttet, Taulverket [d: Murfyldingerne mellem Bindingsværket] kilet og spekket, sambt Kirken over alt hvitted og Tagene med Steens Indstikkelse, Skielning og Understryggelse behørig forseet«. 1731—32 var Kirken

bleven saå brøstfældig, at der var virkelig Fare for, at den skulde falde sammen. Det var heller ikke noget pynteligt Syn at have den liggende lige ved Opkørselen fra Kongevejen (Frederiksberg Allé) ad den 1710 anlagte Kongeallé (s: den nuværende Pileallé, der først fik sit nuværende Navn efter de 1782 plantede Pile, der 1827 erstattedes med Linde) til Frederiksberg Slot. Det blev derfor bestemt, at Kirken skulde nedbrydes og en ny opføres lidt Øst for den gamle. Da denne stod færdig 1734, averteredes den gamle Kirke til Salg i »Kbhvs. Extraord. Relationer« 15. Februar s. A.: »Kundgiøres alle og enhver, at den gl. Kirke i Frbg. Bye beliggende, tilligemed endeel Stillaz Tømmer og Breder med videre, bliver i bemeldte Frbg. Bye ved den nye Kirke, førstkommende 25de Febr. om Formiddagen Kl. 9 slet til Auction opbudet og bortsolt, hvor Conditionerne derom paa Stedet vorder bekendtgjorte«. Ved Auktionen indbragte selve Kirken 151 Rigsdaler og Materialierne 60 Rigsdaler 84 Skilling. Snart efter blev Kirken nedbrudt.

Men en ny stod rede.

PRÆSTER VED NY HOLLÆNDERBYENS KIRKER

WILLICHIUS HEISTER.

Han nævnes i en haandskreven Samling Præsterækker i Sjællands Stift som kaldet og ordineret til Ny Hollænderby 1652. Men da man ellers intet ved om ham udover, at han den 13. November 1645 indskrives som Studerende i Orleans, og da det ligger nær at tænke paa Peder Munk ved den nye Kirke (som døde Natten mellem den 5. og 6. August 1654), naar man i Kongebrev fra Flensborghus af 30. August 1654 til Axel Urup ser, at Ny Hollændernes Præst er død, er det umuligt ud fra det foreliggende Materiale at sige noget sikkert om Heister. Maaske han aldrig er tiltraadt; maaske han har fungeret en kort Tid og er saa død, saa Peder Munk har prædiket til sin Død i Ny Hollænderbyens Kirke, da denne endelig blev bygget, foruden i den ny Kirke udenfor Nørreport. Herimod taler dog, at Peder Munk i en Memorial af 14. Maj 1653 spørger, om Kongens Tjenere i de tre Huse paa Vejen omkring Ladegaardsmarken, som indtil da havde søgt Hvidovre Kirke eller den ny Kirke udenfor Nørreport, skal blive ved med dette eller efter Skultens Befaling søge den »Ny Tydske Kirche och skole« i Ny Hollænderby. Havde han selv begge Kirker, kunde det vel være ham ligemeget. Men senere i Memorialen beder han om, at Kongens Bestemmelse af 18. Maj 1652 maa staa ved Magt, at alle Beboere udenfor Københavns 3 Porte skal søge den nye Kirke udenfor Nørreport, »de Ny Tydske hidkomne previligerede paa det store hus ved Ladegaardsmarcken undertagendis«. Menes der med disse sidste Ny Hollænderne, der i saa Fald benævnes paa en mærkelig Maade, maa man tænke sig Heister som Præst for dem paa dette Tidspunkt. Men menes der selve Beboerne af Ladegaarden, kan man tænke sig, at Heister er død, og at Peder Munk nu vil have ogsaa Ny Hollænderby lagt til den nye Kirke udenfor Nørreport, saa han ogsaa f. Ex. skulde prædike i Ny Hollænderbyens Kirke. Men hvor skulde saa Ladegaardens Beboere høre hen? 1648 blev en Lærredskræmmer Hans Herman

Heister Anden Kirkeforstander ved St. Petri Kirke, hvilken Plads han beklædte til 1652. Han boede paa Amagertorv og faldt i Svenskekrigen 1659. Hans Hustru overlevede ham. Danske Cancellis Præstekaldsbog lader Præsterækken ved Ny Hollænderbyens Kirke begynde med Math. Hildebrandt. Wibergs Præstehistorie har ogsaa et andet Navn for Heister: Geisler. Maaske Heister har været en Slags Kapellan for Peder Munk med Ny Hollænderbyen som sit Distrikt og som Løn har haft en Del af Præsteindtægterne derfra, hvorfor Munk kan have været økonomisk interesseret i, at saa mange som muligt blev lagt direkte til den nye Kirke udenfor Nørreport. Ved Munks Død kan saa Heisters Stilling med det samme være ophævet, idet han som Munks Kapellan er fratruddet ved dennes Død. Naturligvis er det heller ikke udelukket, at de begge er døde i August 1654.

MATHIAS HILDEBRANDT.

I Kongebrev af 30. August 1654 til Axel Urup hedder det, at Ny Hollænderne maatte træde i Forbindelse med Præsten i Rødovre, at han i nogle Aar kunde forrette Gudstjeneste for dem, indtil de kunde komme bedre paa Fode og selv kalde og underholde en Præst efter Privilegierne. Det synes imidlertid ikke, som denne Plan er kommen til Udførelse, idet Mathias Hildebrandt blev ordineret til Ny Hollænderby den 3. November 1654. Ovennævnte Haandskrift siger, at han succederede Heister. Under hans Embedstid blev Kirken ødelagt i Svenskekrigen, men genopbygget efter Krigen.

21. September 1659 blev Magister Rasmus Büssing (som var ordineret samme Dato som Hildebrandt) fra at være tysk Præst ved Christians Kirke (fra 1696 Vor Frelsers Kirke) kaldet til dansk Sognepræst ved samme Kirke. Paa Grund af Belejringen kunde de tyske Sognebeboere ikke straks faa en egen Præst, men i Sommeren 1660 valgte den tyske Menighed og »andre, som slaa sig til dem«, Hr. Mathias Hildebrandt til tysk Præst ved Kirken. Han vedblev dog at betjene Ny Hollænderby til sin Død. Kaldelsen blev konfirmeret af Kongen den 7. Juli s. A. »med saa Skjel, at den tydske Menighed og andre, som hans Tjeneste der sammesteds bruge, ville hannem saadan tilbørlig Underholdning selv forskaffe, at vi ej videre udi Fremtiden derom vorder molesteret«. Ved kongelig Reskript af 14. Juli 1663 til Ærkebiskop Svane blev Hildebrandt tillige beskikket til Præst for Garden og blev derved Københavns første Garnisonspræst, ligesom Garden (oprettet af Frederik III) er Københavns første faste Garnison.

De danske og tyske Gudstjenester ved Christianshavns Kirke var fordelt saaledes, at Froprædikenen Kl. 5 om Morgenen hveranden Søndag var dansk, hveranden tysk; den danske Højmesse var hver Søndag Kl. 9 og den tyske Kl. 12. Aftensangen Kl. 2 var altid paa dansk. Den tyske Menigheds Ugeprædiken var hver Torsdag. Denne Ordning var dog ikke den altid gældende.

Büssing og Hildebrandt kom snart i heftig Strid om Embedsindtægterne, som ikke var store for nogen af dem, og om Embedernes Omfang. Saaledes gik det ofte, hvor der var baade dansk og tysk Præst ved samme Kirke. Büssing betragtede Hildebrandt som sin Kapellan, men denne, der var selvstændig kaldet af den tyske Menighed, vilde ikke underordne sig. Ærkebiskop Svane fik mange Gange Befaling til at stifte Forlig mellem de stridende Parter, men hans og andres Bestræbelser kronedes ikke med synderligt Held. Endelig kom det dog til et Forlig den 2. Maj 1665, og næste Dag fik det kongelig Konfirmation. Ifølge dette Forlig skulde begge beholde de hidtidige Tjenester, men da Hr. Mathias aldrig kunde tage Højmassen, da han skulde passe Ny Hollænderbyens Kirke, skulde han hjælpe Hr. Rasmus paa andre Maader. Højmessens Accidenser tilfaldt Hr. Rasmus og Froprædikens Hr. Mathias, undtagen naar ved Vielser den ene var dansk og den anden tysk, da skulde Ofret deles. Alle i Sognet skulde erkende Hr. Rasmus som deres Sognepræst, og Hr. Mathias maatte ikke lægge ham Hindringer i Vejen med Offer, Præstepenge o. s. v. hos de tyske Indbyggere. Hr. Mathias skulde betjene alt, hvad der skulde ske paa tysk, om man da ellers begærede hans Tjeneste og han ikke var »occuperet« andetsteds. Ingen af dem vilde tvinge nogen enten til Froprædiken eller til Højmesse. Livgardens Skriftepenge skulde Hr. Hildebrandt have, men de øvrige Indtægter derfra skulde deles, hvem af dem der end besørgede Tjenesten.

Trods den kongelige Konfirmation varede Freden dog kun i 2 Aar. 16. Februar 1667 fik Ærkebiskoppen med Flere Befaling til at søge at bilægge de atter opblussede Stridigheder mellem Præsterne ved Christianshavns Kirke: »saasom Vi saadan Menigheden højst forargelig Uenighed gjerne ville have afskaffet og forhindret«. Stridighederne fortsattes imidlertid lige til Hildebrandts Død i 1670.

PEDER MØLLER.

Han er født paa Kongsberg Sølvværk i Norge den 30. November 1642, muligvis af tysk Familie, da han blev sat i Skole i Lüneburg og

1662 studerede i Wittenberg. 1665 blev han immatrikuleret ved Universitetet i København og blev derefter Succentor (Kirkesanger) og Kapellan i Kristiania, hvorfra Excellencen Ulrik Frederik Gyldenløve hentede ham til England 1669 som Gesandtskabspræst. Efter Hjemkomsten blev han den 5. December 1670 efter Hildebrandts Død af Christian V beskikket til tysk Præst ved Christianshavns Kirke og tilige Præst i den ny Hollænderby paa Frederiksberg. Fastelavns Søndag 1671 indsatte han sig selv i begge Kirker »oc læste hand selff op sit Konge Breff paa Prædikestoelen. Saa hand ligesom rett satte sig selff ind«. Den 23. Maj 1673 blev han Magister, og den 18. November 1684 forflyttedes han til Sognekaldet ved St. Mikkels Kirke i Slagelse, hvor han døde den 5. September 1697.

Han blev første Gang gift i København 1675 med Ingeborg Thøgersdatter, anden Gang den 14. Januar 1685 med Mette Jacobsdatter Lund og tredie Gang den 28. August 1688 med Anna Casparsdatter Hammermüller, Datter af Præsten ved St. Peders Kirke i Slagelse.

Magister Møller var en flittig og nidkær Præst. Den lidt yngre Kollega, Friis i Græsted, kalder ham: en god, ærlig og retsindig, ja sær gudfrygtig Præst. 1695 klagede dog Kapellan i Slagelse, Oluf Lauritsen, ved Visitatsen til Biskop Bornemann over, at Møller misbrugte sin Myndighed. Han kan vist nærmest karakteriseres som en ortodoks Vækkelsesprædikant, der prædikede Bod og brugte Lovens Midler til at gennemføre Tugt og Alvor. En Del af et Par bevarede Bestallinger for Præstens saakaldte »Medhjælpsmænd« i Landsognet i Slagelse er i den Retning oplysende.

Peder Møller virkede flittigt med sin Pen, særlig som Oversætter. Mest naturligt er det nok faldet ham at oversætte fra Tysk. Han omplantede Rostockerprofessoren og Prædikanten Henrich Müllers Bøger paa Dansk, først »Aandelige Sparetimer« 1667 og 69, dernæst »Taare- og Trøstekilde« 1677—79, »Takke-Alter« 1683 og »Guds Kærlighedskys« 1683 og har derved rakt mange en aandelig Hjælp helt ned gennem Rationalismen, ja, enkelte af disse Bøger er udgivet helt ned til vor Tid. Titlerne er lidt løjerlige, men Indholdet sundt: »Imorgen vil du bekymre dig om en naadig Gud! Idag holder han Naadedøren aaben, du foragter det. Imorgen slaar han den i for din Næse. Derfor, mit Hjerte, ak: idag! idag!« Møller oversatte ogsaa Bøger af den berømte tyske Vækkelsesprædikant ved Petri Kirke i København, Dr. Johan Lassenius: en Bønnebog 1680, »Bibelske Virak« 1688 og Passionsbetænkninger 1697. Endvidere oversatte han den tyske Præst

Johan Qvirsfelds »Himmelsk Haveselskab« 1697 (optrykt lige til Nutiden) og »Det med Jesu forlovede Dyd-elskende Fruen-Timmers alderdejlige Sjøle-Prydelse« 1697. Endelig har han »efter Begæring for-dansket« Breslauerpræsten Caspar Neumanns »Alle Bønners Kerne« 1682.

Gesandtskabsopholdet i England har orienteret Møller i den engelske Opbyggelseslitteratur. 1678 oversatte han Lancelot Andrews »Guds Hærskarers Herres Krigsartikler« og 1683 den engelske Nonkonformistprædikant Thomas Watsons overmaade udbredte Skrift »Den bestormede Himmel«. Endog til Fransk strakte hans Oversætterarbejde sig, idet han 1678 oversatte den katolske Biskop Frands af Sales' berømte Mystikerbog (fra 1618): »Anledning til et gudfrygtigt Liv.«

Selv skrev Møller ogsaa mange aandelige Sange, selv om ogsaa de fleste af disse er Oversættelser, som et Par tyske, der kom med i Pontoppidans og Guldbergs Salmebøger: »Jeg er med dig, min Gud, fornøjet«, og »Vore trætte Øjenlaage«, der ender med følgende Vers:

Fader vor, udi det Høje,
helligt vorde os dit Navn.
Lad dit Rige os fornøje,
ske din Vilje, os til Gavn.
Giv idag vort daglig Brød,
efterlad al Syndenød.
Lad ej Fristelsen os skænde,
frels fra alt ondt til vor Ende.

Endelig er det Peder Møller, der er Oversætteren af Paul Gerhardts Aftensang: Nu hviler Mark og Enge, der nu bruges i Fr. Hammerichs Omarbejdelse. Fra 1690 til 1787 stod den hvert Aar i Almanakken som Aftensang. Her et Par Vers:

Nu hviler Mark og Enge,
hver gaar til deres Senge.
Nu sover alle Mand.
Men du, min Sjæl og Tunge,
op! op! I skal udsjunge
hvad eders Gud behage kan.

Udbred din Naades Fliger;
 o Jesu, til dig higer
 din Kylling fuld af Nød.
 Vil Satan mig opsluge,
 lad Englen Ordet bruge:
 Sit Barn har Gud gemt i sit Skød.

I Peder Møllers Tid begynder den ældste bevarede Kirkebog for Sognet. Den er ført paa Hollandsk, og med faa Undtagelser er Navnene hollandske eller hollandsk-danske. Paa denne Tid træffer vi ogsaa den første Degn, hvis Navn kendes. Han skriver i Kirkebogen saaledes: »I Jesu Namen. Amen. Begyndis 1677. Den 7. Januarij Var den første Jeg Sang i Vor Kircke och samme Dag blef antagen at betiene Kircken og Skollen. Gud gifve Lycke og Velsignelse. Amen.« Degnens Navn var Peder Andersen, og han har vel som hans Kaldsfæller ved andre Landsbyskoler givet Børnene en tarvelig Religionsundervisning — dog sikkert paa Dansk.

SØREN (SEVERIN) ANDERSEN ARCTANDER.

1677 sendtes han som Legationspræst med Gehejmeraad Marcus Giøe til Spanien, hvor han i henved 5 Aar forrettede sit Embede, »som Jeg for Voris frelsere engang akter at forsvare«. 22. November 1684 kaldedes han til Peder Møllers Efterfølger baade paa Christianshavn og i Ny Hollænderby. Tog Magistergraden. Arctander fik et sørgeligt Endeligt, hvorom Biskop Bircherod fortæller i sine Dagbøger: »Om Morgenen tidlig den 27. December 1687 fandt man den tydske Præst til Christianshavns Kirke og ny Amager, Mag. Søfren Arctander, liggende død paa Gulvet i sit Studerekammer paa Christianshavn. [Her boede han altsaa og har da haft Ny Hollænderby som Annex.] Thi der han om Natten ved Bordet, hvor han sad, vaar falden i Søvn, havde Voxstabelen, da den vaar brændt for langt ned, antændt Bordet, med hvis [hvilke] Bøger og Papirer der paa vaar lagt, item Stolen, som han sad paa, og hans Klæder ved den ene Side. Og i hvorvel Ilden havde omsider, ved Guds Naade, slukt sig selv, og ei grebet videre om sig, saa siuntes dog, at Manden i den Qvalme og Røg vaar bleven qvalt.«

JACOB ANDERSEN (HUMMER).

Sit Tilnavn Hummer har han fra Hummergade, hvor han den 7. December 1655 blev født som Søn af Takkelagemester ved Holmen An-

ders Lauridsen og Lucie Jacobsdatter. Tidlig mistede han sin Fader, og hans Moder holdt da først Privatlærer til ham, men satte ham senere i Metropolitanskolen, hvor han gjorde gode Fremskridt, og 1673 dimitteredes han til Universitetet med et fordelagtigt Testimonium af daværende Rektor Henrik Bornemann. Efter 4 Aars Studietid i København forlod han 1677 Byen og tog paa en Udenlandsrejse især til Holland og England. 12. December 1677 blev han immatrikuleret ved Leydens Universitet som Filosofistuderende. Ved Hjemkomsten blev han af General-Admiral Adelaers Enke antaget til Hovmester for hendes Søn, den senere Stiftsbefalingsmand i Sjælland Fr. Chr. Adelaer. Med denne rejste han atter udenlands i 4 Aar, og baade den unge Adelaer og Moderen kom til at synes saa godt om hans fromme og behagelige Væsen, at Fruen tog ham i Huset og viste ham mange Velgerninger.

1686 skulde der beskikkes en Præst til Holmens Kirke, som i det hollandske Sprog skulde forrette Gudstjeneste for de ret talrige Hollændere, der hørte til denne Kirke — det var særlig de mange indvandrede hollandsk fødte Befalingsmænd i Flaaden og andre Hollændere af den augsburgske Bekendelse, som dog ikke var tilstrækkelig talrige og bemidlede nok til at kunne bygge en paatænkt, selvstændig Kirke, som Kongen allerede havde skænket dem en Grund til i Adelgade og Dr. Tværgade. 22. September 1686 kaldedes Jacob Hummer til Præst for denne hollandske Menighed med 500 Rigsdaler i aarlig Løn, og Christian V bestemte ogsaa hans Arbejde: han skulde prædike hver Onsdag Formiddag Kl. 9 samt holde Tolvprædiken hver Søndag og paa de 3 store Festdage samt paa de kirkelige Festdage, der falder udenfor Søndagene, og da være fri for den paagældende Uges Onsdagsprædiken. Ordningen skulde træde i Kraft den 15. December 1686. Til Menigheden henregnedes alle fødte Hollændere, ligegyldig hvor i Byen de boede; dernæst de, der havde levet deres meste Tid i Holland og var mere vant til dette Sprog end til noget andet og endelig alle, der var gift med Hollændere. Præstepengene skulde betales Paaske- og Mikkelsdag og indsamles af 2 skikkelige Folk af Menigheden. Hver Torsdag fandt en Gennemgang af Luthers Katekismus Sted undtagen i Fasten, der var forbeholdt Passionen. Ved Søndagsgudstjenesten skulde der, før Præsten gik paa Prædikestolen, synges en kort Salme, der passede til Evangeliet, dernæst »Vi tro, vi alle tro«, og efter Prædiken en af Præsten valgt Salme. Torsdagsandagten Kl. 8 aabnedes med en Bodssalme og »Nu bede vi«, derefter sang

man Litaniet og sluttede med Daab og Kommunion, der ikke maatte holdes om Søndagen, for at Tjenesten ikke skulde forhale den efterfølgende Aftenprædiken. Præsten og to af Menighedens Forstandere skulde i det mindste nogle Gange om Aaret besøge alle, der hørte til den hollandske Menighed, forhøre sig om deres Liv, give vel Agt paa deres Børns Optugtelse og formane dem til at frygte Gud og ære Kongen. Saasnart Menigheden voksede, skulde den skaffe Præsten fri Bolig og indtil da i Stedet for Husleje lade ham nyde Tavlepengene af en Tavle.

Efter Magister Arctanders Død blev Jacob Hummer den 17. Januar 1688 udnævnt til hans Efterfølger som Præst ved Ny Hollænderby, hvilket Embede han passede sammen med sit Embede ved Holmens Kirke. Samme Aar blev han Magister. En Tid boede han paa Lade-gaarden. Men da han den 21. Marts 1691 blev udnævnt til ogsaa at være Sognepræst for Hollænderne i St. Magleby, trak han sig tilbage fra Ny Hollænderby. I 4 Aar passede han nu baade St. Magleby og Holmens Kirker, men 1695 forlod han Holmens Kirke og nøjedes med Kaldet i St. Magleby, som voksede stærkt. 1714 gav Frederik IV ham Rang med københavnske Sognepræster. Hummer skænkede St. Magleby Kirke en Alterkande med hollandsk Indskrift, et af de yderst faa Minder om, at det hollandske Sprog virkelig har været benyttet. Gudstjenesterne er ogsaa i Ny Hollænderby holdt enten paa Hol-lansk eller paa Plattysk. Paa dette Sprog er de benyttede Katekismer trykte. 1725 fik Hummer den senere Provst Mathias Hvid til Kapellan og Successor. Tilsidst blev han saa svag og ude af Stand til at forrette sit Embede, at han fra 1729 levede som Emeritus, indtil han døde den 26. December 1735 som Jubellærer.

Han var gift første Gang med Anne Marie Birchenbusch, en Sted-datter af Hofprædikant Dr. Chr. Rudolph Müller, den senere Biskop paa Fyen. Da hun døde efter 11 Aars Ægteskab, giftede han sig med Christiana Carola Bircherod, Datter af Professor i Teologien, Dr. Jens Bircherod og Enke efter Raadmand Jørgen Meulengracht i Køben-havn. I hende havde Hummer en trofast og omhyggelig Ægtefælle, som bar stor Omsorg for ham i hans høje, svage Alderdom.

CHRISTOPHER POULSEN DANCHEL.

Han er født c. 1652 og blev Student fra Slagelse 1672. 2. November 1686 blev han kaldet til residerende Kapellan ved Christianshavns Kirke, hvilket Embede han betjente i 10 Aar paa en saadan Maade,

Epitafi i Kobleve Kirke. Christopher Danchel ses yderst til højre i nederste, mandlige Række.

Efter Danske malede Portrætter.

at han vandt Menigheden saaledes for sig, at den eenstemmigt ansøgte om at faa ham til Sognepræst, da Kaldet 1696 blev ledigt efter Magister Andreas Brun, der blev Sognepræst ved Domkirken i Bergen. Udnævnelsen kom den 9. Juni, i samme Maaned som han blev Magister. Han skriver i Kirkebogen i Anledning af sin Udnævnelse: »Den naadige og grundgode Gud, som self har kaldet mig, uverdige, hertil, forlene mig fremdeles sin Hellig Aands kraftige Bistand, saaledes baade at lefve og oplære dem, at de alle med mig og jeg med dem maa af Naade erfare det Evige Lif og Salighed for vor Herris og Frelseris Jesu Christi Skyld. Amen i Jesu Nafn. Amen.«

21. Marts 1691 var han blevet kaldet til ogsaa at være Præst til Ny Hollænderby, men trak sig tilbage fra dette Embede, da han i Juni 1696 blev Sognepræst paa Christianshavn.

2. November 1699 om Middagen holdt Danchel Ligprædiken over Christian V, og 17. September 1700 holdt han i sin Kirke Takkegudstjeneste, fordi Frederik IV var kommen sig af »Pokkerne« (Smaakopperne). 1711 drog Pesten over København og tog ham med sig mellem den 3. Juli, da hans Navn findes i Kirkeværgens Protokol, og den 26. Oktober, da dets Plads staar tom.

Han var gift med Johanne Kruse, der overlevede ham til Februar 1741.

LAURIDS LAURIDSEN THURA.

Navnet stammer fra hans Morfader Laurids Pedersen Thura, som 1630 var blevet kaldet til Sognepræst for Nykøbing F. og 3. September s. A. udnævntes til Provst for Sønder Herred, hvorom Herredets Præster blev underrettet ved et latinsk Brev. Han studerede østerlandske Sprog og føjede i sin senere Levetid Thura til sit Navn. Thura er det syriske Navn for Klippe. En Datter af ham, Margrethe Lauridsdatter Thura, født 1632 i Nykøbing F., blev den 4. Juli 1654 gift som anden Hustru med Magister Laurids Mortensen Vedsted, født i Maj 1614 af Bønderfolkene Morten Ibsen og Karen Jensdatter i Vedsted (Vidsted) i Vendsyssel, Student 1634 fra Aalborg Skole, 1638 Præst i Nakskov, 1662 Provst, død 8. Marts 1674. I dette Ægteskab blev Laurids født i Nakskov den 20. August 1657. 9 Aar efter blev hans Fader ved Højesteretsdom afsat fra Embedet, fordi han i en Trætte med sin Broder, Borgmesteren i Byen, Peder Mortensen, havde talt denne meget haardt til fra Prædikestolen. Familien flyttede da i 1666 til Køge og levede her i meget trange Kaar. 1668 blev Drengen sat i Køge Skole,

hvor Rektoren, den lærde Magister Jacob Foss, og hans Hustru, Dorothea Brochmann, fattede Interesse for ham og optog ham i deres Hus som en Søn og endog underholdt ham i nogen Tid i København hos Rektorens Broder, Dr. Matthias Foss, for at han dør skulde lære Skrivning, Regning og Musik, hvilket han havde megen Lyst til. Da Foss 1675 blev Rektor for Metropolitanskolen, tog han Thura med sig fra Køge til København, gav ham Kost og Kammer og satte ham i øverste Lektie 1675. Men desværre døde baade Foss og hans Hustru Aaret

Laurids Lauridsen Thura.

Efter Slægten Thura, 2. Udg.

efter. Deres Venlighed og Godhed kunde Thura aldrig glemme. Til hans Lykke kom Biskop Bagger samme Aar paa Visitats i Skolen; han fattede Godhed for ham, fandt ham moden til at dimitteres til Universitetet (Immatrikulation den 24. Januar 1676), og gav ham straks Kosten paa Klosteret (Kommunitetet). Kort efter blev Thura af Landsdommeren i Sjælland, R. Schøller, antaget til Huslærer for Sønnen Herman. Sine akademiske Examinere, den filosofiske og den teologiske, under Dr. Christian Nold og Dr. Jens Bircherod, tog han begge med bedste Karakter. 24. Maj 1677 havde han taget Baccalaurgraden. 1679 fulgte Thura med den unge Schøller fra dennes Hjem til København

for at have Opsyn med hans Studeringer; de boede hos Kommunitetsøkonomen V. Mule, den senere Etatsraad og Højesteretsassessor.

1680 blev Thura af Biskop Bagger sat til at være Øverste Hører ved Køge Skole, og allerede den 2. April næste Aar blev han Skolens Rektor med kongelig Approbation af 15. April paa at efterfølge Jubel læreren Dr. Peder Krog. Indsættelsen foregik den 25. April. 19. Juni 1682 tog han med 23 andre Magistergraden hos det filosofiske Fakultets Dekan Dr. Ole Borch. I Køge arbejdede han dygtigt i Skolen og »bragte brave Disciple til Academiet«, ialt 29, bl. a. Herman Schøller, der blev Justitsraad, og C. Lemvig, der blev Konfessionarius og ægtede Thuras Hustrus Søster. Imidlertid begyndte det at gaa tilbage for Skolen; baade Beneficierne og Disciplenes Antal tog af, og Thura bestemte sig — skønt han ved sin Dygtighed havde vundet baade Agtelse og Kærlighed — til at skilles fra Skolen, mens den endnu var i nogenlunde Stand, og tog derfor glad mod Landsdommer Luxdorps Tilbud om at ledsage dennes Stedsøn, Peder Hovenbech, og Brodersøn, Christian Luxdorph, paa en Udenlandsrejse. Den 30. Juli 1690 tog han Afsked med en tiaarig Skolevirksomhed i Køge ved en latinsk Tale. Rejsen gik over Slesvig og Holsten til Hamborg, derfra til Groningen og Franeker og endelig til Leyden, hvor de blev i 2 Aar. Her lærte Thura saa godt Hollandsk, at han senere kunde prædike paa dette Sprog i Danmark, og her indgik han et nært Venskab med den senere Konferensraad Hans Rostgaard. I en Universitetsferie rejste Vennerne den 29. Juli 1692 til Rotterdam, Dordrecht, Antwerpen og Brüssel, tog den 3. Mil derfra staaende engelske Hær under Kong Wilhelm i Øjesyn og vendte saa tilbage til Leyden til Studierne. Hos Vennen fik Thura saa meget at vide om hans berømte Fader, Hans R., at han i sine Fritimer udarbejdede dennes Levnedbeskrivelse »i klingende danske Aleksandrinere«. Bogen blev først udgivet 31 Aar senere. Begge Vennerne førte Dagbøger paa deres Rejse; Rostgaards er tabte, men af Thuras er de for 1692—94 bevarede. Efter et treaarigt Ophold i Nederlandene vilde de rejse til England, men da Luxdorph kaldte sin Stedsøn hjem, maatte Thura ledsage ham til Danmark; han besøgte efter sin Ankomst den 28. Maj 1693 sin Moder, men sejlede kort efter til Amsterdam, hvor Chr. Luxdorph efter Aftale ventede paa ham, og begge rejste da over Brabant til London og videre til Oxford, hvor Rostgaard efter en Maanedes Forløb stødte til dem. De studerede flittigt og nød ligesom i Nederlandene berømte Mænds Omgang. Dels paa Grund af sine Venners Raad og dels for sit daar-

lige Helbreds Skyld forlod Thura efter et Par Aars Forløb sine Medrejsende og vendte tilbage til København den 29. December 1694.

Et Tilbud om at blive Lærer for Baronesse Margrethe Ehlers af Fuirendals eneste Søn, Baron Diderich, blev vel modtaget men ikke bragt til Udførelse, da Thura paa Biskop Bornemanns Indstilling blev Magister Hummers Efterfølger som Præst for den hollandske Menighed ved Holmens Kirke den 8. Oktober 1695 og ordineredes den 6. November. Tillige blev han efter Danchel Præst i Ny Hollænderby den 30. Juni 1696. I 7 Aar betjente han sine Hollændere paa Frederiksberg. I December 1699 skriver han i Anledning af en paabudt Skat, at »formedelst den store ulykkelige Ildebrand [13. Juni 1697] og ellers anden Forandring, som i Byen skeet er, ere de fleste med Hustruer og Børn i yderste Armod geraaden og formenes derfor efter Hans Kgl. Majestæts allern. Frihedsbrev for denne Skat at vorde befried«. Thura var jo Hollændernes Præst i Kommunens Opløsningstid.

Den 22. September 1697 havde han ægtet Helene Cathrine With (død 1760), Datter af Magister, Sognepræst til Frue Kirke i København, Albert de With (død 1715), der paa Faderens Side var af den bekendte hollandske Familie de With og gennem Moderen Barbara Henriksdatter Muhle af de danske adelige Muhler.

Da Thura den 25. Maj 1703 kaldedes til Sognepræst ved Frue Kirke i Aarhus og Provst i Ning Herred, bortfaldt hans hidtidige Dobbeltembede. Den hollandske Menighed ved Holmens Kirke indlemmedes i den tyske Menighed ved Petri Kirke og Hollænderne i Ny Hollænderby skulde for Fremtiden betjenes af Sognepræsten i Brønshøj.

Den 28. November 1706 blev Thura udnævnt til Sognepræst ved Aarhus Domkirke, Provst i Hasle Herred og Stiftsprovst i Aarhus Stift — i hvilken Egenskab han bl. a. holdt Ligtale over Biskop Johan Braem den 8. Juli 1713 — og kaldedes den 10. November 1713 til Biskop over Ribe Stift, hvortil han blev ordineret af Biskop Worm i Frue Kirke i København Kyndelmissedag (2. Februar) 1714.

I Ribe kom Thura den berømte Rektor Chr. Falster paa nært Hold, og som gammel Skolemand forstod han at værdsætte ham, skønt det Venskab, der opstod mellem dem, efterhaanden kølnedes, uden at det dog kom til noget Brud mellem dem; Falster udtaler sig ogsaa ved Lejlighed varmt anerkendende om det store Arbejde, Thura havde gjort for Skolen. 1720 gav han den Love, og 1722 i September anmodede han Kongen om ved en Kollekt i Jylland at maatte indsamle Gaver til Opførelsen af nye Boliger til Skolens Hørere, hvilket bevilgedes 16. April

1723. Selv gav han 100 Rigsdaler, fik andre til ogsaa at være med, og 28. April 1724 nedlagdes Grundstenen, hvorefter Bygningen i November var færdig. Men ogsaa selve den gamle Skolebygning var i daarlig Stand, og ved Thuras fortsatte Bestræbelser skænkedes de fornødne Bidrag fra forskellige Sider, saa Skolebygningen kunde opføres fra 24. April til Slutningen af Aaret 1726 og indvies ved Taler af Thura og Falster.

Som Biskop arbejdede Thura trofast og flittigt i sit store Stift. Han naaede i sin 18-aarige Bispetid at ordinere 116 Præster og indsætte 25 Provster og 10 Rektorer. I en Synodalpaamindelse lader han Provsterne minde Præsterne om, at de, naar de rejser til Købstæderne, ikke maa komme Folk for Øje i graa eller andre affarvede og korte Rejsekjoler, heller ikke med lange og paa Brystet nedhængende Halsklude om Halsen, men de skal være iført deres Præstekjoler o. s. v. Blandt de mange særlige og ofte ubehagelige Sager, Thura fik med at gøre, skal blot anføres en enkelt, hvor Thura gav Præsten i Bevtoft Ordre til paa en bestemt Søndag i sin Prædiken at foreholde Sognemændene deres grove Forseelse og Bønnens Misbrug, at de nemlig, da en Mand fandt en af sine Høns død udenfor sin Gaard, hovedløs og med begge Ben afhugne, forsamlede sig i et stort Antal, faldt paa Knæ ved Hønen, lagde Haanden paa den, læste Fadervor og bad til Gud, at de, som saaledes havde handlet med Hønen, maatte blive aabenbarede — en veritabel Baareprøve.

I Thuras Bispetid begyndte de pietistiske Rørelser i Ribe Stift, som senere skulde blive saa betydningsfulde. Thura var ikke gunstigt stemt mod Pietisterne, hvilket man har ment at kunne forklare af hans Omgivelsers Indflydelse, da han ellers prædikede ligesaa hjerteligt og opbyggeligt, som Pietisterne ønskede, og at han i det mindste i sine senere Aar ikke har været denne Retning særlig ugunstig, kan man vel ogsaa slutte af, at det var ham, Brorson'erne havde at takke for deres første Befordring. Mod Pietismen peger ogsaa et af Thura oversat Digt af Herman Hugo («Sjælens Gudelige Attraa og Forlængsel») ved hele sin Tone og ved sin stærke Benyttelse af Højsangen.

Som Digter satte Samtiden Thura højt. Ved hans Død skrev Falster, at han var den første (facile princeps) af sit Slægtleds danske Digtere; dette er maaske ikke ganske usandt, men er ogsaa i saa Tilfælde et vægtigt Vidnesbyrd om, hvor lavt den danske Digtning stod mellem Kingo paa den ene Side og Holberg og Brorson paa den anden. Thuras Digtning er iøvrigt ret forskelligartet. 1721 besørgede

han selv en samlet Udgave af sine Poesier: »Adskillige poetiske Sæger.« Hans Vers er ofte velformede. Foruden Fest- og Lykønskingsdigte, som alle jo skrev, har han ogsaa f. Ex. skrevet Digtet om Hans Rostgaard, hvoraf de fleste Exemplarer brændte 1728, men hans fleste Frembringelser er Oversættelser, f. Ex. Salmer og Saksos latinske Vers. Fr. Barfod kalder Thuras Sang til Rostgaards Bryllup »noget nær Førstegrøden af ægte og yndig dansk Lyrik«, men i det store og hele kan det siges, at Thura er af de Digttere, hvis Digtning ikke overlever deres egen Tid. Dog kan nogle af hans Salmer nok fortjene at mindes, f. Ex. hans Paaskealme:

O Sejers Fyrste, Jesu Christ,
 Vi dig med Lovsang møde;
 Vort Haab var dræbt og fælded vist,
 Der du paa Korset døde:
 Men nu opfriskes Liv og Blod,
 Til Sjæle-Fryd og Glæde;
 For du fik Magt, med Kæmpe-Food
 Paa Døden selv at træde.

Til Lykke, stærke Frelsermand,
 Vi Sejers Krands dig bære;
 Dend gamle Slanges hvasse Tand
 Du sønderbrød med Ære;
 Til Lykke, søde Paaske-Lam!
 Dend Sejer, du har funded
 Har os forløøst fra Synd og Skam,
 Og Himlen os tilvundet.

Saa skal da Døden aldrig meer
 Med Gravens Mørk os skrække;
 Vort Legems sønder-smuulned Leer
 Skal Jesus selv opvække:
 Naar Dødens Kny os dræber plat,
 Gjør alle Lemmer kolde,
 Vor Sjæl til Jesum svinger brat,
 Sin Paaske Fest at holde.

Fra sit 60' Aar var Biskoppen svagelig, men dog i Stand til med sin sædvanlige Nidkærhed at bestyre sit Embede indtil et Fjerdingaar før sin Død. Da han en Aften vilde gaa ned fra sit Studereværelse uden Lys, gjorde han et Fejltrin, faldt ned ad Trappen og fik et farligt Stød i Hovedet, der voldte hans Død den 1. April 1731. Han naaede altsaa dog at blive Jubellærer. Hans Hustru døde 1760.

To af hans Sønner, Diderik Thura (1704—1788), Kommandant over Strømmen, og Laurids Lauridsen Thura (1706—1759), Generalmajor og Generalbygmester, adledes 14. Oktober 1740 under Navnet de Thurah.

Paa Hundredaarsdagen for den nye Skolebyggnings Indvielse i Ribe (1826) afsløredes Malerier af Thura og Falster, og 21. Marts 1828 oprettedes det Thura-Falsterske Legat.

NIELS HANSEN GLUMSØE (GLOMSØE, GLOMSÆUS).

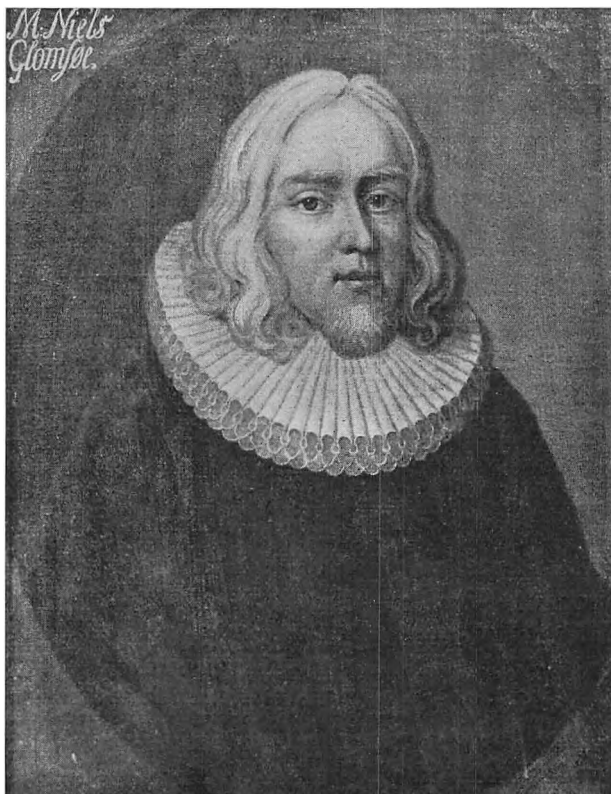
Glumsøe er (vistnok) en Præstesøn fra Glumsø-Bavelse. Han blev Student 1682, dimitteret fra Sorø Skole. Tog Magistergraden. 1687 kaldedes han til Brønshøj, der fra 1. Marts 1672 havde Rødovre som Annex. Brønshøj var fra Peder Palladius' Tid tillagt Sjællands Bispestol, saaledes at Biskoppen havde Kaldsretten og Brønshøj Præstetiende var en Del af hans Løn. Biskoppen var altsaa den egentlige Sognepræst til Brønshøj, hvorfor Præsten i Brønshøj ogsaa stadig kaldes Biskoppens Kapellan, skønt han naturligvis virkede aldeles som Sognepræst i Sognet. Ved kongelig Reskript af 1. Maj 1703 til Biskop Bornemann kaldedes Glumsøe tillige til Præst til Ny Hollænderby, hvilken Ordning vedblev til hans Død 1736.

Han var første Gang gift med sin Formands Enke Dorthea Clausdatter Mule, anden Gang med Anna Margrethe Philipsdatter Fleischer, død 4. Oktober 1722, Datter af Oberst P. Fleischer til Assendrup; Vielsen fandt Sted den 2. November 1692. 3' Gang giftede han sig med en Karen, født c. 1660, død i København 1737.

Magister Glumsøe har ikke været ubetinget tilfreds med sit Frederiksberg-Annex. I Januar 1706 klager han til Kongen over, at han i 1703—1704—1705 ikke har faaet en Skilling af de aarlige Indkomster af Frederiksberg, som Præsten paa Frederiksberg tidligere havde haft, nemlig 265 Rigsdaler 2 Mark aarlig. Han vil dog ikke nu anmode om de næsten 800 Rigsdaler, men beder Kongen om en passende Godtgørelse. Rentekammerets Erklæring gik ud paa, at han efter Reglementet ikke har Krav paa noget, og Kongens Resolution af 9. Januar

gaar da ud paa, at da Glumsøe har gode Indtægter i Brønshøj, kan han godt betjene Frederiksberg for de uvisse Indtægter »nachdem es bisher also gebräulich gewesen«. Enevoldskongen havde talt!

Det kunde synes, som om Glumsøe har været lidt vel meget om sig. Hans Eftermand i Brønshøj, Peder Lorenz Hersleb skriver i sin:

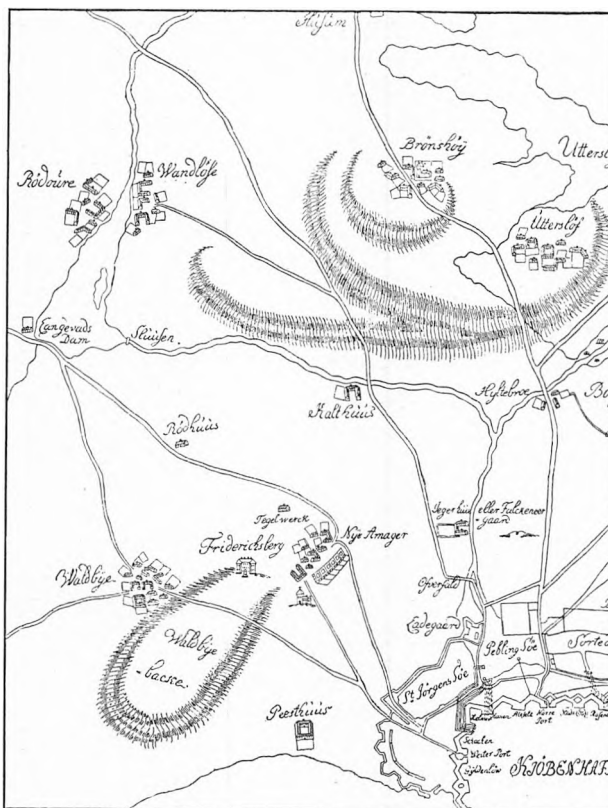

Niels Glumsøe.
Maleri i Frederiksberg Kirke.

»Efterretning for Eftermanden i Embedet ved mit afgaaende 1768« følgende om Glumsøe:

»Den saa meget omtalte Privilegium at ægtevi, hvem man vil, som udi Mag. Niels Glomsæi Tid skal have været her ved Kaldet, har slet ingen Grund i nogen Maader, men Sagnet rejser sig dels af Forvovenhed og Pengegerrighed, dels af hans 48 Aars Forblivende; thi naar man gaar saa langt tilbage i Tiden, var mange Forordninger og Klausuler

om Sømmenvielse ej udkommen, saa at han gjorde Forsøget og tog Forskrivelse af vedkommende at staa ham inde for Last og Brast, som en Præst nu slet ikke maa tage imod. I alle Ting maa han [5: Præsten i Brønshøj] passe, at han ej støder an mod det 4. Bud eller mod Forældrenes Samtykke, at det ikke skal gaa ham selv over, som selv Fader

Situeringsskorte Frederiksberg-Brønshøj.

C. 1720.

til Børn, thi saa gik det med bemeldte Magister Niels.« Denne sidste Hentydning til personlige Sorger lader sig ikke mere efterspore; men Sorger havde Glumsøe: 7. Maj 1729 faar han Tilladelse af Biskop Worm til at begrave sin Svigersøn i Brønshøj Kirke, 1. Juni til at begrave et Datterbarn i Faderens Grav og 26. Juli til at nedsætte endnu et Datterbarn i Faderens Grav.

I Magister Glumsøes første Frederiksbergaar var Peder Andersen endnu Degn. Ved Ildebranden 1697 og den derpaa følgende Tilbagegang for Byen mistede han alle sine Indtægter paa Offeret nær. Da han i 1705 klagede sin Nød til Rentekammeret, fik han ved kongelig Resolution af 12. December s. A. tillagt 50 Rigsdaler i Erstatning for de sidste Aars Indtægtstab og 20 Rigsdaler aarlig i Fremtiden. Denne sidste Ydelse udbetaltes af Statskassen ogsaa til Efterfølgerne, lige til Skolelærere og Kirkesangerembedet blev nedlagt i 1874, tilligemed 2 Rigsdaler 12 Skilling i Refusion for en nedlagt Gaard. Rentekammerets Ønske om, at Degnens Embede ligesom Præstens ved første Vakance skulde annekteres til Brønshøj, blev imidlertid ikke til noget. Peder Andersen, der døde 1711, synes ikke at have været nogen helt fattig Mand; han ejede bl. a. 2 Huse, som Staten 1722 købte af hans Datter Sara Pedersdatter for 40 Rigsdaler og lod nedbryde for at tage Grunden til Melonhave. Efter Peder Andersen blev Jens Hansen Nethboe[?] Degn 1711—30. I hans Tid faldt Rytterskolernes Oprettelse. Frederiksberg Sogn hørte til Københavns Amts Rytterdistrikt, og da Frederik IV 1720—21 besluttede at oprette de 240 Landsbyskoler i Rytterdistrikterne, mente Biskop Worm i sit første Udkast til Skolernes Fordeling, at der passende kunde indrettes en kongelig Skole paa Frederiksberg for Børnene her og for dem fra Vanløse. Degnen, der formodentlig allerede gav sig af med lidt Skolehold, kunde blive Lærer, og hans eget Hus bruges til Skolelokale. Valby og Hvidovre skulde være fælles om en anden Skole. Men da der paa Frederiksberg manglede det Hartkorn, hvorpaa Skolerne skulde funderes, blev Fordelingen anderledes. Hvidovre, Vigerslev og Rødovre blev fælles om een Skole, Valby og Frederiksberg om en anden. Denne sidste skulde da lægges i Valby, der havde 101 Td. Hartkorn. Her laa fra ældre Tid et Skolehus paa 4 Fag. Men da det var gammelt og med sin Skolestue paa 45 □ Alen var for indskrænket til Børnetallet, blev det revet ned, og paa dets Plads opførtes en grundmuret Skolebygning af den bekendte Type med Indskriften over Indgangsdøren. Denne Bygning blev senere, ganske vist i en meget forandret Skikkelse, brugt til Brandstation. Sognepræsten i Hvidovre, Chr. Kølichen ved Frue Kirke, foreslog Søren Ingvorsen til Skoleholder, og efter at han var bleven overhørt i Kristendomskundskab af Stiftsprovst Morten Reenberg og fundet upaaklagelig, udstedtes den 14. Januar 1722 det Revers, der for Rytterskolernes Lærere traadte i Stedet for Kaldsbrev. Det har dog næppe været meget bevendt med de frederiksbergske Børns Skolegang

i Valby, saa baade Nethboe og hans Efterfølger som Degn vedblev at holde Skole paa Frederiksberg. Efterfølgeren var Joachim Chr. Haugen (Hagen), der var Degn paa Frederiksberg fra 1730. Om hans triste Skæbne se nedenfor.

I Magister Glumsøes allersidste Tid begyndte Separatismen at røre paa sig i Frederiksberg Sogn.

Allerede i Frederik IV's Tid havde enkelte pietistisk vakte vist sig tilbøjelige til at udskille sig fra det bestaaende kirkelige Samfund. Denne Bevægelse tog stærkere Fart, efter at Enevold Ewald 1728 var bleven Præst ved Vajsenhuset og ved sine Prædikener vakte et ikke ringe aandeligt Røre, og efter at Grev Zinzendorf under sit første Besøg her i Landet 1731 og senere Spangenberg havde holdt deres Forsamlinger i København. Separatismen viste sig i Foragt for det kirkelige Embede, Forkastelse af Sakramenterne, i al Fald under den Form, hvorunder de sædvanligvis administreredes, og særlig en stærk Uvilje mod den almindelige Tilsigelse af Syndsforladelse i Skriftemaalet. En af de ledende separatistiske Lægmænd var *Johan Peter Piper*, der som Søn af en Hospitalsforstander af samme Navn blev født i Randers 1698, blev Student 1717 og gav sig af med Handelsforretninger, indtil han 1729 blev Økonom ved Vajsenhuset, fra hvilken Stilling han afskedigedes 1735 paa Grund af sine separatistiske Anskuelse, hvorefter han købte en Gaard paa Frederiksberg, hvor han samlede en lille Kreds af Ligesindede om sig og førte et, som det synes, stille og afsondret Liv. Siden 1734 havde han været Medlem af Brødremenigheden, og den herrnhutiske Kreds havde en vis Adgang til den piperske Koloni paa Frederiksberg. Da den berømte Herrnhuter, Christian David, 1735 kom tilbage fra Grønland, holdt han Forsamling »ved Frederiksberg«, hvilket sikkert maa være paa Pipers Gaard, hvor man ved, herrnhutiske Udsendinge ogsaa ved andre Lejligheder havde Tilhold.

17. Februar 1734 havde Piper, anklaget for Separatisme af Trinitatis Kirkes Sognepræst, Magister Hans Mossin, givet Møde for en 1733 til Undersøgelse over falsk Lære nedsat Kommission. Han indrømmede her, at han var Separatist, og at han i henimod 2 Aar ikke havde været til Alters »paa Grund af min Samvittighed«. Og i en lang Forsvarsskrivelse af 24. Februar 1734, som angiver Aarsagerne til, at han ikke gaar til Alters, skildrede han sin aandelige Udvikling og Tilstand.

Man havde imidlertid stadig Opmærksomheden henvendt paa Piper, og ret længe fik han og hans lille Samfund ikke Lov at være i

Ro paa Frederiksberg, idet han allerede 1736 blev Genstand for energiske men ganske forgæves Omvendelsesforsøg. Efter Biskop Worms Befaling var Magister Jens Olrog (Øverste Kapellan ved Trinitatis Kirke) den 16., 18., 19. og 23. April 1736 paa Frederiksberg hos Piper for at vinde ham tilbage for Kirken, men det var ganske frugtesløst. Indberetningen sendte Olrog til Worm 24. April, hvor han i Enkeltheder refererede sine Samtaler med Piper og hans Meningsfæller. I Maj, Juni og Juli 1736 blev selve Hofprædikanten Erik Pontoppidan af Kongen sendt ud til Piper for at føre ham og hans Meningsfæller tilbage til det kirkelige Fællesskab, men det var ligesaa forgæves som alle de tidligere Forsøg. Pontoppidan besøgte dem ialt 6 Gange, og gav dem ved det sidste Besøg et »Hyrdebrev«, han selv havde skrevet under Navneskjulet Eusebius Philadelphus. Særlig var Nadveren, der dengang var et borgerligt Anliggende, Genstand for disse Forhandlinger. Efter Separatisternes Mening havde Gud ikke bundet sin Naadesmeddelelse til noget ydre Middel. Pontoppidan søgte at bevise, at Nadveren var befalet af Kristus, hvortil Piper svarede, at saa maatte ogsaa Kristi Befaling om Fodtvætningen efterfølges, men denne østerlandske Skik — mener Pontoppidan — vilde hos os være »en aabenbar Affectation«. Den aandelige Nydelse af Kristus maatte være det vigtigste, mente Piper, og denne havde han og hans Venner erfaret, hvorimod Pontoppidan gjorde gældende, at Skriften og ikke de enkeltes Erfaringer maatte være afgørende, hvilket Separatisterne ogsaa nok vilde indrømme — i Teorien. Nogle Forsøg af en af Præsterne ved St. Petri Kirke Anton Christopher Rohn var ligesaa resultatløse som Pontoppidans. Etatsraad J. W. Schrøder (Meddirektør for Vajsenhuset) og Hofpræst Bluhme, til hvilke Pontoppidan havde sendt sin Indberetning, gav da den 17. September Kongen det Raad at forsøge ad skriftlig Vej at overbevise Separatisterne om deres Vildfarelser, og i den Anledning udgik et Kongebrev af 5. Oktober 1736 til Magister Peder Hersleb, daværende Biskop i Christiania (senere Biskop paa Sjælland), om at forfatte et Skrift »imod de sig udi Frbg. Bye opholdende og saa kaldede Separatister, med videre«. Da Hersleb fra sin tidligere Stilling i Direktionen for Vajsenhuset kendte Piper og vel nærmest var den, som havde foranlediget, at han i 1729 var bleven Økonom, medens han ikke havde haft Del i Pipers senere Afskedigelse, maatte han for saa vidt have Forudsætninger for at kunne udrette noget ved skriftlige Forestillinger, om ellers nogen var i Stand dertil. For at have bestemte Udtalelser af Piper at holde sig til, skrev Hersleb

derfor til ham og udbad sig Oplysning om, hvad det var for Punkter i Kirkens Lære og Praxis, som han og hans Meningsfæller ikke kunde forlige sig med. Men da Piper ikke svarede, kom der intet ud af denne Henvendelse. Hvor længe Piper blev boende paa Gaarden paa Frederiksberg kan ikke siges, men senere træffer vi ham i Korsør, der lige som Slagelse en Tid lang var Hjemsted for en Del Opvakte med fremtrædende separatistisk Tilbøjelighed. Senere flyttede han til Nyborg, hvor han i en høj Alder døde 1783; Grunden til Flytningen kan maa ske søges i, at der i et længere Tidsrum af det 18' Aarhundrede var en temmelig stærk religiøs Bevægelse i denne By, særlig paavirket af en Række Præster sammesteds af pietistisk eller herrnhustisk Retning.

Da Magister Glumsøe med Tiden blev gammel og svag, og da den 1734 indviede nye Kirkes Fremtid maatte sikres, henvendte Kirkeinspektøren for Sjælland, Peter Helt, sig 24. Februar 1736 med et Forslag desangaaende til Kongen:

»Da den, tildels formedelst D. K. M.s allern. Hjælp, for nogle faa Aar siden i Frbg. By opbyggede nye Kirke endnu er i temmelig Gæld, og det ser vidtløftig ud for den at komme deraf, uden de andre D. M.s beholdne Kirkers altfor store Tab, med mindre D. M. endnu vil bevise denne Kirke nogen Naade, hvorved hendes Indkomster, som alene bestaae af Stole-, Lig- og Tavle-Penge kunde formeres. Og da D. M., nogen Tid efter at Kirken var bleven færdig og indviet, allern. haver ladet mig befale ved forefaldende Lejlighed at gøre allerund. Forslag, paa hvad Maade denne Kirke, som bekvemmelig kan rumme mere end dobbelt saa mange Personer, som den nuv. Menighed bestaar af, i aarlige Revenuers Forbedring kunde hjælpes. Saa tager jeg mig paa saadan allern. Befaling og i Anledning af Forordningen under 1. Aug. 1707 dens 11. Art. [o: her bestemtes, at af de bedst lønnede Præstekalds Indtægter skal ved Vakance noget henlægges til de ringere Kald], samt i Henseende at nogle af de paa Vester-Bro boende og ellers til Vor Frue Kirkes Menighed henliggende Familier haver til Bekvemmelighed for dem lejet Stole-Stader i denne Kirke, og Sognepræste-Kaldet nu ved Magister Morten Reenbergs dødelige Afgang [o: Helt var hastig paa det — Stiftsprovst R. var først død Dagen før] er blevet vacant, den allerund. Frihed at gøre allerund. Ansøgning og Forslag, om D. M. ikke allern. skulde finde for godt at tillægge Frbg. Bys Kirke den Del af Vor Frue Kirkes Menighed, som samme haver udenfor Staden og paa Vesterbro, hvilket ikke kunde være Præsterne

til Vor Frue Kirke i deres Indkomster til nogen kendelig Afgang, men disse udenbys Folk en stor Bekvemmelighed, allermest om Natten — og andre Tider, naar Stadens Porte ere lukkede, og de behøve enten i Sygdom eller Dødsangst Trøst af Guds Ord og ej kan faa Bud til nogen af Præsterne, som bo i Staden. Saa kunde Frbg. Menighed, naar dette Tillæg allern. blev accorderet, og den nuv. højaldrende Sognepræst, som tillige er Kapellan for Brønshøj og Rødovre Menigheder, ved Døden afgik, muligen vel selv ernære sin egen Sognepræst, som til større Frugt kunde bo midt iblandt sin Menighed, end nu saa langt borte, til hvis Bolig D. M. og i Aaret 1734 ved Kirken haver ladet udvise og allern. skænke en Byggeplads. Jeg forbliver o. s. v.

Kbh. d. 24. Febr. 1736.

Peter Helt.

Biskop Worm, der paa en eller anden Maade har faaet Nys om dette Forslag, indsendte den 6. Marts et andet Forslag til Kongen — vistnok efter Opfordring af Kapellanerne ved Frue Kirke:

»De, der ligger til vor Frue Menighed, og hvis Huse ere udenfor Vester-Port, bo paa denne kongelig Residences Grund, sortere under Stadens Jurisdiction og svare der Indkvartering af borgerlig Næring, saa det vilde synes betænkeligt, om de skulde henlægges til en Menighed uden for denne kgl. Residence, hvilket maatte med Tiden drage anden Følge efter sig. Desforuden have de deres Stolestader i bemeldte vor Frue Kirke, og kunne i samme ligesaavel høre Ordet, samt betjenes med Sakramenterne, som i Frbg. Kirke, da Vejen er lige nær og om Vinter-Tiden langt bedre til den første end til den sidste. Endelig saafremt dette allerund. Forslag skulde finde Sted, da afgik Præsterne ved vor Frue Menighed, særdeles Medtjenerne [v: Kapellanerne], anseeligen, siden den største Del af deres Indkomster bestaar i Tilhørernes godvillige Gaver. Jeg bønfaller derfor i allerdybeste Underdanighed til D. K. M., at de udenfor Vester-Port boende maa fremdeles søge vor Frue Menighed, til hvilken de hidindtil have været lagte. Skulde D. K. M. med Tiden allern. finde for godt at separere Frbg. Menighed fra Brøndshøj og Rødovre Sogne, som ikke uden i nærværende Præsts Tid have været samlede med dem, da maatte man vente, at Indbyggerne af bemeldte Frbg., hvis Tal jævnliges formeres, nogenlunde til Nødtørft skulde kunne forsyne deres Præst; men at de nu udenfor Vester-Port boende skulde, saa længe Magister Niels Glomsæus lever, rejse til Brønshøj for at hente ham, hver Gang en

eller anden syg i deres Huse behøvede hans Tjeneste, vilde falde helt besværligt, som og den gamle Mand ej en Gang kan bestride sit vidtløftige Embedes Forretninger, der dog vilde blive flere og vanskeligere, naar dette Forslag [o: Helts] allern. bevilgedes. Hvilket alt allerund. indstilles til D. K. M.s høje Skønsomhed og allern. Velbehag o. s. v.

Kbh. 6. Martii 1736.

C. W. Worm.

Der blev imidlertid ikke taget videre Hensyn til Biskoppernes Forslag, hvorimod det i kongeligt Reskript af 16. Marts fastsloges, at Helts Forslag skulde følges og Frederiksberg Sogn udskilles fra Forbindelsen med Brønshøj og have sin egen Præst og Vesterbro henlægges til Frederiksberg Kirke; »thi som de søger Byens Kirke, saa giver det ikkun Anledning til Stads-Portenes daglig stadige Aabning om Søn- og Helligdage. Men hvorledes det kan forholdes med den gamle Kapellan i Brønshøj og med de tvende nuv. Kapellaner ved vor Frue Kirke, om dem kan tillægges noget, indtil der sker nogen Forandring med dem, derom har Du dit allerund. Forslag til Os at indsende . . .«.

30. August 1736 sendte Biskop Worm følgende Forestilling til Kongen:

Allern. Arvekonige og Herre.

For D. K. M. maa jeg i allerdybeste Underdanighed andrage, hvorledes Mag. Niels Glumsøe, Sognepræst til Frbg. og Præst til Brønshøj og Rødovre Menigheder, nu er i den Tilstand, at han ej med nogen Frugt og Opbyggelse kan forrette sit Embede, foruden at han i adskillige Maader, særdeles med Brudevielser begaar en og anden uforsvarlig Mislighed, hvortil vel ogsaa hans høje og meget skrøbelige Alderdom kan være Aarsag; thi han er kaldet til Brønshøj og Rødovre Menigheder af afgangne Dr. Hans Bagger, forrige Biskop her i Stiftet.

Sligt haver foranlediget mig at paaminde bemeldte Magister Niels Glumsøe, det han skulde skaffe Tjenesten ret forsørget ved en Kapellan efter D. M.s allern. Lovs anden Bogs 14. Cap. 7. Articul pag. 314. 315. Han havde og gjort Kontrakt med en Studioso, som lod sig høre for Menighederne, men siden blev han anderledes til Sinds og forandrede sine Tanker. Da nu D. K. M.s Lovs før anførte Sted befaler, at naar en Præst af Superintendenten saaledes er advaret, men ej vil rette sig derefter, da bør han enten holde en skikkelig Mand til Kapellan eller miste Kaldet, saa skulde jeg herved gøre følgende tvende

allerund. Forslag, paa det Menighederne kan vorde vel forsørgede, og den gamle Mand ikke desmindre sin korte Livstid have nødvendigt Ophold.

1.) D. K. M. haver allern. befalet, at de paa Vesterbro udenfor denne kgl. Residence boende bør søge Frbg. Kirke, som skal separeres fra Brønshøj og Rødovre, samt med en egen Præst forsynes, hvorimod Mag. Niels Glumsøe sin Livstid nyder af Præsten og Degnen ved Frbg. et Hundrede Rixdaler aarligen; thi indstilles det til D. K. M.s allern. Velbehag, om den Mand, som vorder kaldet til Frbg., maa tillige betjene Brønshøj og Rødovre Menigheder, saa længe Mag. Glumsøe lever, men ej længere, da han kunde for saadant Arbejde ej alene fritages fra at svare de 80 Rdlr. aarlig Pension, men endog nyde de 20 Rdl., som Degnen tilkommer at udrede.

2.) Skulde sligt ej finde D. K. M.s allern. Bifald, da foreslaas allerund., om ej nu strax en Kapellan kunde antages til Brønshøj og Rødovre Menigheder; samme fik vel tillige at betjene Frbg., indtil Præsten og Degneboligerne vorder bygte, samt D. K. M. allern. forsyner saadan Menighed med en egen Præst. Indtil den Tid kunde han nyde alle Indkomsterne af Frbg. og Vesterbro, men intet videre. Saafremt derimod bemeldte Frbg. faar sin egen Præst, skulde han ikkun forsyne Brønshøj og Rødovre Menigheder; de 100 Rdl. Pension af Frbg. vilde ham tillægges for hans Arbejde, saalænge Mag. Glumsøe lever, som derforuden fik at give ham 50 Rdl. aarligen i Steden for Kost og Kammer; thi den gamle Mands Hus og Husholdning er saaledes beskaffet, at næppe nogen skikkelig Person kan drage ind til hannem. Jeg indstiller allerund. til D. K. M.s allern. Velbehag, om disse Menigheder enten paa en af disse foreslagne eller paa nogen anden Maade maa forsørges, hvorom jeg udbeder mig D. K. M.s allern. Resolution i alledybteste Underdanighed.

Kbh. d. 30. Aug. 1736.

C. W. Worm.

Kongen fulgte Sagen med Interesse. Allerede i Brev af 1. September til Generalkirkeinspektionskollegiets Formand, Gehejmeraad Holstein foretrak han det første Forslag, hvilket ogsaa fulgtes ganske i et kongeligt Reskript af 7. September s. A.

Fællesskabet mellem Frederiksberg og Brønshøj—Rødovre bortfaldt imidlertid med Glumsøes Død (begravet 1. Oktober 1736), saa den vedtagne Ordning fik ingen Betydning. Og allerede 21. December 1736

var der udnævnt en Sognepræst for Frederiksberg: Johannes Kinast, hvormed et helt nyt Afsnit af Frederiksberg Kirkehistorie begynder.

Glumsøes Eftermand i Brønshøj, Hieronymus Lassen Aaschou (tiltraadt 12. Oktober 1736), skriver om Brønshøj Sogn: »Denne menighed har været et asylum for alle vankundige folck, dend er som et gammelt Saar, det kand læges men behøver tied og forsigtighed ...« Men for Retfærdighedens Skyld maa man huske paa Glumsøes Alder og det meget udstrakte Sogn og de besværlige Embedsforhold i det hele.

FREDERIKSBERG KIRKE 1734—1934

Alerede i Christian VI's første Regeringstid var der Planer om at bygge en aneligere Kirke som Afløsning af Hollænderbyens gamle Kirke. 1732 tog disse Planer fast Form. Pladsen blev funden Øst for den gamle Kirke og Kongeallé (den nuværende Pileallé) i den saakaldte Studevang paa et Areal, som Slotsforvalteren og Slotsgartneren hidtil havde brugt til at henlægge »Giødskning« paa. Kirkeinspektøren Peter Helt lod foretage de nødvendige Prøvegravninger, der gav et godt Resultat, og 22. April 1732 opmaalte og indpælede Regimentskriveren Thomas Hansen i Brøndshøj det paatænkte Stykke Jord, der mod Nord maalte 90 Alen, mod Øst 85, mod Syd 87 og mod Vest 66. Fladerummet var 6628 Kvadratalen. Det har vist været en temmelig højtidelig Forretning; bl. a. var Stiftsbefalingsmanden von Holstein med. Den 3. Maj gik Sagen fra Rentekammeret til Kongen, og den 5. Maj kom den kongelige Resolution, der gav Bestemmelserne Gyldighed.

Den økonomiske Side af Byggearbejdet ordnedes paa den Maade, at den kongelige Partikulærkasse gav 2000 Rigsdaler til Hjælp, og Kongens Søster, Prinsesse Sophie Hedevig, som fra 1. Januar 1732 havde faaet Tienden af Lyderslev og Smerup Kirker i Stevns samt af Højstrup Gaard, afstod denne Tiende for Aaret 1732 til den nye Kirkes Rejsning; det drejede sig om et Beløb paa 1144 Rigsdaler 25 $\frac{1}{3}$ Skilling. Desuden blev 660 Rigsdaler stillet til Disposition — det var Renten af nogle Kapitaler, Kongen havde laant ud.

Det blev Hollænderen *Felix Dusart*, der kom til at være den nye Kirkes Arkitekt. Meget vides ikke om ham; han har formodentlig været blandt de Bygningshaandværkere, der efter Københavns Brand 1728 blev indkaldt til Danmark for at medvirke til Byens Genrejsning. 1729 indkaldte han 9 hollandske Murersvende, og samme Aar fik han tilligemed en Kompagnon (A. Bonfils) Bevilling til at drive et Kalkværk i København. 1730 anlagde han et Teglværk ved Rungsted,

købte sammen med en anden (Jean Jean jun.) »Cronborg Teigl Fabrique«, havde noget Reparationsarbejde paa Fredensborg Slot og nævnes i en Retssag, som hans Landsmand, Bygmesteren Philip de Lange, var indviklet i. Det hedder hos Lange, at Dusart har været an-

Kirken St. Anna Parochie i Friesland. Efter Thorlacius Ussing.

vendt til hans Bygningers »Ordinering«, hvilket vil sige, at Dusart har været hans Hjælper m. H. til Projektering og Tegning af Bygninger. Dusart har altsaa beskæftiget sig med almindelig Arkitektvirksomhed. 26. September 1733 ansøgte Dusart om Tilladelse til at sælge Kronborgteglværket og fik ogsaa Lov til det, og 25. Maj 1734 indgav han en Petition til Kongen i Anledning af Kalkværkets Flytning, hvorefter

man ikke hører mere til ham. Hans Honorar for Tegningerne til Frederiksberg Kirke, som beløb sig til 12 Rigsdaler, blev udbetalt ham den 16. December 1733.

Biskop Christen Worm.
Maleri paa Universitetsbiblioteket.

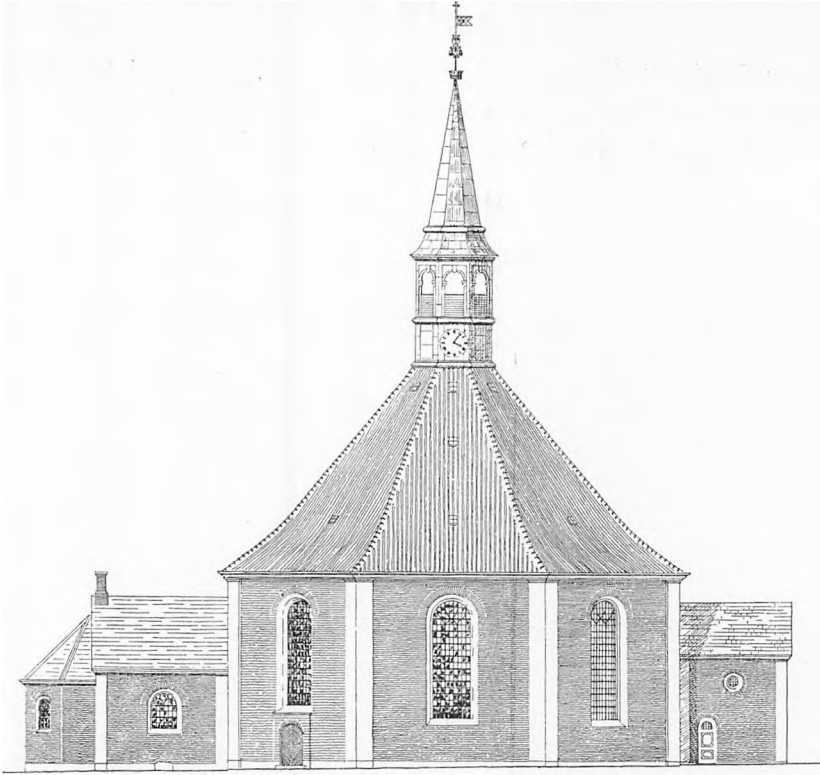
Kirkens Muremester var den i Datiden bekendte *Joseph Toscanello* (der fik en stor Virksomhed og af hvem en karakteristisk Tegning til et Gavlkvisthus endnu er bevaret), der ifølge den Akkord, der sluttedes med ham den 3. Juli 1732, skulde have 630 Rigsdaler for sit Arbejde. Arbejdet skred nu godt fremad, og i April 1733 hejstes Kranzen paa den nye Kirkebygning. Indvielsen fandt Sted Onsdag den

6. Januar 1734 og foretoges af Sjællands Biskop Christen Worm i Overværelse af Christian VI og Kronprinsen med Følge. Biskoppens Tekst var Esajas 66, 1—2: »Saa sagde Herren: Himmelen er min Stoel,

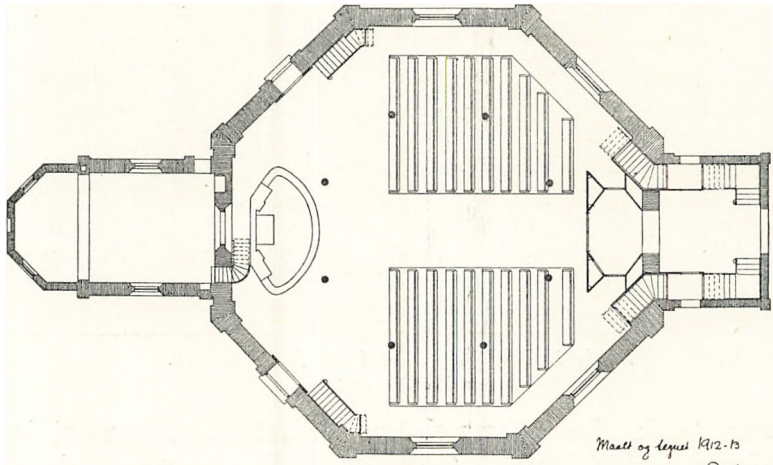

*Frederiksberg Kirke 1931 set fra Nordøst.
Efter Thorlacius Ussing.*

og Jorden mine Fødders Skammel: hvor er det Huus, som I vilde bygge mig? og hvor er min Hviles Sted? og min Haand gjorde det altsammen, siger Herren, og jeg vil see til den Ælendige og til den, som

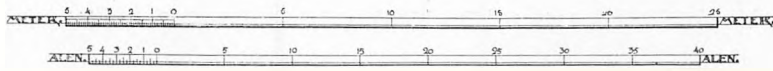
FAÇADE MOD NORD.

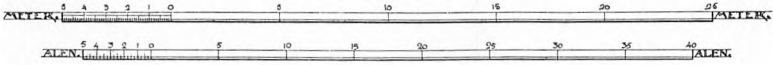
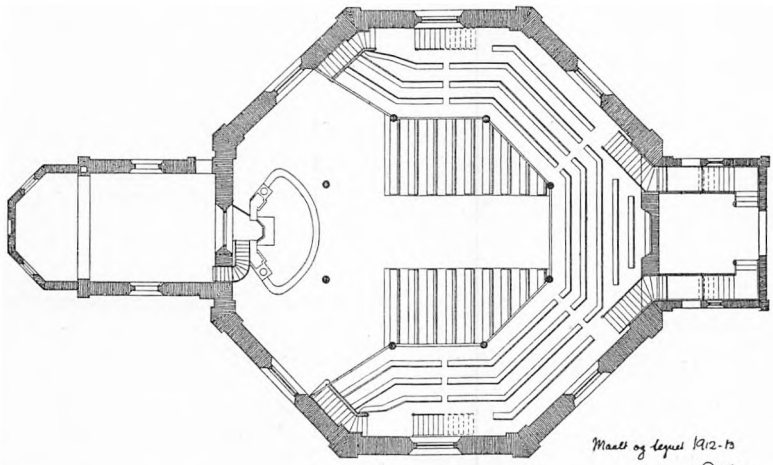
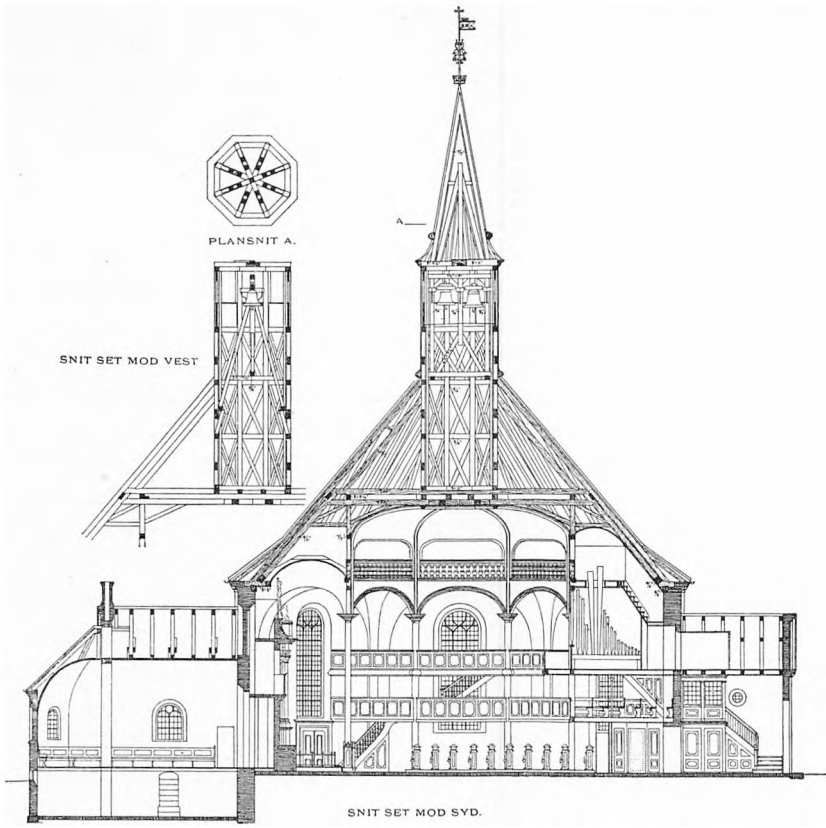

PLAN AF GULVET.

Maaht og tegnet 1912-13

S. Olsen

haver en sønderknuset Aand, og som frygter for mit Ord.« Begivenheden maa have haft en vis Interesse, da mange »honette Folk« fra København var taget ud til Indvielsen. Man huske, at Frederiksbergs Stjerne som Landliggersted var opgaaende. I de den Dag ombaarne 3 Tavler blev givet 45 Rigsdaler 54 Skilling.

Af Regnskabet 1. Maj 1733—1. Maj 1734 fremgaar, *hvad Kirken har kostet*. Tømmermand Peder Søfrensen Almark fik 639 Rigsdaler og desuden for Snedkerarbejdet 325 Rigsdaler samt for Ekstraarbejde 43 Rigsdaler 36 Skilling. 10 Tylfter Vestervigbrædder à 11½ Mark blev til 19 Rigsdaler 16 Skilling. Savskærerne fik 35 Rigsdaler 40 Skilling. 6 Rigsdaler fik Tømmermanden for Vagthold samt for at samle de paa Pladsen adspredte Materialier. Murermesteren Joseph Toscanello fik de fleste af sine 630 Rigsdaler. Det synes, som om han ikke har fuldført Arbejdet, der er bleven gjort færdig af en Murersvend Johan Christopher Weys, der har faaet den sidste Del af Pengene, ligesom han yderligere har udført en Del Gipsarbejde, bl. a. de to Skjolde med Kongens og Dronningens Navne, der findes i Kuppelhvelvingen. (De to andre Stukskjolde er af ny Dato, udført 1907 ligesom Hvælvingens Stjernerose). For dette Arbejde fik han 20 Rigsdaler foruden 70 Skilling for noget Vinduesarbejde i Taget. Der var Indgang fra den sydlige og den nordlige Side (Mands- og Kvindeindgangen), og for 20¼ Alen hugget Sten til de to Kirkedøres Indgangstrapper fik Stenhuggeren 16 Rigsdaler 84 Skilling. Smeden Niels Christensen, der ogsaa var Kirkeværge, fik 164 Rigsdaler 50 Skilling samt 55 Rigsdaler 52 Skilling for Stole, Dørbeslag, Laase m. m. Billedhugger Hübner og Snedker Holfeldt fik for Alterpartiet 250 Rigsdaler. 242 Rigsdaler 72 Skilling betales til Blytækkeren Bent Volmand og Kobbersmeden Poul Badstuber fik 100 Rigsdaler (hans Regning var paa 106 Rigsdaler 24 Skilling). Glarmestrene Christopher Bernhardi Opitz og Lorentz Abon fik 94 Rigsdaler 48 Skilling for 129 Vinduer i Jernrammer og for de 16 Kvistvinduer 5 Rigsdaler 32 Skilling. Maleren Anthoni Muhle fik for meget Malerarbejde (deriblandt: »det kongelige Province Vaaben paa en Lem i Gevelftet med alle sine tilhørende Couleurer at male«) ialt 357 Rigsdaler 32 Skilling. Degnen Hagen fik 20 Rigsdaler for at have ført Tilsyn med Byggearbejdet og Dusart 12 Rigsdaler for Tegninger o. s. v. 12 grønne Raskes Gardiner kostede 1 Rigsdaler 78 Skilling, rødt Klæde til Prædikestolen og grønt Rask til Skriftestolen, Degnestolen m. m. 14 Rigsdaler 24 Skilling o. s. v., o. s. v. Den samlede Udgift var paa 3756 Rigsdaler 59¼ Skilling. Af Indtægterne fremgaar det,

at Kirken i Stoleleje (Stolestadepenge) efter »det gamle reglement« havde udestaaende Fordringer til 19 Rigsdaler 63 Skilling. En Del Indtægt havde Kirken f. Ex. ved de Lig, der begravedes i Kirkens Gulv.

Frederiksberg Kirke er en ottekantet »Centralkirke«, fra Begyndelsen uden Vaabenhus og Sakristi, men med 8 Kviste og Tegltag. Denne Centralkirkeform brugtes en Del i Kirkebyggeriet i Holland i 17' og 18' Aarhundrede. Særlig er Slægtskabet med Kirken i St. Anna Parochie i Friesland (opført 1682) øjensynlig. Denne Kirke bæres dog kun af 4 Søjler indvendig. I al sin Enkelhed virker Frederiksberg Kirke smukt med sine røde Mursten, nu delvis dækkede af Grønt, sine pudsede og hvidtede Hjørneliscner, sit simple, ottekantede Skraatag og sit hyggelige Klokketaarn over Midterpartiet. Indvendig bæres Kirkens Overdel af 8 Søjler af pommersk Eg. Ejendommeligst virker Alterpartiet med Prædikestolen anbragt over Alteret og Altertavlen. Denne Ordning træffes ogsaa i Reformert Kirke (efter Branden 1728), i Vartov Kirke (fra første Tredjedel af det 18' Aarhundrede), i Christianskirken paa Christianshavn (opført 1755—59) og i den af Philip de Lange 1741—42 byggede Damsholte Kirke paa Møen (samt ganske enkelte andre Steder), og den passer godt til Pietismens Tankegang: Prædikenen (Ordet) staar over alt.

Denne store Fællesopbygning af Alter og Prædikestol vender mod Øst. De flankende Søjler og Pilastre er korinthiske og bærer et anseligt Gesimsparti. Paa hver Side af dette knæler en Engel med Blikket rettet mod Lammet, der viser sig i Skyerne, omgivet af Straaler og hvilende paa Bogen med de syv Sejl (Johannes Aabenbaring 5). Dette Alterparti er udført af Billedhuggeren Johan Christopher Hübner og Snedkeren Christian Holfeldt. De skulde efter Kontrakt af 26. Juni 1733 have 250 Rigsdaler for Arbejdet, hvilket ogsaa udbetaltes dem den 1. Februar 1734. Den 10. Oktober 1738 fik Maleren Joh. Chr. Muhle 50 Rigsdaler »for Alter taulen med fiine farver at mahle og Ziir forgylde, samt for funten [Døbefonten] at stafere«. Da her sikkert blot er Tale om Opmalingsarbejde og der iøvrigt ikke findes nogen Udgiftspost til Anskaffelsen af en *Altertavle*, er det tænkeligt, at den gamle Kirkes Altertavle (som vi intet ellers kender til) var flyttet med over i den nye Kirke tilligemed Alterstagerne, Døbefonten og Alterkalken, og at det var den, der blev restaureret i 1738. Hvad denne Tavle forestillede og hvor den er bleven af, ved vi ikke. Den sad ganske sikkert paa sin Plads til 1841, da den nuværende Altertavle, »Nadverens Indstiftelse« (malet 1839—40 og udstillet paa Charlottenborg

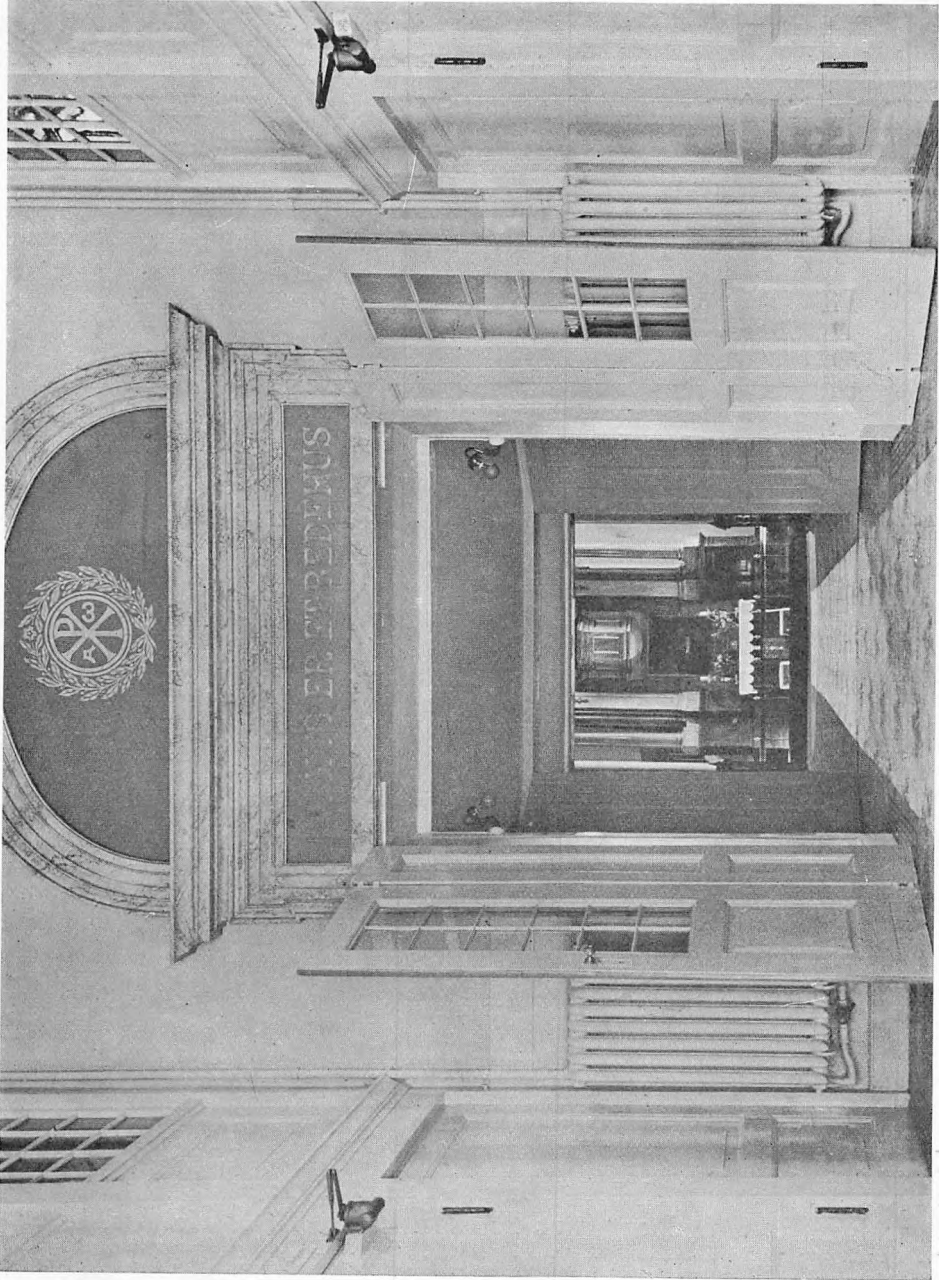
Frederiksberg Kirkes Indre 1933.

Frederiksberg Kirkes Alterparti 1933.

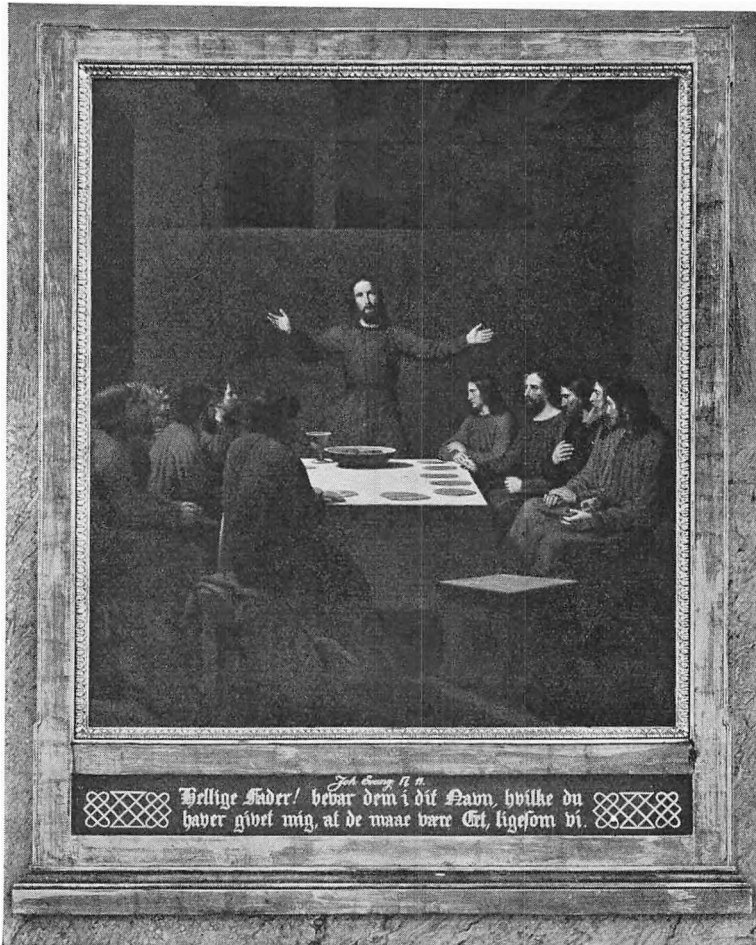

Frederiksberg Kirkes Indre 1933.

Frederiksberg Kirke 1933. Vaabenhuset.

1841), af C. W. Eckersberg, blev anbragt. Den er ikke noget fremragende Arbejde. Eckersberg havde ikke sin Styrke i det religiøse Maleri, og de fleste af hans c. 30 Altertavler er da ogsaa gemt godt

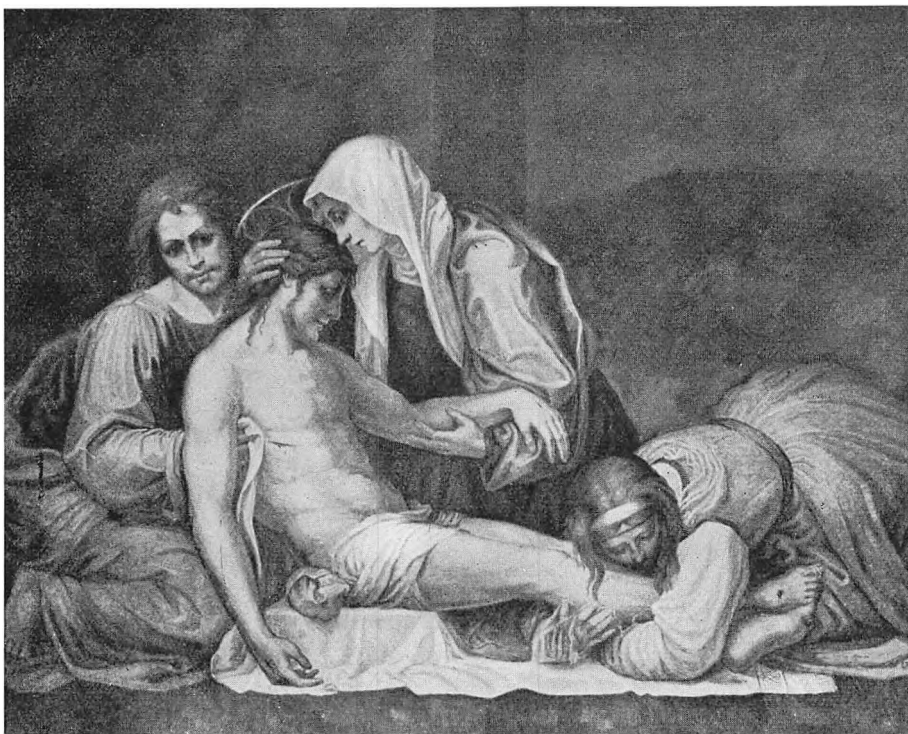

Eckersbergs Altertavle i Frederiksberg Kirke.

Efter Thorlasius Ussing.

bort i afsides Landsbykirker. Frederiksborgtavlen maa dog (ligesom »Bjærgprædiken« i Nyborg Kirke, »Kristus i Gethsemane« i Vester-skerninge og Svendborg Vor Frue Kirke og Nadverfremstillingen i Lyngby Kirke) regnes blandt de bedre af hans religiøse Billeder. Hannover siger om Eckersbergs Altertavler: »... priselige professionelle

maleriske Egenskaber kan ikke dække den Fattigdom i Aanden, der raader i disse Altertavler og faar En til at ynke alt det Arbejde, Eckersberg har nedlagt i dem. Han forbandt ikke i kunstnerisk Forstand nogen personlig Forestilling med de religiøse Motiver; han støttede sin svage Indbildningskraft paa Erindringer om de bibelske Typer fra

Fra Bartolomeo: Jesu Nedtagelse af Korset.
Kopi af Wilhjelm. Maleri i Frederiksberg Kirkes Sakristi.

Fortidens Kunst og frembragte en Række bibelske Skikkelser, der imellem en tom og intetbetydende Christus, der, ligesom hans historiske Skikkelser, er døde Formler og ikke levende Liv, undfanget af ham selv.« Det maa vistnok siges, at Frederiksborgtavlen virker fantasiløs og giver Betragteren en flov Smag: man opholder sig ikke ved dette Billede. Et Forsøg i nyeste Tid paa at anbringe en af afdøde Kunstmaler Wilhjelm udført Kopi af Fra Bartolomeos »Jesu Nedtagelse af Korset« (i Palazzo Pitti i Florents) i Altertavlens Sted mislykkedes.

Dette Billede, som er en Gave fra en Anonym, hænger nu i Kirkens Sakristi.

Døbefonten, der som nævnt blev repareret paa Træværket 1738, er sikkert overflyttet fra den gamle Kirke og gjorde Tjeneste til 1769, da Kirken fik en Døbefont, der tidligere havde staaet i Søllerød Slotskapel, en enkelt Træfont i Barok, der paa et kanelleret Skaft bar en

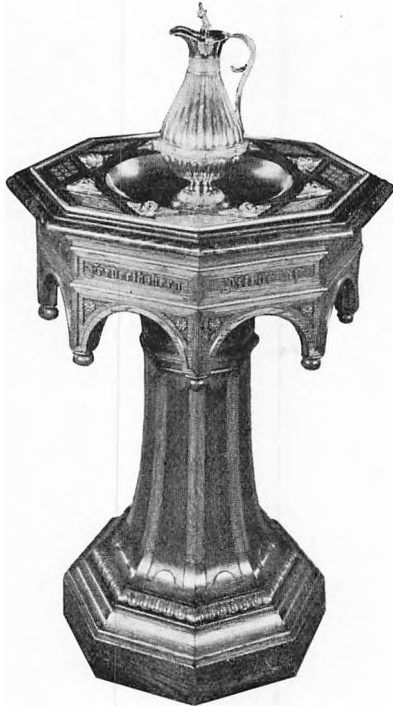

Frederiksberg Kirkes gamle Døbefont.
Nu i Frederiksberg Slotskirke.

karnisformet ottekantet Kumme. Søllerød Slotskapel, der blev indviet 1745, blev nedrevet 1765 af General Saint-Germain, og da han 3 Aar efter forlod Landet, fik Arveprinsen Søllerødgaard — det er altsaa i hans Tid, Fonten er skænket Frederiksberg Kirke, hvor den tjente, indtil Kirken den 30. Marts 1862 af Baadebygger Isaak Bensen paa Vesterbro og hans Søster Cecilie Bensen fik skænket en Egetræsfont i en eftergjort, noget kedelig gotisk Stil. Til denne Gave hørte et Sølvdøbefad paa 300 Lod og en Sølvkande til Daabsvand paa 80 Lod, hvil-

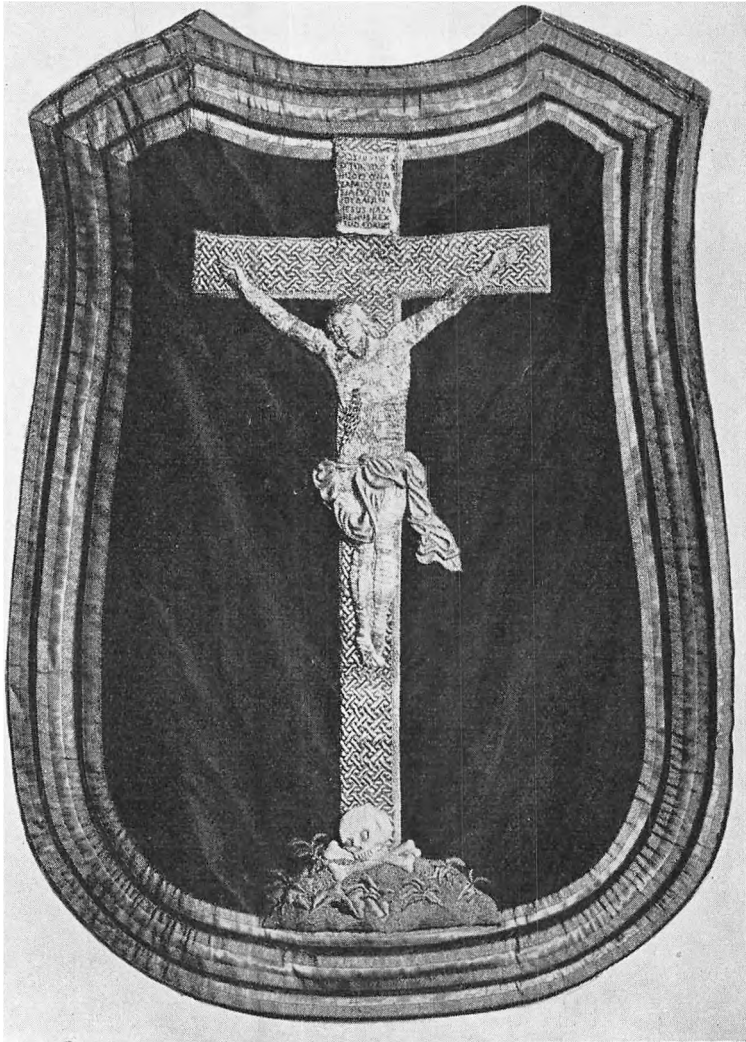
ket altsammen endnu bruges. Den gamle Døbefont blev 1930 restaureret og skænket til Frederiksberg Slotskirke.

I de første 130 Aar af Kirkens Tilværelse eksisterede de nuværende *Pulpiturer* ikke. Efterhaanden begyndte man med en skrækkelig Indbygning af lukkede Stole, hvilke ogsaa fandtes i Gulvetagen og naturligvis gjorde det temmelig mørkt i Kirken. Præsten havde sin

Frederiksberg Kirkes Døbefont.
Skænket 1862.

særlige Stol med Gardiner. Først ved Kirketilsynet i 1863 hæver der sig Røster for at faa disse Bure fjernede, og i 1864 gennemførtes den nuværende Pulpiturordning. Primitive Bænkerester findes endnu paa 3die Pulpitur, der har været i Brug lige til 1904. De gamle Pulpituropgange var ad Trapper fra selve Kirken, forsynet med Indgangsdøre, hvortil kun Lejere af Stolestader havde Nøgle. Ifølge Skrivelse fra Finansministeriet af 21. November 1865 paabødes det dog at holde disse Indgangsdøre aabne og at indrette særegen Afspærring af de

*Frederiksberg Kirkes gamle Messehagel.
Efter Thorlacius Ussing.*

bortlejede Stolestader. 1885 indrettedes ny Nedgang fra Pulpiturerne til Vaabehuset, hvilken Nedgang atter ændredes 1904 til sin nuværende Form. Efter Reglement af 5. December 1864 var Lejeafgiften for Pladser paa Første og Andet Pulpitur 1 Rigsdaler og paa Tredie

Pulpitur 48 Skilling. Først ifølge Skrivelse fra Stiftsøvrigheden af 20. Juni 1911 bortfaldt Salget af Stolestader fra 1. Januar 1912.

Kirkens gamle *Messehagel*, der menes at stamme fra første Trediedel af det 18' Aarhundrede, nævnes ikke som anskaffet i Regnskaberne, der er bevarede lige fra 1722. Er den anskaffet ved Køb, er den altsaa

Frederiksberg Kirkes nye Messehagel.
Anskaffet 1925.

fra før 1722, d. v. s. den har gjort Tjeneste i den gamle Kirke, som man imidlertid næppe kan tænke sig har haft en saa anselig Hagel. Snarere er den en Foræring til den nye Kirke efter maaske at have været brugt andre Steder først. 1736—37 og 1767—68 nævnes den i Regnskaberne som repareret. Den er særdeles smuk, udført med et stort Krucifix i plastisk Guld og Sølvtraadsarbejde paa rødt Fløjl. Senere hen var

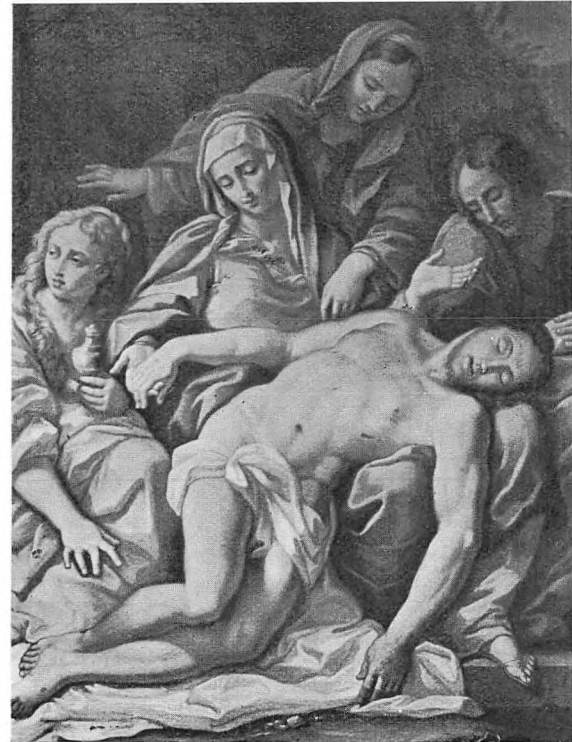
Krock: De hellige 3 Kongers Tilbedelse.
1731. Maleri i Frederiksberg Kirke.

Krock: Hvil paa Flugten til Ægypten.
1732. Maleri i Frederiksberg Kirke.

Krock: Jesu Daab.
1734. Maleri i Frederiksherg Kirke.

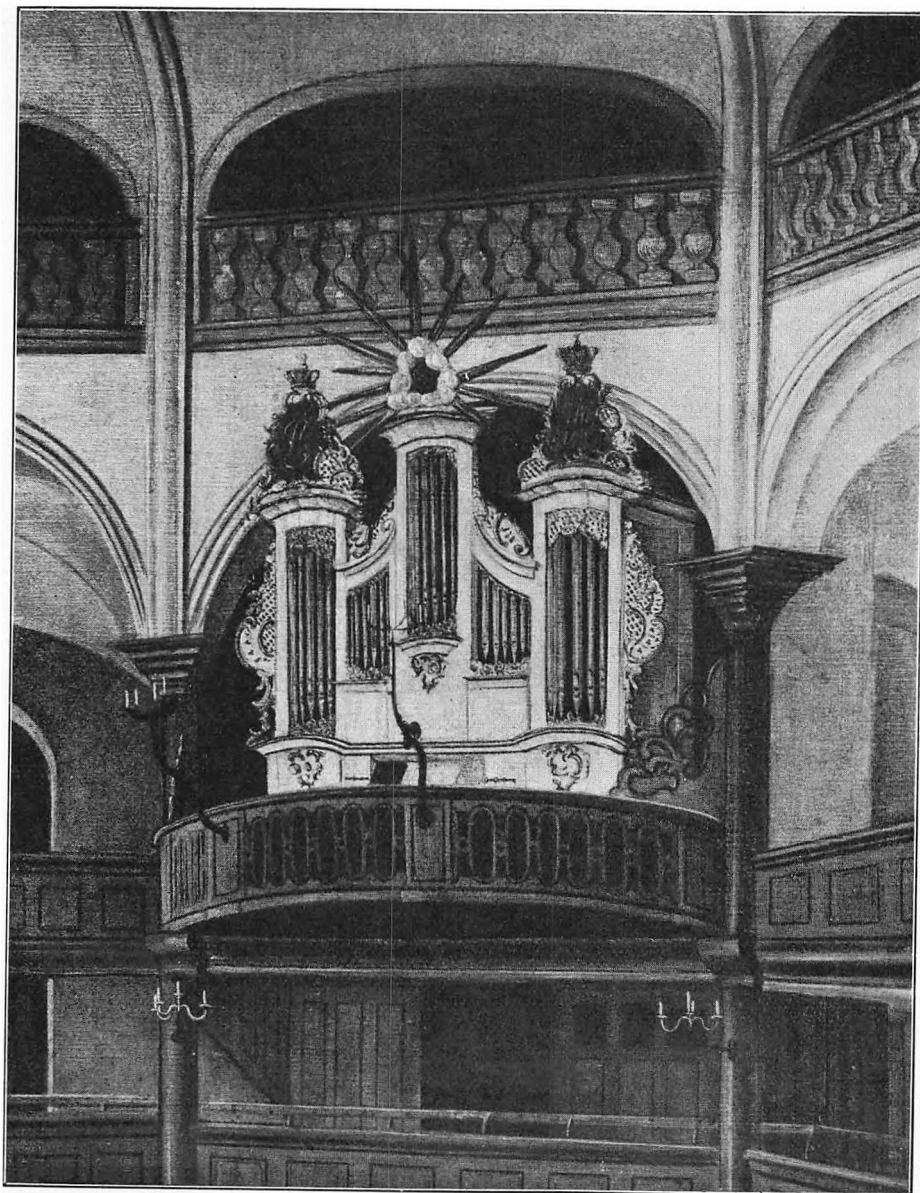

Krock: Klagen over Kristi Lig.
1735. Maleri i Frederiksherg Kirke.

den i mange Aar ude af Brug, men blev fundet frem og istandsat 1915 for 517 Kroner og bruges endnu. Desuden ejer Kirken en almindelig Hagel samt en i 1925 for 1650 Kroner anskaffet lys Hagel med Gulds traadsbroderi paa hvid Silkebund — et overordentlig nydeligt Arbejde. Endnu 1861 havde Alteret et Antemensale med Christian VII's Navnetræk og Aarstallet 1790.

De fire *Malerier*, der hænger paa begge Sider af Alterpartiet, er 1776 kommen til Kirken fra Frederiksberg Slot. De er malet af Henrik Krock (1671—1738) og forestiller De hellige 3 Kongers Tilbedelse (malet 1731), Den hellige Familie holder Hvil paa Flugten til Ægypten (1732), Daaben i Jordan (1734) og Klagen over Kristi Lig (1735), alle signeret: H. Krock, f. Om Krock skriver V. Thorlacius-Ussing: »Krock var den enevældige Baroks typiske Hofmaler, hurtig og overfladisk, men alligevel dygtig og ofte med en behagelig Virkning i sine blonde Farver. Han er med en vis Ret blevet kaldt »Efterlignernes Efterlignere«, hvad ogsaa dokumenteres af disse 4 Malerier. Krock havde nemlig paa sin tredje Italiensrejse, der endte 1705, været Elev af den i Samtiden saare berømte og beundrede Carlo Maratta, og Billedet af Flugten til Ægypten er da ogsaa en Variant af et Maleri i Palazzo Rosso i Genova, forestillende den hellige Familie, mens Daaben i Jordan er en Kopi af et tilsvarende Billede i Kirken S. Maria degli Angeli i Rom.«

De første 30 Aar havde Kirken intet *Orgel*. 1754 siges det, at Sognepræsten tilligemed Menigheden ofte har anholdt om at faa »et lidet Orgel eller Positiv«, da Menigheden bestaar af »eendeel honette folk, særdeles om Sommeren, da mange familier fra Kbh. sig der opholder og ofte søge Kirken«. Da Kirken nu havde nogenlunde Raad til det, var Andragendet blevet bevilget, og den 8. November 1753 var der sluttet Kontrakt med Orgelbygger Hartvig Müller i København om et lille Orgel paa 10 Stemmer foruden »Trimmulant Stemme og Simmel Stierne« (egentlig Simbel Stern af cymbalum, d. v. s. et Klokkespil, der særlig anvendtes ved Juletid og paa Orgelfacaden markeredes ved en roterende Stjerne). Med Facadens Billedskærerarbejde skulde det koste 500 Rigsdaler. 12. Marts 1754 fik Carl Friderich Meyer Bestalling som Organist med 30 Rigsdaler aarlig Løn fra 1. Maj 1754. 21. December 1754 afgav de 2 dygtige Organister Decker og Sonneksen Skøn over Orgelet og befandt det i Orden. Det har da aabenbart lydt første Gang i Julen 1754. Orgelfacaden var smukt udskaaet i Rokostil med Frederik V's og Juliane Maries Navnetræk; den er saa sent som i 1881 fjernet fra Kirken og findes nu i Øster Hassing Kirke nord-

Det gamle Orgel i Frederiksberg Kirke.
Udsnit af Maleri i Privateje.

øst for Aalborg. I dens Sted er 1910 (efter en Mellempæriode) kommen en Facade, tegnet af Arkitekt Varming. Mens denne Bog sættes, arbejdes der ivrigt paa at faa den gamle Orgelfacade tilbage til Kirken. Omstaaende Billede af det gamle Orgel viser, hvor uendelig rigtig denne Bestræbelse er. 1881 fik Kirken et nyt Orgel, som var i Brug her i 25 Aar, hvorefter Frederiksberg Kirke af Justitsraad A. Gøricke og Hustru fik skænket et nyt Orgel, bygget af Orgelbygger Nielsen i

*Frederiksberg Kirkes gamle Orgel i Øster Hassing Kirke.
Efter Thorlæcius Ussing.*

Aarhus. Det anvendtes første Gang ved Gudstjenesten den 18. Marts 1906 og kostede med Anbringelse c. 7000 Kr. Det afløste Orgel fik da sin Plads i den nyopførte Solbjerg Kirke, hvor det stod til 1930. 1922 fik Orgelet elektrisk Drift, og 1925 ombyggedes det for 13,000 Kr. af J. Starup og Søn. Det har pneumatisk og elektrisk Aktion. Elektrisk Luftforsyning. Man. I: Principale 16', Principale 8', Flauto armonico 8', Fistola 8', Ottava 4', Quintatenente 4', Ottava 2', Mixtura 5—6 Coro, Cornello 3 Coro. Man. II: Bordone 16', Violinprincipale 8', Quintatenente 8', Bordoncino 8', Flauto traverso 4', Capricorno 2', Sesquialtera

$2\frac{2}{3}$ — $1\frac{7}{8}$; Quartian $1\frac{1}{3}$ —1', Tromba 8', Oboe 8', Clarino 4'. Pedal: Subbasso 16', Principale 8', Ottava 4', Flauto 4', Quartian $2\frac{2}{3}$ —2', Trombone 16'. Copula manuale I—II. Super 8va I. Copula pedale I. Copula pedale II. Spillebordet var først midt for Facaden men flyttedes 1910 hen ved Siden af Orgelet.

Faa Aar efter Indvielsen modtog Kirken fra en anonym Giver et 30 Timers *Slagur* til Taarnet med 4 Urskiver udenpaa Taarnet, hvis Tal var af »ægte Guld«. Urmager Peder Mathiesen i København ud-

Nummertavle i Frederiksberg Kirke.
Slutningen af 18. Aarhundrede.

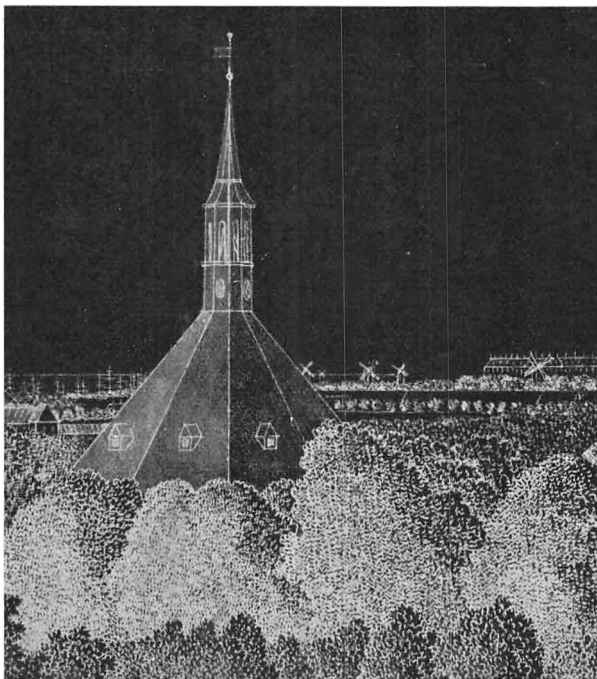
førte Arbejdet, og Kongen bevilgede den 14. November 1738 5 Rigsdaler aarlig til dets Vedligeholdelse. Urværket bærer Aarstallet 1739. En Inskription paa Uret nævner: Catrine Margrete Conk (Conr?) Christopherensen Nelving. 1876 opsattes 4 nye Urskiver.

Kirkens smukke *Nummertavler* i Ludvig den Sekstendes Stil stammer fra Slutningen af det 18' Aarhundrede.

En Gennembladning af de gamle *Regnskaber* giver mange interessante og morsomme Oplysninger:

Bøssepengene i Aaret 1734 var 34 Rigsdaler $34\frac{1}{2}$ Skilling. Den saa godt som »spolerede« Lysekroner, der maaske var ført med fra den

gamle Kirke, blev 1734—35 istandsat m. m. af Gørtleren Svend Calundborg i København; det kostede 13 Rigsdaler. Paa samme Tid blev Kirkens Skib (der senere er forsvundet) repareret og malet for 2 Rigsdaler 48 Skilling. Slotsforvalteren havde frit Stolestade. 1737—38 bestoddes for 7 Rigsdaler nye Voksblomster til Pynt paa Daabs- og Brudestolene. 1738—39 brugtes 8 Rigsdaler til Brød og Vin. Der skete

Frederiksberg Kirke med Kviste.

Før 1785. Kgl. Bibl.

stadig Indbrud i Kirken. 1741—42 anskaffedes en ny Sølvberettekalk og Disk med Christian VI's Navn for 15 Rigsdaler 16 Skilling. Desuden fik Guldsmeden en til Politikammeret indleveret Berettekalk, der angaves at være funden paa Landevejen mellem København og Helsingør og som bar et udskrabet kongeligt Navnetræk, til Betaling. Præsten havde den lukkede Stol Nr. 5 i Kirkens søndre Side. 1744 byggedes 10 lukkede Stole paa Pulpituret, hvor det hidtil ikke var lykkedes at bortleje de aabne Stole, skønt Pulpituret »hver Prædikkens dag har

værret opfyldt med folk, fra Waldbye og andre Steder. Disse lukkede Stole havde Døre og Vinduer. 1744—45 anskaffedes en stor Krans af Voksblomster til at lægge paa Daabsfadet og 6 mindre til at sætte paa Stolene — en anselig Indtægt for Kirken. Næste Aar brugtes til en

*Frederiksberg Kirke ved Midten af 19. Aarhundrede.
Mærk Tegltaget.*

Messeskjorte 13½ Alen Grissenberger Lærred à 2 Mark og til en Alterdug med Kniplinger 3½ Alen Warendorfer Lærred à 2 Mark og 7 Alen Kniplinger à 2 Mark. 1752 købtes ifølge kongeligt Reskript af 26. Marts og 21. Maj 1752 Ewalds bibelske Kondordans for 7 Rigsdaler 32 Skilling samt et Halsjern med Kæde for 1 Rigsdaler 28 Skilling — det gamle Halsjern fra 1730 har vel trængt til en Afløser eller dør er blevet Brug for flere. 1755 fik Hoftømmermester Joseph Zuber 36

Rigsdaler 68 Skilling for det til Orgelet »opbygte Chor med sit tilbehør«. 1755—56 bestemmes det, at Bælgetræderen, en Mand fra Sognet, skal have 3 Rigsdaler aarlig. I Juli 1757 slog et Haglvejr 126 Ruder ind i Kirken. 1762—63 fik Orgelbygger Hartvig Müller 55 Rigsdaler for at rengøre og reparere Orgelet. 1765—66 er Organist Meyer bleven Kirkeværge. 23. Januar 1769 fik Urmager Jon Siversen i København 40 Rigsdaler for at reparere Uret i Taarnet. Ved denne Lejlighed paasattes

Frederiksberg Kirkes Sakristi.

Skiverne Aarstallet 1769, der — malet og forgyldt af Maler Thomas Møller i Esbønderup — først ned mod Nutiden er forandret til Kirkens Indvielsesaarstal: 1734.

Fra den gamle Kirke overførtes begge *Klokkerne* til den nye. Den mindste af disse var bleven omstøbt 1731, efter at den var revnet ved Sørgeringningen over Frederik IV, af Holtzmann, død 1757 som den sidste kongelige Gitmester (Støbemester) ved Gjethuset. Til Hjælp til Støbningen fik han gammelt Klokkemetal fra Torup Kirke. Denne Klokke bar Christian VI's Navnetræk og Indskriften: »Gloria in ex-

Originalmanuskriptet
til N. J. S. Grundtvig: Kirkeklokke.

Efter Originalen paa Det Kgl. Bibliotek.
(Bogen om Bakkehuset 1918).

S. 1—2: Udkast.
S. 3—4: Renskrift.

Kæde Klade! mellem ede Mal
Søst og søst de glæde Munde sigst
Kæden gjættel til en Gledes Sjæl
Nøden i det Nuen in Jævelst Lyst

Stil det endog i til Gæd Nøden,
Penset til den i den lille Lyst,
Gædet som det end, enen Gædet
Gædet Lysten fæl og Gødt i Lyst!

Kæde Klade! mellem ede Mal
Mædet en den mit Gædet den,
Nøden en end sig en Gædet sigst
Den gædet den end i enen Gædet!

Kæde Klade! i til Gædet Nøden
Stil det end, enen til den lille Lyst,
Gædet som det end, enen Gædet
Gædet sigst den end den end sigst den.

Kæde Klade! Mædet sigst den Klæden
Den enen Klædet sigst den Lyst,
Den den sigst den enen Klæden
Den mit den sigst sigst i enen Lyst!

Mæn den Gædet den end sigst den
Gædet Mædet den end sigst den,
Gædet Mædet den end sigst den,

Uen id ualdin eig end fyglestinnu,
~~Nuun idin lound~~
Dinn elskur den þann Glædi end.

Þórum þy þundinn þann þann,
Nuun þu end þu góldur þu þann þu,
~~Meldin~~
Þúnd: Því! agriþu in þu þu þu,
Þu end þu: þu þu þu þu!

Þann þu þu þu þu þu þu,
Þu þu þu þu þu þu þu,
Nuun þu end þu þu þu þu þu,
Þu þu þu þu þu þu þu;

Þu þu þu þu þu þu þu,
~~Þu þu þu þu þu þu þu~~
Þu þu þu þu þu þu þu,
Þu þu þu þu þu þu þu þu,
Þu þu þu þu þu þu þu þu

Þu þu þu! nuun þu þu þu þu
þu end þu þu þu þu þu þu
~~Meldin þu þu þu þu~~
Meldin þu þu þu þu þu þu;
~~Þu þu þu þu þu þu þu~~
þu þu þu þu þu þu þu!

Þu þu þu þu þu þu þu
þu þu þu þu þu þu þu
þu þu þu þu þu þu þu
þu þu þu þu þu þu þu

Stille Stiller

Stille Stiller! mellem ædte Malme
Mogelre er for mig Gude din,
Daugust er mig dig en Gøttedrysalme
For gylden der Duglig, min Gavn!

Stille Stiller! is til Gøttedrysalme
Stille Stiller, men tal den alle Lige,
Hvor du for mig indtæller Gavn
Og indtæller blidt og Niggelyg.

Stille Stiller! Madenslied for Stungen
Der var mig lyngt værende Høngalyg,
Tænd den Dage der om Stungen
For mig der til og i mit Lyg.

Men for Gavn er Landet jeg er
Føl om mig er mig indtæller Gavn
Og du indtæller mig indtæller Gavn
Stille Stiller den for Gavn ind.

Hør mig indtæller den Gavn
Men du indtæller den Gavn for
Stille Stiller! og vist er den Stille Stiller,
Stil mig og i Stille Stiller = Høngalyg!

Loven de Gavn der Stille Stiller
Stille Stiller og Stille Stiller i Gavn,
Men for mig er Stille Stiller Stille Stiller,
Og jeg indtæller den Gavn Stille Stiller,

L. flygt dig det Spring og Galt i sin
I den stille, søde Aftenstund,
Giv mig Gædte og Gædegrundede
Balden Op den til sin Gæde end.

Lundt en grøn Gæde til en jeg gæde,
Og som Gæde til en jeg gæde er grøn,
Veg som Gæde Gæde til en jeg gæde,
Lig gæde, jeg gæde, er en Gæde!

Vinden er, naar Aften Stille
Tiden stund og Stille Stund,
Du mit Gæde jeg mit Gæde
Nye som Stille mit den Gæde Stund:

Stille Stille! unendelig den
Lig mit Stille, Stille det dig Gæde,
Mald du mit Stille, den det Stille:
Gæde Stille Stille Stille: Gæde
Gæde end!

celsis deo. Me fecit Johan Bartholdt Holzmann Hafniæ Anno 1731«. I 1889 var den revnet og blev da atter omstøbt i 1890 af B. Løw og Søn. Den større Klokke revnede ved Sørgeringningen over Dronning

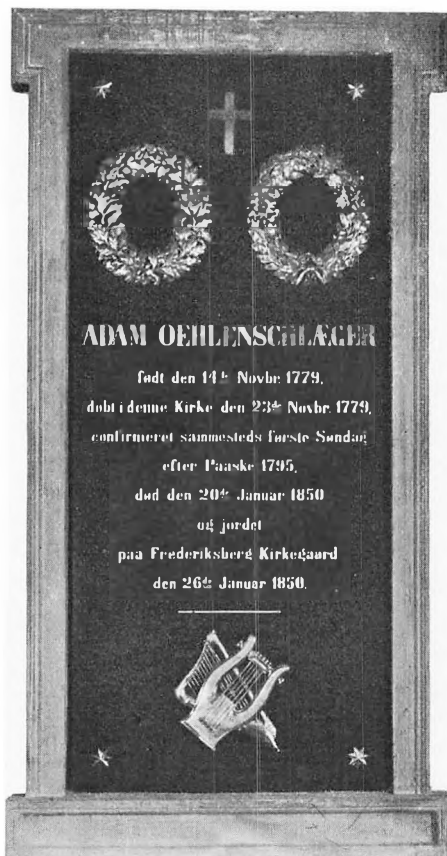

*Bag Alteret i Frederiksberg Kirke. 1933.
Krucifixet en Gave til Provst Glahn.*

Louise 1751 og blev da 1753—54 omstøbt af samme Holzmann. Den revnede igen i 1759—60 og blev da omstøbt af Klokkestøberen Michael Carl Troschell, død i April 1783. Men da den atter i 1764—65 gik i Stykker, blev den kasseret, og Metallet anvendtes til Støbningen af en Klokke til Gjerløv Kirke paa Antvorskov Rytterdistrikt. Til Gengæld

modtog Frederiksberg Kirke den største af de Klokker, der havde hængt i Søllerødgaards Kapel, og efter dettes Nedrivelse 1765 havde været opbevaret i Lyngby Kirke.

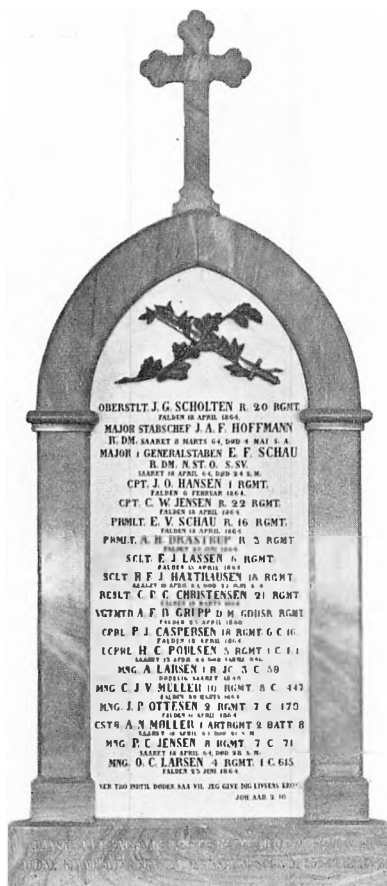
I Arv efter den 1. Oktober 1844 afdøde Kancelliraadinde Augusta Frederiche Payngk skænkedes 500 Rigsdaler til en ny Klokke til Fre-

Oehlenschlägers Mindetavle i Frederiksberg Kirke.

deriksberg Kirke. Giverinden var Datter af Slotsgartner Petersen og Enke efter Landsoverretsprokurator, Kancelliraad Hans Ferdinand Payngk, død den 18. December 1842, og Gaven motiveredes med hendes »særdeles Forkærlighed for denne Kirke, i hvilken hun var døbt, konfirmeret og gift«. Klokken, der støbtes 1846 hos Gamst og Lund, skulde være et Monument for hendes afdøde Mand. Den latinske Ind-

skript lyder: Deum laudo, plebem voco, defunctos ploro, festaque honoro. Sumptibus piis Augustæ viduæ Payngkii 1846 (Jeg lover Gud, jeg kalder paa Folket, jeg begræder de døde og jeg ærer de hellige Dage. Paa Enken A. P.s fromme Bekostning 1846). Denne Klokke

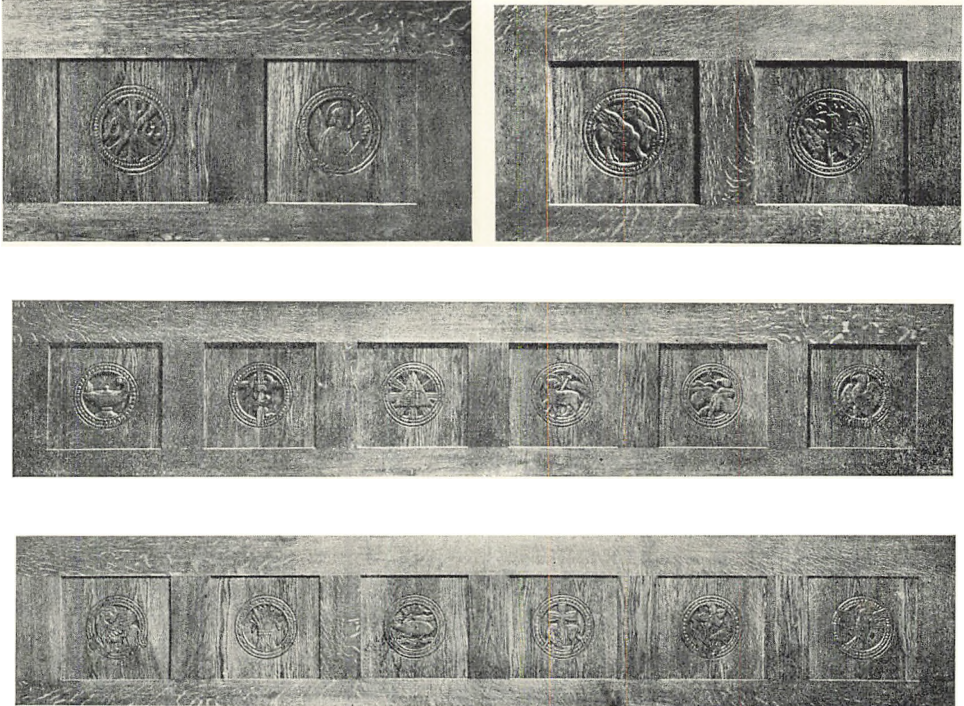

Mindetavle i Frederiksberg Kirke over Faldne fra Sognet.

holdt kun i 30 Aar, idet den i 1876 maatte omstøbes, men Indskriften gentoges. Søllerødklokken blev da i 1846 nedtaget som overflødig. Den skulde opbevares og ved Lejlighed anvendes i en anden af Kongens Kirker, men hvad der er blevet af den, vides ikke.

Det var til Frederiksberg Kirkes Klokker, Grundtvig i Efteraaret 1845 skrev sit berømte Digt: *Kirkeklokke, ej til Hovedstæder, der*

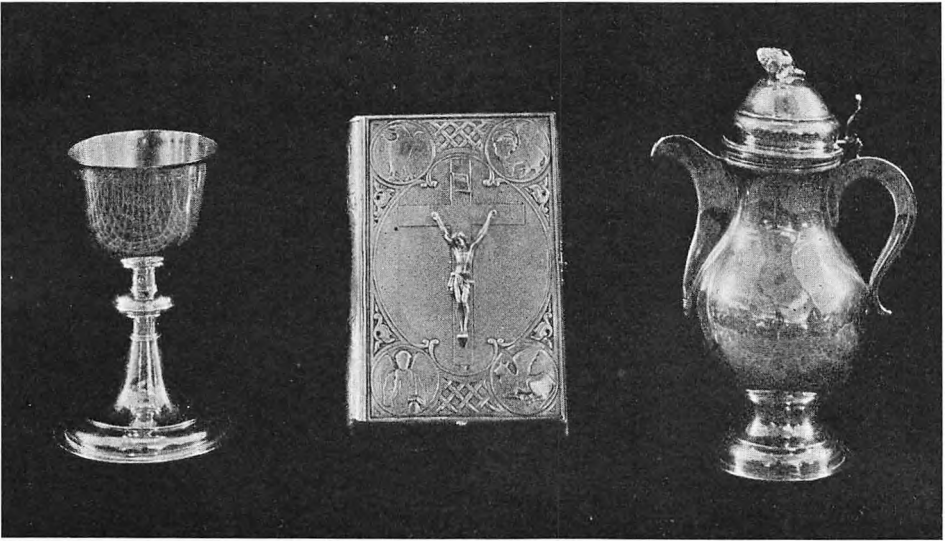
desværre mest kun kendes i en forkortet Form. Ganske vist har man diskuteret, om Digtet er skrevet til Udby eller til Frederiksbergs Klokker, f. Ex. i Dansk Kirketidende 1897, men efter en klar, mundtlig Udtalelse af Fr. Barfods Hustru, der med sin Mand hyppigt besøgte Grundtvig, da denne i 1845 beboede Bakkehuset, maa det anses for afgjort, at Digtet gælder Frederiksberg Kirkes Klokker, hvis Klang

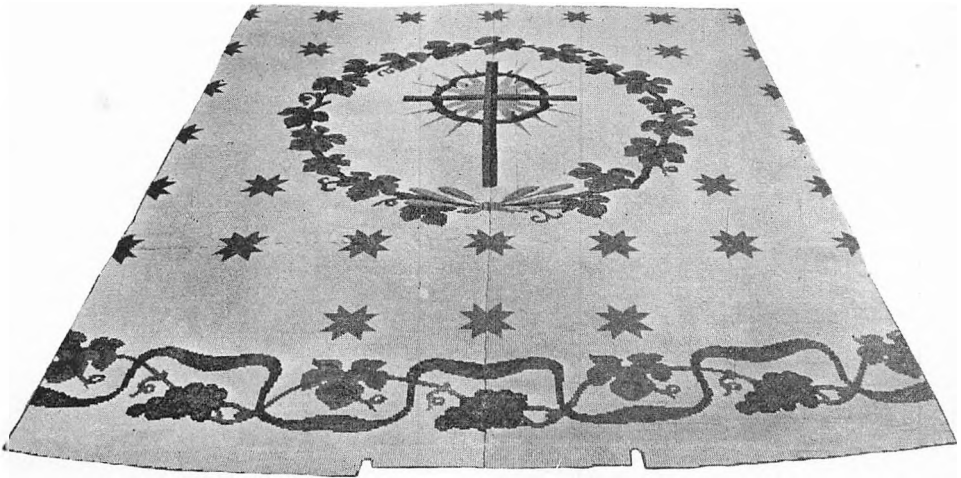
Kristelige Symboler.
Udskaaret i Bænkerygge i Frederiksberg Kirke.

daglig lød over til Grundtvig og glædede ham. Fr. Barfods Søn, Dr. med. H. P. Barfod, der selv er døbt af Grundtvig i Frederiksberg Kirke, har ved at fremdrage sin Moders Udtalelse (i Dansk Kirketidende 28. Marts 1897) formentlig afgjort Tvisten.

De 8 oprindelige *Kviste*, der sikkert ikke har taget sig ilde ud paa de ret store Tagflader, var efterhaanden bleven forfaldne; Træværket var raadent, og naar det regnede stærkt, kunde Præsten ikke staa

Frederiksberg Kirkes ældste Alterkalk (fra 1711), samt Daabskanden og en sølvindbunden Bibel.

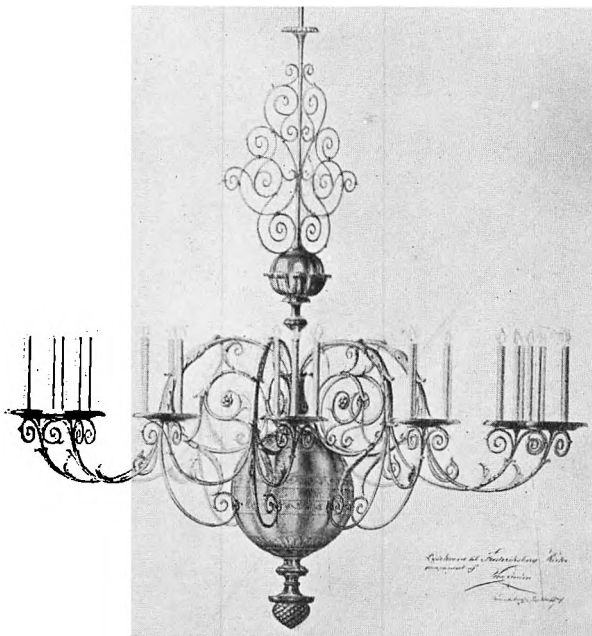
*Frederiksberg Kirkes nye Allertæppe.
Midterpartiet.*

*Den gamle Skole og Degnebolig i Pilealle.
Nedrevet 1911.*

for Alteret; 27. September 1785 klagede Kirkeværgen, Organist J. C. Oehlenschläger, Digterens Fader, derover til Rentekammeret, og efter Hofbygmester Zubers Forslag vedtoges det helt at fjerne Kvistene.

1781 havde Pastor Weinreich anmodet Rentekammeret om at faa et *Sakristi bygget*, og Kammeret havde ogsaa givet Arkitekten Hans Næss (1729—95) Ordre til at indgive et Forslag. Dette gik ud paa at

Gammel Lysekroner i Frederiksberg Kirke.

Fjernet 1907.

opføre en Tilbygning til hveranden af den ottekantede Kirkebygningens Sider, hvoraf de 2 Bygninger kunde bruges til Begravelseskapeller, en til Sakristi og en til Vaabenhus. Dette voldsomme Forslag blev dog ikke til noget; kun Sakristiet bag Koret byggedes efter Rentekammerets Beslutning af 26. September 1782. Menigheden gav c. 300 Rigsdaler og Rentekammeret bevilgede 975. I 1900 udvidedes Sakristiet med en tresidet Tilbygning (6000 Kr.) efter Arkitekt Lendorffs Tegning.

1864 ansøgte Provst Hall om et *Varmeapparat* til Kirken, men Finansministeriet afslog det. Men 1870 indlagdes et Varmeapparat

Frederiksberg Kirke 1933.

Frederiksberg Menighedshus og Præstegaard 1933.

(Anker Heegaard) for 1787 Rigsdaler 1 Mark 8 Skilling. 1879 indlagdes Vand i Kirken.

1876 blev *Kirkens Tegltag* paa Grund af Utæthed erstattet af det nuværende Skifertag, ligesom Taarnets Tagdækning fornyedes.

1874 lagdes Beton i Kirkens Gulv.

1865 fik Kirken et *Vaabarhus* mod Vest med Hovedindgang til Kir-

Frederiksberg Kirke.

Mellem 1865 og 1904.

ken, hvorpaa de to gamle Indgange mod Nord og Syd tilmuredes. 1900 indrettedes 2 Reserveudgange, og 1904 blev Vaabehuset udvidet (Lendorff), og der indlagdes i Vaabehuset Trapper til 1' og 2' Pulpitur, 1' Pulpitur fik særlig Udgang mod Nord og Syd.

I Kirken findes 2 *Mindetavler*, en for Digteren Oehlenschläger, der ligger begravet paa Kirkegaarden, og en for de i de slesvigske Krige 19 Faldne fra Frederiksberg Sogn (afsløret 23. April 1868).

Ved en *Restaurering* 1907 fik Kirken elektrisk Lys (2669,41 Kroner) og en ny Lysekrone (tegnet af Varming, fjernet 1933, samtidig med at

der indlagdes indirekte Belysning i Overkirken), samt nye Lampetter. En tidligere Metallysekrone var skænket af Peter Barum. I Sakristiet ophængtes 1907 en Lysekrone, skænket af Kammerjunker Stricker. Hvælvingen over Alteret forandredes samme Aar, og i Loftet anbragtes 2 nye Skjolde samt i Midten forgyldte Stjerner. Stolene fik samtidigt fast Gulv i Stedet for løse Tremmer, Døre indrettedes ved Opgangen til 1' Pulpitur, Altertavlen og de øvrige Malerier restaureredes af Konservator Rønne, Altergulvet fik nyt, broderet Tæppe, Kirkens Gulv fik Linoleum (endnu 1861 var Kirkens Gulv dels Bræddégulv, dels Mursten paa Kant), der kom nyt Fløjl paa Alter, Knæskamler o. s. v. Restaureringen foretoges af K. Varming. 1910 anskaffedes de første 30 Særkalke.

1929 indrettedes nyt Varme- og Ventilationsanlæg samt et *Præsteværelse* (alt 21,357 Kroner) med foranliggende Toiletrum i Kælderetagen under Sakristiet med Nedgang fra dette. I dette Præsteværelse søges samlet Minder fra Kirkens Fortid, særlig i Form af Billeder.

Til Kirkens 200 Aars Jubilæum indsættes bl. a. farvet Glas i de to store Vinduer paa hver Side af Alteret, ligesom Professorinde Bøggild har indsamlet c. 1700 Kroner til et nyt Altertæppe (tegnet af Frøken Nyrop) og sammen med en Kreds af Damer forestaaet Forarbejdelsen.

Et ejendommeligt Forslag af 27. December 1917 fra Postmester Kornerup, gældende en Ombygning og Udvidelse af Kirken, naede aldrig ud i Livet.

Kirken *ejedes af Staten* indtil 1868, men ved Skøde af 7. Maj 1868 afhændedes Kirken og Kirkegaardene (se nedenfor) til Frederiksberg Kommune for en Købesum af 10,000 Rigsdaler, som skulde forrentes og afdrages ved en aarlig Ydelse af 6°/₁₀₀, deraf 4°/₁₀₀ Rente af den til enhver Tid skyldige Kapital. Fra 1. April 1898 er Kirken imidlertid selv ejende. Fra 1. Søndag i Advent 1922 overtog det da nyvalgte Menighedsraad Bestyrelsen af Frederiksberg Kirke, saaledes at Menighedsraadet er Kirkebestyrelse.

Frederiksberg Sogn tæller nu c. 13,500 Mennesker og begrænses af Værnedamsvej, Gl. Kongevej, Allégade, Bredegade, endvidere af Pileallé, Jacobys Allé, Asmussens Allé, Schlegels Allé og Vesterbrogade. Frederiksberg Slotsdistrikt har desuden c. 5000 Mennesker.

Frederiksberg Kirkes Betjening bestaar af Sognepræst (Johs. Engel), Residerende Kapellan (Th. Glahn), Kaldskapellan (Chr. Rasmussen), Kordegn (H. Hansen), Overgraver (P. Busk), Andengraver (P. Maahr), Kirkekone (Fru Hansen), Kirkevagt (Fru Maahr), Organist

(Th. Nielsen) og Kor (Herrerne Baron Haxthausen, Clante, Wamberg og Jensen, Fru W. Nielsen, Fru Kromann, Frøken Th. Petersen og Frøken Havsteen). Kirkens Værge er Arkitekt Smith og dens Kasserer Kordegn Hansen. Slotskirkens Præst, S. Borresen, har nominelt Stillingen som 2' Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke.

Det første Menighedsraad i Frederiksberg Sogn blev valgt ifølge Lov af 15. Maj 1903 og ophørte med Udgangen af 1909. Ifølge Lov af 10. Maj 1912 valgtes nyt Menighedsraad, der ved sit første Møde den 16. December 1912 valgte Etatsraad Joakim Larsen til Formand. Fra 17. Marts 1920 har Fru A. Holstein været Formand. Det nuværende Menighedsraad bestaar foruden af Kirkens 3 faste Præster af følgende 15 Medlemmer: Fru Holstein (Formand), Kontorchef Harreschou (Næstformand), Dr. Bojesen, Overlærer Hansen Kromann, Frk. Serène d'Acquèria, Ingeniør, Baron Haxthausen, Postkontrollør Scharling, Viktualiehandler Chr. Rasmussen, Overinspektør Skjerbæk, Fabrikant Eickhoff, Assistent Haugbyrd, Fru Hvalsøe, Grosserer S. V. Hansen, Frøken Lundblad og Kordegn Hansen. Valg til Menighedsraadet afholdes ikke, da der ingen Modlister er indkommen ved Valgene.

Frederiksberg Kirke er formentlig den Kirke i Landet, hvor det største Antal kirkelige Handlinger pr. Aar foretages. Kirken har ingen Del i Ligningen. Den er brandforsikret for 220,600 Kroner (Inventaret for 112,700 Kroner) og ejer en Gravstedslegatmasse paa c. 29,000 Kroner. Det aarlige Regnskab er paa c. 22,000 Kroner.

Kirkens specielle *Liturgi* er indført 1920. Senere er foretaget forskellige Smaaændringer.

I nøje Forbindelse med Kirken staar *Menighedshuset*, opført 1912 paa den gamle Degneboligs Grund af Arkitekt Varming og prisbelønnet af Frederiksberg Kommunalbestyrelse. Byggesummen var 86,449 Kroner. Menighedshuset (der indviedes den 16. Maj 1912) rummer Embedsbolig for Kordegnen, en stor og en lille Mødesal, Menighedskøkken, Ungdomslokaler, Lokaler for de uniformerede Korps (F. D. F. og K. F. U. M.-Spejderne), Tøjlværelse, Bestyrelsesværelse, Bolig for Husbetjenten, Asyl, Gamlehjem med Plads til 12 Gamle o. s. v. Huset danner en udmærket Ramme om Menighedsarbejdets forskellige Grene. Om selve Menighedsarbejdet (der ledes af en Menighedsbestyrelse) og Menighedsplejen (med særlig Bestyrelse) bringer de aarlige Menighedsberetninger Bud til alle Interesserede.

FREDEKISBERG KIRKES SOGNEPRÆSTER

JOHANNES KINAST.

Frederiksbergs første Sognepræst var Ripenser, født 14. Søndag efter Trinitatis, den 13. September 1705 (saavel Ribe Catedralskoles Indbydelsesskrift 1823, S. 49, som Galtens Beskrivelse over Kjøbstaden Ribe 1792, S. 211, nævner fejlagtig 1703), og døbt i Domkirken den 18. September s. A. med 5 Faddere. Faderen var »Musicante« Garlef (K. S. V, 4, 449: Gerlof. Domsognets Daabsprotokol tydeligt: Garlef) Chinast. Efternavnet staves ellers altid Kinast. Moderen hed Agnes Hedvig. Drengen fik i Daaben Navnet Johannes.

Han voksede op i et godt, kristeligt Hjem, som han senere mindedes med megen Kærlighed. Da han voksede til, blev han sat til Bogen og kom i Latinskolen, hvis Rektor var Magister Johannes Sirich. Efter dennes Afgang blev den berømte Skolemand Chr. Falster Rektor i Ribe, og han dimitterede i 1726 Kinast til Universitetet, hvor denne i Juni Maaned tog examen artium.

Efter Tidens Skik skulde han nu vælge sig en Tilsynsførende (Privatpræceptor) blandt Universitetets Professorer, og hans Valg faldt da paa Caspar Bartholin. Aaret efter blev han Baccalaur i Filosofien den 6. Maj med 7 bene, 2 med., 2 tol. og Hovedkarakteren illum (ϝ: recipimus = ham tager vi imod). Allerede næste Aar, 1728, blev han ansat i sin Fødeby som Femtelektiehører (Lektie-Klasse) ved Latinskolen, hvor baade Kinast og de andre Hørere stod i et særdeles godt Forhold til deres Overordnede. I en Aarrække levede han nu i Ribe, optaget af sit Skolearbejde, som dog i hvert Fald blev afbrudt af et Hovedstadsophold, under hvilket han tog teologisk Embedseksamen. Det foregik Onsdag den 23. Maj 1731 og var ikke just en Hæderens Dag for Kinast, som kun fik Karakteren *haud contemnendus* (3. Karakter). Formodentlig har han dog læst til Karakter, hvilket vil sige, at man kunde nøjes med (meget) smaa Pensa og endog slippe for hele Fag, f. Ex. Kirkehistorie, men kunde saa til Gengæld heller ikke komme

højere end vedkommende Karakter, omend Examinationen gik aldrig saa godt. Da det maaske kan have sin Interesse at se, hvorledes teologisk Examen dengang kunde forme sig, hidsættes et Brudstykke fra Kinasts Examen. Professor Steenbuch examinerede efter kongelig Ordre alene den Dag. Der var 7 oppe; 1 rejiceredes; Kinasts Examen var den ringeste. Examinationen var naturligvis som altid paa Latin.

Professoren: Hvad tilskyndede Gud Adam til?

Kinast: Til at dyrke Haven.

Professoren: Mon det kan tilskrives Naturloven?

Kinast: Nej, ikke alene.

Professoren: Hvortil anvendes Tiden bedst?

Kinast: Til Studiet af de guddommelige Ting.

— — —

Professoren (om Eftermiddagen): Hvorfra havde Johannes Døberen sin Kaldelse?

Kinast: Fra den Helligaand.

Professoren: Staar der noget om det i Skriften?

Kinast: Det siges, at han var fyldt af den fra Moders Liv.

Professoren: Hvortil blev Døberen udsendt?

Kinast: Til at prædike Evangelium. Han var Kristi Forløber.

— — —

Professoren: Hvor mange Slags Ofre var der?

Kinast: Der var forskellige Slags, Helofre, ublodige Ofre o. s. v.

Professoren: Findes de i Ny Testamente?

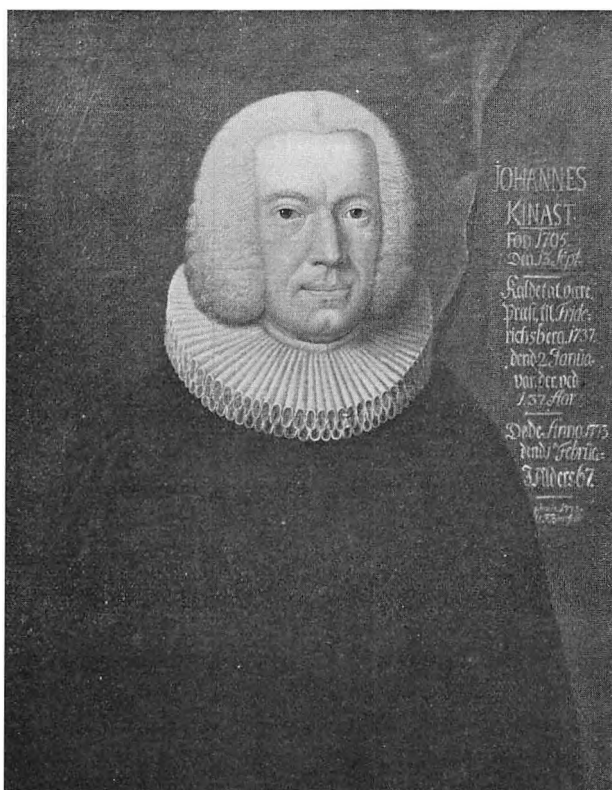
Kinast: Nej, thi Kristus har ophævet Loven.

Der var 44 Spørgsmaal; Kinast svarede paa de 41.

Efter Attestatsen fortsatte han sin Lærergerning i Ribe, hvor han i 1735 blev draget ind i et stærkt pietistisk Røre. Han skriver selv i sit latinske Ordinationsvita: »Gud ramte mit Hjerte ved sin gode Aand. Det ydre Middel var mine to Medlæreres fromme og klare Tale om Jesus, saa at jeg, da jeg havde set mit Liv efter i Sømmene og erkendt min fordærvede, naturlige Tilstand, genfødtes ved Troen paa Jesus, min aller kæreste Frelser, og saaledes fornyede jeg mit Forbund med Gud i Jesus, det som tidligere var bleven indgaaet i Daaben. Hvilken velsignet Tid!«

Hovedmanden for det ripensiske Røre var Hospitalspræsten Elieser Andersen Beyerholm. I Sommeren 1735 var flere af Skolens Hørere rejst til København for at tage Attestats og holde Dimisprædiken, og de kom tilbage til Ribe som overbeviste Pietister, hvilket deres Præ-

dikener tydeligt lod mærke. I Rektorens Paahør formanede Biskoppen, Matthias Anchersen, dem til at standse dermed, men straks derefter rejste han paa Visitats, og saa begyndte Hørerne atter paa deres Prædikener, animerede af Beyerholm, med hvem de dannede en »Liga«. Da Biskoppen kom hjem, fik han dog Hørerne bragt til Tavs-

Johannes Kinast.

Maleri i Frederiksborg Kirke. Beenfeldt.

hed, men Beyerholm lod sig ikke tvinge. Alt dette fremkaldte naturligvis megen Bevægelse i den lille By, og navnlig gav det Anledning til, at Skolen kom paa Omtale og at mange ytrede deres Misfornøjelse over, at Hørerne var optraadt med nye Lærdomme. Men tillige blev det fortalt, at de ved Undervisningen afveg fra, hvad der hidtil havde været Skik, og at de ikke stemte overens med deres Rektor. Det heddendog udtrykkelig i et Brev fra daværende Hører i Ribe, Matthias Worm Seerup, at Falster har forbudt Kinast at læse og forklare Bibe-

len i femte Lektie. Falster lod derfor et Cirkulære gaa rundt blandt Hørerne, der indsendte hver sin udførlige Erklæring over det og ikke kunde finde stærke Udtryk nok for deres Hengivenhed mod Falster, der dog afgjort ikke var en Ven af Pietismen. I hele dette Røre tog Kinast Del paa pietistisk Side, og der maa være vakt Opmærksomhed om hans Navn paa højere Steder, thi han blev draget frem af Hofpræst Bluhme, som skaffede ham Lejlighed til at prædike for Kongen, da der skulde ansættes en Sognepræst ved den nye Kirke paa Frederiksberg.

Den 6. Oktober 1736 skrev Christian VI fra Fredensborg til Bluhme: »De to Candidater, som Han har foreslaaet Os til Kirken ved Frederiksberg, ville Vi høre, naar Vi med Guds Hjælp komme derhen.« Og den 13. December s. A. har Kongen sin Dom færdig. Han skriver fra Frederiksberg til Bluhme: »Studenten Kinast [Kongen skriver: Kinast], som prædikede igaar, behager Os særdeles vel, ja i visse Maader bedre end Agerbech. Vi have i Sinde at tage ham til Kirken her ved Frbg.: han synes at være et Fredens og Kærlighedens Barn [Datidens pietistiske Udtryk for et troende Menneske]. Agerbech kan reise; han er god til et andet Sted, men ikke her. [Kom til Norge, senere Bornholm].«

En Ugestid efter (21. December) var Kinast kaldet til »Sognepræst til Friderichsberg By og Sogn med de paa Vesterbroe boende og til samme Sogn henlagte Familier«, men da han formodentlig maatte tilbage til Ribe for at ordne sine Sager dør, blev han først ordineret den 6. Februar 1737.

Han tog straks fat med stor Kraft, og det mærkedes. Den forrige Præst, Magister Glumsøe, var gammel og boede tilmed saa langt borte, saa det kunde nok tiltrænges, der kom frisk Plov i Jorden. Kinasts Virksomhed satte snart ikke blot Spor men ogsaa Skel. I en Beretning af 4. Maj 1737 fra København til Menigheden i Herrnhut hedder det: »Kinast, en from, redelig Mand, er kaldet til Frbg., hvortil er lagt de uden for Vesterport boende. Han er strax til at begynde med bleven saa forhadet, at mange ej vil gaa i hans Prædiken, og i forrige Uge har han faaet en halv Mursten ind gennem Vinduet.«

Ogsaa til Slottet bredte hans Indflydelse sig. Bluhme skrev til Kongen om Opvækkelser blandt Slottets Tjenerskab, og Kongen svarer i Brev af 6. April 1737: »Vi have vel erholdt Hans Skrivelse og heraf med Glæde seet, at Gud har opvakt nogle Sjele til at sørge for deres Salighed. Gud give kun, at det alt maa være Sandhed, og at det maa gaa ordentlig til! Vi ville gjerne, saavidt Gud giver Os Naade dertil,

befordre det Gode. At han har prøvet Sjelene ved Hoffet, har været Os kjært at høre; det havde vel været godt, hvis det ikke var skeet om Søndagen under Prædikenen, efterdi den offentlige Gudstjeneste ikke uden Nødvendighed tør forsømmes. At Drengene, Tjenere og andre opvakte Sjele gaae hen til den herværende Præst Kinast og lade sig underviise i deres Christendom, er ret godt, naar de ikke forsømme deres Kald, hvortil de ere satte; thi at arbejde og bede har Gud sammenføiet; men at Fruentimmer og Mandfolk komme sammen for at bede, er uordentligt, og kan ikke taales. Bedst var det, at een af de tree Hrr. Hofpræster hver Dag kom herud og holdt en offentlig Bedetime med de Folk, som søge Gud. Saadant kunde holdes i Kirken [5: Frederiksberg Slotskapel, indviet 21. Søndag efter Trinitatis 1710] eller i et dertil beqvemt Værelse. Er der da En eller anden, som trænger til særdeles Underviisning, saa kan en Saadan aparte spørge den Hofpræst, som er hans Skriftefader. Da der sjelden gaaer en Dag forbi, uden at en af Hofpræsterne er herude i Embedsforretning, saa lader dette sig desto lettere gjøre. Men Fruentimmerne kan man slet ikke tillade at løbe omkring. Kunde disse ikke ogsaa komme til Præsten i Landsbyen [5: Frederiksberg]. Hvad Drengene og Tjenerne angaaer, hvilke deres Herrer ville jage bort [5: fordi de var med til Bedetimerne hos Kinast], da vil jeg gjerne beskytte dem, hvis de nemlig skulle lide blot for det Godes Skyld; men ellers staaer det efter Guds Bud og menneskelige Love enhver Herre frit for at beholde og at afskaffe sine Tjenere, ligesom han finder det tjenligst. Loven fastsætter, at en Herre skal opsig sine Tjenestefolk et Fjerdingaar forud; og derved maa det ogsaa have sit Forblivende ...«. Christian VI var ikke saa ueffen.

Hvor lidt eller hvor meget Kinast har betydet i Datidens aandelige Liv, kan næppe nøjere faststilles. Hans Liv har været Landsbypræstens, men han var Præst for en Menighed nær den Hovedstad, som i hine Aar rummede saa store aandelige Bevægelser, og endnu nærmere det Slot, hvor den enevældige Konge ofte residerede. Han var Brændpunkterne paa nært Hold og blev en anset Mand baade som Personlighed og som Præst.

Visitatsbøgerne fortæller ikke meget om ham; Indberetningerne heller ikke. 10. Søndag efter Trinitatis (10. August) 1738 kom Biskop Hersleb »uformodentligen« ud i Frederiksberg Kirke for at høre paa Kinast, men synes ikke at have været særlig tilfreds. Til Herslebs Dom over Pietister kan man imidlertid ikke fæste synderlig Tillid,

naar man ser, at han i 1747 nævner som et Exempel paa Generalkirkeinspektionskollegiets formentlig uheldige Indflydelse, at som Biskop i Ribe sidder en »god, men eenfoldig, og ved Svaghed og Hypochondrie fast uduelig Mand« — han mener Hans Adolph Brorson. Hersleb kunde ikke lide Pietister. Den 6. September 1744, 15. Søndag efter Trinitatis, kom Hersleb paa anmeldt Visitats i Frederiksberg Kirke og skriver herom: »Denne Gang prædikede hand [Kinast] rett got og opbyggeligt, og meget bedre, end da jeg forrige Gang uformodentligen kom at høre ham. Ungdommen var i alt ikkun 68, deraf de 41 vare Schole-Børn; de sidste vare passable; iblandt de voxne vare de confirmerede rett kiønne [d: dygtige], de Fleeste. Der var alting ordentligt og intet at klage, uden over Schole-Børnene, at saa mange forsømte Scholen.«

Allerede før Kinast var udpeget til Frederiksberg, var man begyndt at tænke paa at skaffe Boliger for den kommende Præst og Degn (ved Resolution af 22. Marts 1734 havde Kongen skænket en Grund paa 90 Alen i Længden og ligesaa meget i Dybden »nærmest ved Kirken Langs med Væyen ud til Walbye-Backe« til en Præste- og Degnebolig), og det blev, som naturligt var, Kirkeinspektøren Peter Helt, der blev opfordret til at fremkomme med Forslag dertil. Helt var ikke af de langsomme. Meget snart havde han sine Tegninger og Overslag færdige, og allerede den 19. Maj 1736 kunde Oversekretæren i Kancelliet, Gehejmerraad J. L. Holstein, der paa den Tid var paa Rejse i Slesvig sammen med Kongen, sende Stiftsøvrigheden Helts Planer til Præstegaarden og Degneboligen til Erklæring: Hvor hurtig kan Bygningerne komme i Stand? Stiftsøvrigheden fandt Planerne lidt vel flotte, og Kongen gav den Ret. Præstegaarden var anslaaet til 1568 Rigsdaler 5 Mark 4 Skilling og Degneboligen til 784 Rigsdaler 10 Skilling, ialt 2352 Rigsdaler 5 Mark 14 Skilling. I Kongens Reskript af 17. August 1736 hedder det: »Naar den indsendte Tegning skulde følges, da bliver disse Bygninger meget anseelige og særdeles kostbare, saasom de 3 Kviste ovenpaa, af hvilke enhver udgør fire Fag, vil udkræve en tilstrækkelig Udgift, endskønt de synes ej fornødne, da der ere desforuden Værelser nok nedenunder, saa vel i Præstegaarden som Degneboligen, og de fleste Præstegaarde paa Landet ere ej med deslige Kviste forsynede, ligeledes at de tvende Gæstekamre i Præstegaarden kunde spares, eller, om saadanne skal være, da anlægges i Enden af Storstuen, der ellers vil blive langt større, end fornøden er. . . . Assessor Helt skal lade gøre et nyt Overslag over Præstegaar-

dens og Degneboligens Bygninger, til videre Vores allern. Approbation, og hvorom Vi ham Vores allern. Ordre under denne Dags Dato, hvoraf herhos følger Kopi, haver bilagt. Hvad ellers angaar, at Materialerne i denne Sommer og tilstundende Vinter bleve samlede og til Staden henbragte, paa det næste Foraar betimelig kunde begyndes med Bygningen, som da i 5 à 6 Maaneder var at sætte i Stand, saa haver Vi samme Eders Forslag allern. approberet, og ville Vi allern., at Assessor Helt skal have Indseende med Bygningen. . . . Hvad angaar det af Assessor Helt gjorte Forslag, at Præsten og Degnen selv kunde tillægge, hvad til Kakkellovne, Maling og deslige behøves, imod at Præsten fik af sin Eftermand 500 Rdlr. og Degnen 200 Rdlr., og hvortil I ej understaa Eder at raade, saasom Kakkellovne maa hver Præst og Degn paa Landet anskaffe sig selv, og Malingen paa disse Bygninger kan bekostes med mindre en 50 Rdlr., saa I ej skønne, hvorfor Præsten og Degnen eller deres Arvinger skulde nyde af deres Eftermænd, nemlig Præsten 500 Rdlr. og Degnen 250 Rdlr., da de hverken have købt eller bygget deres Boliger, og andre Præstegaarde paa Landet betales efter deres Værdi, fordi de, der dø eller forflyttes fra samme, selv have købt dem, men at det her er af en anden Beskaffenhed, og at det i dette Stift er uhørt, at nogen Degnebolig er bleven købt. Da approberer Vi derom Eders allerund. Forestilling. Og angaaende det, at I til Slutning indberetter, hvorledes Kirkerne her i Sjællands Stift ej kan udrede det af Assessor Helt foreslagne Subsidium à 2 Rdlr., hvilket I forestiller at vil især falde for en Del Købstæd-Kirker, som ere forgældede og brøstfældige, umuligt, og at ej vides Exempel, at Kirker tilforn have kontribueret til Præstegaardes eller Degneboligers Opbyggelse, særdeles paa de Steder, hvor deslige Bygninger tilforn ej vare; saa ville Vi derpaa allern. resolve, naar det nye Overslag er indkommen.« Og selv om Helt søgte at forsvare sin Flothed med, »at denne Præstegaard og Degnebolig ikke som andre paa Landet liggende kommer i nogen afsides Landsby at ligge men tæt under det Kongl. Slot Frbg., hvor Deres Majestæt selv tillige med den Kongl. Familie en Tid af Aaret allern. haver behaget at tage Deres Residens, hvor forbi igennem Kongevejen saavel Deres Majestæts egne som fremmede Ministeris og andre høje Personer skal passere« — maatte han altsaa dog frem med et nyt Forslag, mindre bekosteligt, hvor bl. a. Præstegaardens 3 Kviste og 2 Gæstekamre og Degneboligens Vognport, Stalde o. s. v var udeladt. Den samlede Udgift var nedbragt til 1966 Rigsdaler 1 Mark 9 Skilling. Stiftsøvrigheden var dog endnu ikke

helt tilfreds med Bygningerne, da Vedligeholdelsen vilde blive byrdefuld for vedkommende Embedsmand. Der skulde hellere have været Straatag, Lergulve og Gærder af Jord, Tjørn eller Sten, thi »de, der efter 20 eller 30 Aars Forløb komme til at bebo Præstegaarden og Degneboligen i Frbg., skal nok finde, hvad Tegltage, Fyrre-Plankeværk og Gulve vil koste at holde i Stand«. Imidlertid blev Planerne allernæppe approberede, men Kongen, der jo skulde betale Gildet af Partikulærkassen, skriver under 15. Februar 1737 til Stiftsøvrigheden, at han ønskede Licitation udbudt og fik derved Udgifterne sat c. 250 Rigsdaler ned. Men denne Sum overdrog han dog siden til Indrettelse af Bagerovn, Brønd, Høsehus o. s. v., som der ikke var taget Hensyn til i Overslaget.

Men nu kom den unge Pastor Kinast 1. Marts 1737 med en Bøn til Kongen om at forsyne Frederiksberg med en Skole for de c. 100 Børn i Skolealder, der efter hans Opfattelse fandtes her, »da Blindhed og Vankundighed desværre næsten i min kære Menighed har taget Overhaand«. Skolen kunde passende opføres ved Degnens Bolig. Og som om det skete efter Aftale, bad Degnen, Hagen, ogsaa samme Dag Kongen om at bygge en Skole paa Frederiksberg og motiverede dette med, at han derved kunde forbedre sine Kaar, der var saa trange, at han maatte sælge Mælk i Byen, udleje Senge og drive andre Bierhverv og desuagtet var kommen i en Gæld af 300 Slettedaler. 19. Februar 1737 havde Kongen skrevet til Bluhme: Naar Præsten Kinast giver Os en Memorial, skal der blive tænkt paa en Skole og Skolemester. Denne Memorial var altsaa nu kommen — og tillige Degnens Ansøgning — og ved Reskript af 15. Marts 1737 blev det nu paalagt Kirkeinspektøren at lade udføre Tegning og Overslag til en Skolebygning, og da han allerede Dagen efter indsendte det forlangte, maa Sagen forinden have været forberedt. Skolen skulde indbygges mellem Præstegaard og Degnebolig; derved sparede 2 Gavle af Egebindingsværk, som erstattedes af solbagte Mursten og Fyrretømmer. Det hele var en sammenhængende Længe paa 40 Fag, deraf 7 til Skolen (14 Alen) og 8 til Degnens Hus (18 Alen langt og 13 Alen bredt). Med Tillæg af 90 Alens Skillerumsplankeværk blev den anslaaet til at ville koste 407 Rigsdaler 2 Skilling, saa at hele Byggeforetagendet blev paa 2373 Rigsdaler 27 Skilling. Af Frygt for, at man atter skulde finde ham for flot, forklarede Helt, hvorfor dette Skolehus blev saa meget dyrere end en 21 Alen lang Rytterskole, der kun kostede 550 Rigsdaler. Ved Rytterskolerne fik Entreprenørerne nemlig alle Materialer frit tilkøbt, fri Grundgrav-

ning og fri Pligtsfolk, desuden Grundsten, Sand og Ler frit, og endelig var der ingen Indhegning at bekoste. 29. Marts tiltraadte Konseillet Helts Forslag. Ved Licitationen i April blev Overslagssummen imidlertid underbudt, idet Tømrermester Peder Sørensen og Murmester Christen Jensen tilbød at overtage Arbejdet for ialt 2130 Rigsdaler. For det herved sparede Beløb fik Helt Lov til at afholde Udgiften til Kakkelovne, Maling og Brolægning, der ellers skulde have paahvilet

Den gamle Degnebolig i Pilealle. Nedrevet 1911.

I Stuen bag de 2 Vinduer tilhøjre skrev Oehlenschläger »Helge« i Vinteren 1813—14.

Præst og Degn. Men da han i September efter Pastor Kinasts Anmodning vilde lade indrette Bagerovn, Brønd og »en locus communis« (Toilet) ved hver af Bygningerne og sætte Hegn mellem Haverne og Gaardene, hvortil de sparede 243 Rigsdaler 27 Skilling langt fra vilde strække til, resolverede Kongen 13. September 1737, at der ikke blev bevilget mere af Partikulærkassen. De tilkommende Beboere kunde bruge det besparede Beløb, som de vilde, men ønskede de yderligere Bekostninger, maatte de selv afholde disse. Af de derpaa rejste Byg-

ninger stod Skolebygningen og Degneboligen til 1911, da det nuværende Menighedshus blev bygget paa Stedet. Et Relief i Væggen i Menighedshusets Gang fortæller om den gamle Bygnings Udseende. Skønt Skolen var en »Kongelig Skole«, blev den dog opført af Bindingsværk og rummede foruden Skolestuen kun et Kammer og et lille Køkken. 40 Aar efter Opførelsen kaldes Skole- og Degneboligen »en Ruin«. Præstegaarden stod til 1824.

Præsteembedets Lønning var ikke straalende. Der var ingen Tiendeydere. Offeret var 100 Rigsdaler, Accidenser beløb sig til 50

Københavns Amts Landevejes Opmaaling 1738.
Kgl. Bihl.

Rigsdaler, af Priorens Gaard (Marskalgaarden, det nuværende Posthus paa Købmagergade) fik Præsten 10 Rigsdaler og af Kongens Kasse 50 Rigsdaler. Dertil kom saa fri Bolig i Præstegaarden og naturligvis Afbenyttelse af dens Tilliggende, hvilket vel ikke har givet meget Udbytte. Da Kaldets Indtægter var saa smaa, som de var, maatte man ad andre Veje tænke paa at skaffe Kinast lidt mere at leve af. 5. August 1737 skrev Oversekretær Holstein til Biskop Worm, at Kongen ønsker at faa at vide, om Præsten til Frederiksberg ikke ogsaa kunde overkomme at være Præst ved Pesthuset (opført 1665 ved Kalvebodstrand). Bispens syntes godt om Planen, og et kongeligt Reskript af 21. Februar 1738 til Direktionen for de fattiges Væsen, hvorunder Pesthuset sorterede, bestemte da, at Præsten ved Børnehuset

paa Christianshavn, der hidtil havde gjort Tjeneste ogsaa ved Pesthuset, ikke mere skal besørge denne, der overgaar til Præsten paa Frederiksberg. Den aarlige Indtægt heraf var imidlertid kun 17 Rigsdaler 2 Mark. De ovennævnte 50 Rigsdaler fra Kongens Kasse fik Kinast tillagt ved kongeligt Reskript til Finansdeputationen af 30. Maj 1738, hvor det fastsættes, at Ydelsen var »aarlig, indtil videre og uden Consequence for Efterkommerne«. 11. Oktober 1738 skrev Holstein efter kongelig Befaling til Kinast og spurgte, om han vilde paatage sig at være Præst ved Ladegaarden, da denne Post var bleven ledig ved Hr. Nicolai Isenfelts Forflyttelse til Jylland, og om Kinast følte sig det tyske Sprog saa mægtig, saa han i fornødent Fald »kunde betjene de derværende tyske Lemmer i deres Guds-Kundskab og Saligheds-Sag«. Kinast har imidlertid vistnok svaret afvisende, da en anden fik det lille Embede. Men i 1747 lysnede det, idet Hvidovre Sogn den 17. Februar d. A. blev lagt som Annex til Frederiksberg. Hvidovre havde før hørt til 1. Residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke, hvilket nu hørte op med Præsten, Magister Christian Kølichens Død. Fra nu af var Hvidovre Annex til Frederiksberg indtil Jesuskirkens Indvielse 15. November 1891. Der svarede dog stadig en Ydelse til 1. Residerende Kapellan ved Frue Kirke. Selvstændigt Sognekald blev Hvidovre i 1925. 1749 opgiver Kinast sine aarlige Indtægter til 450 Rigsdaler.

Da Kinast blev Sognepræst paa Frederiksberg, var Joachim Christian Hagen (Haugen) endnu Degn herude, idet han som ovenfor nævnt 1730 havde efterfulgt Jens Hansen Nethboe. Han havde ingen Embedsbolig, saa han maatte selv skaffe sig Hus. 1737 gav han 25 Slettedaler i Leje af et Hus, hvis Grund regnedes for »en halv Gaards Plads«. Foruden Offer og Accidenser i Kirken oppebar han af hver af de 20 Gaarde 1 Skæppe Korn, 1 Læs Tørv og 2 Mark i Penge i Stedet for Degnetrave og Smaaredsel. Jordlod havde han heller ikke, men derimod nogen Høslæt paa Diger og ved Grøfter, hvor han samlede Hø til et Par Køer. Hagen klager 1737 til Kongen over, at han aarlig maa svare 14 Rigsdaler mere, end han har i Indtægt, og da han har Kone og 4 Børn, er han (se ovenfor) kommen i 300 Rigsdalers Gæld. Biskop Worm erklærede dog, at da han nylig var tillagt Vesterbro og snart fik en ny Bolig, havde han faaet nok. 6. September 1737 bestemte et kongeligt Reskript til Stiftsøvrigheden, at Hagen ogsaa skulde være Skoleholder paa Frederiksberg. I Slutningen af 1737 blev Hagen anklaget for Blodskam med sine 2 Stifdøtre Cecilliana

Jensdatter Nethboe og Maria Kristina Nethboe, og i 1738 faldt Dommen, der lød paa Embedsfortabelse og Henrettelse. Sagen, som findes i Rigsarkivet (Privatarkiver), har følgende Udskrift: »Delinquenten Hagen var Degn ved Frbg. Meenighed i de bekiente qvækerske [o: pietistiske] Tider i Chr. d. 6tes Tid. Blandt Folk af den Sect var han anseet for et stort lys, ligesom han og var en lærer iblant dem. Den kongelige Hof Præst og Confessionarius Bluhme, Qvækernes store Støtte, undsaae sig ikke eengang ved offentligen at sige paa Prækestolen, da denne Sag var giort anhängig mod ham: En Helt er falden i Israel, og Philisterne glæde sig. Desuagtet blev han dog dømt og henrettet.«

Allerede Juleaften 1737 havde Oversekretæren skrevet til Stiftsøvrigheden, at Kongen selv vilde kalde en ny Degn og Skoleholder, og i Februar 1738 fik Bertel Rosendahl, Skoleholder i Ledøje og tidligere Kantor ved Vajsenhuset, Kaldelse til Degn og Skoleholder paa Frederiksberg. Men dette Valg synes ikke at have været heldigt, da hans Kaldsbrev senere blev kasseret, og et andet udfærdiget den 3. April 1739 for Johannes Castan Weischer.

Weischer, der senere blev Anledning til saa megen Strid, er født 1687 eller 88 og blev efter egen Opgivelse Student 1718. 1721 var han Skoleholder og Substitut hos Degnen i Herstedøster—vester. Carsten Eskildsen, med hvis Datter Kirsten han blev gift i Herstedøster. I 3 Aar var han Fuldmægtig ved »det kgl. Stenbrækkeri« paa Saltholm, og derefter ernærede han sig som Vognmand paa Frederiksberg. Fra 1730 virkede han som Skoleholder paa Frederiksberg. Han sad smaat i det med en stor Familie, hvorfor han i Tide belavede sig paa at søge Degnekaldet og Lillejuleaften 1737 indgav Ansøgning til Kongen om Embedet som Degn og Skoleholder paa Frederiksberg.

Svaret foreligger ikke — se ovenfor om Episoden med Rosendahl — men i en officiel Indberetning oplyser Kinast, at Weischer har været Degn fra lidt ind i 1738. Han besørgede da ogsaa det dobbelte Embedes Forretninger, da han den 14. November 1738 klagede til Kongen over, at han ikke som Skolelærer havde faaet Løn eller Brænde, saa at »Skolen nogen Tid har været ledig [tom] for de fleste Børn for medelst Kulden, og mindre herefter for Frost, som tiltager, kan ventes«. Forgæves havde han søgt Vedkommende om Udvisning til Skolen af Kongens Skove, saaledes som andre kongelige Skoler fik. Derfor beder han nu Kongen om Brænde. I sin Erklæring over dette Andragende henviser Stiftsøvrigheden til Bestemmelsen i Instruksen for

Rytterskolerne om, at der skal ydes Brændsel til Skoleholderne; men da »denne Skole har en anden Beskaffenhed end de andre Skoler, da den har intet Hartkorn eller tilliggende Bønder«, kan Stiftsøvrigheden ikke paavise, hvor Brændselet skal komme fra. Kongen maa træffe en Bestemmelse, hvis ikke Indtægten af Degnekaldet skal træde i Stedet for Rytterskolelærernes Løn og Brændsel. Da Biskop Hersleb tillige oplyste, at Weischer ikke var blevet eksamineret af ham og ikke havde nogen lovlig Beskikkelse, blev det i Konseillet overdraget Bluhme at undersøge Weischers Dygtighed. Bluhme udtaler, støttet til Erklæringer fra Kinast og Skoleholder Søren Kiølsing for den Tid, Weischer midlertidigt havde fungeret i Embedet, at vel er han nogenledes bekvem til Degn, da han synger vel og ikke fører noget forargeligt Liv, »aber zum Schulhalter sey er nicht geschickt, weil er die Gabe nicht habe gründlich zu catechesiren, die göttlichen Wahrheiten der liebe Jugend recht einzuschärffen und sie dadurch zum wahren lebendigen Erkenntniss Gottes anzuführen«. I sin Ungdom havde Weischer kun lært lidt af den rette Vej til Livet, og dette lidet havde han for en stor Del glemt i de Aar, han ikke havde undervist. Bluhme foreslaar derfor, at Skoleholderbestillingen skilles fra Degneembedet og overdrages Studiosus Søren Kiølsing, som over Aar og Dag har forestaaet Skolen — maaske allerede som Hjælper hos Hagen — og er en from og kristelig Student, der af Sognepræsten faar et godt Vidnesbyrd som Lærer. Kiølsing kunde ogsaa overtage Katekisationen i Kirken, for saa vidt den tilkom Degnen. Naar denne gav Kiølsing de 20 Rigsdaler, han fik af Kammeret, kunde Kongen og Kirken yde Resten af Lønnen. Saaledes gik det dog ikke. I Konseillet den 6. Februar 1739 overdroges vel Lærergerningen til Kiølsing, men Degnen skulde give ham fri Station foruden det nævnte Pengebeløb og selv oppebære af Partikulærkassen 8 (senere 12) Rigsdaler aarlig til Brændsel i Skolen, saalænge han holdt Medhjælper.

Altsaa blev Degnen tillige Skoleholder imod at holde en Assistent, og paa samme Maade vedblev det lige til 1813. Weischers Kaldsbrev udstedtes af Kongen den 3. April 1739, og samtidig stadfæstedes en Overenskomst, han havde sluttet med Kiølsing om dennes Løn og Fordeelingen af Arbejdet.

Kontrakten lyder som følger:

»I Jesu Navn.

Saa som Degnen i Frbg. Bye Johan Weischer ikke tilligemed sit

Degnekald kand forestaa Skolen saa tilstrekkelig som fornøden giøres i ald Slags Underviisning, deels for Børnenes Mængde, og deels for andre Omstændigheders Skyld, saa er af ham forlanget at holde een Student til Medhielper i Skolen, hvilken vedkommende Øvrighed og Sognepræsten selv skal beskikke, hvortil da ogsaa Degnen Johan Weischer erbyder sig paa efterflg. Maade:

1.) Degnen skal selv være til Stede i Skolen dagligen fra først til sidst, fornemmelig at begynde Skolen med Sangen, saa og siden at læse og i Særdeleshed at skrive og regne for Børnene, uden alleene hans Degne-Embede det forhindrer.

2.) Studenten skal iligemaade være til Stede i Skolen fra først til sidst, undtagen naar vigtige Omstændigheder det forbyder, og i alle Maader staa Degnen bie, baade ved største og mindste Børn, i ald Slags Læsning og Underviisning, saavel i Bogstavernes første Liudelse som siden viidere, og naar Degnen for sit Embede eller anden vigtig Aarsags Skyld ey kand være til Stede, bør Studenten eene at besørge Børnene, saa got som han kand.

3.) Saasom Degnen fornemmelig skal forestaa Sangen, at skrive og regne med Børnene, og Studenten aldeeles intet derudi maa corrigere og mestre ham, saa iligemaade skal Studenten fornemmelig være forbunden til paa visse Tider og Timer at catechisere med Børnene og ellers ved alle forefaldende Leyligheder at tale og handle med dem om deres Sieles Tilstand, hvorudi Degnen ey heller i nogen Maade maa hindre, corrigere eller mestre ham.

4.) Ihvorvel Degnen og Studenten, efter foreskrevne tredie Post, hver har sin egen særdeles Ting at forestaa, saa bør dog ikke den eene saa aldeeles at være fra den andens Gierning udelukt, men at de meget meere i Kierlighed kommer hverandre til Hielp og underretter hverandre saaledes indbyrdes, at de med Tiden kunde arbeyde til fælleds i Skolen i alle Ting til deres egen og Børnenes desto større Nytte.

5.) Hvad Børnetugten i Skolen er angaaende, skal hverken Degnen eller Studenten (som i ingen Ting saa ey heller derudi) have nogen Fortriin den eene for den anden, men enhver skal handle herudi, som hand agter at forsvare for Gud, for Øvrigheden og andre vedkommende.

6.) Efter disse foreskrevne Omstændigheder skal Degnen være forbunden til at give Studenten aarlig 20 Rd. i reede Penge, det halve af førstkommende Pintzeoffer, det andet halve ligeledes af Juleoffer; des-

foruden som en liden extra Kierligheds Skyldighed giver Degnen endnu Studenten 1 Rd. til hver af de store Høytider.

7.) Derimod skal Studenten være forbunden til ikke at tage det allerringeste af Børnene, men det skal altsammen høre Degnen alleene til.

8.) Til Logementet skal Studenten have Skoleværelsen undtagen Loftet og den Stue, som Børnene læser udi; Degnen forskaffer i samme Stue een forsvarlig Jern Kakkellovn, et Bord, 2 à 3 Stole, en forsvarlig Seng med Sengklæder og et Spejl.

9.) Desforuden skal Degnen holde Studenten vedlige med fornøden Lys og Lysning.

10.) Saasom Degnen tager alleene imod Pengene til Brende, saa skal han være forpligtet at holde baade Skolestuen og Studentens Stue vedlige med Varme, saalænge Vinteren og Kulden vedvarer.

11.) Studenten skal og dagligen nyde sin frie Kost ved Degnens Bord med Øll og Mad til ald Fornødenhed, saa got som Degnen nyder det selv, og noget Thee Vand om Morgenen, enten i Degnens eller i hans egen Stue, som Lejlighed kan falde.

Efter alle disse elleve foreskrevne Poster forpligter Degnen Johan Weischer paa den eene og Studenten Søren Kiølsing som den første antagne Student paa den anden Side sig i alle Maader at skikke og forholde, og, om nogen Uenighed imod Forhaabning skulde forefalde i een eller anden Post imellem dem, andrages det først og fornemmelig for Sognepræsten Velærværdig Hr. Kinast, som da enten med det gode faar alle Ting til Eenighed imellem dem eller giver et upartisk Vidnesbyrd til vedkommende Øvrighed om den Skyldiges Ubillighed imod den anden til videre Paakjendelse. . . .

Frbg. Bye, den 1ste Martij 1739.

J. Weischer.

Søren Kiølsing.

Johannes Kinast.

Den herved tilvejebragte Skoleordning fandt man fuldt tilfredsstillende, saa da Skoleforordningen af 23. Januar 1739 skulde gennemføres, erklærede Sognepræsten, at de til Degneskolen henlagte Børn kunde bekvemt søge Skolen, saa der trængtes ikke til yderligere Foranstaltninger.

I den første Tid gik det godt med Kiølsing. Han kom i Præstens Hus og havde 25. Juli 1738 staaet Fadder til hans Datter Susanna

Cathrine. 1737 fik han af Kinast det Vidnesbyrd: »Søren Kiølsing har sustineret de tvende første Examina, og uagtet han endnu ikke har beredt sig til Examen theolog., hvilket næppe sker, saa vidt jeg af ham har fornummet, ikke desmindre tjener han trolig paa nærværende Tid i Skolens Forretninger. Min Prædikestol har han nogle Gange vel og godt forsynet [o: prædiket for mig].« Degnen eller hans Medhjælper besørgede nemlig Aftensangsprædiken paa første Helligdag af de store Højtider. Men senere blev Kiølsing forfalden, »ubekvem til Tjenesten og forsømmelig«, saa at Weischer allerede 1743 bad Kancelliet om at blive fri for ham, da det tilmed faldt Weischer besværligt at udrede Lønnen til Hjælperen. Som Skoleholder havde han nemlig intet andet Vederlag end Børnenes Skolepenge (2—4 Skilling ugentlig efter Undervisningens Omfang), og Degnekaldets Indtægt blev kun anslaaet til c. 100 Rigsdaler, nemlig Højtidsoffer 50 Rigsdaler, Accidenser 20—30 Rigsdaler, af Prinsens Gaard ved Nytaar 2 Rigsdaler, og af Kongen 20 Rigsdaler. Heraf skulde han leve med Hustru, 10 Børn og sin 94-aarige Moder, saa han var meget forgældet. Men efter Generalkirkeinspektørens Erklæring maatte han fremdeles beholde Kiølsing, indtil denne kunde faa en lille Pension af Postkassen, hvilket vistnok skete 1754, thi fra dette Aar har Weischer sin Søn Albert (Albret), født 4. August 1738, til Medhjælper. Ifølge kongeligt Reskript af 8. Maj 1751 maatte Weischer købe sin Bolig for 100 Rigsdaler. 1760 søgte Provst Bytzow at hjælpe paa hans økonomiske Forhold paa den mærkelige Maade, at naar Degnen i Hvidovre døde, skulde Skoleholderen dør tillige være Degn (»thi i Hvidovre er baade Degn og Skoleholder, hvilket er en Anvisning for Degnen til Ledighed«) og svare Weischer 24 à 30 Rigsdaler aarlig.

Weischer røgtede sin Gerning til sine Foresattes Tilfredshed. Provst Bytzow roser ham 1760 for hans »utrættede Flid i Skolehold og upaaklagelige Forhold i Degneembedet«, og Biskop Harbøe erklærer 1764, at Weischer forestaar sit Embede saaledes, »at han derfor fortjener største Berømmelse«. Efter en haard Sygdom fik Weischer ved Reskript af 23. Marts 1764 Løfte om, at Sønnen skulde blive hans Eftermand, naar han havde taget Artium, »hvortil han lader sig præparere«. 1765 deponerede Sønnen, men da han siden blev drikfældig, var han umulig som Faderens Efterfølger. 1771 siger Kinast om Weischer, at han »altid troelig og flittig har for rettet sit Degne og Skole Embede, og stedse levet Christelig, Skikkelig og ædruelig, og i 33 Aar ey har nydt nogen Skole løn, men levet af iidel uvisse Indkomster, som

baade Præst og Degn lever af i Frbg«. Og Herredsprovsten J. J. Hege-
lund kalder ham s. A. »flittig i sit Degne og Skoele Embede, og Exem-
plarisk i sit liv og levnet, er fattig o. s. v.«. Stiftsbefalingsmand Knuth
og Biskop Harboe mener: Han kand i en Alder af 83 Aar ey hielpes
uden ved Deres Majestæts Naade. Senere skulde der lyde andre
Toner om Weischer.

Kinast var først gift med Margrethe de Hemmer Sørensdatte See-
rup, Datter af Magister Søren Nielsen Seerup, Sognepræst ved Ribe
Domkirke. Hun var født 13. Juni 1712. I Ægteskabet var mange Børn,
hvoraf flere døde som spæde. Hun blev begravet Mandag den 2. De-
cember 1750. Anden Gang giftede Kinast sig (7. Juli 1751 i Nikolaj
Kirke) med Christine Pedersdatter Smith, født 1715, Datter af Justits-
raad P. Lassen Smith. Ogsaa i dette Ægteskab var der Børn. Hun
overlevede sin Mand og begravedes først 7. Marts 1808 94 Aar gam-
mel.

Pastor Kinast døde den 1. Februar 1773 og beklædte Sognekaldet
til sin Død. 14. December 1772 har han sidste Gang skrevet i sin Kirke-
bog. Begravelsesdagen var den 8. Februar. Efter sin lange, hæder-
fulde Arbejdsdag kom han for Eftertiden til at staa som den fromme,
fredselskende, nidkære Præst.

Johs. Ewald skrev et langt Sørgedigt over ham, en Ode paa 9 Vers,
som var det en Stormand, der var gaaet bort. Han spørger her, om
den døde endnu har nogen Fornemmelse af Jorderigs Kummer og giver
selv Svaret:

Nei, Kinast, nei! i Livets Strømme,
Som rev dig bort, i Lysets Hav,
Hvor Herlighedens Sole svømme
Rundt om din Aands bundløse Grav,
I Rigdoms Dyb, i Naadens Skiød
Kan Smertens Skygger ei opdages;
Du veedst ei, at dit Støv beklages,
Du seer kun Livet i dets Død.

Din Siæl, som Glædens Chor alt lærte
Sin underlige Harmonie;
Dit varme, fulde, store Hierte
Udbrede Himlene sig i.

Hvad er din tabte Tid? det Gran
 I hine Svælg, hvor du tilbeder,
 Det Blink i Almagts Evigheder,
 Det Stænk i Naadens Ocean.

Og skjønt du selv varst mæt af Dage,
 Og skjønt din Isses Krans var hvid,
 See vi umættede tilbage
 Til din forsvundne Levetid.
 Ak en som du, en trofast Ven,
 En kiærlig Fader, og en Hyrde,
 Som stærk og villig bar sin Byrde —
 Kan vi for sildig tabe den?

PEDER MOGENSEN VOGELIUS.

Fødtes 10. November 1741 i Hundslund Præstegaard i Aarhus Amt, hvor hans Fader, Magnus Mikkelsen Vogelius (1707—15. Marts 1775) var Sognepræst og Provst i Hadsherred. Moderen hed Anna Kirstine Mouritsen (født 1718, døbt 25. Maj s. A., begravet 15. Marts 1751). Efter at være bleven undervist i Hjemmet af Huslærere, sidst i c. 3 Aar af den senere Statsminister Ove Høegh-Guldberg, kom Peder Vogelius i Aarhus Skole, hvorfra han af Rektor Worm dimitteredes til Universitetet 1757. Rektor Tauber regner ham til Skolens ypperste Disciple. 1760 tog han teologisk Examen og var derefter en kortere Tid Medhjælper hos sin Fader, hvorpaa han i fem Aar holdt Skole i Horsens. Her hentede han sin Brud, Helvig eller Hedevig Høegh, Datter af Købmand, senere Bedemand, i Horsens Jørgen Høegh og Hustru Helene Dorothea Ovesdatter Guldberg, Søster til Ove Høegh-Guldberg. Fru Hedevig var født 1741, døbt 1. Marts s. A. og døde først 20. December 1821. Brylluppet stod i Christiansborg Slotskirke 6. Maj 1774.

1767 vendte Vogelius tilbage til København og var nu i 6 Aar Huslærer hos Historikeren P. F. Suhm for dennes eneste Søn. Mens han var i Suhms Hus, skrev han som Besvarelse af Prisopgaverne fra Selskabet til de skønne Videnskabers Fremme sine Lovtaler over Absalon og Knud den store; de vandt begge Prisen og tryktes — til den første havde han Jacobi som Konkurrent — men det mentes rigtignok ogsaa, at Svogeren, Ove Høegh-Guldberg, havde hjulpet ham svært med dem.

7. April 1773 blev han udnævnt til Frederiksberg og Hvidovre og blev af Stiftsprovst Hviid indsat den 15. August i »Jesu Navn«, som han skriver i Kirkebogen, hvor han ogsaa tilføjer den Bøn: Herre! hielp og styrk din svage Tjener!

Peder Vogelius.

Miniaturemaleri i Privateje. Beenfeldt.

Her paa Frederiksberg virkede han i 4 Aar, i mange Maader vel som en anden Type end Kinast. 3. September 1777 kaldedes han til sit sidste Embede, Sognekaldet ved Helligaandskirken (med Tilladelse ved kongeligt Reskript af 10. Oktober 1777 til at beholde Frederiksbergs Kalds Indkomster til Successors Kaldelsesdato), i hvilket Embede han, 46 Aar gammel, døde af tærende Syge den 2. Maj 1787. Begravelsen foregik paa Hellig Gejstes Nørre Kirkegaard den 9. Maj.

Vogelius var paaskønnet i Samtiden. Ganske vist var hans første Arbejde undertiden generet af latinsk Sprogtone (en klassisk Blomst i Absalonstalen: Ved A. kaldes Undersaatter tilbage til Lydighed og tabte Borgere gives igen til Staten), men han roses dog for sit »ziirlige, lette og flydende Sprog, de mange grundede og net anbragte Reflexioner . . . og . . . den kræsne Pensel, hvormed han vidste at skildre sin Heldt«.

Aandeligt er han ogsaa i Udvikling. I Absalonstalen kalder han Gud den vise Bestyrer, der vælger og danner Redskaberne til sine Hensigter, og han udbryder: Guddommelige Religion! Himlens Stiftelse og Gave! hvor fuldkomne danner og fremstiller du dine sande Tilhængere paa de højere og de ringere Poster. . . Hvor ophøjer du Mennesket og forædler Heltene! . . . Du gjorde dem til Himlens eget Velbehag. Og i Knudstalen: Det bliver fornemmelig vor helligste Religions Ære at have efterhaanden formildet saa grum en Tænkemaade, og omdannet saa haarde Sæder. Men i Tiltrædelsesprædikenen i Helligaandskirken 1777 anslaaes ogsaa mere inderlige Toner. Jesus kaldes: guddommelige Forløser og ophøjede Forsoner og Menigheden: dyre Igienfødte. Jesus skulde ikke alene ved sin fuldkomne Forsoning forlige Menneskene med Gud og aabne Vejen igen til den tabte Lyksalighed, men han skulde ogsaa ved sin Lærdom og sit Exempel vise os Vejen dertil og forskaffe Mennesker den tilstrækkelige Oplysning, som de til Salighed saa højlig behøvede. »Det er i den Herres Jesu Navn jeg kommer til Eder, mine Venner! som hans Sendebud, i et vigtigt, et naadefuldt, et livsaligt Ærende fra ham.«

JENS KNUDSEN THILLERUP.

Han blev født i Maj 1720 i Ægteskabet mellem Knud Jensen og Margrethe Thillerup. 1739 blev han privat dimitteret og 19. December 1743 blev han teologisk Kandidat med Non. 7. April 1747 fik han sit første Embede som personel Kapellan i Stiftsbjergby-Mørke ved Holbæk, hvortil han ordineredes den 19. Juli. 10. April 1750 avancerede han til Sognepræst, og 4. Oktober 1756 forflyttedes han til Sognekaldet Magleby ved Skelskør. Han blev 12. September 1749 gift med Ellen (Helene) Marie Pouls (Pauli, Poulsdatter), en Præstedatter fra Slotsbjergby, født 1725, død 5. Januar 1802. Da han 15. Juni 1770 blev forflyttet til Sognekaldet i Søborg-Gilleleje, kom det ham selv uventet, og han skriver herom i Søborgs Kaldsbog: »Jeg kan sige om Søborg: veni, vidi, vici. Jeg kom hertil for at besøge min dydige nu sal. For-

mand [Ϸ: Carl Christian Carlsen Rothe], som ønskede Forflyttelse, jeg saa mig om og ønskede ham noget bedre og mig i hans Sted. Jeg vandt og naaede mit Ønske, da Gud flyttede ham til Himlen og mig til Søborg. Herre! Hvad er jeg og hvad er mit Hus, at Du har ført mig hid indtil.« Imidlertid blev hans Aar i Søborg besværliggjort meget af en umulig Degn, Lars Wendelbo Hersom, som Thillerup efter 7 Aars forgæves Forsøg paa fredelige Omgangsformer indklagede den 21. Maj 1777 for Provst Gad i Vejby: Degnen opfylder ingen af sine Embeds- pligter; i Kirken kommer han kun, naar han vil o. s. v., o. s. v. Provst Gad var ogsaa utilfreds med Degnen, og Biskop Harboe besluttede da en Provsteret, men da Thillerup den 29. Oktober 1777 kaldedes til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre, kom et Forlig i Stand og Provsteretten blev tilbagekaldt.

Men Thillerups Frederiksbergdage formørkedes ogsaa af Degne- kævl. Her traf han nemlig Weischer, som 1778 sendte Andragende til Kongen om at maatte afstaa sit Embede til en anden: »Gud skal være mit Vidne, at jeg troligen med Flid har forrettet bemeldte mig allern. anfortroede Embede og søgt med saa megen Nidkærhed at indpode de første Religions Grunde i de unges Hjerter, at jeg nu lige som et Lys, der fortærer sig selv, er nærved at gaa ud og blive udslukket.« Han var nu over 90 Aar gammel. »Jeg gaar paa Gravsens Bred, mine Kræfter tage dagligt af, men mine Bekymringer tiltager for min gamle, syge og sengeliggende Kone, som nu er i sit 82de Aar« — og for Søn- nens Familie. Han ønsker derfor at afstaa Embedet til »en skikkelig og duelig Student, der tilforn er øvet i Skoleholderembedet«. Pastor Thillerup anbefaler Sagen og roser Degnen »som en flittig og paalidelig Mand i sit Degneembede, saa vidt hans høje og skrøbelige Alder har villet tillade, samt at han har hædret sine graa Haar med et værdigt og i alle Maader velanstændigt Levned«. Det overdroges Biskop Har- boe at ordne Sagen, og han fik Weischer til at overlade Embedet til Skoleholderen i Valby Jacob Tarnovius Wibe (født 1740, Student fra København 1761, Skoleholder i Valby, aflagde Ed for Biskop Harboe 20. August 1778, død 9. September 1803. Han var gift med Engel Marie Ørslev, død 1800). Om ham erklærer Bispen: »Denne Wibe er meget bekvem til at undervise Børn, i hvilken Forretning han har vist megen Flid, og er han derfor af et ustraffeligt Forhold, saa at Frbg. Menighed vil finde sig vel holden, saafremt han bliver Degn og Skoleholder der paa Stedet.« Wibe skulde svare sin Formand Halvdelen af alle Kaldets Indtægter og efter hans Død yde Svigerdatteren 20 Rigsdaler aarlig.

Desuden skulde han holde en duelig Medhjælper. Kancelli og Gehejmestatsraad billigede denne Ordning, og ved Reskript af 16. September 1778 fik Biskoppen for Fremtiden Kaldsret til Embedet.

Efter Skøn af Kirkeværgen Joh. Schebel og Organisten Joachim Conrad Oehlenschläger angaaende Delingen af Boligen opsattes et Dokument, der tillader os at kigge inden Døre:

»Det synes os billigt, at den store Stue, 5 Fag i Længde og et Kammer næst, 2 Fag, samt et derved igen næst op til Skolen 3 Fag, allesammen ud til Weyen, samt det derved værende Kiøcken 3 Fag stor, og Qvistkammeret udgjør den eene Deel; til den anden Deel skal altsaa høre et rummeligt Sovekammer ved den store Stue paa 3 Fag, Sahlen saa vel som 2de Kammere og Alcuben [Alkoven], samt Kiøcken og Spisekammer derved, samt Hver det Halve af Bræddeskuuret i Gaarden. — Af Haugen beholder den gl. Degn den Halve Deel langs igiennem indtil Snedker Preisler, og Wiibe den anden Halve Deel indtil Præstens Siide. Hvad Vænget angaar da overlader Wiibe det Heelt til Weischer, saa længe Hand holder en Koe, fordi det er forliddet til Toe, dog med Reservation, at Hand ikke læger [lejer] det bort.«

Begge Degne underskrev den 21. Oktober 1778. Bygningen var da saa forfalden, at den ny tiltrædende Mand lod Schebel og Sognefogden (Kirurg, ogsaa kaldet Doctor, Hunæus) tage Syn over den. De fandt alt ganske faldefærdigt: »Lejligheden kan ikke beboes, uden [den] af Nye maae bekostes.« Under Istandsættelsen blev Wibe boende i Valby. Weischers Hustru var død i Maj s. A.

Bag Kulisserne faar man imidlertid sin Viden om Forholdene suppleret ganske godt. De to Degne kunde ikke enes. Kun et halvt Aars tid efter (22. Marts 1779) sendte Weischer Brev til Biskop Harboe, hvori han paa det groveste fornærmer Pastor Thillerup:

»Løverdag d. 11. September [1778] kom Hr. Thillerop ind til mig og sagde: Nu er Contracten kommen fra Cancelliet som deeler Brødet imellem Wiibe og Eder, satte sig ned og læste Contracten op. Men som jeg er meget Tunghør og ikke kunde høre, hvad der blev oplæst, bad jeg, jeg maatte beholde Contracten, at jeg kunde faae en Udskrift der af til min Efterretning, betænkte Hr. Thillerop sig lidet og sagde: jeg vil sende den ind til Eder i Eftermiddag. Den Dag, Søndag, Mandag, Tirsdag, Onsdag, Torsdag [gik] med hverdags Irrindring om samme. Men Fredag Formiddag sente jeg atter Bud ind om Contracten, da svarede Hr. Thillerop, at Wibe i Waldbye havde den, der kunde hand hente den; da Karlen kom der, da sagde Wibe: Hvad er

det, Præsten flyede mig den i Løverdags, som var den 11te med Degnens Haand underskrevet og bad mig at sætte min derhos og samme Dag sende den til Biskoppen, og der fra maatte jeg levere den til Provsten. Men hvo der har funderet samme Contract, ved jeg ikke, langt mindre hvo der har skrevet mit Navn under samme Contract. . . . Monsieur Wibe er kaldet til Degn og Skole Embedet, som jeg haver haft i 40 Aar, men nyder ikke den Halve Deel af Degne Embedets Indkomster. Skoelens ugentlige Indkomster ere visse, hvor af jeg ikke har bekommet en Skilling siden siste Michels Dag, som jeg i det Ringeste kand paastaae Ugentlig 3 Skilling for dem, der læser og skriver Dansk.« For dem, der læste Latin, forlangte han ikke noget, »saa som Latin og Tydsk har været mig forbudet af Provsterne«.

Først 13. April svarer Pastor Thillerup paa Weischers Angreb:

»Da nu den traule Paaske og Confirmations Uge er forbi, har jeg først Stunder at besvare den gamle Weischers usandfærdige og ondskabsfulde Besværing, for saavidt den vedkommer mig. Den Contract, han skriver om, husker jeg nu ikke, hvad det var for et Document. Men det erindrer jeg med Vished, at ved den Tiid, han siger, blev mig sendt et Document, som jeg skulde bekendtgjøre baade for Weischer og Wibe, uden Tvivl var det Cancelliets Resolution, paa hvad Vilkor Weischer maatte afstaae sit Kald: Men ihvad det var eller ikke var, gik jeg strax ind til Weischer dermed, læste ham det saa tydeligen i Øret, at han kunde høre hvert Ord, siden han ey selv kunde læse det. Da jeg derpaa begjærede, han skulde paategne det, undskyldte han sig med sit svage Syn, bad, jeg vilde skrive hans Navn, hvilket og skeedte, imidlertid han Selv holdt ved Pennen. — At dette saaledes er tilgaaet, kan jeg altid med Eed bekræfte, naar det skulde behøves. . . . Des sortere er den Ondskab, han ytrer i sit Brev. Jeg foragter den; men det smerter mig inderlig, at han endog paa Bredden af Graven er dumdristig nok, at lægge denne Ondskab til al den anden. De alvorligste Forestillinger beegner han med en haanlig Lateter. . . . Gud forbarme sig over denne graa Hykler, hvis Maske nu er saa tyndslidt, at hans egentlige Skikkelse skinner igiennem. Forstanden er nu saa svag, at den ey længer kan skiule hans Ondskab.«

Samme Dag indsender Weischer et Promemoria, hvori han klager over, at Wibe ikke har ydet ham Erstatning for hans Bekostning paa Degneboligen, som er vurderet til 800 Rigsdaler, og desuden mener Weischer, at han skal nyde Halvdelen af Indtægterne ved saavel Skole som Degneembedet.

Dette Promemoria kalder Wibe vidtløftig Snak. Den gamle, skriver han, »har modtaget sin Degnebolig i sin Tid i fuldkommen Stand og har nu saaledes forhutlet den, at dens fornødenste Reparation ikke kan bestrides med 150 til 200 Rdr., og vil saa oven i Kiøbet have Refusion — en smuk Forklaring. . . . De Ruiner, der ere tilbage, vidner imod ham, at han farer med Usandfærdighed; Tømmeret er saa forraadnet, at man maa grue for at være der. . . .«

Weischer indsender da Attester paa de Laan, han for nogle og tredive Aar siden har gjort hos forskellige Mænd, ialt 730 Rigsdaler, som forlængst er tilbagebetalt. Men — siger Wibe — han har ogsaa i nogle og 30 Aar lejet Værelser ud og haft over 1600 Rigsdaler Indkomst deraf. Og desuden: vilde Weischer have Del i Embedets Indtægter, maatte det huskes, at Wibe ugentlig betalte et Læs Tørv til Skolen, hvilket kostede 1 Rigsdaler, ofte mere. Og desuden skulde Wibe passe Ligbegængelser, Barnedaab, Vielser, som alt skulde foregaa paa Hverdagene og maatte derfor holde en Hjælpelærer til 100 Rigsdaler aarlig. Og, fortsætter han, Weischer er saa fræk at ville have Andel af Pengene for Lysning og Forbøn for syge. »Jeg er ikke saa dumdristig og nærig, at tage noget for Forbøn.« Det bliver ham nu klart, at just fordi Weischer har krævet Penge derfor, »er man her i Menigheden saa sparsom i at lade bede for Syge, da Lysnings Bogen udviser, her i et halvt Aar ikkun har været 3 Syge at bede for. Det er dog Slutteligt, at der i den Tid maae have været flere Syge i en Meenighed, der bestaar af 15 til 1600 Siæle«. Hvis Weischer vil flytte helt ud af Degneboligen, vil Wibe give ham 100 Rigsdaler aarlig »deels for at undgaa den gamle besværlige Mands ugrundede Mistanke, deels for at befries for den Fare, jeg og flere daglig staar for at blive brændt af hans fordrukne Søn [o: Albert] og Sønne-Børn, der sielden eller aldrig gaa ædrue i deres Seng, naar det er dem mueligt at faa noget at kiøbe Brændeviin fore. . . . Jeg har gyldige Aarsager at besvære mig over hans fordervede Søn, der ikke alleene Offer-Dagene staar i Kirken og med sin ublue Tryglen aftvinger Meenigheden Offer, men og ved alle Kirke-Forretninger staar ved Kirke-Døren og overtrygler Vedkommende, saa vel ved Barne-Daab som Brudevielse, alt sammen til min Fornærmelse, hvilket og adskillige af Meenigheden har sagt mig, at Det, de nødes til at give ham, maa de tage fra mig, hvorfor Mand maatte see at faa ham skaffet af Halsen . . . enten i St. Hanses Hospital, eller andenstæds . . .«

I November samme Aar klager Wibe atter til Bispen over Weischer. Han vil give ham 80 Rigsdaler, Lejligheden, han bebor, 1½ Favn

Brænde og betale hans Skatter; men vil Weischer flytte ud med sit Paahæng, skal han faa 100 Rigsdaler aarlig. Weischer forlanger Erstatning for nogle Voksløys i Kirken, han mener at have Part i, samt Andel i »Plader og Flor« til Begravelser. Ligeledes insinuerer han, at Wibe tager for meget af Konfirmanderne og beholder det hele selv, hvortil Wibe svarer: »Af de 9 confirmerede sidste Paaske fik jeg af den, der var den formuenste, 3 Rd., men af de andre 2 a 3 Mk, hvilket var neppe 3 Sk. uggentlig. . . . Hvad Skole-Børnene angaar, har jeg somme Ugger 5 a 6, som kan betale, men der er sielden saa mange af dem, der betaler, men det lader jeg blive upaataalt, for ey at gjøre dem bange for Skolen. Jeg kan neppe regne mig 3 Mk. til om Uggen.« Og naar Weischer undskylder sig med, at han ikke kan læse de Svarbreve, han faar, siger Wibe, at vel er han blind for Moral o. s. v., men han ser dog godt nok til jævnlig at kunne løbe til København for at faa sine Klager skrevne og leverede.

Ogsaa Pastor Thillerup tager haardt fat paa den gamle Weischer og hans Søn. Kirkelysene tilhører Kirken, fastslaar han; de nedbrændte Stumper maa være nok for Degnens Umage med at tænde og slukke dem. »Gamle Weischers Tale om mig bryder jeg mig intet om. Jeg veed, at en ureen Brand [Brønd?] maa give ureent Vand. At han kommer til at gribe til Bettelstaven, er ganske riimeligt, om hans Indkomster og vare 4 Gange saa store, saa længe hans ugudelige Søn er hos ham. Dette Uhyre stæler ud af Huuset alt, hvad han kan overkomme, endogsaa Føde-Vahrene, for at destillere Brændeviin deraf. Ja jeg tror, han var capable at stæle Faderen Selv og sætte ham i Pandt for en Pott Brændeviin, om nogen vilde laane eller betro ham saa meget paa det gamle Skraag. Hvor ønskeligt var det, der kunde findes Udveye til dette Udyrs Heftelse. Det heele Naboelaug maae iidelig befrygte, at han, som i sit Drukkenskab saa ofte løber med tændt Lys og Tobaks Pibe, engang stikker Huusene an over Hovederne paa os.«

Biskoppen lod nu Weischer vide, at han ikke vilde modtage flere ubeføjede Klager fra ham. Wibe takker for Biskoppens Støtte og skriver i September 1780: »Naar Pengene umulig har kunnet forslaa til hans [s: Weischers] liderlige Søn og det ganske Sammenløb, er det dem, der have drevet ham dertil og nu de mærke, at det ey længer gaar dem an, have de faaed ham til at iværksette et offentlig Tiggerie i Meenigheden over alt, og der med forholdet dem saaledes, som jeg i den største Underdanighed herhos ved vedlagte allerunderd. Memorial anfører [Memorialen findes ikke mere]. Albrecht [Albert]

Weischer continuerer endnu med dette den Dag i Dag er, saavel som og den antagne saa kaldte Commissionaire fra Kbh., har jeg hørt.«

Det var altsaa ikke lutter Idyl i Pilealléen. Stridighederne blev ikke ført til Ende under Thillerup, idet han døde den 1. April 1780. Hans Enke overlevede ham i 22 Aar. I Skifteprotokollen kan vi gaa fra Stue til Stue i Præstegaarden med det rigelige og gode Indbo, sætte os i de 6 højryggede Gyldenlædersstole eller de 6 Ryslæderstole, se paa de 15 Skilderier af sjællandske Bisper, de 12 do. af oldenborgske Konger og i hans Bibliotek kigge i hans Bøger: de 22 i Folio, de 53 i Kwart og de 98 i Oktav o. s. v.

JOHAN MARTIN WEINREICH.

Han er Københavner, født den 11. November 1738. Hans Forældre var Skolelærer Johan Weinreich (død 1750, begravet 26. Oktober) og dennes anden Hustru Dorothea Weirup (død efter 1762). 1758 blev han Student fra Metropolitanskolen og tog i April 1764 teologisk Examen med Anden Karakter. 11. Marts 1773 kaldedes han til dansk evangelisk Præst i Smyrna, hvor Danmark siden 1761 gennem Missionskollegiet havde understøttet den evangeliske Menighed, og blev ordineret 26. Marts s. A., men vendte efter en Aarrække i det Fremmede tilbage til Danmark og blev 24. Maj 1780 udnævnt til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre. 10. Oktober s. A. giftede han sig (i Petri Kirke) med Caroline Marie Spier, født c. 1754 og død i København den 20. Februar 1821. Der var i Ægteskabet 2 Døtre.

Paa Frederiksberg fik han fuldt op at gøre. Men han arvede ogsaa Stridighederne med Weischer. 1. Maj 1781 skriver Weinreich til Biskoppen: »Den gl. Degn Weischer har fundet for Godt at bortleye sin Stue til Gaden til et Par berygtede Folk, som der ikke alleene holde Værtshuus, men føre det liderligste Levnet. Natten for Confirmations Søndagen var der Spil og Dands heele Natten igiennem, som og vedvarede Søndag Formiddag under Gudstjenesten. At Konen prostituerer sit Legeme, har Degnen, Sr. Wibe, hans Karl og Pige seet, og kan bevidne, naar forlanges. Hver Dag kommer der slette Folk, som med Sverm og Støi foraarsage Forargelse.« Weischer og hans Søn agter ikke Weinreichs Formaninger, hvorfor denne paakalder Biskoppens Støtte. De hos Weischer Logerende blev ved Ballerup Ting dømt for ulovligt Krohold s. A. Den 2. September 1782 blev Lars Wulffs Kone af Vesterbro begravet, men først den 4. September blev Graven tilkastet paa Grund af nogle Stridigheder om Tilkastningspengene.

Det synes, som om Degnen i dette Tilfælde ikke skal bære Skylden alene, men han faar dog af Weinrich en skriftlig Irettesættelse, som ogsaa gælder hans Faars Græsning paa Kirkegaarden og for »anden Skødesløshed«. Hvorledes Forholdene videre udviklede sig, indtil

Johan Martin Weinreich.
Maleri i Frederiksberg Kirke.

Weischer c. 100 Aar gl. døde i Sommeren 1786, vides ikke. Han blev begravet den 22. Juli. Hans Kone, Kirsten Carstensdatter, var bleven begravet den 29. Maj 1778, 82 Aar gammel, og den 18. September 1781 lagdes Sønnen Albert (Albrecht), 42 Aar gammel, og dennes Hustru, 32 Aar gammel, i en Fællesgrav.

Heller ikke med Wibe var Weinreich tilfreds. Han klager 1782 over, at Wibe kun slet sørger for Kirkens og Kirkegaardens Renholdelse og forsømmer sin Skole. Weinreich var overhovedet ikke godt

tilfreds med Forholdene i Frederiksberg Sogn. 1782 skriver han i Brev til Biskoppen: »Imidlertid behage Deres Høyædle Høyærværdighed heraf at slutte, hvad Meenighed jeg har at drages med.« Og i August 1785 hedder det om en daarlig Person: »Frbg. er desværre alt for meget opfyldt af saadanne Mennsker, som ere Meenigheden til ingen Ære, og man derfor ingen Aarsag har at holde paa.«

Weinreich døde i Embedet og begravedes den 20. Januar 1785. Næste Aar udkom en Prædikensamling af ham, der giver et Billede af hans Forkyndelse: »De Begreber, man i Almindelighed indprænter de Unge om Omvendelse, ere mere skikkede til at indgyde dem Afsky derfor, end til at opmuntre dem til at forbedre deres Liv og Levnet; og de overdrevne Afskilddringer af de Frommes Lidelser og Gjenvordigheder i dette Liv, holde mange tilbage fra at betræde Dydens Vej, som afmales dem saa tornefuld. . . . Naar Tolderen beder: Gud vær mig Synder naadig! see vi af det Navn, han tillægger sig, at han var kommen til Selvkundskab, som er det første, der udfordres til en retskaffen Omvendelse. . . . Han betragter Synden for det, den er, for Menneskenes Skjændsel og Ulykke. . . . Saa nødvendig Selvkundskab er til en retskaffen Omvendelse, ligesaa nødvendig er Kundskab om Gud, baade som en Overherre og som en allerhøieste Velgiører . . . [og dette] bør fornemmelig være den Kundskab, der sønderknuser vore Hierter, i vore Synders Erkiendelse. . . . Hvilken Tilfredsstillelse føle vi, naar vi selv have gjort det første Skridt til at blive forsonede? . . . Foruden denne naturlige Følge af en retskaffen Omvendelse, haver den sande Bodfærdige, af Jesu Mund, endnu den Forsikkring, at alle hans Synder skulle forlades ham. . . . Vi kunne, af den Barmhiertige, haabe vore Synders Forladelse, formedelst Jesu Forsoning. Uden Hiertets Forandring og Forbedring ere alle vore Bønner om Naade forgiæves, og vore Mundskristnes Haab forfængeligt, der tænke, paa deres Sygeseng, at bøie Guds Hierte med Tolderens Bøn. . . . Endnu en herlig Følge af en retskaffen Omvendelse til Gud, er, at Erindringen af vort Hiertes Sønderknuselse, og af alle de Forestillinger, der sønderknuser Hiertet, bliver os en kraftig og bestandig Bevæggrund, til at skye al Synd for Eftertiden, og at tiene Gud i Hellighed og Retfærdighed alle vore Lives Dage. . . . Omvendelsen bestaaer i Sindets Forandring.« Bastholm sætter Weinreich paa Listen blandt dem, der har givet Samtiden brugbare Prædikener.

HANS PONTOPPIDAN.

Den »Ældre Pontoppidanske Slægt« havde fostret ham. Hans Fader, Dr. teol. Christian Ludvigsen Pontoppidan (16. Juli 1696—16. August 1756) og Farfader, Magister Ludvig Henriksen Pontoppidan (7. Maj 1648—27. September 1706) blev begge Stiftsprovster i Aarhus. Han blev født i Torkildstrup Præstegaard 10. Oktober 1730, hvor Faderen dengang var Sognepræst. (Baade Torkildstrup Kirkebog og et Epitafium i Torkildstrup Kirke har 10. Oktober, Worm II 210 og Nyerup 467 derimod 11. Oktober). Moderen hed Anne Flindt. 1746 blev Hans Pontoppidan Student fra Aarhus Skole med en god Examen og blev 30. (eller 29.) Juli immatrikuleret ved Universitetet med I. C. Kall som Privatpræceptor. 9. Maj næste Aar tog han Anden Examen og allerede 3. August 1748 teologisk Examen med Anden Karakter. Sin Dismissprædiken holdt han til Laud den 23. Juli 1751. Efter at han i 1753 havde udstaaet en langvarig og ualmindelig haard Sygdom, rykkede han som Alumne Nr. 76 ind paa Elers Kollegium, hvor han boede til 11. August 1758. I Kollegietiden forfattede han, som almindelig Skik var, flere Disputatser, f. Ex. 1756 om Israelitternes Manna. 20. Juli 1758 blev han kaldet til Sognepræst til Dalby og Tureby (ordineret 27. Oktober), og 27. April 1770 udnævntes han af Abbedissen paa Vallø til Stiftspræst dør. Efter 7 Aars Forløb fik han Kaldet som Sognepræst for Rønne og Knudsker paa Bornholm, hvor han indsatte sig selv 1. Pinsedag 1777. Til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre kaldedes han 12. April 1785 og allerede igen 30. November 1787 til Sognepræst for Idestrup paa Falster, hvor han 1792 blev Provst i Sønder-Herred. 1780 var han blevet Konsistorialraad. Hans Hustru, Anna Cathrine Mikkelsen eller Michaelsen (født c. 1741) døde 5. August 1792, hvorimod Pontoppidan selv levede til 28. Juli 1802.

En Tilskrift i Idestrup Kirkebog synes at vise ham som en Mand, der vilde væрге for Retfærdigheden og som ikke var uden Humor. Som Præst var han en solid Forkynder med god Vilje til at ville naa Mennesker. I en Sørgetale over Dronning Sophie Magdalene i Vallø Slotskirke 1771 siger han: »Ja, o Jesu, lær du os alle, minde du os ved din Aand, at vi ere Arvinger til det samme Gode, paa det vi i Tide skikke og smykke os til Lammets Bryllup.«

I Digtekunsten forsøgte Pontoppidan sig bl. a. med et utrykt Digt i 5 Sange om den bornholmske Befrier Jens Kofoed (noget af det er trykt af Rs. Nyerup i Minerva Februar 1819 S. 142—190), men hans Forsøg faldt ikke heldigt ud. Om et uudgivet Digt, en Slags Trave-

stering eller Parodi paa Peder Paars, hedder det i et Brev til Nyerup, at »Obscoeniteterne deri er 3 Gange saa brede som i Originalen«.

Som Salmedigter var Pontoppidan en Del kendt i Datiden, særlig ved en Salmesamling, han udgav 1788, skønt Titelbladet nævner ham som Sognepræst til Frederiksberg og Hvidovre. I Guldbergs Salmebog af 1778 var mange af de gamle Salmer forbigaaet, mens Bogen — ifølge Pontoppidan — rummede mange Salmer, der var »ganske undværlige, ret tomme og for Christne Folk aldeles uforstaaelige«. Den Enfoldigeres Tanker kan ikke følge med den opskruede Stil, og Pontoppidan vil nu bringe nogle af de gamle Salmer frem igen, men oversatte »i en bedre Stil, rensede for upassende og ubrugelige Udtryk«. Han gaar i Kast med f. Ex.: Nu bede vi den Hellig Aand, Af Dybsens Nød, Jesus dine dybe Vunder o. s. v. En Prøve vil vise Resultatet. Første Vers af Alleneste Gud (nuværende Salmebog Nr. 3):

Dig eeneste Gud i Himmerig
være Tak og Priis for al din Naade,
hvilken du haver giort paa Jorderig,
i Naadens velbehagelige Dage!
Du skienked Verden stor salig Fred,
Thi maae enhver vel frydes derved,
taknemlig erkiende din Gave!

I Salmesamlingens tredie Afdeling, som rummer Pontoppidans Originalsalmer og som giver en Del af Værdi, har man et godt Billede af ham som Personlighed og som Præst i en Salme om Guds Tilværelse, Vers 19—20:

Min Bibel lærer mig
Forsoningen at kiende,
og der Gud viser sig,
barmhiertig uden Ende;
Gud elskte Verden jo
sin Søn i Døden gav!
Vil jeg paa hannem troe,
da skaanes jeg for Straf.

Her kan enhver som vil,
 see Gud, og see hans Hierte!
 Er Gud nu ikke til,
 hvo ellers saadant lærte?
 Hvo kunde lære det,
 som overgaar al Sands?
 Saa viser Skriften ret
 Guds Herligheders Glands.

Af Pontoppidan findes 13 Salmer i Evangelisk-kristelig Salmebog, i Reglen stærkt omarbejdede, undertiden saaledes, at der bogstaveligt intet er tilbage af Originalen. Det er Nr. 113, 125, 142, 396, 418, 421, 459, 490, 503, 536, 542, 191 og 441.

(LAURITZ) LAURIDS (HANSEN) SMITH.

Meget betegnende har han i Begyndelsen af sin Selvbiografi oversat den latinske Sentens: multum ille terris jactatus et alto, ved: Mennesket var i nær Slægtskab med Jerusalems Skomager — der var alle Dage noget uroligt og rastløst over ham, stadig higede han mod noget nyt, og faa har vel i saa kort Tid beklædt saa mange Poster som han.

Han blev født i København den 12. April 1754 i Ægteskabet mellem kongelig Toldbetjent og Visitør i København Hans Jørgen Smith (født c. 1726; død i December 1771) og Anna Christiane Schytte. Paa mødrene Side nedstammede han fra jyske Præster (Moderens Fader var Præst i Ølgod Peder Jensen Riber, død 1683), men Mormoderens Fader var Officer, en »Vildtysker«, egentlig en Brandenburger, der stod i det fynske Kavalleriregiment og var med til at slaas ved Nyborg 14. November 1659, hvoraf Smith forklarer sig »at jeg stundom er noget forvoven og har megen Soldatiskhed i min Aand.

For at hæmme Drengens Lyst til gale Streger, blev han tidlig sat til Bogen og kunde efter eget Sigende opremse hele Pontoppidans Lærebog, før han var 7 Aar gammel. Ogsaa i Bibelen læste han, »mest Historierne om Krig og Spektakler«. Til sit 9. Aar var han svagelig; engang »troede de, jeg var død, og havde allerede bestilt min Ligkiste, som endog var bleven tilskaaren, da vi just boede hos en Snedker; men den drucker ey som hænges skal, og Mester Fix stod op igien«. 10 Aar gammel begyndte han paa Latin og fik til Lærer den senere Pastor Knudsviig, for hvem han næppe kan finde rosende Ord nok.

1765 blev han sat i Metropolitanskolen, hvor P. Wøldike, den bl. a. fra Ingemanns Levnedsbog bekendte senere Rektor og Professor i Slagelse, blev hans forhadte Lærer og senere i Livet hans afholdte Ven. Ganske vist kom Smith kun i 3' Lektie, skønt han havde læst til fjerde, men han blev dog dimitteret 1772 med et »stolt Testimonium« og fik ved

L. Smith.

Efter Bobé: Bremerholms Kirke.

Artium 38 bene: en smuk Examen. Aaret i Forvejen var hans Fader død af Svindsot. Den bekendte Professor Peder Holm (der sagde »man« om sig selv), som var hans Moders Fætter og vistnok havde Haand i Hanke med hans Uddannelse, var ganske vist gnaven over, at han forlod Skolen et Aar for tidligt, men maatte dog ved Examinationen i Teologi ved Artium sige til ham — paa Latin naturligvis — »du har svaret udmærket og jeg roser dine Fremskridt«. 1773 tog han en fin Examen philosophicum og straks efter Baccalaurgraden. Holm gav ham nu Regensen og nogen Tid efter ogsaa Klostret 3: Kommunitet.

Desværre var Helbredet ikke godt. En heftig Betændelse i Øjelaagene nødte Professor Kall til at læse det hebraiske Stykke op for ham til Filosofikum, og i 3 Aar maatte Smith bruge Krydderposer og sidde en Time med tildækkede Øjne hver Middag.

Rastløst og ivrigt kastede han sig i Studentertiden ind i mange Slags Arbejde; han underviste, prædikede (første Gang Dagen efter at han var indskrevet til det teologiske Studium!), studerede (især de saakaldte skønne Videnskaber) og læste allehaande filosofiske og teologiske Skrifter af nyere Dato. Tidlig gik der Ry af hans alsidige Kundskabsfylde og videnskabelige Tilegnelse. Forelæsningerne blev han snart ked af, han fik ikke Nyt nok dèr, syntes han, og ofte blev Studenterne til Forelæsningerne mødt af et: hodie non legitur — der læses ikke i Dag. Hans Hovedlyst var at prædike og at disputere, han var Opponent ved alle mulige Lejligheder og fik Tilnavnet: Smith ex auditorio. I et Prædikeselskab paa Walkendorfs Kollegium var han Deltager. Af Præsterne havde Bastholm hans højeste Beundring, hvad der imidlertid ikke forhindrede ham i senere at skrive anonymt imod ham.

Smith tog ingen Embedsexamen, men blev 1776 ansat som Lærer i Filosofi og de skønne Videnskaber ved Landkadetakademiet, og senere blev det paalagt ham at holde filosofiske Forelæsninger for Landofficererne. 1779 blev han titulær Professor i Filosofien og fik Rang med Universitetets Professorer. I Begyndelsen af samme Aar havde han forlovet sig med Christiane Frederikke Speerfeldt (Datter af Acciseinspektør Speerfeldt i Puritz i Pommern og Hustru, født Wiehe) og i November blev de gift. Ægteskabet var lykkeligt, men barnløst.

Paa denne Tid havde Smith forlængst begyndt sin omfattende Forfattervirksomhed; han udgav ialt over 60 Skrifter, spændende over meget forskellige Emner som Lystspil, en Psykologi, en Lovtale over Cort Adeler, en Liturgi, en Kommunionbog, Betragtninger over Tiendeydelse, Vekselkurs, Jydepotter, samt en lang Række Prædikener, Lejlighedstaler og filosofiske Afhandlinger. Han var en af Medstifterne af det danske Litteraturselskab, Medudgiver (sammen med Balle, Janson, Schønheyder o. fl.) af Den Danske Litteratur-Journal o. s. v. 1780 blev han tillige Lærer for Søkadetterne.

Smiths urolige Sind lod ham ikke i Stilhed. Han søgte Helsingørs Rektorat uden at faa det, men blev derimod den 27. Oktober 1780 kaldet til Rektor i Nykøbing Falster, hvor han forbavsede Folk ved at gaa med en karmoisinrød Klædning med Guld paa og en guldtriset

Hat. Opholdet i Nykøbing var for kort til, at han kunde komme til at betyde noget virkeligt for Skolen; allerede inden et Aars Forløb kaldedes han til Rektor i Trondhjem, et af Dobbeltmonarkiets bedste Rektorater — uden at være Magister og kun 27 Aar gammel.

Han var nær aldrig kommen derop. En af hans Kreditorer (»en Hunde-Siel«) nedlagde Forbud mod hans Afrejse, men det ordnedes ved Professor Abildgaards Hjælp. Efter 3½ Uges meget haard Sejlsads gik han i Land i Trondhjem.

Skolen trængte meget til en fast og myndig Leder. Den manglede baade Rektor og Konrektor. 18. November 1781 foretog Biskop Bang den højtidelige Indsættelse af Smith og den nye Konrektor, Magister Holst. Ved Skolen var en Stab af fortræffelige Hørere, med hvilke Smith kom til at staa paa en god Fod. Det lykkedes ham ogsaa efter Vakancens Uorden at indføre Orden og Disciplin blandt Disciplene — dog skaffede en enkelt, særlig ondartet Fyr, Johan Wilhelm Fischer, ham mange Ærgrelser og et Sagsanlæg, men det endte med, at et kongeligt Reskript gav Smith fuldt Medhold.

I Begyndelsen levede han kun lidet selskabeligt i Trondhjem, trykket som han var af Gæld og med knappe Indtægter i det første Aar. Efterhaanden ordnede hans Økonomi sig dog. Han var straks bleven optaget i det Norske Videnskabselskab og blev et virksomt Medlem; 1784 blev han Selskabets Sekretær. 1783 udstedte han en Indbydelse til et Læseselskab, som ogsaa kom i Stand. Ogsaa Trondhjems Borgerklub, stiftet 1783, skylder ham sin Eksistens. 1784 begyndte han et Tidsskrift »Samleren«, der fik en god Modtagelse, men efter det første Kvartal maatte gaa ind af Mangel paa Papir. Undertiden prædikede han i Trondhjems Domkirke. To Gange under Trondhjemsopholdet havde han litterære Fejder, dels med Biskop Johan Nordal Brun i Bergen, dels med Bastholm, hvor Smith i Anledning af Bastholms Oversættelse af Ny Testamente skrev anonymt mod denne. Sit Liv igennem var Smith overhovedet indblandet i adskillige litterære Stridigheder f. Ex. om den dengang meget omtalte Bog Olavides. Undertiden faar man det Indtryk, at han behager sig i selve Striden.

I Sommeren 1784 gjorde han for sit Helbreds Skyld en Rejse til København, hvor han havde det Held at blive Ven med Kronprins Frederiks mægtige Ven og Raadgiver Johan Bülow til Sanderumgaard, et Venskab, som betød meget for Smith, og som han trofast fortsatte ogsaa efter at Bülow var faldet i Unaade og var bleven forvist fra Hof-

fet. Bülow skaffede Smith Lejlighed til at prædike for de kongelige Herskaber. I Efteraaret vendte han med bedret Helbred tilbage til Trondhjem, og fra nu af stod han i stadig Brevveksling med Bülow, der gerne gennem sine Venner i Danmark og Norge vilde holdes underrettet om alt og i Smith fandt en særdeles villig Skribent, gennem hvis Breve man i en sjælden Grad kan gøre Bekendtskab med alle Trondhjems betydende Mænd paa den Tid. Naar Smith i sine Breve til Bülow omtalte Arveprinsen, kalder han ham Kyllingen; Kronprinsen faar Betegnelsen Duen og Enkedronning Juliane Marie kalder han Minna.

I Længden kunde en Mand som Smith dog ikke finde sig tilfreds i Trondhjem. Allerede før Københavnsrejsen tænkte han paa Forandring. Snart havde han Planer om at blive Amtmand i Finmarken, snart tænkte han for Alvor paa at studere Jura og blive Højesteretsadvokat i København. En Tid kunde han ogsaa tænke sig at blive en Slags Visitator i Finmarken for den svage Biskop Bang. Det blev imidlertid til, at han, skønt han ikke havde teologisk Examen, blev kaldet til Sognepræst i Vejle Købstad med Annexet Hornstrup den 3. Juni 1785 og efter at være bleven ordineret af Biskop Tønne Bloch i Ribe Domkirke indsat i Vejle af Provsten den 16. Oktober. I Vejle-tiden oplevede han den store Ildebrand, der den 23. April 1786 lagde en stor Del af Vejle i Aske, mens Smith var til Konfirmation i Hornstrup Kirke med efterfølgende Forretninger. Til Bedste for de Brandlidte udgav han »Hellige Taler«, der blev godt solgte (alene til Trondhjem 74 Exemplarer) og indbragte en stor Sum. I Slutningen af Oktober 1786 blev han valgt til Provst i Nørvang Herred. Iøvrigt tog han fat paa Arbejdet i Vejle, prædikede, skriftede, døbte, viede, passede Annexet o. s. v. Embedsforretningerne tillod ham »neppe at læse et Bogstav«. Han var vel fornøjet med sin Menighed og antog, at den ogsaa var fornøjet med ham igen. Han var sig kun bevidst at have een virksom Fjende: Byfogden.

Smiths Længsler stod nu som altid til København, og den 8. Februar 1788 kaldedes han til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre og fik samme Aar den teologiske Doktorgrad fra Göttingen. Imidlertid var han kun et lille Aarstid her ved Kirken, saa noget mærkbart Spor har han ikke kunnet sætte sig, men her som alle Steder, hvor han kom, udfoldede hans livlige, rastløse men paa mange Maader saa vindende Væsen sig. Han var meget aabenmundet i sine Skrivelser og fik af den Grund mange Fjender, bl. a. Hertugen af Augustenborg,

der skrev til Kronprinsen, at han endelig ikke maatte ansætte Smith i København. Hovedgrunden var sikkert den, at Smith havde talt om, at Kronprinsen burde regere selv og ikke lade sig regere af »Kong Augustenborg og de andre Næssekonger«. Desuden var Bülow og Hertugen uforsonlige Fjender, især siden Bülow havde modsat sig Hertugens Giftermaal med Prinsesse Louise. Som Præst gjaldt Smith for en veltalende Mand, men han har vistnok ogsaa ladet sig opflamme, naar der var noget særligt paa Færde. I den daglige Omgang var han temmelig heftig og kunde ikke godt taale Modsigelser. Bülow kalder ham en ædel Sjæl med mange Underligheder. Oehlschläger siger om ham: »Smith . . . med sit Genievæsen. Han prædikede ypperligt og begeistrede Menigheden; men han var heller ikke bange for i selskabelige Timer at hylde Glæden, ja vel endog uskyldig Overgivenhed.«

Trøds Hertugen af Augustenborg lykkedes det Smith den 9. Januar 1789 at blive kaldet til Anden Residerende Kapellan ved Holmens Kirke. Og her kom hans Personlighed rigtig til Udfoldelse. Skønt han ogsaa kun var her i kort Tid, fik han dog ved sin Begavelse og ejendommelige Hjertevarme vundet Menighedens varige Hengivenhed. Om ingen anden af Holmens Kirkes Præster i 18' Aarhundrede er bevaret saa personligt farvede Vidnesbyrd om Forholdet mellem Sjælesørger og Sognebørn. Han havde Tilhængere af alle Klasser, og de, der ellers spiste til Middag Kl. 2, forsømte Middagen for at høre ham eller dog for at have været i Holmens Kirke, naar Smith prædikede. Kom man, især til Aftensangen, blot 10 Minutter efter Sammenringningen, kunde man ikke komme ind. Hans Sprog trak mange Mennesker til; det var forstaaeligt for Alle, der forstod Dansk, og tillige var det skønt. Undertiden kunde han forfalde til Platheder, men Smith holdt man den Slags Ting til Gode og syntes endogsaa, det lød godt i hans Mund. Han besad megen Menneskekundskab og var selv en meget lidenskabelig Mand, som bedst kunde tale til de menneskelige Lidenskaber. Holmens Almue syntes især godt om ham.

1787 udkom hans betydeligste Bog: Tanker om Dyrenes Natur og Bestemmelse og Menneskets Pligter imod Dyrene. Den blev oplagt igen og udgivet paa Tysk, var meget anset og læst og har gjort sin Nytte ved i et mandigt og indtrængende Sprog at tale de mishandlede Dyrs Sag.

I sin Tiltrædelsesprædiken i Holmens Kirke havde han sagt: Jeg kommer til Eder med samme glade Følelse som Sømanden, der endelig

lander i den forønskede Havn. Men ret længe blev han nu ikke i Havnen. Den 12. Oktober 1792 blev han kaldet til Sognepræst i Asminderød og Grønholt og Slotspræst i Fredensborg. I Afskedsprædikenen hedder det: »Jeg havde ikke forladt Eder, dersom jeg havde kunnet arbejde og leve blandt Eder uden at savne det Fornødne til mit tarvellige og anstændige Udkomme. Under vedholdende og strengt Arbejde og Næringsssorger maatte jeg længe før Tiden nedsynke i Graven. Fornuft og Pligt byder mig at forlade Eder.«

I Fredensborg havde han mange Uheld. Præstegaarden, som var uassureret, brændte, saa han mistede en stor Del af det, han faa Dage før havde købt paa Auktion. Og Helbredet blev daglig værre; han prædikede vist kun 2 Gange i sit nye Embede. Han nødtes til at rejse til København for at have duelige Læger omkring sig. 1794 fik han Lov at holde personel Kapellan, men førend denne endnu kunde tiltræde, døde Smith i København den 22. Marts 1794. En stor Skare af alle Stænder ledsagede ham til Graven. Ved Subskription rejstes den 8. Oktober 1795 en Mindestøtte udenfor Holmens Kirkegaard, hvor han blev begravet. Støtten, som endnu staar, bærer Indskriften: »For Laurids Smith. Den meget oplyste Mand, den nidkiere, nyttige Skolelærer, den saare udmærkede Prædiker, den for Almeenvel utrættelige Tænker og Arbejder, den trofaste Ven, den til Beundring Velværdige, den sande Hæderværdige reistes denne Mindesteen af nogle af hans erkjendtlige Tilhørere og sørgende Venner.« Og paa en anden Side: »Tæt bagved denne Steen hviler hans Legeme efter hans Ønske blandt hans elskede henhovede Tilhørere. Fred være med hans Aske!«

JOHANNES BRUUN.

I Svaneleje paa Amager er han født den 21. Oktober 1755 som Søn af Malthe Christian Bruun og Elise Cathrine Lassen. Han blev Student 1733 fra Roskilde og tog 1778 teologisk Examen med Anden Karakter, hvorpaa han Aaret efter blev Kateket ved Holmens Kirke og 21. Oktober 1785 residerende Kapellan i Asminderød, Grønholt og Fredensborg, Ordinationen fandt Sted den 25. November. Fra dette Embede blev han imidlertid paa Grund af Svaghed entlediget allerede 1786 og var nu i nogle Aar uden Embede, men oppebar en Pension paa 100 Rigsdaler af Røros Sognekald i Norge. Hans Helbred maa imidlertid have bedret sig, thi den 6. Marts 1789 kaldedes han til Sognepræst i Frederiksberg og Hvidovre, hvor han døde ugift den 12. December 1798.

Bruun var en alvorlig Type, en Bibelkristen, hvis virkelig veltalende Prædikener indeholder mange Skriftcitater, hvilket faldt mange af Datidens Anmeldere for Brystet. Som Prædikant var han yndet af mange, og hans Talegaver var velbekendte. Oehlschläger (til hvis Erindrings historiske Værdi man ikke tør fæste overdreven Tillid, naar han lader Smith blive først Dr. og siden Professor og lader Bruun være Præst paa Frederiksberg før Smith) kalder ham en alvorlig, stille Præst og skriver i Frederiksbergdigtet:

Med ægte

Begeistring han [o: Bruun] paa Prækestolen steg,
Og naar han tolked Jesu Død og Smerte,
Da smelted han det barnlig=ømme Hierte.

I en Prædiken af 1787 siger Bruun: »Vi lever i en Tid, da Vantro opløfter sin Røst med en fræk og ublue Tunge, i Tider, da mange skamme sig ved Jesu Christi Vidnesbyrd.« Og han taler om »de christnes guddommelige Forløser, som har elsket dem, og toet dem med sit eget Blod, i hvis Saar de have fundet Lægedom, o. s. v.« Den naturlige Religion er utilstrækkelig til Menneskets Vejledning. I en Prædiken af 1788 hedder det: »At gøre det saligt, som var fortabt, det var [Jesu] Hovedbestræbelse paa Jorden og bliver endnu ved at være det i Himmelen. Tænk her, mine Tilhørere! paa de Lidelser, han til Syndernes Forligelse med Gud udstod. . . . Beder ret alvorlig om Naade til at renses af alle Eders Vederstyggeligheder, og i hans Forsonings Blod rensede, skulde I optages i hans salige Venners Selskab, og da, jo længere jo mere erfaringsfulde bekiende, at ingen Ven er, som Jesus. . . .« Bruun har passet godt ind i den Kreds af stilfærdige, troende Mennesker, der paa den Tid, maaske mest bestaaende af Haandværkere, fandtes paa Frederiksberg.

1. Søndag efter Paaske 1795 konfirmerede Bruun i Frederiksberg Kirke bl. a. Adam Oehlschläger, der fortæller om sin Konfirmationsdag: »Jeg blev Konfirmeret med [Bernt] Winckler i Frbg. Kirke. Lige over for os paa Kirkegulvet stode tvende unge Damer, som vi ikke kiendte, da de vare gaaede til Præsten i private Timer. Den ene, lige over for mig, var meget smuk, smagfuldt og prægtigt klædt og særdeles rørt. Det var Brug dengang, at efter Konfirmationen Drengene bøde Pigerne Armen, og at [de] saaledes Parviis gik ud af Kirken. Men just fordi jeg havde saa stor Lyst dertil, vovede jeg det ikke, men tog Flug-

ten, løb min Vej, og standsede ikke, før langt ude paa Kirkegaarden, paa en Ligsten, hvor jeg ærgrede mig over min taabelige Undseelse.«

Med Skolevæsenet stod det stadig daarligt til. Under de stedse vanskeligere Forhold i Skolen synes Wibe ikke at have været Pladsen voksen. Autoriteterne gjorde intet for Skolen, og da Frederiksberg efterhaanden fik flere industrielle Anlæg (Tobaksspinderi, Reberbane, Klædefabrik m. fl.), fristedes fattige Forældre til at lade deres Børn gaa paa Arbejde allerede i 10—12 Aars Alderen, og den hermed følgende daarlige Tone bevirkede, at den offentlige Skole blev aldeles overvejende søgt af Fattigfolk. Mange Børn fik ingensomhelst Skoleundervisning, ved Aarhundredskiftet maaske henved 40%.

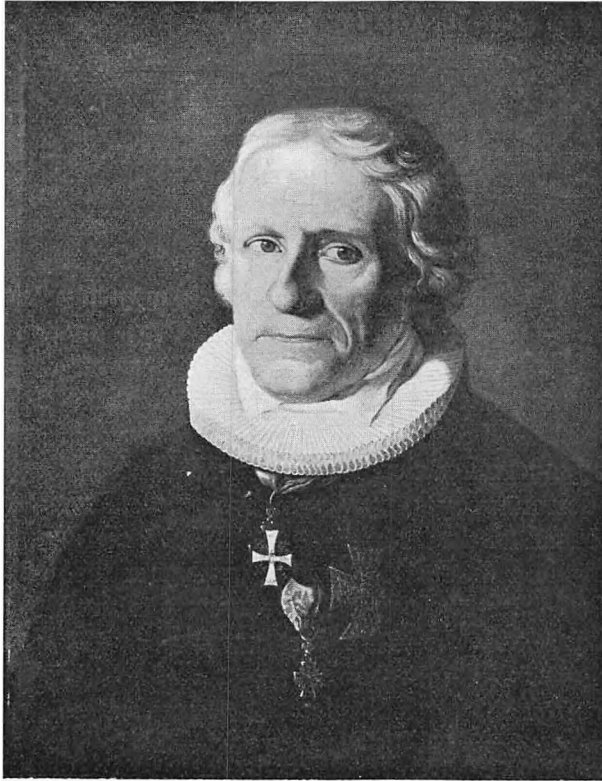
Oehlschläger, som i 1780erne gik i Skolen, giver et drastisk Billede af Tilstanden: »Degnens Skole var en Skole for Gadedrenge, hvoraf der var mange i min Barndom paa Frbg. . . I Laser, Pjalter og Træskoe kom disse Drenge i Skolen, der saae ud som en Svinesti, med optraadt Steengulv, og Borde og Bænke som i den sletteste Kro. Wincklers [Oehlschlägers Vens] ældre Broder Henrik, som gik der og var Dux, da han overgik alle Andre i Aar og Kræfter, skar dybe Render i disse Borde med Udløb til Siderne; han tog undertiden Øl med, hældte det i Hovedrenden, og nu satte de fattige Drenge Mundene til Udløbene for at faae noget af det Øl, som han skienkede dem i Truget. Jeg sad ofte om Vinteren paa en gammel Dragkiste, der stod nær ved den store Bilæggerovn, og morede mig med at lade den Sne smelte paa Pladen, som jeg havde taget ind i Lommen med fra Gaarden. I Skolen gik vor Præceptor Lassen eller, naar han var fraværende, Degnen Herr Wibe selv, begge tykke, i Slaaprokke, med Nathuer paa Hovederne og lange Kridtpiber i Mundene. Hver Søndag skreg Herr Wibe, som den Fugl, hvis Navn han bar, Psalmerne i Kirken, saa min Fader tidt maatte udtrække alle Registrene for at overdøve ham med Orgelet, lige indtil det meest skingrende, som havde til Overskrift: Mixtur. Sin Menighed gjorde Degnen Visiter i en lyseguul Kiortel med sorte Knapper. Evangelier, Psalmer, Pontoppidans Forklaring, Skrivning og Cramers Regnebog vare de Videnskaber, der bleve dyrkede; dog lærte Winckler og jeg ogsaa lidt latinsk Grammatik, men det var kun fiint. Herr Wibe skrev engang i min Skrivebog: »Ora et labora!« hvilket beviser, at baade han og jeg forstode Latin. Naar Biskop Balle og Provst Bast kom at visitere, blev Skolen pyntet saa godt som muligt. Her fik jeg allerførst Idee om hvad en Souffleur er, naar vore Mentorer [Lærere], der sadde uden for Kredsen, hvoraf

Bispen eller Provsten udgjorde Centret, med en eller anden Hvisken i Øret kom den tynde Hukommelse eller den tykke Uvidenhed til Hielp. Saaledes mindes jeg grant, at da Provsten engang smilende spurgte mig, om jeg kunde sige ham, hvad der var tørt Vand, og jeg blev ham Svaret skyldig ... hviskede Degnen: »Skyerne«. Jeg gientog hen i Veiret det Samme, og Provsten beundrede mit barnlige Skarp-sind. ... Slige Forstandsøvelser vare meget Brug paa den Tid. Ogsaa den Maade at gientage en Ting tre Gange med eensbetydende Ord for ret at gjøre den tydelig ... var Brug endnu i min Barndom. ... Biskop Balle var en elskelig Mand, som vi tilbage næsten som en Gud-dom, der kom ned til os fra Himlen. Hans store Person imponerede, hans Ansigt var fuldt af Værdighed, Mildhed og Begeistring. Paryk, Bladkrave og lang Præstekiole understøttede disse Egenskaber.« Det fremgaar af Balles Udtalelser, at han paa sine Visitatser var nogen-lunde tilfreds med Frederiksberg Skole: »en stor Del gjorde Rede for sin Kristendom baade med Færdighed og Forstand ... nogle svarede endog af den nye Lærebog [Balles egen] til megen Fornøjelse ... adskillige Børn havde gjort skøn Fremgang og læste vel i Bog.« Men han skjuler dog ikke, at mange Børn blev borte fra Visitatsen og at nogle røbede deres egen Forsømmelse. Til en Bedring i Skolevæsenets Kaar kom det først under Liebenberg.

MICHAEL FREDERIK LIEBENBERG.

Den københavnske Slægt Liebenberg stammer fra Tyskland. 24. Februar 1724 blev en fra Tyskland indvandret Buntmager Christian Liebenberg gift i København med en Præstedatter fra Brøndby-øster, Jomfru Johanna Georgia Kircheberg (Kirchberg). Hun døde 18. Marts 1735, hvorefter hendes Mand giftede sig 8. November s. A. med en Farverdatter, Jomfru Anna Christina Green, som døde 8. Januar 1785, hvorefter Liebenberg selv døde 8. Februar s. A. En af Christian Liebenbergs Sønner var Buntmager Joakim Frederik Liebenberg, der var gift med Maren født Grønvold. Hjemmet var fattigt. Her fødtes den 2. April 1767 Michael Frederik Liebenberg. I sit femte Aar mistede han sin Moder, og i Foraaret 1777 døde hans Fader, som blev begravet paa Drengens 10 Aars Fødselsdag. I sin Enkemandstand havde Faderen med sine indskrænkede Kaar — der var 3 Børn, hvoraf Michael Frederik var det yngste — ikke kunnet ofre meget paa dennes Undervisning, skønt han tidlig viste stor Læselyst. Fra sit 6' til 10' Aar lærte han i en jævn Skole af en tysk Skolemester

nogen Regning og Skrivning og de første Religionssandheder. Hans Læsetrang fandt kun liden Næring hjemme ved nogle faa gamle Versebøger og Heltekrøniker, dog fik han allerede dengang Smag paa Holbergs Komedier.

M. F. Liebenberg.
Maleri i Frederiksherg Kirke.

Ved Faderens Død stod Drengen hjælpeløs; der var ingen Arv. Men den velhavende Brygger, Bent Hoftved, en Ungdomsven af hans Fader, havde allerede paa Dødslejet trøstet Faderen ved at love at tage sig af den lille Dreng. Hoftved, der hørte til Stadens eligerede Mænd, og hans Hustru tog sig da kærligt af ham og holdt ham til Læsningen, og i deres Hjem og navnlig i Hoftveds store Bogsamling befandt Drengen sig vel; desværre var imidlertid det første Valg af en Lærer til ham ikke heldigt; han lærte intet og stod endog i Fare for at lide paa

sin »Moralitet«. Da Hoftved blev klar over det uheldige ved Ordningen, blev der sørget for en anden Lærer, den fortræffelige Nicolai Qvistgaard, der senere blev hans fortrolige Ven. Denne dimitterede ham til Universitetet den 11. September 1783 med Laud i alle Fag og Udmærkelse i Græsk, hvorimod en grammatisk Fejl i latinsk Stil al ligevel trak ham ned til Anden Karakter. 3. Oktober blev han som syttenaarig indskrevet ved Universitetet med Professor Riisbrigh som Privatpræceptor. 7. Juli 1784 tog han Anden Examen med 3 Lauder og 3 Udmærkelser. Da hans Velgører, Hoftved, var død 1783, var han nødt til at tage en Huslærerplads, som senere fratraadtes, da han fik fri Bolig og Kost hos Enkefru Hoftved, saa han blot skulde skaffe Penge til Klæder og Bøger, hvilket skete ved Timelærerarbejde. Skønt han saaledes var en Del optaget, fik han dog Tid til at følge en Del Forelæsninger, f. Ex. Hornemanns over den naturlige Teologi, Romerbrevet og Salmernes første Bog, Moldenhawers over Matthæus, Hebræerbrevet, Jakobs, Peters og Johannes' Breve og Münters over Reformationshistorien m. m. Han begik den Fejl, at han ikke lagde nogen Plan for sine Studier og ofrede alt for megen Tid og Flid paa de skønne Videnskaber. Poesien blev hans Yndlingsfag, og i 1787 vovede han, i Begyndelsen pseudonymt, at give nogle Prøver paa sine Udarbejdelser i Maanedsskriftet Minerva. Delvist som Følge af sin poetiske Syssel blev han først 1792 færdig med sine teologiske Studier og tog da den 18. Januar teologisk Embedsexamen med Første Karakter.

1789 var hans gode Ven, Institutbestyrer Qvistgaard, død pludselig; han efterlod sin Enke og en lille Datter i sørgelige Kaar. Liebenberg ansaa det for sin Pligt at gøre, hvad han kunde, for at lette dem Livet, hvorfor han overtog Qvistgaards Skole, og Aaret efter forlovede han sig med Enken, Sophie Charlotte født Gütlich, der var 17 Aar ældre end ham. Skolegerningen og det dermed forbundne Ansvar vakte ham af Drømmelivet og gav hans Karakter den hidtil savnede Fasthed.

Efter Embedsexamen deltog han i Biskop Balles Prædike- og Katekisationsøvelser. Den 21. Februar 1794 kaldedes han til Præst ved Tugt-, Raps- og Forbedringshuset. Han ordineredes den 21. Marts 1794 og giftede sig 9. April s. A., men da Kaldets Indtægter var ubetydelige, modtog han, hjulpet af sin Hustru, nogle faa fremmede Børn til Undervisning og Opdragelse. 1797 ansøgte han om det Nederste Kapellani ved Frue Kirke og prædikede paa Valg med Cl. Pavels og H. G. Clausen, der blev den foretrukne, men Liebenberg blev samme

Aar anmodet om at paatage sig Overlærerembedet i Religion og Antropologi ved Metropolitanskolen, hvor en Undervisningsreform netop skulde indføres. I to Aar passede han begge Embeder, indtil han den 15. Februar 1799 kaldedes til Sognepræst paa Frederiksberg. Det syntes ham et meget lille Embede med en lav og forfalden Præstegaard. Her var han til 1810.

Da Liebenberg kom til Frederiksberg, var han allerede en forfaren Mand i Litteraturens Verden. I sin Studietid havde han oversat adskillige Skuespil fra Tysk og i Minerva, i andre Tidsskrifter, og i Nytaarsgaver findes adskillige Digte af ham, dels under Navn, dels under Mærker. Fra Salmebogskommissionen havde han faaet Opfordring til at levere Bidrag, og da Evangelisk-kristelig Salmebog 1798 udkom, indeholdt den 5 Salmer af ham, dog noget omredigerede. Hans skøn-literære Hjemsted var indenfor den Rahbekske Kreds. Sønnen F. L. Liebenberg siger 1894: »Min Fader hørte til det forrige Aarhundredes Smaapoeter af den Rahbekske Kreds og ophørte, saa længe han levede, aldrig ganske at give sine Bidrag til den skønne Literatur.«

Liebenbergs Ven fremfor alle var Cl. Pavels, der fra Ortodoksi var svinget over i Eudaimonisme, som han atter forlod uden dog nogen-sinde at slippe sin Mistænksomhed mod Dogmatik, Mystik og Pietisme. Med denne Skønaand, der 1817 blev Biskop i Bergen, sluttede Liebenberg et »Jonathansvenskab«, hvortil Grunden blev lagt ved en Prædiken med Titlen: Vore glade Udsigter i Evigheden, hvilken Prædiken Pavels havde holdt 3. Søndag efter Paaske 1792. Liebenberg laante Prædikenen og leverede den tilbage med et Hyldestdigt. Pavels skriver: »Liebenberg blev mig da og fra den Dag overmaade kjær. I hans Omgang fandt jeg alt, hvad jeg søgte og ventede: en lys Aand og et Hjerte, som aldeles sympathiserede med mit«. Da Pavels 1796 efter at have haft Embede i Norge kom til Danmark for at blive Sognepræst i Hørsholm, opsøgte han straks Liebenberg, men blev skuffet: »Som en kjær, længe savnet Ven blev jeg vel modtaget, men en glædere Velkomst havde jeg gjort Regning paa efter den indtagende Skildring, han havde givet mig i sine Breve over det Liv, vi nu skulde føre. Jeg havde glædet mig som et Barn til den første Sammenkomst, men intet varmt Broderkys, intet fast Haandtryk! Sagteligen berørte vore Læber hinanden, og jeg vil ikke nægte, at noget af Kulden fra dem krøb ind i mit Hjerte, og at min frejdige Stemning for den Gang var forbi. Af alle mine Venner forekom mig Liebenberg at være den mest forandrede — ikke mod mig; det var hans hele Væsen, som var eller

syntes forandret. Stille Blidhed var da som før og siden et Hovedtræk i hans Charakter, men i den blandede sig en kold Tilbageholdenhed, hvortil jeg, forsaavidt den især yttrede sig i denne Periode, ei kan tænke mig nogen anden Grund, end at han havde faaet en Kone, der kunde være hans Moder. Vel syntes hendes Hjerte yngre og varmere end hans . . . vel var han i Verdens Øjne meget lykkelig og tilfreds ved denne Kones Side, men i en lønlig Krog af hans Hjerte har dog nok allerede da, ham vel maaskee ubevidst, indsneget sig en Følelse, som nu og da tilhviskede ham, at ikke alt var, som det skulde være. Det svækker ikke min Formodning, at han siden ved en ung Kones Side ikke mærkeligen forandrede. . . .«

Skønt alt i Hjemmet altsaa ikke var harmonisk, tog Liebenberg med Iver fat paa sit Arbejde som Sognepræst. Ganske vist var Biskop Balle ikke rigtig tilfreds, da han den 23. Maj 1799 holdt Visitats i Frederiksberg Kirke. Liebenberg prædikede over 1. Johannes 2, 15 »ordentlig og sammenhængende men uden Liv. Evangeliske Bevæggrunde gik han ganske forbi og satte Christum efter Moden ud af Øynene. Vore nye Præster ville være blotte Moralister, og blive derved til slet intet, baade for dem selv og deres Tilhørere. Han catechiserer temmelig vel og messer skikkelig«. Af Ungdommen var kun meget faa mødt ved Visitatsen, og der var ogsaa kun faa af Menigheden. Imidlertid svarede de Tilstedeværende ganske godt, de fra Hvidovre bedst, og de havde ogsaa en Del boglig Kundskab.

Da Balle paa sin femte Visitatsrække atter kom til Frederiksberg Kirke den 26. Maj 1805, gik det bedre. Liebenberg prædikede over Mathæus 24, 45—53 »tydeligt, lærerigt, grundigt, men ikke med Liv nok til at røre. Han catechiserer ret vel og messer nogenledes. . . . Ungdommen var i Mængde forsamlet. . . . Ikke faa udmærkede sig ved fortrinlig Kundskab og Færdighed«. Liebenberg kaldes Kirkens værdige og velfortjente Lærer og hans Arbejde »trofast og heldigen anvendt«.

Som mange af Samtidens Præster tog han sig ivrigt af Fattigvæsenet. Den ældre Ordning, der gik ud paa at fordele de Fattige paa Beboerne til daglig Bispisning, havde ikke i mange Aar fundet Sted. Enkelte Fattige fik en ringe Pengeunderstøttelse fra Herredskassen, de øvrige betlede fra Hus til Hus. Liebenberg greb med fast Haand ind i Forholdene. Fra Aar 1800 skulde hvert Sogn sørge for sine egne Fattige, hvilket satte den frederiksbergske Sognepræst i megen Forlegenhed, da Frederiksberg Sogn indeholdt en uforholdsmæssig stor

Mængde af Trængende. En Tavle blev ombaaet i Kirken og en Kollektbog i Sognet, først paa Slottet, hvor de kongelige Herskaber gav rundelige Bidrag, der bravt efterfulgtes af Sognets øvrige Beboere. Indsamlingen fortsattes de paafølgende Aar, og ifølge en kongelig Plan til Fattigvæsenets provisoriske Indretning og Bestyrelse paa Landet i Sjælland af 15. Juni 1802 indrettedes ogsaa i Frederiksberg Sogn en Fattigkommission, hvori bl. a. Slotsforvalter Voigt var fast Medlem og Organist Oehlenschläger indvalgt. Selv om denne Kommission har lettet Liebenberg Arbejdet for en Del, har det dog stadig hvilet tungt paa ham, og i et Brev af 1819 til Pavels siger han, at han paa Frederiksberg har haft sin drøje Del af Fattigvæsenets Byrder og at disse var en af Hovedaarsagerne til at drive ham derfra.

Aandeligt var Liebenberg stadig i Udvikling. 1798 siger han, at den kritiske (kantiske) Filosofis Moralprincip kom i rette Tid til at forebygge de skadeligste Virkninger af en misforstaaet og ilde anvendt Lyksalighedslære, ligesom han heller ikke kan andet end finde, at hin Moralfilosofi holder sig langt nærmere end denne til de Sætninger, der »ligge til Grund for vor ophøiede Religionsstifters Pligt lære«. Endnu 1804 oversætter og udgiver han Rationalisten J. G. Marezolls Prædikener (Marezoll, der 1794—1803 var Balthasar Münters Efterfølger som Præst ved Petri tyske Kirke i København, kunde i en Afhandling udvikle, at en Prædiken ikke skal indeholde, hvad Kristus har lært, men hvad han vilde have lært, hvis han havde levet i det 18' Aarhundrede!), men efterhaanden arbejder han sig frem til et positivt kristeligt Standpunkt. Fremfor alt har hans milde Hjertelighed, der fremhæves fra alle Sider, virket dragende. Tidens fuldkomne rationalistiske Tankegang viste sig bl. a. i Talebrugen. Efter Bastholms Anvisning talte man ikke om Præster men om Lærere, Religionslærere, ikke om Menighed men om Tilhørere, ikke om Prædikener men om aandelige Taler, ikke om Salmer men om Sange, ikke om Kirker men om Templer o. s. v. Det var ogsaa Bastholm, der havde indført Adskillelsen mellem dogmatiske og moralske Prædikener. Der blev holdt mange blot moralske Prædikener, der for saa vidt mindede om Kristendommen, at de henviste til Jesu Eksempel som et udmærket Dydsmønster og til hans Formaninger som Menneskeslægtens udmærkede Lærer.

Liebenberg staar ikke midt i dette. Da han udgav sine Christelige Religionstalers første Bind 1805, bebrejdede en københavnsk Recensent ham, at han lagde altfor megen Vægt paa Udtrykket »christelig«

og »Christen«. Liebenberg gav hertil i Fortalen til andet Bind 1809 følgende Svar, der uagtet al Lemfældighed i Tonen dog udtaler et stærkt Vidnesbyrd imod Tiden: »Forf. maa dog her ytre den Forme-
ning, at en af de mange Aarsager, som gradevis har udbredt Lunken-
hed og Mangel paa Følelse for Religionen blandt vor Tids Menne-
sker, ligger deri, at de nyere Religionslærere for en stor Del ikke selv

Engelsk Billede af Belejringen 1807.
Frederiksborg Kirke og Slot forinden til højre.

have været gennemtrængte af sand Varme og Iver for den Religion, hvis Forkyndere de skulde være, at de ved Talerstolene og ved Ungdommens Undervisning ofte har lært og anprist blot naturlig Religion eller Deisme for Christendom.«

I Liebenbergs Frederiksborgtid forefaldt Københavns Belejring og Bombardement 1807, i hvilke Begivenheder Frederiksborg fik sin Andel. Liebenbergs Efterfølger i Sognekaldet, Jens Frechland, har skrevet en lille Beretning om denne Tid, som han kendte fra Selvoplevelser herude.

Mandag Formiddag den 17. August Kl. 9 saas fra Frederiksberg Slot en Mængde Krigsfolk, som strakte sig fra Damhuset over ad Brønshøj til. Retirerende Gardere bekræftede, at det var Englændere, og snart kom Vogne, der vilde have været ud i Landet, tilbage: Vejene var spærrede. Kl. c. 11 kom en engelsk Trompeter ridende gennem Allégade og gav nogle Stød i sin Trompet, hvorpaa Gaden blev besat med engelske Forposter til Gl. Kongevej. Den Dag endnu var der Passage til København men med Nød og Næppe. 2 Kanoner blev stillet ved Slottet med Mundingerne vendt mod Byen, og Slottet blev besat af engelske Fodgardere under General Burreths Kommando. En Piketvagt blev sat ved Slotskroen, en paa Runddelen, en i Bredegade og en ved Gl. Kongevej. Mellem Frederiksberg og København blev bygget 6 Batterier, bl. a. et foran Skydebanen, og paa Runddelen blev en stor Artilleripark opkørt. Fjenderne slog Lejr og forskansede sig fra Flaskekroen udenom Byen ad Lundehuset og Skovshoved til, paa hvilken sidste Strækning Linien droges nærmere og nærmere ind mod Classens Have. Ved Hjælp af afhuggede Grene og den mejede Sæd byggede Fjenden Skjul, der lignede Telte eller smaa Hytter. »Om Tirsdagen og de flg. Dage i denne Uge kom de over os som Østerlandske Græshopper. De vilde have Rum [Rom] eller, i Mangel deraf, Brændeviin, Hvedebrød, Tobak, Mælk etc. etc., og hvor de ikke kunde faac det for intet, eller for hvad Betaling, dem selv syntes, der ranede de, især naar Husfaderen enten ikke var hjemme, eller ikke kunde eller turde modsætte sig deres Anfald og truc dem med at klage for Officererne; thi disse vilde fra Førstningen af gjerne holde gode Miner med os og lade, som de ikke kom som Fjender. Under dette Venskabs Skin vilde de gjerne udforske et eller andet; især spurgte de alle, hvor Kongen var, som de sikkert meente, at være paa et Slot her i Sjælland. Ingen af dem, jeg har talt med, søgte at forsvare deres Ministeres Skjændighed, men billigede vor Forbittrelse, endog naar jeg talte med Varme om dette afskyelige Niddingsværk. Den tyske Legion, som sagdes at være landet et Steds i Kjøge Bugt, kom til Hvidovre samme Tirsdag, og det varede ikke længe førend vi saa dem i Strøjfepartier at tage her igjennem. Denne og de næstfølgende Dage begyndtes der allerede stærkt paa Forhindringer for Overfald [de ovennævnte 6 Batterier], hvortil der allerførst afkappedes saa store Træer, som de nogenlunde kunde behandle, og lagde dem foran sig med Grenene og Toppen udad. Siden toges Tømmer, som laae her eller der til nye Bygninger, saa og andre Bygningsmaterialier, ja endog

Porte, Døre, Plankeværk og Møbler, som især maatte tjene til at holde Jordvoldene sammen, hvor de ej havde Sandsække.« Natten til Onsdag blev 2 Heste skudt under Oberst Stopford af Garden og han selv saaret. Torsdag udkom en engelsk Proklamation:

Frbg. d. 20. Aug. 1807.

Alle fredelige og rolige Indvaanere af Frbg. skulle nyde al muelig Beskyttelse. Enhver Person derimod, der findes at have huset danske forklædte Soldater, eller hvorsomhelst der opdages at have givet Efterretninger til Kbh., skal straffes paa Livet og hans Huus ødelægges. For at forekomme de ubehagelige Følger af Husenes Undersøgelse med Magt, forlanger den engelske General, at duelige Personer strax udnævnes for at undersøge Huusene, i Følge med en engelsk Officer. Alle Krigssager, Vaaben, Munizion og Munderingsstykker skulle strax afleveres. — Skulde nogen af Indbyggerne fyre paa Engelske Tropper, vorder han øjeblikkelig hængt og hans Huus brændt. Hvert Menneske skal være i Huus Kl. 8 om Aftenen, og maae ingen forlade samme før det er Dag igjen.

Henry Warde,
Brigadegeneral.

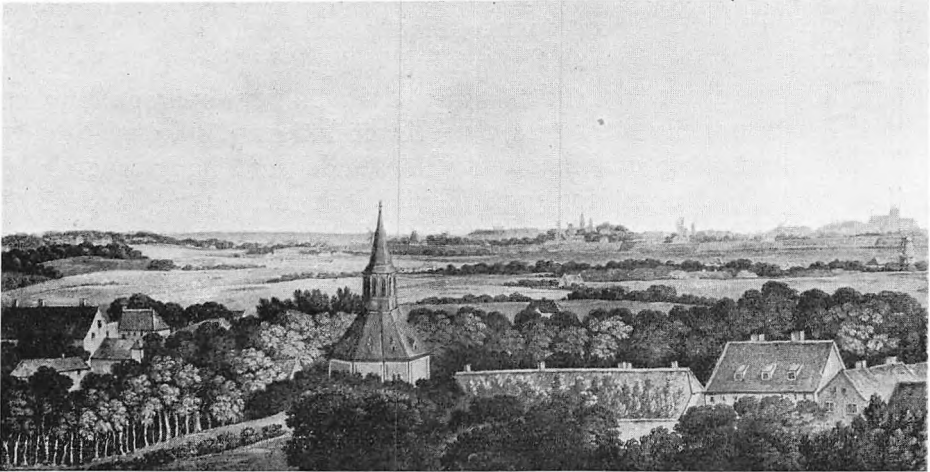
Næste Dag udkom følgende Proklamation:

Alle Indvaanere af Landsbyen Frbg. kunne forlade sig paa, at de inden for de engelske Linier kunne fortsætte deres Høst, med fuldkommen Tryghed under de engelske Troppers Beskyttelse. De kunne begynde at arbejde derved Kl. 6 om Morgenen, og holde op Kl. 6 om Aftenen. Dette træder i Kraft i Morgen d. 22.

Henry Warde.

Høsten kunde altsaa fortsættes. Men man maatte ikke f. Ex. gaa over Runddelen eller ad Gl. Kongevej og Falkonéallé, som de første 8 Dage laa udenfor den engelske Linie. Senere maatte man ikke gaa til Vesterbros Apotek efter Lægemedler til de Syge, ja en Tid end ikke skraa over Gaden. Enkelte fik dog engelske Passer til at passere gennem Gaderne eller Frederiksberg Have, der, ligesom Søndermarken, laa fuld af Fjender. I de første Dage mente Englænderne, de vilde være i København om nogle Dage, men senere fik Piben en anden Lyd: Modet sank og man kunde høre Soldaterne beklage deres tunge Skæbne og sige til hverandre om Aftenen: »Der bliver saa ikke af, at vi tage Kbh.; vi ere ikkun komne her, for at slagtes.« Angrebet paa

Sømagten den 23. August, hvilket gentoges Tirsdag og Onsdag, blev kraftig tilbageslaet, hvorimod der skete adskillige hæderfulde Udfald fra Byen. En Skylregn kom, og de af det mejede Korn opbyggede Straahytter kunde ikke modstaa Vandet; man tog derfor sin Tilflugt til Frederiksberg By med det 79' Regiment Bjergskotter, c. 1000 Mand, som blev indkvarteret paa Allégades søndre Side overalt, hvad enten det var Ejeren belejligt eller ej, men paa nordre Side kun, hvor Beboerne var borte — om Dagen laa Soldaterne »som slagtet Fæ« ved Gadekærene, vaskede og tørrede deres vaade Klæder i Solen og gjorde

Engelsk Stik, tegnet af Kaptajn Cochburn og stukket af R. Pollard og J. Hill. 1807. For Bombardementet. Frederiksberg Kirke kaldes: en ottekantet Kirke, hvor Kongen kommer. Den lange, lave Bygning til højre for Kirken er sandsynligvis den sammenbyggede Degnebolig, Skole og Præstegaard; i saa Fald vistnok eneste eksisterende Billede af hele denne Bygning. Kirkens Kviste uhistoriske 1807; de faldt 1785.

deres for det meste ubrugelige Geværer i Stand. 8 Dage efter Englændernes Ankomst havde de Falkonérallé, St. Hans Hospital paa Ladegaarden og Vesterbro i deres Magt. Hos Etatsraad Fabricius og Frue i Falkonérallé var nogle engelske Officerer ved at gaa til Bords, da en dansk Kanonkugle kom flyvende gennem Stuen. Ved det højst uventede Angreb af danske Kanonbaade ved Kalvebodstrand forsikrede en engelsk Officer, at der var ikke et Kvarter imellem, at de danske Kugler havde truffet ved det gamle Pesthus. Frederiksbergerne fik mundtlig Ordre til skiftevis daglig at levere Lagner, Skjorter og Sengklæder til Sygestuerne, hvilken Levering varede i 4 Uger. Til-

standen paa Frederiksberg blev med hver Dag sørgeligere. General Ludlov, som nu var Øverstkommanderende paa Slottet, tillod, at der holdtes Gudstjeneste den 23. August. Kun et Par engelske Officerer var i Kirken og gav en engelsk Skilling i Tavlen. Et Par Gange prædikede en engelsk Skibspræst i Frederiksberg Slotsgaard, men ham vilde Skotterne og Hannoveranerne ikke lade døbe deres Børn, derimod nok Frederiksbergs Præst. Folks Forraad svandt hen og nye Varer kunde ikke fremskaffes. Pastor Liebenberg lod de Fattige faa Pengeunderstøttelse af Fattiggassen og en Mand i Byen uddelte Kartoffler. Af Sæden blev taget og ødelagt for 7 à 800 Rigsdaler, Frugten i Haverne blev stjaalet og mange Plankeværker brugt til Brændsel. Selv i Kongens Værelser paa Slottet, hvilke Fjenden dog ikke beboede, blev Chatoller o. s. v. opbrudt — men hver Søndag spillede Englændernes Musik paa Slottet, ogsaa efter Kapitulationen.

De værste Scener udspillede dog, da Ladegaardslemmerne skulde flyttes. Den 26. August forlangte General Peymann en Vaabenhvile paa 36 Timer for at lade Patienterne paa Ladegaarden, der laa meget udsat for Kuglerne fra Københavns Befæstning, føre bort. Da han kun fik tilstaaet 4 Timer og derfor overlod Ladegaarden til sin Skæbne, flyttede Englænderne 3 Dage senere, den 29. August, de Sindssyge og de andre Lemmer bort fra Ladegaarden, c. 500 i Tal. De Sindssyge kørtes paa Bøndervogne, eskorterede af engelske Ryttere; Hænderne var bundne. De ankom til Frederiksberg Kirke i Mulm og Mørke sent om Aftenen, og Gaderne genlød af de Gales og Lidendes Nød og Vaande. Selv General Warde ynkedes og gav Ordre til at sørge for Mad og Drikke til Staklerne. Det var et ubeskrivelig elendigt Syn at se denne Transport. Nogle vrælede rasende, andre vaandede sig i Smerter, atter andre spurgte ængstelig, om de skulde slaas ihjel. De elendige, halvnøgne Mennesker blev baaret ind i Kirken, som blev »fuldere end nogensinde ved de højtideligste Fester«. Lidt koldt Vand var alt, hvad de kunde faa, først næste Eftermiddag Kl. 4 fik man skaffet Staklerne lidt tørt Brød. De fuldstændig Sindssyge blev hængt ved Alteret, de mindre gale hensat i Stolene, hvorimod de 16 veneriske Patienter anbragtes i Slottets Stalde. En forhenværende Pastor Kruse raabte ved sin Ankomst til Kirken: Jeg er Bisp og Hoved for det hele. Derpaa begyndte han at prædike og blev ved dermed hele Natten. Det er den Pastor Kruse, Mynster omtaler i sine Erindringer. Lige overfor ham havde en sindssyg Kaptajn stillet sig, og han faldt bestandig Prædikanten i Talen med Indvendinger og Spørgs-

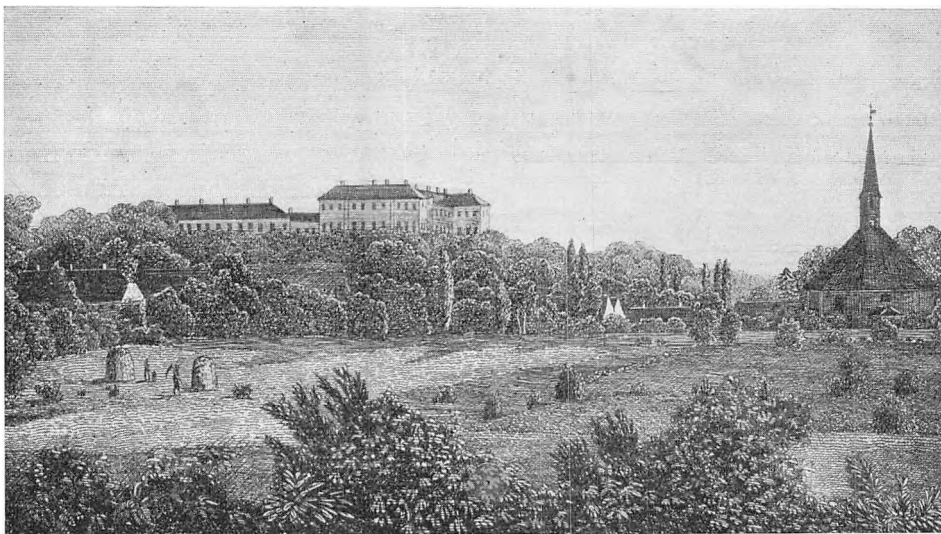
maal — Talens Emne var Krigen med Englænderne. Luften i Kirken blev forgiftet af disse sammenstuede Mennesker og deres Urenlighed, og udenfor Kirken tændte Soldaterne Ild op ved Gravene, hvis Ligtræer og Gravkors maatte tjene til Brændsel. Efterhaanden skaffedes Staklerne inde i Kirken lidt Hø og Halm at ligge paa; de faa redede Sengeklæder var aldeles utilstrækkelige. Frederiksbergs Borgere led selv Mangel og havde ingen Fødemidler at give til saa mange Trængende, og hvad Englænderne sendte, var ikke tilstrækkeligt. I to Dage og Nætter varede disse uhyggelige Tilstande. Da blev de ulykkelige Stakler ført videre paa Bøndervogne i Aftenens Mulm og Mørke til Frederiksberg Ladegaard, Esrom Kloster og Frederiksværk under de uhyggeligste Scener. Efter de Sindssyges Fjernelse var Kirken saa opfyldt af Stank og Urenlighed og Vinduer og Inventar saa beskadiget, at der gik næsten 14 Dage, inden Gudstjenesten atter kunde finde Sted. Ogsaa Kirkegaarden var i en ynkelig Forfatning. I Bønnen til Prædikenen ved den Gudstjeneste, hvormed Liebenberg Søndag den 13. September atter tog den rensede Kirke i Brug, siger han: »Ogsaa i disse Rædsler, som Krigen har udbredt omkring os, er det vor Trøst, vor Beroligelse, at du er Herren, at dine Raad er idel Viisdom og Kiærlighed. Befæst os i denne Overbevisning, der er saa huvsalende, saa beroligende og styrkende for vore Hjerter.«

Tilstanden paa Frederiksberg forværredes stadig, særlig Officerernes Oppassere udplyndrede Folk. En af Generalerne vilde have Liebenberg og Slotsforvalteren til at fremskaffe Levnedsmidler, hvilket de ikke vilde indlade sig paa. Mens Liebenberg var henne at besøge sit Svar afsted, trængte nogle engelske Soldater sig ind i Præstegaarden, slog en lukket Dør i Stykker og stjal, hvad de vilde, hvorved de heftigt forskrækkede Fru Liebenberg, der laa i Barselseng. Da Præsten klagede, fik han og faa andre en kort Tid en Salvegarde. Engang sprang en Bombe eller Granat over Præstegaarden, og en faldt ned paa Runddelen udenfor Kirken. De saarede Soldaters Antal blev stadig større, og nu blev Skolen i Valby og et Sted i Frederiksberg By brugt som Lasaretter. Næsten daglig skete der Eksekutioner paa de balstyrige Soldater, og en Dag blev 3 Artillerister f. Ex. hængt i Søndermarken. Omsider fik Byens ene Bager Lov at bage til Frederiksbergerne, mens den anden skulde bage til Fjenden.

Under det store Bombardement »gav Fjenden et forskrækkeligt Hurra-Skraal af sig«, da de saa Brandene brede sig i København, men end fælere hylede de, da Frue Kirke sattes i Brand og styrtede ned.

Først Fredag den 16. Oktober forlod Fjenderne Frederiksberg, og Lørdag og Søndag blev Slottet rømmet af de engelske Gardere. I Stedet for Betaling efterlod de megen Urenlighed og Beskadigelse hos Beboerne, og ved Bortdragningen blev der (efter al Sandsynlighed) endog sat Ild paa et Par Steder — man fik dog hurtigt Bugt med Ilden. Det var bevægede Tider paa det lille Frederiksberg. —

For Skolevæsenet paa Frederiksberg interesserede Liebenberg sig meget omend ikke altid med Held. Wibe var bleven gammel og skrø-

Gammelt Billede af Frederiksberg Kirke og Slot.

Set omtrent fra den nuværende Frydendalsvej.

belig, og i 1803 modsatte baade Sognepræst, Provst og Biskop sig hans Andragende om at afstaa sit Embede til sin tidligere Medhjælper, Skolelærer Broust i Søborg Sogn, da Skolens tiltrængte Forbedring i saa Fald vilde blive opsat. Da Wibe var død den 8. September 1803, sendte Liebenberg Regeringen et Forslag om en Reform af Skolen, hvorefter han vilde indføre Toklassedeling, Halvaarseksamen og Sommerferie i 8 Dage samt udvide Undervisningen med Forstandsøvelser og Haandarbejde, saaledes at den Klasse, som ikke fik boglig Undervisning, i et andet Værelse skulde oplæres i Syning, Strikning og Spind af en Lærerinde, hvem Læreren skulde give 100 Rigsdaler aarlig mod at faa 8 Skilling om Ugen i Skolepenge for hvert Barn (dog med Lem-

pelser for fattige Børn) samt Ret til at udsende Offersedler og lade Offeret inddrive hos alle, der ikke ofrede et bestemt Beløb: 4 Mark for en Helgaard, 2 for en Halvgaard og 24 Skilling for et Hus. To Eftermiddage om Ugen vilde Præsten undervise en Time i ældste Klasse. Denne »Arbejdsanstalt« skulde sortere under Fattigkommissionen. Planen gik ikke igennem. For Balle var det »et viderligt Syn at se en Dreng ved Spinderok; derved stemmes han ikke til Fasthed og Mod«. Resultatet blev kun, at Degns Aftensangsprædiken paa de store Højtider skulde afløses af Katekisation, at Rentekammeret anvendte 388 Rigsdaler af Kirkens Kasse til en grundig Istandsættelse af den forfaldne Skolebygning og enkelte andre Ting.

I November 1803 udnævntes Niels Drejer til Degn og Skolelærer. Han var født 1763, var Student, havde i 13 Aar været Privatlærer og i 6 Aar offentlig ansat og havde faaet lige Ret med Seminarister til at søge Skolelærerembeder. Det synes, som Drejer har bragt Skolen et lille Stykke frem. Balle siger i Maj 1805: »Drejer underviser med Held og Forstand. De flittige Børn udmærker sig ved Færdighed og god Indsigt i Lærebog, Katekismus og den bibelske Historie. De skrive og regne temmelig vel, læse skikkelig i Bog, ere vel bevandrede paa Landkortet om Danmark, have begyndt med Naturlæren, vide Salmerne og synge godt.« Drejer døde allerede i August 1805 og efterfulgtes af Nicolai Steenholm, født 1751, og siden 1801 Degn og Skolelærer ved Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset. Ogsaa han var Student og havde faaet lige Ret med Seminarister. Ifølge det saakaldte provisoriske Reglement af 10. Oktober 1806 blev der oprettet en Skolekommission for Frederiksberg og Hvidovre og en Skoledirektion for Gammel Københavns Amt. Sjælen i denne var den dygtige og nidkære Amtsprovst Eiler Hammond i Brøndbyvester, som ved sine Skolebesøg forstod baade at se Manglerne ved Undervisningen og at sige, hvorledes den skulde være. Kommissionen, der samledes første Gang den 16. Maj 1808, talte oprindeligt 11, senere 5 eller 7 Medlemmer. Den begyndte med at indføre Klassedeling. Af Frederiksbergs 113 skolepligtige Børn gik 51 i Byens Skole. Kun 6 af disse kvalificeredes til ældste Klasse. 1809 fandtes i yngste Klasse, der ordentligvis skulde omfatte 6—10 Aars Børn, 2 paa 14, 2 paa 15 og 1 paa 17 Aar. Amtsprovstens Forsøg paa at indføre Hverandendagsskolegang som paa Landet gennemførtes ikke. Kommissionen fandt, at Hverdags- og Halvdagsundervisning stemte bedre med Forholdene paa Frederiksberg. Ældste Klasse gik om Formiddagen, yngste om Eftermiddagen, Drengene og

Piger sammen. De ældre Børn fik Pløjeferie. Undervisningen blev udvidet med Forstandsøvelse og Naturkundskab — Geografi var jo allerede begyndt i Drejers Tid. Skolen stod langt under Provst Hammonds Ideal. Ved sin første Visitats 1809 klager han stærkt over Tilstanden og finder en af Hovedaarsagerne til den slette Tilstand deri, at Skolen »har en Samling af Frbg. Sogns laveste og fattigste Folkeklases Børn, der vanskeligen bringes til Orden, Tugt og stadig Skolegang«. Aaret efter var det ikke bedre: »Skolelæreren vil blive draget meget alvorlig til Ansvar, dersom han ikke ved fordoblet Anstrenge bringer sin Skole i en bedre Tilstand, hvortil Kommissionen ved det strengeste Opsyn maa bidrage.« Dette lovede Kommissionen. Ved Halvaarseksamen fik Halvdelen af Børnene Maadelig i Hovedkarakter, og til Konfirmationen maatte Liebenberg lade temmelig uvidende men gamle Børn slippe igennem, da gentagne Bortvisninger intet havde frugtet. Formaninger fik Sognets Lærere nok af, ikke mindst efter det tarvelige Resultat af Efteraarseksamen i Frederiksberg, Valby og Hvidovre Skoler. —

En betydelig Mand som Liebenberg maatte naturligt komme i Berøring med Hoffet, der om Sommeren residerede paa Frederiksberg Slot. 1801 fik han Befaling til, uden at han selv havde søgt Adgang til det, at prædike for de kongelige Herskaber i Frederiksberg Slotskirke, og dette gentog sig flere Gange i de følgende Aar, indtil han den 12. Juli 1805 kaldedes til Slotspræst paa Christiansborg, hvilket Embede han skulde passe samtidig med Sognekaldet paa Frederiksberg. 28. Juni 1808 blev han Ordensbiskoppens Vikar og fik Ridderkorset 10. Oktober s. A. 2. Marts 1810 kaldedes han til dansk Hofpræst og forlod nu Frederiksberg, sikkert uden større Savn. Efter at have boet i Vestergade, P. Hvitfeldsstræde og Skidenstræde (nu Krystalgade) flyttede han endelig, da han den 22. November 1816 efter Balle var bleven kongelig Konfessionarius (den 38te i Rækken) og havde faaet bedre Indtægter, hen i en rummelig Lejlighed paa Huserplads, hvor han fik god Plads til sin c. 3000 Bind store Bogsamling.

24. Januar 1802 havde han mistet sin Hustru, og allerede s. A. giftede han sig igen med Antonette Thomasine Birch, født i Haagerup den 10. Februar 1783, Datter af Provst, Dr. teol. C. C. L. Birch i Assens. Hun overlevede ham til 26. November 1855 og begravedes den 8. December, 72 Aar gammel. Bisættelsen fandt Sted i Helligaandskirken. Heller ikke med denne Hustru kunde han leve i fuld Harmoni,

og naar han i sine Taler saa ofte fremhævede det huslige Samlivs Værd og Betydning, var det maaske netop fordi han i sit eget Hjem følte Savnet af det. Hustruen, som paa Grund af en haard Barndomsopdragelse var noget tung i Sindet, havde kun liden Sans for Poesi og følte sig altfor nedtyngt af det daglige Livs Besvær til at aabne Sindet f. Ex. for Liebenbergs smukke Oplæsning af Digterværker. Der var megen stundesløs Travlhed og liden Ro og Hygge i Huset, hvorfor Liebenberg mere og mere trak sig tilbage til sit Studerekammer og næsten blev en Fremmed for sine egne Børn. 1819 taler han om sin Kones idelige og med hvert Aar tiltagende Sygelighed som et svært Huskors, han imidlertid som Mand og Kristen vil stræbe at bære. Der er dog ogsaa Lyspunkter: han er i Kongens Naade, faar 1817 et Gagetillæg af 400 Rigsdaler aarlig; 16. Maj 1824 faar han Sølvkorset og 25. Maj 1826 Kommandørkorset. Ribe Bispestol blev ham tilbudt 1818, men han afslog den.

De fleste af Datidens Berømtheder kom Liebenberg paa nærmere Hold. Grundtvig kan han ikke rigtig lide og vel heller ikke rigtig forstaa; Bastholm er han en Beundrer af, besøgte ham ofte og var hos ham den sidste Aften, Bastholm var rask. Balle kalder han: nedstemt, mørk, sjælesløvet og ængstelig, »hans Hjerte savner Fred, og det er mig pinligt at besøge ham.« Da Thorvaldsen 1817 besøgte København, besøgte han ogsaa Liebenberg, sin gamle Ven fra det dramatiske, literære Selskab, og stod Fadder til hans yngste Datter. Med Rahbek havde Liebenberg været Ven fra Ungdomsaarene. Om Pavels er talt.

Som Konfessionarius kom Liebenberg til at konfirmere Prinsesse Vilhelmine, Frederik VI's Datter, den 16. Maj 1824 og Prins Frederik Carl Christian, den senere Frederik VII, den 22. Maj 1826. Han havde ogsaa glædet sig til at skulle vie dette Par og havde allerede skrevet en Kantate, som da ogsaa blev brugt, men et halvt Aar i Forvejen var Liebenberg død. Længe havde han været plaget af Sygelighed, hans Kraft var svækket, og det var ham ikke længere muligt at memorere. Med Anstrengelse stræbte han at udføre sine Embedsforretninger, men Sygdom overvældede ham, da han i April 1828 forrettede Konfirmation i Slotskirken, og faa Dage efter døde han af Krampekolik den 3. Maj. Han begravedes fra Frederiksberg Kirke den 8. Maj, hvor Mynster holdt Talen. Graven ses endnu paa Frederiksberg gamle Kirkegaard. Han hædredes med mange Mindedigte bl. a. af Rahbek.

Liebenbergs aandelige Betydning er dels skønlitterær, dels kristelig. Ved Oehlenschlägers Fremtræden var han allerede næsten 36 Aar

gammel, og skønt denne satiriserede over Pavels, blev Liebenberg dog en varm Tilhænger af den nye poetiske Retning og havde vist næppe Øje for nogen som helst Ufuldkommenhed hos Oehlschläger, hvis svagere Værker man kunde høre ham forsvare ubetinget. Sin Interesse for Skuespil bevarede han op i sin Alderdom. Hans egne Digte, mest salmeagtige, spredtes rundt omkring i Blade og Tidsskrifter og var vel ansete. Han oversatte en Del Skuespil fra Tysk. Som Salmedigter erindres han i Nutiden ved Nr. 553 i Salmebog for Kirke og Hjem: Jesus, Herre, paa dit Ord. Den fandtes ogsaa i Tillægget til Salmebog for Kirke og Hjem Nr. 584. I denne Salmebog fandtes yderligere af Liebenberg Nr. 36 (Gyd, o Naadens milde Fader) og Nr. 476 (Hvor naadig er du, milde Fader), begge ogsaa i Evangelisk-kristelig Salmebog.

Som Prædikant fremhæves han stadig for sin hjertelige Mildhed, og hans Prædikener var meget søgte. Hans positive Udvikling fortsattes. I en Prædiken fra 1820 siger han: »Lader os for det første holde fast ved vor Tro paa Jesum, og ikke tillade Menneskers omskiftelige Meninger, Tidsalderens herskende Lyst til Omvæltninger at berøve os det hellige Klenodie, der udgjør vor høieste Lykke i Livet og hisset skal give os Salighedens uforgjængelige Krone.« Og i 1819 skriver han i et Brev: »Hvo, der blot bruger Bibelens Ord som et Vehikel [Hjælpe-middel] for sit System, er i mine Øjne en Ulv i Faareklæder.« Selv var han 1819 indtraadt i Bestyrelsen af Det danske Bibelselskab, hvis Vicepræsident han blev 1826. Ligeledes var han Medlem af Dansk Missionsselskab. Hans »Bidrag til christelig Eftertankes og Opbyggelses Fremme« I—III (en Samling Prædikener, religiøse Digte og Betragtninger over udvalgte Bibelsteder) var i mange Aar meget udbredt i danske Hjem. Den senere Biskop P. E. Müller siger med Henblik paa denne Bog: »Den indeholder Mønstre paa den grundige, homiletiske Logik . . ., paa den sande bibelske Charakter, som mere udtrykker Skriftens Aand end dens Ord, paa praktisk Udvikling af den christelige Troeslære, smagfuld Benyttelse af de hellige Kjerne-sprog, paa tankerig, udtømmende Behandling, paa hjertelig Belærelse og belærende Hjertelighed.«

Sit milde Sind gav Liebenberg et smukt Udtryk ved Statsmagtens Kamp mod de »stærke Jyder«, idet han kærligt gik i Forbøn for dem hos Regeringen og indgav en »Forbøn for disse enfoldige, men ærlige og gudfrygtige Mennesker, hvis Ulydighed [de vilde ikke bruge Evangelisk-kristelig Salmebog og Balles Lærebog] ikke grunde sig i nogen

ond Villie, men i Mangel paa Ævne til at indsee det urigtige i deres Grundsætninger«.

I Liebenbergs Embedstid blev Sokkelund Herred et eget Provsti ved kongeligt Reskript af 8. August 1800.

JENS HANSEN FRECHLAND.

Faderen var Købmand Hans Frechland i Horsens; Moderen hed Maria Jensen. Sønnen fødtes 1772 og blev baaret til Daaben den 10. Juli. I sit 15' Aar kom han i Horsens lærde Skole og afgik derfra til Universitetet i Efteraaret 1794. Her fik han den 12. Juli 1797 Attestats med Anden Karakter og aflagde den 23. og 24. August 1800 de praktiske Prøver i Homiletik og Kateketik med Første Karakter. En Tid var han Huslærer hos Kontreadmiral, Kammerherre, Hans Chr. Sneedorff, om Vinteren paa Amalienborg, om Sommeren paa Fredensborg.

Han var i hvert Fald i sin Ungdom Rationalist af fladeste Slags. I 1800 skriver han i en Afhandling, hvor han hævder, at det i sig selv er næsten umuligt at lære Børn Religion, og at det ogsaa har skadelige Følger: »Vores Begreb om et høieste Væsen bør være saa abstrakt som muligt : ved at tænke os Alverdens Ophav, bør vi tænke os det høieste Ideal af Fuldkommenhed, og for alting vogte os for at foreene med Tanken om Gud nogen menneskelig Svaghed, f. Ex. Vrede, Naade, Barmhiertighed, Fortrydelse etc., som tidlig pleie at indpræntes den Unge, og give ham de uværdige Begreber, som siden i saa lang Tid, har saa megen Indflydelse paa ham, i Henseende til hans Handlingers Moralitet. . . . Hvor umuligt maa det følgelig ogsaa være for et Barn at bede . . . denne Uskik. . . Tidlig bør den Unge ledes til at handle, ikke af Hensyn til Religionens Løfter eller Trudslar, men indsee sine Pligters nødvendige Opfyldelse efter den rene Fornuftlov. Først, naar han saa nøiagtig som muligt faaer indseet, at Moralitet er hans Bestemmelse, og at denne er den sande Lyksaligheds Betingelse, da bør Religionen komme til som Supplement; thi Moralitet bør nødvendig tænkes uafhængig af Religionen.« Senere er han forhaabentlig bleven mere positiv, og allerede i ovennævnte Afhandling kalder han Faderen: hiin mageløse Bøn!

Den 29. August 1800 blev Frechland Skibspræst paa Flaaden, og efter en halv Snes Aar kaldedes han den 15. Maj 1810 til Liebenbergs Efterfølger som Sognepræst til Frederiksberg og Hvidovre. Men han har utvivlsomt allerede fra 1806 været Liebenbergs Kapellan, selv om han ved sin Ansættelse i Sognekaldet kaldes Skibspræst. Liebenberg

havde nemlig 31. Januar 1806 anmodet Biskop Balle om at maatte holde Kapellan, da »mine Prædikeners Udarbejdelse og Memorering medtager saa megen Tid, som jeg troer at meget faa nogenledes øvede Prædikanter behøve og anvende. Mine øvrige Forretninger, især ved Fattigvæsenet, ere høist byrdefulde og sinkende, idet de idelig afdrage mig fra Studeringer«. Han foreslaar derfor en økonomisk Ordning m. H. til Kapellanholdet. Og da Frechland (se under Liebenberg) har skildret Frederiksbergs Skæbne »i Anledning af Kjøbenhavns Belegning af Engelænderne i August og September 1807« i en lille Bog (vistnok udkommen allerede 1807), paa hvis Titelblad han kalder sig Præst paa Frederiksberg, kan der vist ingen Tvivl være om, at han har været Liebenbergs Kapellan her. 7. Maj 1813 fik han Rang med Københavns Sognepræster og kunde fra nu af føre Titlen Højærværdighed.

I de ulykkelige Aar 1812—13 formindskedes hans Indtægter, mens Skatter og Afgifter steg, skriver han, »i den Grad, at der blev næsten intet for mig at leve af, i det mindste i reen Provenu næppe $\frac{1}{3}$ Deel mod den herværende Skolelærers«. Han søgte da om at faa Præstpenge af Vesterbro, hvilket blev ham tilstaaet ved kongelig Resolution af 7. Juni 1815 for de Vesterbrobeboeres Vedkommende, der henhørte under Københavns Jurisdiktion. En senere Forespørgsel fra Lærer og Kirkesanger Flor, om der tilkom denne Del i Vesterbros Præstpenge, besvaredes 10. Maj 1817 af Biskop Münter med et Nej.

Frechlands Hustru hed Anna Christine Nissen; hun nævnes som Datter af en »islandsk Arbeidskarl« Christian Nissen og Hustru Anne Cathrine. Hun er døbt i København den 17. September 1770 og døde 11. Marts 1834.

Allerede 1811 søgte Frechland Forflyttelse; det har aabenbart været et knapt Embede paa Frederiksberg dengang, hvilket ogsaa let indses, naar det erindres, at der ingen Tiende hørte til. Amtsprøbst Hammond anbefalede Frechland til Forflyttelse »til et bødre Levebrød, end det vistnok saare knappe Sognekald paa Frbg.; og fra et Sted og Stilling, der synes at være ham saa byrdefuld og ubehagelig«. Men Forflyttelsen lod længe vente paa sig. 1814 forekom det Biskop Münter, at Hvidovre Kirke undertiden blev forsømt, hvilket paa en eller anden Maade maa være tilkendegivet Frechland, der 6. December 1814 svarer Biskoppen i et Brev, der maler daglige Tilstande paa Frederiksberg og Frechlands Personlighed med tydelige Strøg:

»Med frit Valg og modent Overlæg valgte jeg den gejstlige Stand i min allerede modne Alder. Den største Lyst og Iver til at være Guds

Ords Tjener besjælede mig stedse og besjæler mig endnu med usvækket Kraft. Beviis herpaa er mit hele Liv, saa og min Æmbedsførelse her. Jeg har udrettet mere end nogen af mine Formænd[!] til Religionens og Statens Tarv. Jeg har paa Frbg. faaet stiftet et Hospital, tildeels med egen betydelig Opoffrelse, ved at overlade Fattigvæsenet en mig halvtilhørende Gaard for 12000 Rdl. — skønt den var over det 4re dobbelte Værd, for at de fattige ey, af tiltagende Mangel paa Huusly, skulde med deres Børn fryse ihjel. Omtrent 20ve Senge med Tilbehør og andre Fornødenheder ere blevne besørgede, for det Meeste uden Bekostning for Fattigkassen.

I disse besværlige Tider har jeg ene og alene besørget Brød, Brændsel og Kartofler til Sogdenes Huusarme enten for Intet eller dog meget moderat Priis, ligesom Provideringscommissionerne i Kbh., uden at have deres Hjælpekilder. Fattigvæsenets her saa uendelig mange locale Vanskeligheder ere, i min Tid, for største Deelen hævede.

Ogsaa paa Skolevæsenet anvendte jeg min hele Omhue og Anstrængelse. Paa Westerbroe, som aldrig tilforn har havt nogen Skole for Beboernes Børn, er af mig foranstaltet et Institut, hvor 2de theolog. Candidater ere Lærere, foruden en Tegnemæster, og 2de Lærerinder i qvindelige Sysler. . . . Skjønt Ministerialforretningerne, i disse vanskelige Sogne, saa ofte collidere og ere undertiden saa mange, at her, vel saa nødvendigt, som i nogen af Smaae Kiøbstæderne, behøvedes en ordineret Catechet, er dog aldrig Uorden indtruffen i [min] Æmbedstid, som tilforn.

Uagtet Bevidstheden af denne min roesværdige Iver og Lyst i min Æmbedskreds, erfarer jeg dog, med inderlig Krænkelse, at Deres Høiærværdighed formener, at her skeer Forsømmelse med Prædiken, Catechisation og Gudstienestens Begyndelse i Annex-Kirken. Med den Godmodighed, som er Deres Høiærværdighed egen, smigrer jeg mig med følgende paa Sandhed grundede Oplysninger maatte blive værdiget Opmærksomhed.

I Aaret 1814 ere her, saavidt kan skjønnes, 65 Prædikedage i hver Kirke, indtil denne Dag. Disse ere alle holden af mig selv; undtagen 2de, da jeg, efter derom given Anmeldelse, var reyst bort paa Landet i et for min Familie vigtigt Ærinde. Den eneste Gang, jeg nogen heel Dag eller Nat har været her fra Præstegaarden, siden jeg kom her. I hvilken Tid en Præst fra Kbh. besørgede Ministerialierne.

Nogle Gange, jeg var paalagt at besøge de præstl. Forretninger i Vacancen i Brøndshøj, som og naar jeg og min Kone communicerede,

har jeg været nødt til at søge Hjælp. Omtrent 8 eller 10 Gange i hele Aaret har desuden enten theol. Candidater anmodet mig [om at maatte prædike] eller jeg anseet det for nødvendigt, for at jeg desto bedre kunde bestride de den Dag forefaldne andre Kirkeforretninger: Neppe har i Kbh. nogen Sognepræst, som dog ikke har saa mange Commissions-Møder, Regnskaber og Skriverier, betjent sig mindre af Hjælp til Prædiken. 4re Søndage i den strængeste Vinter, 2de Torsdage i Fasten og en Søndag i Høsten er ingen Gudstjeneste holdt i Hvidovre; men ikke af Mangel paa Prædikant, men paa Tilhørere. Kuns, om jeg mindes ret, een eneste Gang, jeg prædikede i 3 Kirker, Frbg., Brøndshøj og Rødovre, samt forrettede Altergang, andre Ministerialier og Hjemmedaab paa en udflyttet Gaard i Rødovre, saae jeg mig ey i stand til enten at komme selv eller faae en anden til Hvidovre; Hvilket blev betids communiceret Stedets Kirkesanger. Jeg skulde meget feyle, det Sligt ey undertiden var Tilfældet, hvor Sognefolkene har ligesaa langt og besværlig Føre til Kirken.

Catechisationer ere aldrig holdte her af mine nærmeste Formænd. Med inderlig Lyst og Iver søgte jeg, ved mit Æmbeds Tiltrædelse at føre den i Brug. Men forgiæves! End ikke Confirmanderne vare at formaae dertil. Kuns med nogle faae og smaae Børn maatte jeg idelig gaae at læse med i Kirken og selv disse blev borte. Ved Anordningen for Skolevæsenet haaber jeg, med Guds Hjælp, at Catechisationer i Kirken vil kunne komme i Gang her, i det mindste med flere Skolebørn. . . .

Da Veyen mellem Frbg. og Hvidovre er omtrent 1 Miil, den længste Annex-Vey her paa Amtet, ofte saa ufremkommelig om Vinteren at Præsten maa tage uden om Vigersløv og over en farlig Aa for at komme til Kirken, saa kunde det let hænde og vilde vist være saare undskyldeligt, om det, i slige Tilfælde, skede at Præsten ey kunde komme til den sædvanlige Tid. Sognefolkene har den Godhed at befordre mig, da her paa Kaldet ey kan holdes Heste og Karl. Vel kan det og indtræffe, skjønt yderst sjældent, at Vognen formedelst lang Vey og besværligt Føre ey kan komme accurat. Men i saa Fald, er, efter Aftale med Sognefogden, strax en Vogn færdig.

Men undertiden komme Liig og Kirkegangskoner ey i Hvidovre Kirke til den bestemte Tid, deels fordi de boe langt fra Kirken og veed ey altid, hvad Klokken er, deels fordi nogle dertil Indbudne fra Kbh. udeblive for længe. I saa Fald er Præsten i megen Forlegenhed, fornemmelig naar Kirkeforretninger vente til en bestemt Tid paa Frbg.

For at hæve denne Uorden har jeg begyndt Tjenesten, uden at Kirkegangskonen eller Liiget var kommen; Men hvor ubehageligt! Især om Liigskaren eller Kirkegangskonen med Følge mødte Præsten paa hans Hjemreysse! Ofte giøre Westerbroes og Frbgs. Beboere Fordring paa at ville have deres Vielser, Barnedaab eller Liig paa den Tid, Lovene tillader og det er dem bedst beleyligt, uden Hensyn til at Præsten skal, om Søndagen især, en vis Tid ud til Hvidovre. Ofte kan vel og gyldig Forfald hindre dem fra at komme betids, saa at Enhver, som kjender Afstanden mellem Frbg. og Hvidovre Kirker, Ministerialforretningernes Mængde, f. E. Syges Beredelse paa samme Søndag, som Communion, og endelig Beboernes saa saare forskjellige Dannelse m. m., vil sande, at det er fysisk umuligt for een eneste ordineret Mand, endog med den allerbedste Villie, at iagttage Alt saa nøye, at der jo idelig kan gives riig Anledning til uforskyldt Omtale.

Af nærgaaende Krænkelser og ey blot af Mangel have derfor, i mindre end 30ve Aar, 8 a 10 Præster [!] her enten endt deres Dage eller ilet med at komme herfra. Neppe har Nogens Tid været mere besværlig, end min . . .«

I Skolevæsenet tog Pastor Frechland ivrig Del. Lærerne fik deres Løn forbedret, og da dette meddeltes dem i et Kommissionsmøde 1811, tilføjedes det, at man saa haabede, at Skolebørnenes Lærdom ogsaa blev forbedret, da man ellers vilde fare haardt frem mod Lærerne. Steenholm paa Frederiksberg var da nær 66, sygelig, tunghørig »og til Skolehold lidet oplagt«, hvorfor han af Skoledirektionen fik Paabud om at holde en Hjælpelærer, der skulde lønnes med 150 Rigsdaler aarlig og fri Station, som vurderedes til samme Beløb, hvorfor Skole-distriktet i denne Anledning paalignedes 300 Rigsdaler. Medhjælperen, Jens Mortensen, som var dimitteret fra Provst Hammonds eget Seminarium i Brøndbyvester Præstegaard 1811 med Karakteren »Udmærket duelig«, tiltraadte 1. Januar 1812. Han viste sig ogsaa dygtig, saa at Amtsprovsten i Efteraaret 1812 havde en særdeles Fornøjelse i at erfare den betydelige Fremgang, »som denne Skoles tilforn saa forsømte Børn havde gjort under den nye og brave Lærer«. Atter 1814 konstaterer han stor Fremgang. Kun Fabrikbørnene var fremdeles »meget maadelige og slette«. Steenholm var imidlertid død den 11. Oktober 1813, og ved en ny Skoleplan, der var bleven approberet af Kancelliet den 12. Oktober 1811 og nu atter blev det den 14. April 1814, blev Embedet forandret til et Skolelærers og Kirkesangerembede efter Skoleanordningens Bestemmelser. Boligen, der tilhørte Degnen,

blev indfriet af Skoledistriktet og Lønnen sat til følgende Beløb: Fri Bolig, 3 Favne Brænde, 30 Tønder Byg efter Kapitelstakst, 6 Tønder Rug og 10 Tønder Byg, der blev ydet paa samme Maade, skønt det egentlig skulde være leveret in natura. Endvidere i Erstatning for Furage 5 Tønder Byg, og for det, Jordlodden manglede i befalet Størrelse, andre 5 Tønder Byg. Men Værdien af Offer og Accidenser, 250 Rigsdaler, blev indtil 1840 afkortet i Kornlønnen, saa at denne kun udgjorde Halvdelen af det fastsatte Beløb. Indtil 1837 opkrævede Skolelæreren selv hos Beboerne baade sin egen Løn og de til Skolevæsenet i Almindelighed paalignede Bidrag. Trods Skolekommissionens og Sognepræstens fortrinlige Vidnesbyrd fik Jens Mortensen ikke Embedet, som blev givet til Herman Urban Flor, født 1778, cand. teol. 1805 og Lærer ved Opfostringshuset 1812. I hans 11 Frederiksbergaar var de ydre Betingelser for Skolens Trivsel stadig uheldige, især Skoleforsømmelserne. Værst forsømte Fabrikbørnene, der i ældste Klasse udgjorde over Halvdelen af Eleverne. Grosserer Broch-Hansen vilde ikke lade de Børn, der arbejdede paa hans Klædefabrik, møde til de fastsatte Skoletider, og Skolekommissionen ømmede sig ved at skride ind med Strenghed for ikke at skille de fattige Forældre ved Børnenes Arbejdsfortjeneste. Først lovede Grosserereren at antage en Lærer til at undervise disse Børn om Aftenen, men efter et Par Aars Forhandlinger sluttede han i Amtsprovstens Nærværelse den Overenskomst med Kommissionen, at Børnene mødte 3 Efttermiddage om Ugen efter de andre Børn mod, at han betalte Lærerens Overarbejde samt Lys og Varme. Idelig træffes ogsaa i Skolejournalerne Forsømmelsesaarsager som disse: Kører Plov, sanker Sten, ager Gødning, river Hø, rusker Hør, piller Aks, vogter Køer, Svin, Lam, Ællinger eller Gæslinger, lægger, hypper eller piller Kartoffler, gaar ud at malke, er hjemme at høste o. s. v., undertiden ogsaa: Kører Tørv hjem, kører Brænde fra Skoven, saver Brænde, hjælper sin Fader at smede, er i Dyrehaven med sin Moder for at fortjene noget, hjælper sin Moder at væve o. s. v. Endnu i 1826 henlagdes Halvdelen af Sommerferien til Efteraaret for at tjene som Kartoffelferie. Det var ikke blot Smaa-folk, der holdt Børnene hjemme fra Skolen. Præsident Møsting i Smallegade (Rialtoteatret) var ikke fri for at benytte Skolebørn til Markarbejde; Slotsforvalter Voigt, der selv var Skoleforstander, holdt ofte Børn fra Skolen for at passe hans Kartoffler, og Professor Rahbeks holdt deres Bygige fra Skolen for at plukke Ribs og tage Kartoffler op. Skolekommissionen mulkterede og mulkterede men ofte uden Held.

Navnlig var Mulktering aldeles virkningsløs overfor de ikke sjældne Forsømmelser p. Gr. af Udslet og Fnæt. I sin Nidkærhed mulkterede man ogsaa Børn, der forsømte deres Kirkegang, med skiftevis 4, 5 og 8 Skilling for hver Forsømmelse — og blev ved dermed lige til 1833!

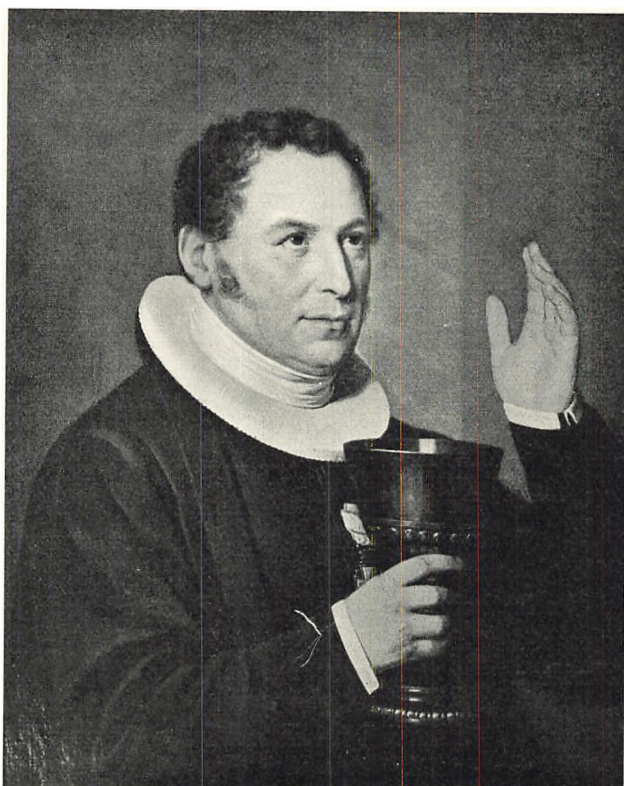
Under disse ugunstige Forhold nyttede det ikke, at Forstandsøvelser o. s. v. figurerede paa Undervisningsplanen; Resultaterne maatte nødvendigvis blive tarvelige. 1816 finder Provst Hammond Børnenes Kundskabstilstand maadelig og 1819 »helt maadelig«. Men den 16. Maj 1821 fandt Biskop Münter ved sin Visitats i Frederiksberg Kirke, hvor dog mange af den voksne Ungdom fra Frederiksberg var udebleven, at de mødte lagde ret god Religionskundskab for Dagen. Og da Amtsprovst N. Schouboe den 31. Oktober 1822 visiterede i Kirken, var mange mødt frem, og Religionskundskaben var hos de allerfleste udmærket god. Særlig svarede nogle Piger fra det Wærn'ske Institut (Allégade 6) ypperligt. Maaske da Pastor Frechlands Konfirmationsundervisning har bødet paa de daarlige Skoleresultater. Og han fortæller selv, at han allerede tidlig i sin Embedstid paa Frederiksberg har bestræbt sig for, at der blev indrettet en særlig Skole for de Danedens Børn.

Lige til 1823 fik Frechland Lov at vente paa Forflyttelse, idet han først den 29. August d. A. blev forflyttet til det store Sognekald i Søllerød. Men i dette Embede døde han (i København) allerede den 20. Januar 1826 og begravedes den 26. Januar paa Frederiksberg Kirkegaard. Baade i Frederiksberg og i Søllerød Præstegaardshaver har han haft god Lejlighed til at dyrke sin Passion for Bier. Om Biavl har han skrevet flere Skrifter.

SØREN SCHIØDTE.

Han var Mønbo, idet hans Fader var Tugthusskriver og Postmester i Stege Jørgen Schiødte (Søn af Billedskærer og Snedker i Assens Lars Jørgen Schiødte, død 30. April 1786), som blev døbt 25. Marts 1741 og døde i Stege 15. Juli 1811. Moderen hed Karen Birgitte Jørgensen, født 1752, døbt 24. November s. A., gift 29. Marts 1775 og død 3. Juli 1823 — hun var Datter af Byskriver Mogens Jørgensen i Stege og Cathrine Margrethe, født Schultz (Schaltz?), som var født i Koster Færgegaard. Søren Schiødte blev født den 24. Juni 1781 og blev 1795 sat i Vordingborg Skole, hvorfra han dimitteredes i Foraaret 1801. I Oktober s. A. og April 1802 tog han den filologisk-filosofiske Examen med Første Karakter, og i Oktober 1805 bestod han teologisk Examen med Anden

Karakter og udnævntes 17. August 1808 til Alumne paa Elers Kollegium. 29. Oktober og 15. November aflagde han den kateketiske og den homiletiske Prøve, begge med bedste Karakter. En Tid var han Huslærer for Generaladjutant (senere General) F. C. v. Bülow's Børn. 24. Juli 1810 blev han ansat som Lærer i dansk og tysk Sprog ved

Søren Schiødte.
Maleri i Frederiksberg Kirke.

Landkadetakademiet, fra hvilken Stilling han efter Ansøgning afskedigedes den 29. Juni 1816. I Oberst Jacob Thode Ræders Barndoms- og Ungdomserindringer hedder det om ham: »Læreren i Tydsk [ved Landkadetakademiet], en Candidat Schiødte, senere Slotspræst, var en Københavner, en Dansk, som ikke kunde det allerringeste Tydsk, forresten en brav Mand.«

5. Maj 1810 viedes den brave Mand til Karen Røhme Pay, født i Bragernæs den 26. Oktober 1783, død i København den 30. Maj 1862

og begravet paa Frederiksberg Kirkegaard den 6. Juni — hun var Datter af Købmand Peter Vogt og Susanne født Røhme. 31. Oktober 1815 udnævntes Schiødte til residerende Kapellan ved Garnisons Kirke i København og sad i dette Embede, til hans Kaldsbrev som Sognepræst for Frederiksberg-Hvidovre udfærdigedes den 2. Januar 1824. Aarene ved Garnionskirken er virksomme Aar for Schiødte: 29. Maj 1820 blev han Meddirektør i Det danske Bibelselskab, 1821 Præst ved Døvstummeinstituttet og 22. Januar 1823 Medlem af Direktionen for dette Institut. Alt dette tog paa Helbredet, og da han den 1. Søndag efter Helligtrekonger 1824 holdt Afskedsprædiken i Garnisons Kirke, erklærede han, at hans Helbred ikke kunde bære Byrderne i Byen: han flyttede nu ud til det landlige Frederiksberg. Men ogsaa herude vændte Opgaver af forskellig Art. Vejene var lange og daarlige til Anxet, saa han f. Ex. i 1824 slet ikke naaede at katekisere, naar han til fastsat Klokkeslet skulde prædike i begge Kirker. Kirkesangeren havde for Resten heller ikke katekiseret, da der sjældent eller aldrig kom Ungdom i Kirke. Ved en Provstevisitats i Frederiksberg Kirke den 5. Juni 1826 blev der dog »efter en meget vel udarbejdet, til Hjertet talende og opbyggelig Prædiken af Kirkens saa vel begavede Lærer, Hr. Pastor Schiødte, over Texten af Pauli Brev til Ephes. 6, 4, catekiseret for de sidste Aars Confirmanter, hvis Svar paa de fremsatte Spørgsmaal viiste god Bekjendtskab med den hellige Religions vigtigste Sandheder«. Men da Biskop Münter for 3' Gang visiterede i Frederiksberg Kirke den 17. Juni 1828, manglede til hans store Misføjelse fra Frederiksberg og Hvidovre ialt 48 unge Mennesker, hvorfor han forlangte de udeblevne mulkerede efter Loven. De tilstedeværende viste imidlertid god Religionskundskab, og der tales om den værdige og velbegavede Lærer, Hr. Hofprædikant Schiødtes trofaste Arbejde. Paa mange Maader stod det imidlertid ringe til i aandelig Henseende. I sin Indberetning for 1833 siger Schiødte: »I Frbg. Sogn gives ikke faa Familier og saare mange enkelte Personer — alle af den simplere Klasse — som sjelden eller aldrig communicere. I Hvidovre Sogn finder ikke denne Forsømmelse Sted iblandt de egentlige Bønderfolk; men derimod gives ogsaa der adskillige Familier og Personer, f. Ex. Slagtere, hvis Tal med hvert Aar tiltager, som aldrig indfinde sig i Herrens Huus.«

I Schiødtes Embedstid forbedredes Skolegangen paa Frederiksberg samtidig med, at Fattigdommen tog af. Skolen fik i Peter Frederik Weber en flink Lærer. Han er født 1784, blev cand. phil. 1804 og var

derpaa i 20 Aar Privatlærer, indtil han 1824 kaldtes til Frederiksberg, hvor han var i Embede til 1854. Straks efter sin Embedstiltrædelse tog han fat paa den »indbyrdes Undervisning«, der bestod i, at alt Lære- og Læsestof opførtes paa Tabeller, som blev ophængt paa Skolestuens Vægge; Børnene blev saa inddelt i Grupper, der lededes hver af sin »Monitør«, mens en »Generalmonitør« bistod Læreren, der fra sin Plads gav Signal med en Fløjte, naar Undervisningen skulde begynde eller slutte, naar Afdelingerne skulde skifte Tabel, eller naar han havde en almindelig Meddelelse at gøre. Denne uhyrlige Metode, hvorefter Monitørerne i samme Stue samtidigt skulde lære deres Afdelinger de paagældende Tabellers Indhold ad mundtlig Vej, for som en Storm over Landene under Feltraabet »Een Skolelærer blandt Tusinde Skolebørn« og naaede med Divisionsadjutant J. N. B. Abrahamson ogsaa til Danmark, hvor Frederik VI blev begejstret for den dels paa Grund af dens militære Tilsnit, dels paa Grund af dens Sparssommelighed m. H. til Lærerkrafter. Denne indbyrdes Undervisning blev nu indført i Frederiksberg Skole, efter at Tabeller, Pegepinde, Sandbord o. s. v. var anskaffet og efter Amtsprovst Schacks Udtalelser bragte Lærer Weber den til en høj Grad af Akkuratess og Fuldkommenhed. Ligesaa godt gik det med Gymnastikken, der indførtes et Par Aar efter. 1828 anskaffedes Gymnastikredskaber til 1ste Grad i Nachtegalls Lærebog, og den i dette Fag særlig kyndige Amtsprovst erklærer, at »i Gymnastik kan intet mere med Billighed fordres«. Ved Visitatserne i 30erne roses »den Orden og det Liv, som var udbredt over hele Skolen. Børnenes Kundskaber var det bedste Vidnesbyrd om den brave Lærers Flid og Duelighed . . . ikke blot de mekaniske Færdigheder, men og Børnenes Forstandsudvikling var Maalet for Læreren Undervisning«.

I sit Kaldsbrev forpligtedes Schiødte til at afgive 1 Tønde Land geometrisk Maal af Frederiksberg Præstegaards Jord, som skal indtages til Kirkegaardens Udvidelse, saaledes, at den tages i lige Linie med den gamle Kirkegaard, langs med Frederiksberg Allé, imod at Kirken svarer i Godtgørelse for Afsavn af Jorden aarlig 10 Tønder Byg at betale med Penge efter hvert Aars Kapitelstakst, 14 Dage efter at denne er sat. Til Præstegaardshaven lagdes 1825 $\frac{1}{2}$ Tønde Land fra Præstegaardens Tilliggende.

1824 vilde Schiødte gerne ombygge den gamle Præstegaard, den var ogsaa næsten 90 Aar gammel, og den lange Bygning hang sammen med Skolen. Kongens Resolution kom da til at lyde paa, at Sogne-

kaldet maatte laane 2550 Rigsdaler Sølv af Sjællands Stifts offentlige Midler til 4% og tilbagebetale Summen i 28 Aar med $\frac{1}{28}$ forud; de 1400 Rigsdaler kom fra Helsingør Hospital og de 1150 fra Roskilde

Søren Schiødtes Gravtavle.
Frederiksberg gamle Kirkegaard.

Duebrødre Kloster. I 1825 nedreves da Præstegaarden, og der opførtes af Grundmur et nyt Vaaningshus, 28 Alen langt og 16 Alen bredt med Kælder under hele Huset. Denne Præstegaard rummede 11 Værelser og Køkken og er, bortset fra den 1894 tilbyggede Tværfløj, væs-

sentlig uforandret til i Dag. Desværre byggedes den delvis paa en Sump. 1826 bestemmer Kongen, at Præstegaardens Indløsningssum for Schiødte og alle efterfølgende Sognepræster paa Frederiksberg skal sættes op fra 200 Rigsdaler Sølv til 500. Endvidere maa Schiødte af Fonden ad usus publicos laane yderligere 1000 Rigsdaler Sølv til 4% p. a. og Afbetaling i 28 Aar, dog først efter at de 2550 Rigsdaler er tilbagebetalt.

Om Schiødte som Præst har vi et Vidnesbyrd i Afskedsprædikenen i Garnisons Kirke: »Religionen har ikke, og kan ikke have til Hensigt, blot at fremkalde visse Forestillinger og Følelser, eller kun ved visse udvortes Skikke og Handlinger at vise sin Ærefrygt for Guddommen, eller at berolige Mennesket ved at smigre for hans Lyster og rette sig efter hans Svagheder; den maa rive ham ud fra al Forblindelse, den maa adspredde Mørket, den maa frie ham fra Lystens Aag og Syndens Trældom, den maa lede ham til Dyd og Helliggjørelse, den maa give ham et Haab, der ei skal beskjæmmes, en Trøst, der bestaer, naar Dødens Stemme kalder.«

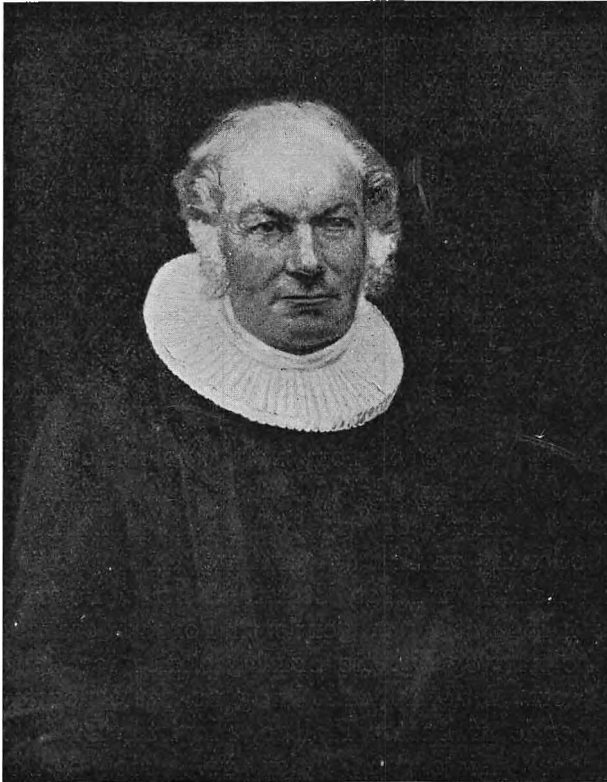
Den 1. November 1826 blev Schiødte udnævnt til Hofprædikant, og paa Toarsdagen herfor fik han Ridderkorset. En god halv Snes Aar havde han virket her paa Frederiksberg, da Kongens Kaldelse af 22. Oktober 1834 naaede ham til fra 1. Maj 1835 at være Hof- og Slotspræst. Længe beklædte han dog ikke dette Embede, da han døde allerede den 12. August 1836. Han blev bragt syg hjem fra Christiansborg Slotskirke og døde en halv Time efter. Myten om, at han døde foran Alteret, er ikke rigtig. Tirsdag d. 16. August Kl. 10 begravedes han paa Frederiksberg Kirkegaard, hvor Pastor Holsøe holdt Mindetalen. Paa hans Grav rejste Vesterbros og Frederiksbergs Beboere ham et smukt Gravminde af Jern, hvis Forside nu er indmuret i en Mur paa Kirkegaarden. Berlingske Tidende kalder ham en af Tidens fortrinligste og mest yndede Talere og siger, at som særdeles nidkær Sjælesørger var han almindelig agtet og elsket, og at hans altfor tidlige Bortgang dybt vil smerte mange.

LAURITS CHRISTIAN HOLSØE.

Han blev født den 23. Juli 1789 paa Anholt, hvor hans Fader, Niels Holsøe, var Fyrinspektør. Senere blev han Konsumtionsskriver ved Københavns Vesterport. Niels Holsøes Forældre var Lars Nielsen og Kirsten Christensdatter, som var født i Holte i Søllerød Sogn den 18. Maj 1749 og døde den 6. Januar 1829. Laurits Christians Moder var

Ingeborg født Møller, Datter af Brændevinsbrænder Marius Møller og Hustru Johanne Hansdatter, som er døbt i København den 1. Oktober 1761 og død paa Vesterbro den 10. Juni 1823.

Som næsten tiaarig Dreng begyndte L. C. Holsøe at gaa i Borgerdydskolen i København, hvorfra han 1806 dimitteredes til Universi-

L. C. Holsøe.

Maleri i Frederiksberg Kirke.

tetet. I April 1807 tog han filologisk og i Oktober s. A. filosofisk Examen, den første med Laud, den anden med Haud. 25. April 1817 bestod han teologisk Embedsexamen med Laud, og den 7. September s. A. underkastede han sig den homiletiske Prøve, som han saavel som den kateketiske Prøve bestod med Laud. I flere Aar ernærede han sig nu ved Informationer og som Lærer. 30. Maj 1817 blev han Lærer i Religion ved Metropolitanskolen og 26. Januar 1819 Adjunkt samme

Sted med Anciennitet fra 1. Januar 1818. 21. Marts 1821 udnævntes han til Sognepræst i Øster-Egesborg i Sydsjælland og ordineredes 13. April. 8. Maj næste Aar giftede han sig med Wilhelmine Euphrosyne Margrethe Feddersen, Datter af Broder Feddersen, Præst til Kaltenkirchen i Segeberg Amt, og Regine Margrethe født Wildenradt.

Til Præstegaarden i Øster-Egesborg hørte en betydelig Avling paa c. 120 Tønder Land (12 Tønder Hartkorn), i 12 Marker. Skønt Jorden egentlig for Størstedelen var meget god, var Dyrkningsmaaden i Formandens Tid langt fra god. Ved Naadsensaarets Udløb i Marts 1822 overtog Holsø selv Avlingen og blev en Foregangsmand paa Landvæsenets Omraade, idet han indførte Vekseldrift og Sommerstaldfodring i sit Landbrug og 1828 fik Landhusholdningsselskabets 2' Medalje i Guld for 5 Aars Sommerstaldfodring.

1. April 1835 kaldedes han til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre og fik den 18. September 1846 Rang med Københavns Sognepræster. Arbejdet lagde stærkt Beslag paa hans Kræfter, da Frederiksberg i hans Præstetid bestandig voksede. Det var i hans Tid, Frederiksberg ved Lov af 29. December 1857 blev en selvstændig Kommune.

Holsø kom til at tage virksom Del i Skolearbejdet paa Frederiksberg. Ifølge en Anordning af 13. August 1841 havde Sogneforstanderskabet overtaget Bestyrelsen af Skolevæsenet. En Student Povelsen i Valby (formodentlig en Søn af Formanden i Sogneforstanderskabet, Kommitteret i Rentekammeret, Etatsraad Povel Povelsen) indgav nu den 4. Oktober 1842 et Andragende til Forstanderskabet om at forbedre Børneskolerne og oprette Søndagsskoler for den konfirmerede mandlige Ungdom. I denne Anledning nedsatte Forstanderskabet et Udvalg, bestaaende af Pastor Holsø, Magister D. G. Monrad, Prokurator Balthazar Christensen, Student Fr. Barfod og Forslagsstilleren til at afgive en Betænkning, som ogsaa fremkom i September Aaret efter. Flertallet (Barfod, Christensen og Povelsen) vilde have en meget vidtgaende Undervisning, baade for Børn og voksne, medens Mindretallet (Holsø og Monrad) begrænsede sig til Forslag om at indføre Haandarbejde i Børneskolen, følge en omhyggeligere Undervisningsplan og oprette Søndagsskole for de konfirmerede. Mindretalsforslaget vandt Tilslutning i Forstanderskabet. Man begyndte først i Valby og 1845 paa Frederiksberg. Pigerne fik Haandgerningsundervisning i et Værelse i Fattighuset af en Jomfru Emilie Olsen, der havde en privat Pigeskole. Men da der i Efteraaret 1846 kun var 6 Børn i Haandger-

ningsskolen, ophævedes den, og de faa Piger optoges i Jomfru Olsens Skole. 1846 aabnede Lærer Weber Aftenskolen, der varede fra November til Marts og indbragte ham et Gratiale paa 15 Rigsdaler af Forstanderskabet. Men det gik kun i 2 Aar, saa faldt Sagen hen, da der ingen Elever meldte sig. 1849 overtoges Posten som Skoleforstander af Overauditor og Rigsdagsdeputeret C. C. Hall, der samme Aar var valgt ind i Forstanderskabet.

Med den tiltagende Bebyggelse ogsaa paa Vesterbro, der lige til 1880 i kirkelig Henseende var en Del af Frederiksberg Sogn, og med den efter Kommunalloven af 1857 paabegyndte stærke Udvikling af Kommunens Skolevæsen i hovedstadsagtig Retning, blev Opretholdelsen af Skolelærer- og Kirkesangerembedet Aar efter Aar mindre tidssvarende. Allerede 1852 bortsolgtes Embedsjorden, der laa i Studevangen, omtrent hvor Frydendalsvej nu er; det drejede sig om en Tønde Land, der kostede 3000 Rigsdaler. Med Folketallets Stigning voksede de kirkelige Forretninger ved Embedet i en saadan Grad, at Frederiksberg havde det bedst lønnede Skolelærerembede i Danmark. Mens Kommunen omkring 1850 kun ydede c. 300 Rigsdaler til Embedet, hvilken Sum holdt sig temmelig uforandret til Embedets Nedlæggelse, steg Indtægten af Offer og Accidenser til c. 1100 Rigsdaler, og i 1873 endog til det tredobbelte deraf. Der maatte da p. Gr. af det meget Arbejde gives Læreren fornøden Medhjælp. Den sidste Skolelærer og Kirkesanger i Pileallé var Jørgen Frederik Holm, født 1804, Seminarist fra Jonstrup 1824, Lærer ved Gratis-skolen og derefter Lærer i Hvidovre, indtil han efter Lærer Webers Død 1. Maj 1854 efterfulgte denne som Lærer i Frederiksberg Skole. Holm var en udmærket dygtig Lærer, med hvem Provst Boisen paa sine hyppige Visitatser erklærede sig særdeles vel tilfreds — »jeg takker ham for den Glæde, han skænker mig, hver Gang jeg besøger Skolen« — skriver Provsten. Ogsaa ved Bispevisitats af Martensen i Juni 1864 faar Skolen en god Omtale.

Om den Flid og Anstrengelse, Holsøe udfoldede i sit store Embede, falder anerkendende Ord ved Bispevisitatserne. Da Biskop Mynster 9. August 1844 visiterede i Frederiksberg Kirke, skriver han: »Jeg havde den Glæde at finde den talrige Ungdom fra begge Sogne vel grundet i Christendommens hellige Sandheder, og at høre de Unge svare med Lyst, Færdighed og Eftertanke. Kirkens værdige Lærer, som med saa megen Omhu og Nidkierhed varetager sit besværlige Embede, ville Herren fremdeles skienke Kraft og forunde sin Vel-

signelse.« Og da Mynster den 10. Juni 1853 kom igen, hedder det: »Jeg fandt en temmelig talrig Forsamling. Ungdommen fulgte Katechisationen med Opmærksomhed og Eftertanke, og, skøndt mange af Undseelse vare tilbageholdende i at svare, viste det sig dog i det Hele, at de vare vel grundede i deres Christendomskundskab. Kirkens høiærværdige Lærer [Holsøe] arbejder utrætteligen i sit vidtløftige og besværlige Embede.«

I Holsøes Tid bortsolgtes en Del af Præstegaardens Jord. 1837 overlodes 4580 Kvadratalen, beliggende Øst for den saakaldte nye Kirkegaard ud mod Frederiksberg Allé, til Kirkegaardens Forøgelse, mod at Kirken svarede 4 Tønder Bygs Værdi efter Kapitelstakst til Præsteembedet. 31. Maj 1851 holdtes Auktion i Præstegaarden over 2½ Tønde Land af Præstegaardens ved Frederiksberg Allé. Jorden solgtes til Etatsraad I. I. Bruun for 3910 Rigsdaler. Og 24. Juli s. A. holdtes atter Auktion i Præstegaarden, hvor 3 Parceller solgtes for 4765 Rigsdaler.

Holsøe døde i Embedet den 17. August 1862 og begravedes paa Frederiksberg Kirkegaard den 20. August.

PETER ELIAS HALL.

Forældrene var Oberstløjtnant ved det borgerlige Infanteri, Bødkermester paa Christianshavn Mads Christensen Hall (død 5. December 1839) og Anne Helene født Lykke (født i December 1770 og død i Svendborg 8. December 1850). I dette Ægteskab blev Peter Elias Hall født den 24. September 1805. 1822 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, tog 1823 Anden Examen med Haud og 25. April 1828 teologisk Examen med Laud. Til Homiletikum den 20. August 1830 fik han Udmærkelse og til den kateketiske Prøve Første Karakter. 8. December 1830 udnævntes han til Anden Kateket ved Holmens Kirke og ordineredes den 8. April 1831. I nogle Aar (indtil 1835) skal han (ifølge W. H.: Frederiksbergske Tilstande 1866) have været Kapellan hos Pastor Schiødte. Første Kateket ved Holmens Kirke blev han den 27. Maj 1835 og s. A. tillige Lærer i Religion ved Søkadetakademiet. Ved Borgerdydskolen paa Christianshavn var han efter sin Dimission 1822 Lærer i omtrent 16 Aar. Lillejuleaftensdag 1839 fik han Udnævnelse til Sognekaldet ved Frue Kirke i Svendborg, hvor han tilbragte 15 Aar. 16. Juni 1851 blev han Provst i Sunds Herred. 1854 flyttede han til Nordsjælland, idet han den 10. Maj blev Sognepræst i Karlebo. Ogsaa her paa Sjælland fik han et Provsti, idet

han den 21. November 1857 blev Provst for Lynge-Kronborg Herreder. Efter Holsøes Død kaldedes Hall den 20. Januar 1863 til hans Efterfølger og blev i Embedet til 14. Januar 1876, da han tog sin Afsked men blev boende paa Frederiksberg. Ridder af Dannebrog var

P. E. Hall
Maleri i Frederiksberg Kirke.

han blevet Nytaarsdag 1859, og hertil føjedes Sølvkorset den 7. November 1880. Han var Broder til C. C. Hall.

7. Maj 1836 havde han giftet sig med Hansine Nicoline Christiane Gustave Michaelsen, født den 28. April 1812 i København som yngste Datter af Generalmajor i Infanteriet Frederik Christian v. Michaelsen, der den 12. Juli 1809 var bleven optaget i den danske Adelsstand, og Sophie Frederikke født Prætorius.

I Halls Frederiksbergtid indtraf den endelige Adskillelse mellem

Skolen og Kirken. Lærer Holm var 1863 bleven Skoleinspektør og havde i sit Kaldsbrev faaet Paalæg om at holde en Medhjælper, der kunde overtage Undervisningen den halve Dag. Efter Holms Død den 21. Februar 1874 adskiltes den dobbelte Virksomhed som Lærer og som Kirkeembedsmand. Den gamle Degnebolig og Skole blev Bolig for Klokkeren, men Skolevæsenet fik Ret til at benytte Skolestuen, hvor man i nogle Aar anbragte en Forberedelsesklasse, men denne Benyttelse ophørte med Aaret 1880.

2. Søndag efter Trinitatis den 5. Juni 1864 kom Martensen paa Visitation og fortæller da, at Kirken »fyldtes af en meget talrig Forsamling. Med Opbyggelse hørte jeg den smukke og christelige Prædiken, der holdtes af Menighedens høiærværdige Lærer Herr Provst Hall, ligesom jeg ogsaa glædedes ved den confirmerede Ungdoms gode og forstandige Svar, der afgav Vidnesbyrd om en grundig Undervisning«. Og Biskoppen taler om den begavede og nidkære Præst, der med saa stor Omhu og Indsigt forestaar sit omfattende og besværlige Embede. Og besværligt maa det ogsaa have været, ikke blot med Annexet men særlig med den stærkt voksende Folkemængde i Frederiksberg Sogn, især paa Vesterbro. Ganske vist blev der i 1863 oprettet et Embede som Kapellan pro loco, men der var endda rigeligt med Arbejde. Det blev efterhaanden paatrængende nødvendigt at faa bygget en Kirke paa Vesterbro, og der blev da dannet en Kirkekomité, for hvilken Hall blev Formand, men Kirken naaede ikke at blive opført i hans Embedstid.

Af Hall som Prædikant faar man et Indtryk i Afskedsprædikenen i Holmens Kirke, Sexagesima Søndag, den 23. Februar 1840: »Guds Ord skal, hvad enten det forkyndes i Skolen eller i Kirken, ikke blot nævne de christelige Troeslærdomme, ikke blot indprænte Udtrykene for dem i Forstand og Hukommelse; men bringe Hjertet til at føle og gjengælde hans Kjærlighed; ikke blot minde om, at der er een Midler mellem Gud og Menneskene, Jesus Christus, som gav sig hen for Alle, men og lære at føle hans Læres Høihed, hans Vandels Skjønhed, hans Lidelsers Samfund og hans Opstandelses Kraft; ikke blot tale om, at der er en Helligaand, som kalder, oplyser og helliger den hele Christenhed, men og lære at aabne, at berede Hjertet til en Bolig, der er den værdig.«

Af Provst Hall og hans Hustru har Henrik Cavling i sine Erindringer givet malende Billeder: »Paa Grundtvigsvej 4 [det er altsaa efter Afskedigelsen] boede Provst Peter Elias Hall i en smuk Villa, hvor

jeg ... nød den største Gæstfrihed. Provsten var en Gejstlig af den gamle Skole, der i religiøs Henseende væsentligt sluttede sig til Martensens harmoniske Verdensanskuelse, omfattende alt i Menneskelivet med Kristendommen som Midtpunkt. Nøjere beset dækkede Provsten dog vist en fin, gammel Rationalisme med en lige saa fin fornem Højkirkelighed. Han elskede Holberg og beklagede, at han ikke kunde citere ham paa Prækestolen. Skønt Broder til Minister Carl Hall var Provst Peter Elias ikke særlig politisk interesseret. Han læste »Dagbladet« og nærede de Nationalliberales Foragt for »Skrædere og Skomagere«, der uden at eje Dannelse eller anden Adkomst forlangte Indflydelse paa Statens Styrelse. Provsten kunde samtidigt strække sig vidt i borgerligt Frisind, men hændte det, at han her, som ogsaa i det selskabelige, var kommet videre end han ønskede, indhylede han sig i højkirkelig Utilnærmelighed. Fru Hall var en lille elskelig Provstefrue, der havde sin Styrke i det formelle og nøje vaagede over Husets Tradition. Skete der i Familien et eller andet, som brød med Vedtægter, løftede den elskværdige Dame sine blaa spørgende Øjne op mod Himlen. ... I [en af Provst Halls Svigersønners] Hus færdedes Datidens kendte Grundtvigianere og mellem disse [Digteren Jens] Chr. Hostrup. Den feterede Digter var lidt barnlig og vilde gerne ud ad Aftenen lege Børnelege, som »Nu væve vi Vadmel« o. lign. Disse Løjer morede aldeles ikke Provsten. Naar han kom hjem, talte han vredt om »grundtvigianske Narrestreger«.

Provst Hall døde 19. December 1891 og blev begravet paa Frederiksberg Kirkegaard den 28. December. Provstinden var død 10. Maj 1888 og begravedes 17. Maj.

Som Prøve paa Provst Halls poetiske Evner hidsættes et Vers af en Sørgesalme over Christian VIII:

Du Kongers Konge, Herrers Herre,
 Med Almagtsspiir i Faderhaand;
 Du skal vor Tilflugt stedse være,
 Dig søge vi med Troens Aand.
 Gud, over hvert et Sorgens Sted
 Lad lyse Jesu milde Fred!

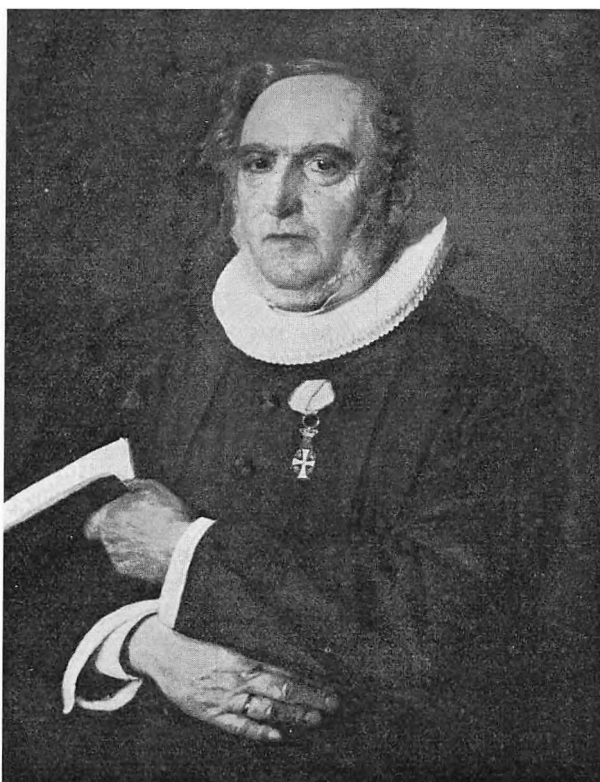
CHRISTEN EWALDSEN.

I Ægteskabet mellem Skipper og Borger i Randers Niels Børre Ewaldsen og Hustru Elisabeth født Stibolt fødtes Christen Ewaldsen i København den 15. Januar 1819. 1835 blev han Student fra Randers Skole, og 6 Aar efter — 18. Januar 1841 — tog han teologisk Examen med Anden Karakter. Til de homiletiske og kateketiske Prøver fik han derimod Laud. Mortensdag 1846 blev han Lærer ved det lærde Institut i Fredericia. H. F. Rørdam siger om ham: »Han var en livlig og dygtig Lærer. Vi skjønnede, at han kjendte sine Ting, og han forstod den Kunst at undervise, og vi holdt af ham, fordi han behandlede os paa en venlig, næsten kammeratlig Maade, som lod os glemme, at han var vor Overordnede. Der var noget djærvt og friskt ved ham, som mindede lidt om Sø og Saltvand. Han var jo ogsaa af Sømands-slægt og han bevarede indtil det sidste en levende Kjærlighed til det blaa Hav, der omkrandses vort Fædreland. De Aar, Ewaldsen syslede med Lærergjerningen, bleve særlig betydningsfulde for ham derved, at der da skete et aandeligt Gjennembrud hos ham, hvorved han naaede til en dybere Indtrængen i Christendommens Sandhed og et inderligere Liv i Troen,« hvilket skete under aandelig Paavirkning af Dr. H. C. Rørdam, daværende Sognepræst ved Michaelis Kirke i Fredericia. For Ewaldsen blev det den bedste Forberedelse til den senere Præstegerning.

1849—51 var Ewaldsen tillige Redaktør af Fredericia Avis, men 31. Oktober 1851 udnævntes han til Sognepræst til Brodersby-Thorsted Pastorat i Gottorp Provsti, til hvilket Embede han ordineredes den 11. November. »Det var et smukt Sted med mange historiske Minde; men Forholdene vare vanskelige p. Gr. af de stærke Lidenskaber, som de forud gaaende politiske Begivenheder havde vakt i manges Sind. Ewaldsen har selv i Mindeordet over sin Hustru omtalt, hvorledes hun ved sin kjærlige Deltagelse og Omhu for de fattige og syge banede ham Vej i Menigheden; men han omtalte ikke, hvor meget hans eget venlige Væsen og hans kraftige Forkyndelse af Ordet bidrog til at skaffe ham Indgang hos hans Sognefolk. Det var hans Opgave at prædike i det tyske Sprog; men skjøndt det ikke var hans Modersmaal, opnaaede han dog snart en saadan Færdighed deri, at han skrev og talte det som en Indfødt [Rørdam].«

3. Oktober 1857 blev Ewaldsen udnævnt til Sognepræst ved Nicolaj Kirke i Flensborg. »Forholdene var her saadanne, at to Nationaliteter stode temmelig skarpt over for hinanden. Ewaldsen var ogsaa

her udelukkende tysk Præst, men om hans varme Fædrelandsfølelse som dansk Mand kunde der ikke rejses Tvivl. Hans levende Christendomsforkyndelse drog imidlertid saadanne Tyske til ham, som havde alvorlig, christelig Sands, og han blev saaledes særlig Præst for den opvakte Del af Flensborgs tyske Befolkning, hvilken han ogsaa knyt-

Christen Ewaldsen.
Maleri i Frederiksberg Kirke.

tede til sig ved sin levende Deltagelse i den Tids Missionsbestræbelser og ved de christelige Møder og Bibellæsninger, som han stadig holdt. Ved Forklaringen af de bibelske Skrifter havde han en sjælden Evne til at gjøre Indholdet klart og tydeligt for Tilhørerne. Hans Foredrag var jevnt og forstaaeligt for alle, og dog dybt og indtrængende, saa at hans Bibellæsninger ogsaa søgtes af de dannede og oplyste. For ligesom at hjælpe til at slaa Bro mellem de to Sprog, som i Mellem-

slesvig kæmpede om Herredømmet, fik han en Del af vore danske Kjærnesalmer oversatte paa Tysk og indførte i sin Menighed [Rørdam].« Disse Salmesamlinger udkom 1860 og 62 og besørge­des til Udgivelse af Konrektor C. Schumacher. Da en Skomager Heinrich Hieronimus Sommer fra Husum paa Kirkemødet i Flensborg 1860 talte for Indre Mission, da denne Sag kom til Forhandling, var Ewaldsen en af de Præster, som stillede sig paa Indre Missions Side. Ligeledes redigerede han et Missionsblad.

Provst H. M. Fenger, der i sin tidlige Ungdom var i Ewaldsens Hus i Flensborg, skriver herom: »Efter Sommerferien 1861 kom . . . jeg i Flensborg Latinskole og . . . blev Pensionær hos Sognepræst Ewaldsen ved Nikolaj Kirke. Hans Embedsbolig var en anselig rød Gaard paa Hjørnet af Søndertorv, tæt ved hans Sognekirke. En høj Stentrappe med Jærnrækværk førte op dertil. I Stuen til højre var hans rummelige Studereværelse med en vældig, gammeldags Kakkellovn, foran hvilken jeg har tilbragt adskillige hyggelige Aftener, siddende paa Gulvet, med aaben Dør ind til Ilden, sammen med andre af Pensionærerne — vi var ialt 11 — mens Præsten spøjte med os og lærte os fornøjelige, latinske Remser. . . . Min Broder og jeg boede i et lavt to Fags Værelse i Sidefløjen og maatte for at komme derind gaa gennem en anden Pensionærs Værelse; uden for vort var der et meget stort forhenværende Køkken med Murstensgulv og aaben Kamin; det havde været benyttet af en tidligere Præst, Pastor Asschenfeldt, som sagdes at rumstere der ved Nattetide. Husholdningen førtes og vore uendelige Madpakker til Skolen besørge­des af en tysk Mamsel. Naar Bø­gerne om Morgen­en var snøret sammen og Madpakken i Lommen, samlede de fleste af os med Overtøj paa i Præstens og Fruens Soveværelse; de laa begge endnu i Sengen, og han havde en hvid Nathue paa, da han var skaldet og om Dagen brugte Paryk. Jeg ser os staa i Kreds om Fodenden af Sengene, parate til snarest muligt at slippe bort — øverst i Rækken Ewaldsens Døtre i Frisertrøjer — saa bad Præsten Morgenbøn, og vi styrtede afsted over Torvet ned ad Gyden til Skolen. . . . Fru Ewaldsen tog interesseret Del i Menighedsarbejdet og var sin Mand en trofast Medarbejder. . . . I Præstegaardens Have kunde enhver af os faa et Bed at passe; de fleste dyrkede Græskar, som kunde blive urimelig store . . .«

Ewaldsen skildres af sin flensborgske Kollega, den senere Fængselspræst Vilhelm Munck, som en fremragende Prædikant. Da Prøjserne havde besat Flensborg under Krigen 1864, var det under hele

Krigen om Ewaldsens Prædikestol, Kirkegængerne blandt Prøjserne samlede sig, ligesom Sjælesorgen paa Officerslasarettet overdroges ham med Forbigaaelse af de tyske Præster (Peters, Dame og Hertz), der vist aldrig saas paa noget Lasaret. Den prøjsiske Civilkommisær i Flensborg, v. Zedlitz, holdt stadig sin Haand over Ewaldsen, skønt denne ikke manglede slesvig-holstenske Angribere. 15. Juli 1864 blev han tilligemed Præsterne Graae og Munck stillet for Kirkevisitatoriet, hvor de blev spurgt, om de følte sig bunden af den Troskabsed, de havde aflagt til Kongen af Danmark. Dette førte til de 2 andre Præsters Afskedigelse, men v. Zedlitz hævdede, at det ikke havde været hans Mening, at Kirkevisitatoriet skulde have forelagt Ewaldsen samme Spørgsmaal, som krævedes besvarede af hans Kolleger: han kunde blive i sit Embede, saa længe han selv vilde. Det blev ogsaa tilbudt ham at faa et af de største Embeder i Haderslev Amt, men efter Fredslutningen tog han sin Afsked 1. December 1864.

Han rejste da til København, hvor han levede som Privatlærer og blev den 16. December 1865 udnævnt til 1' Residerende Kapellan ved Frue Kirke. 28. Juli 1869 fik han Ridderkorset. Med Understøttelse af det Classenske Fideikommis var han 1874 i Tyskland for at gøre sig bekendt med forskellige, kristelige Opdragelsesanstalter. Samme Aar blev han Suppleant i Bestyrelsen for Frederik VII's Stiftelse paa Jægerspris.

17. Juli 1876 kaldedes Ewaldsen til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre og tog fat paa Arbejdet i det vældige Sogn.

I hans Tid byggedes Matthæuskirken, hvis Grundsten nedlagdes den 29. Marts 1878. Arkitekt L. Fenger byggede Kirken, der indviedes den 7. November 1880. Byggegrunden skænkedes af Københavns Kommune, Etatsraad Switzer og Vekselmægler Lorenzen. Byggesummen var c. 270,000 Kr., af hvilke Kommunen gav 40,000; i Gaver indkom c. 100,000, og endelig laantes af Kultusministeriet 120,000 Kr., hvoraf 20,000 skulde være Kirkens Driftskapital. Kirken, der fik c. 1000 Siddepladser, blev selvejende under Magistratens Overtilsyn. Sognet, der blev lagt under Vestre Provsti, blev oprettet ved kongelig Resolution af 25. Oktober 1880. Senere er herfra udskilt Gethsemane, Elias, Maria, Krist, Absalons og Apostels Sogne, og 1908 henlagdes Dele af Sognet til Vor Frue og Helligaands Sogne.

Ewaldsen gik med myndig Iver op i sit Arbejde. Han deltog baade i Indre og Ydre Missions Arbejde og vandt megen Anseelse, som ogsaa al hans personlige Fremtræden virkelig var anselig. Mærkeligt er

det derfor i en Artikel om Spirerne til Studenterbevægelsen i Danmark (Studenternes Julebog 1916) at læse, at i Akademisk Missionsforening talte »den noget studentikose Pastor Chr. Ewaldsen fra Frederiksberg«. Det er ikke den Beskrivelse, man ellers faar af ham. Han havde Hænderne fulde af Arbejde og var, siger en Samtidig (Pastorinde Ida Johnsen født Jessen), en Mand med enestaaende praktiske og administrative Evner. Det kunde ogsaa nok gøres Behov: i Slutningen af hans Embedstid var Sognet vokset til c. 50,000 Mennesker. Han skrev ogsaa en Række Bøger, der virkelig blev læst, vel ikke mindst hans »Dagen efter Døden«. I hans sidste Aar afgaves Annexet Hvidovre, der kom til at høre til den i 1891 indviede Jesuskirke i Valby Sogn.

Ewaldsen havde megen Hjælp af sin Hustru, Henriette Louise Augusta Bahnson, født 13. Juli 1821 i Asmild og død den 29. Oktober 1892 paa Frederiksberg. Hun var Datter af Justitsraad, Branddirektør i Viborg Amt, Premierløjtnant Bahne Chr. Bahnson, Præstesøn fra Kurau, og Regine Wilhelmine Philippine født Castonier. Brylluppet stod i Viborg den 26. November 1846. Ewaldsen overlevede ikke sin Hustru ret længe: allerede den 18. Juli 1893 døde han og blev den 21. Juli begravet paa Frederiksberg Kirkegaard.

»De fattiges Forsørgelse, Skolernes Fremblomstren og mange andre almennyttige Foranstaltninger her paa Frederiksberg laa ham varmt paa Sinde. Til det kirkelige Livs Fremme har han virket ikke blot her, men ogsaa i videre Kredse, dels ved sine opbyggelige og oplysende Skrifter, dels ved sin Optræden paa kirkelige Møder, hvor hans Vidnesbyrd altid var præget af, at det kom fra en Mand, der havde en rig Erfaring og en grundig, kirkelig Indsigt. Der var, ligesom i hans Ungdom, indtil hans sene Alder, en vis Djærvhed i hans Optræden; han havde en Overbevisning, og han fattedes ikke Mod til at hævde den; men bagved det undertiden skarpe Ord mærkedes altid det kjærlige Sind. [Rørdam].«

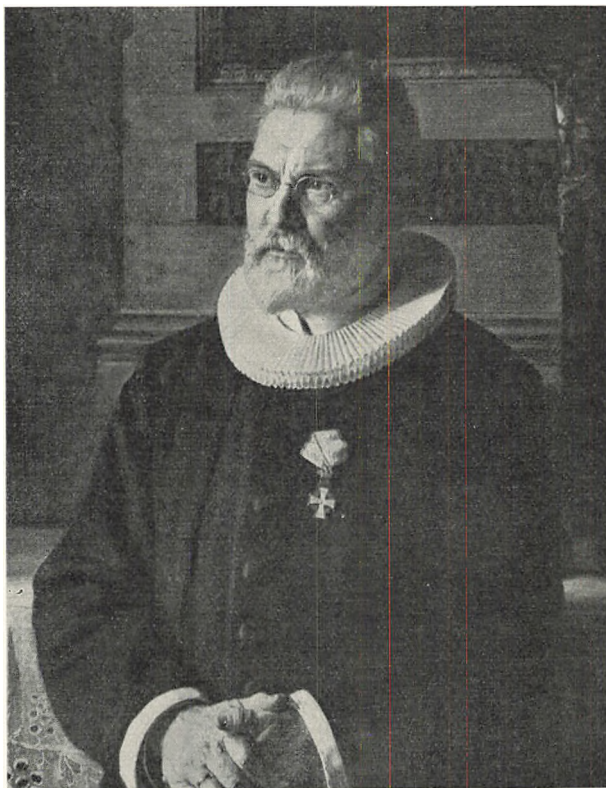
Hans Efterfølger, V. Glahn, sagde i sin Ligtale over ham: »Han var jo ikke blot udvortes en anselig Mand, men han var en udpræget Personlighed — den samme, hvor han saa færdedes, mellem Rige eller Fattige — en Personlighed, der fremfor Alt aldrig skammede sig ved Korsets Evangelium eller var frygtagtig i dets Tjeneste. Det skal saaledes mindes, at han i Københavns første Opvækkelsestid vist var den Første, der valgte til Lokale, hvor han om Hverdagen vilde udlægge Ordet, et Sted, hvor ellers kun Raahed og Svir hørte hjemme. — Han elskede den ydre Mission. Var han træt eller mismodig, derfra hen-

tede han ny Frimodighed, der forfriskede han sin Sjæl til ny Forvisning om, at Herren er i Kraft med sin Menighed alle Dage indtil Verdens Ende. Men fordi han gennem Missionskjærligheden havde faaet et videre Syn paa det, der angik Guds Rige, derfor stod han ogsaa ofte uforstaaende og bedrøvet over for Forskjellighederne hos og Stridighederne mellem de forskjellige Retninger inden for Folkekirken. . . . Men hvor inderligt han hørte sin Frelser til, hvor mangfoldig Livet med Ham rørte sig i hans Hjærte, derom fik Menigheden mangt et Vidnesbyrd i hans Prædiken, men det rigeste Vidnesbyrd, synes mig dog, fik vi i Skriftestolen. Hvor ofte har jeg ikke der hørt hans Stemme blive brudt, naar han talte om Syndens Magt i vore Hjærter og om Guds Naade, der aldrig svigter den, der i Tro vil tage imod den. Hvor ofte har jeg ikke der set hans Øjne straaale gennem Taarer, naar han talte om Herligheden, der er forjættet Guds Børn. — Sognepræst Ewaldsen vil altid mindes som en myndig Mand, men ogsaa som en Mand, til hvem Ingen af dem, der havde Gjærning ved Kirken, henvendte sig uden Følelse af, at der var Hjærtebaand imellem ham og dem alle. — Det laa ham paa Hjærte at være den, der holdt sammen paa Kredsen, og han var glad, naar vi kom og søgte Raad hos ham som den Ældre, og Mange ere de, som i Aarenes Løb kom til at takke ham for noget af deres Udvikling som Præster. — — Blandt de udvortes Gaver, der var givet ham, var vel ingen større end *Ordets* Gave. Hvor føjede Modersmaalet sig skjønt i hans Mund, aldrig behøvede han at lede om Ordet, det var der samtidig med Tanken og fuldt svarende til den. . . . Hver Gang, han messede en Kollekt, lagde han et ejendommeligt Eftertryk paa dette »lever og regerer«; det var Udtryk for hans Glæde og Tryghed ved at have en Herre, der var med ham paa Vejen, og til hvem han vidste, han skulde faa Lov til at drage, naar Vejenden var naaet.«

OTTO VALDEMAR GLAHN.

Født 24. Maj 1847 i Hjørring som Søn af Ingeniøroberst Hans Otto Glahn og dennes første Hustru Anna Sophie Augusta født Kierboe. 1865 blev han Student fra Sorø Akademi og den 28. Juni 1872 teologisk Kandidat (med Haud I. Den kateketiske og den homiletiske Prøve bestod han begge med Laud). I nogen Tid var han Lærer ved Schneekloths Skole og blev den 25. September 1876 ordineret Medhjælper i Frederiksberg-Hvidovre, hvilket blev Begyndelsen til hans 33-aarige Præstegering her. Ordinationen var 4. Oktober. Den 28. Februar

1882 blev han 2' Kapellan pro loco og 3. Januar 1889 Residerende Kapellan for efter Ewaldsens Død at blive Sognepræst den 29. September 1893. Da Frederiksbergomraadet ved Reskript af 25. Juni 1897 blev udskilt fra Sokkelund Herred som et særligt Provsti, blev Glahn naturligt den første Provst — fra 30. Juni 1897. Foruden den egentlige

Otto Valdemar Glahn.

Maleri, bestemt til Ophængning i Frederiksberg Kirke.

Præstegerning havde han forskellige Hverv som Bestyrelsesmedlem for Aandssvageanstalten Gl. Bakkehus-Ebberødgaard fra 1893, Formand for De Fattiges Kasse i 10 Aar, Bestyrelsesmedlem i Københavns Kirkefond og Suppleant for København i det kirkelige Udvalg. 17. April 1896 blev han Ridder og 5. November 1902 Dannebrogsmænd. Han døde 5. September 1908 og blev begravet fra Frederiks-

berg Kirke paa den gamle Kirkegaard ved Kirken den 11. September. Biskop Rørdam og daværende Pastor Ostenfeld talte.

Prøvst Glahn huskes endnu af mange her paa Frederiksberg. Han og hans Hustru Ellen født Wiehe (født 11. Juni 1866 i København som Datter af kongelig Skuespiller Joh. Henrik Wiehe og Fanny født Petersen), til hvem han var bleven viet i Frederiksberg Kirke den 28. September 1883, begyndte i deres Hjem en Menighedspleje, der snart voksede ud over Hjemmets Grænser og i Tidens Løb blev til Hjælp for mange Mennesker. Den blev efterhaanden organiseret i større Stil og har affødt de andre Menighedsplejer rundt om i de nye Sogne. Ogsaa Sygeplejen fik Glahn sat i Gang, saa det blev en stor Institution til Gavn for mange. Den er fælles for hele Frederiksberg og har i mange Aar haft til Huse paa St. Blichersvej 21.

Som Prædikant var Glahn ikke af dem, der før frem med Størsmægtighed i Tale eller Visdom, men der var et tilforladeligt, redeligt Præg over hans Tale. Mange vil kende ham og hans Prædikemaade igen fra et Citat af en Prædiken paa 3. Søndag efter Helligtrekonger: »Den Tro, der er lille, kan blive større, naar den har Spirekraften i sig. Men al Spirekraft stammer fra Gud, der er al Livets Kilde. Mennesker kunde godt være i Stand til at frembringe noget, der udvortes set kunde ligne et Sennepskorn, saa det for det skarpeste Blik ikke var til at skelne fra et virkeligt Sennepskorn — men det vilde mangle Spirekraften. Og saaledes med Troen. Hvis det er en Tro, bygget paa selvavede Mennesketanker, vil den mangle den aandelige Spirekraft. Den kan godt eje de aandelige Kræfter, der stammer fra Samvittighedslivet i Menneskets Aand, og den kan eje de aandelige Kræfter, der stammer fra Evighedslængslen, og den kan synes at ligne den kristne Tro, som det kunstige Sennepskorn, udvortes set, ligner det ægte. Den kan jo laane baade Tanken om Guds Kærlighed og mangt og meget af det, der særtegner Frelseskikkelsen; men Spirekraften, det, der betinger Væksten, maa komme fra Gud. Spirekraften rører sig kun dèr, hvor der bygges paa det Guds Ord, som kun Han, den store Sædemand, kan nedlægge i Menneskehjertet. Han har sagt det: Sæden er Guds Ord.«

Af Præstens frivillige Opgaver tog Glahn ikke særlig mange op, men derimod lagde han al sin Kraft ind i at faa det store Sogn delt, og det lykkedes ham: da han døde, stod der seks Sognekirker, hvor der før kun var een. Da Glahn tiltraadte som Sognepræst, var der i Sognet c. 60,000 Mennesker, og han, der var en praktisk Mand med

et godt Greb paa at ordne Sagerne og som var saa rart fri for kirkelig Formalisme, tog da fat paa en Sognedeling i fire Sogne. Han var ganske vist kaldet med Forpligtelse til at afgive Dele af det store Sogn, men det var ham selv, der tog Initiativet til Delingen.

Paa Foranledning af en Kreds af Præster og Lægmænd var der 18. November 1890 af Kultusministeriet nedsat en Kommission til Overvejelse af de kirkelige Forhold i København og paa Frederiksberg. 23. Marts 1892 havde Kommissionen afgivet sin Betænkning, og Ministeriet udarbejdede da paa Grundlag af dette et foreløbigt Forslag til en Lov vedrørende Københavns og Frederiksbergs kirkelige Forhold. Dette Forslag gik ud paa at opføre 6 nye Kirker i København og 2 paa Frederiksberg, men skønt det (i ændret Form) naaede frem til Rigsdagen i Marts 1893, blev det ikke til Lov. Kirkebyggeriet skulde fremmes ad andre Veje.

Allerede før Glahn blev Sognepræst, var der begyndt et lille Arbejde for at aflaste Frederiksberg Kirke og Præster. Københavns Valgmenighed havde i nogle Aar haft til Huse i en Bedesal paa Chr. Winthersvej, oprindelig Gymnastiksalen til den af Frederik Ferdinand Falkenstjerne i Aarene 1882 flg. drevne Højskole. Immanuelskirken var imidlertid under Opførelse, og man vidste, at Bedesalen vilde blive ledig i Efteraaret 1893. Derved fik to Damer, Frøknerne Thora Jørgensen og Giersing, den Tanke, at her maatte kunne begyndes et Arbejde som det, der var i Gang i Bethlehemskirken i Blaagaardsgade ude paa Nørrebro. De henvendte sig da til »Udvalget for Kirkesagens Fremme«, der var stiftet 15. Oktober 1890 og bestod af de syv Lægmænd: H. Westergaard (Formand), H. O. Lange, P. D. Koch, Johan V. Adolph, C. Bangert, Carl Borgen og Henrik Levinsen. Fra dette Udvalg fik den unge Præst Harald Ostefeld i Bandholm Nytaarsaften 1892 et Brev med Opfordring til at begynde en Præstegerning fra Bedesalen paa Chr. Winthersvej. Efter nogen Betænkning sagde han ja til Opfordringen, og Forholdene blev ordnet med den endnu levende Sognepræst Ewaldsen og Glahn, der begge stillede sig meget imødekommende. Ewaldsen døde imidlertid, inden Sagen praktisk kunde komme i Orden, og det blev da Glahn, der indsatte den nye Præst i Bedesalen som Præst for et lille Kvarter, fra hvilket han fik alle de kirkelige Handlinger henvist til sig. Det var ikke nogen imponerende Bygning. Da Ostefeld første Gang gik ud paa Chr. Winthersvej, kunde han ikke finde sin nye Kirke, men opdagede den først efter Forespørgsel bag den allersidste Villa. Smaat gik det med Kirke-

besøget; ved Aftengudstjenesten den første Vinter var der ofte kun 20 Mennesker, men det gik fremad. Kakkellovnen var slem til at ryge, og adskillige Gange maatte Præsten ned Klokken 7 Søndag Morgen for at se, om der var lagt rigtig i. Bryllupper var der ikke mange af; kun de færreste vilde hen i den Afkrog. Men Kirkegangen voksede; man sad saa tæt sammen, at man lærte hinanden at kende, og inden Menigheden flyttede hen i den nye Lukas Kirke, var der fuldt overalt, saa Dørene stod aabne ud til Forstuen. Da Pastor Ostenfeld en Søndag sagde, at der til den nye Kirke savnedes en Døbefont, et Døbefad og nogle Hundrede Kroner til Orglet, havde han inden Aften Tilbud om en Døbefont, tre Døbefade og et Par Hundrede Kroner. Lørdag den 29. Maj 1897 samlede Menigheden for sidste Gang i Bedesalen til Tak for de svundne halvfjerde Aar — og næste Dag indviedes St. Lukas Kirke.

Det var Glahns Plan, at Frederiksberg Sogn skulde deles i 4 Sogne og at 3 nye Sognekirker skulde bygges. Denne Plan blev ogsaa gennemført, men hans Tanke, at Frederiksberg dermed for al Fremtid skulde være vel forsynet med Kirker, kom ikke til at gaa i Opfyldelse: der er i Dag 8 Sognekirker og 1 Distriktskirke paa Frederiksberg.

Den første Kirke, der rejstes, var St. Lukas Kirke, hvis Opførelse Udvalget for Kirkesagens Fremme paatog sig. Grundstenen nedlagdes i Marts 1896, og i Maj næste Aar stod den færdig — Indvielsen fandt Sted Søndag den 30. Maj. Der var oprindeligt givet en Kirkegrund af Grosserer Risting, men da den laa paa et uheldigt Sted, fik man Tilladelse til at sælge den og anvende Pengene til at erhverve en ny for. Pastor Ostenfeld blev Lukaskirkens første Sognepræst.

En lokal Komité med Glahn som Formand indsamlede til de to næste Kirker: Thomaskirken og Markuskirken. En Sum, der tidligere var indsamlet i Anledning af Christian IX's og Dronning Louises Guldbryllup, blev overdraget Komitéen; der blev udsendt Opraab om Bidrag, og Midlerne kom forholdsvis rigeligt ind, men Vanskeligheder kom der ogsaa mange af, og det var Glahn, der — som Formand — kom til at bære de fleste. Han fik Højtidsopret afløst, saa der blev Midler til at lønne de nye Præster, ikke straalende men dog nogenlunde. Endvidere fik han truffet en Ordning med Begravelsesvæsenet, som blev en selvejende Institution, mod at svare 4000 Kr. aarlig til hver Kirke, en Ordning, der ogsaa er kommen de senere byggede Kirker til Gode. Med at skaffe Kirkegrunde havde Glahn ogsaa et

stort Arbejde. Da Landbohøjskolen vilde sælge en Del af sin Mark, fik Glahn Staten til at skænke St. Thomaskirkens Grund ved Rolighedsvej, og til St. Markuskirken fik han Grund, da der blev et Mageslæg mellem Københavns og Frederiksbergs Kommuner.

6. Februar 1898 indviedes da St. Thomaskirken, hvis første Sognepræst blev Sophus Müller, og i November 1903 kunde St. Markuskirken indvies med Jens Laursen som første Sognepræst. Men alt dette Arbejde med at rejse Kirker havde ogsaa slidt paa Provst Glahn.

Det viste sig hurtigt, at Planen med de fire Sogne ikke var tilstrækkelig. Folkemængden voksede for stærkt. Først kom det til at gælde St. Thomas Sogn. Sognepræst Müller fremkom da med en Plan til en Sognedeling og Justitsraad Josephsen skænkede en Grund til en ny Kirke, som rejstes af Københavns Kirkefond og blev indviet 24. September 1905 under Navn af Mariendalskirken; Materialet var Kokoith. Allerede halvfjerde Aar efter blev denne midlertidige Kirke afløst af den nuværende smukke Stenkirke, der indviedes den 15. Marts 1908. Kirken var opført for en testamentarisk Gave fra Justitsraad Josephsen og Hustru.

Den næste Kirke blev Solbjerg Kirke. Allerede da Lukaskirken blev indviet i 1897, havde Menigheden i denne Kirke henlagt et Fond til Opførelse af en Hjælpekirke i Sognet, hvilket Fond med Renter og Gaver efterhaanden var vokset til c. 20,000 Kr. Højesteretssagfører Asmussen, der sad i Menighedsraadet, bragte Kirkesagen frem ved et Møde og viste, hvorledes man ved Mageskifte med Kommunen kunde faa en godt beliggende Kirkegrund mod at afgive en Grund, som var foræret af Frøken Anna Klemp med Tilslutning af hendes Broder, Kontorchef Klemp. Der skulde da afgives noget af Frederiksberg og Lukas Sogne, hvorved disse vilde blive af en rimelig Størrelse. Frederiksberg Menighedsraad stillede sig først noget tvivlende over for Sagen men gik dog med paa den bestemte Betingelse, at Pastor Ostenfeld vilde være Sognepræst ved den nye Kirke, hvad oprindeligt ikke havde været hans Mening. De to Sognes Menighedsraad kom da til at danne en Kirkekomité med Provst Glahn som Formand. En i Frederiksberg Sogn opsparet Sum til at bygge Kirke for blev lagt til, hvad man havde i Lukas Sogn, Komitéen tegnede sig for 8500 Kroner, saa man havde 44,000 Kroner, før man henvendte sig til Offentligheden. Snart naede man op paa 70,000 Kroner. 8 Uger før Kirken var færdig, manglede der trods al Sparsommelighed endnu 6000 Kroner. Mandag i den stille Uge blev der da sammenkaldt til et Møde, da

Ostenfeld stod paa ikke at ville være Præst ved en Kirke med Gæld. Paaskedag blev Sagen omtalt i Lukaskirken, og der kom 500 Kroner i Bøsserne den Dag. Inden næste Søndag var der indkommen 5400 Kroner, og om Søndagen lagdes 400 Kroner i Bøsserne, og der blev desuden givet en Anvisning paa 1000 Kroner. Ikke underligt, at Indvielsesdagen den 8. Juni 1908 blev en Højtidsdag.

Paa den Dag kunde Provst Glahn imidlertid ikke være med. Da han den 15. Marts 1908 var kommen hjem fra Mariendalskirkens Indvielse, maatte han om Eftermiddagen gaa til Sengs og ramtes næste Dag af et Slagtilfælde, der blev den langsomme Indledning til Døden, der først indtraf den 6. September. Ved Begravelsen sagde Pastor Ostenfeld om ham: »... saa kom Lidelsesprøven, og det er maaske det værste i et Menneskeliv, men der kan vi, som har set ham, vidne: ogsaa her bestod han. Aldrig hørtes Klager eller saas Utaalmodighed. De Ord, der hyppigst kom fra ham, var: Tak, Glæde, at være lille, Fred, Gud er god. Han var barmhjertig, gudhengiven. Og det var vel den Nøgle, som lukkede op til det inderste Kammer i Provst Glahns Væsen. Det prægede ham derhjemme og hans personlige Liv; han var ret en Hjertekristen.« Som Mindesmærke over ham kan staa et andet Citat fra samme Tale: »Han havde Tro til Mennesker — ja, et forbavsende lyst Syn paa Mennesker; han gik tillidsfuldt til dem, og Mennesker fik Tillid til ham, fordi han ikke søgte sit eget — han var helt igennem en reel Karakter, som man kunde stole paa, derved vandt han ogsaa mange Menneskers Tillid. Men den dybeste Grund til, at han havde en lykkelig Haand, var den, at han vilde være et Redskab i Guds Haand. Det var ikke sig selv, han vilde have frem, men Guds Ære og Menneskers Frelse. Derfor var han ogsaa en god Mand til at arbejde sammen med, han kunde saa godt give Plads for andre.«

Det var i Glahns Embedstid, Missionshuset *Siloam* blev indviet den 23. Oktober 1894 af Vilh. Beck. Ved dette Missionshus virkede Pastor Asschenfeldt-Hansen en Aarrække.

HENRIK HOFFMEYER.

Født den 22. August 1865 i St. Hedinge som Søn af Fabrikant Thorvald Lauritz Hoffmeyer og Anna Amalie Ohlenbostel. Han blev Student fra Mariboës Skole 1883 og teologisk Kandidat 12. Juni 1888. 1888—89 var han Huslærer i Østrup Præstegaard og drev tillige i dette

og det følgende Aar, hvor han opholdt sig dels i sit Hjem paa Frederiksberg, dels i Hørup Præstegaard paa Als hos Pastor Chr. Schwensen, kirkehistoriske Studier, som han stadig efter Tid og Lejlighed fortsatte. Han var til sin Død en studerende Mand.

27. Juni 1890 blev han Vicepastor i Kauslunde og ordineredes den 27. August. 7. Marts 1895 kaldedes han til Sognepræst i Langaa-Øksne-

Henrik Hoffmeyer.

Maleri i Frederiksberg Kirke. Clement.

drup, fra hvilket Embede han tog sin Afsked 1. September 1898 for at overtage Stillingen som Sekretær for Indre Mission i København fra samme Dato. Hans Stilling her bragte ham i nært Samarbejde med daværende Professor, senere Biskop, Peder Madsen, og der udviklede sig et smukt Venskabsforhold mellem de to Mænd trods, eller maaske netop paa Grund af den store Forskel i deres Personligheder. I Sekretærgerningen kom hans ualmindelige, organisatoriske Evner

og hans store Arbejdskraft ham til Nytte. 20. November 1901 blev han Anden Residerende Kapellan ved Frue Kirke i København, men fungerede endnu et Aar som Sekretær i Indre Mission, blev derefter Medlem af Bestyrelsen og efter Peder Madsens Afgang som Formand 1905 dennes selvskrevne Eftermand.

Baade som Sekretær og som Formand øvede Hoffmeyer en stor Virksomhed. Arbejdet i Indre Mission voksede en kraftig Vækst og kom til at omfatte større og større Omraader. Der var et godt Forhold mellem ham og Missionens Arbejdere, skønt han altid sagde dem Sandheden, naar en eller anden havde handlet urigtigt. Paa Grund af en Misforstaaelse i »Udvalget for kirkelige Anliggender« følte Hoffmeyer sig forpligtet til at fratræde som Formand for Indre Mission til Sorg for baade Missionærerne og ham selv, men bitter blev han ikke.

27. Januar 1909 kaldedes han til Sognepræst paa Frederiksberg, hvor han fik en stor Virkekreds og for en stor Del kom til at præge det vidtforgreneede Menighedsarbejde, der udgik fra Kirke og Menighedshus. Store Skarer flokkedes til det sidste om hans Prædikestol, og hans paa een Gang klare og varme Forkyndelse fik stor Betydning for mange i de Aar, han mandigt og inderligt forkyndte Evangeliet fra Frederiksberg Kirkes Prædikestol.

Foruden at passe sit Sogn kom Hoffmeyer med i mangfoldigt, kirkeligt Arbejde. 1903 blev han Formand for Valdensermissionen; i Foraaret 1904 visiterede han paa Sjællands Biskops Vegne den evangelisk-lutherske Kirke i Dansk Vestindien og blev om Efteraaret Sekretær for den vestindiske Kirkesag; s. A. blev han Bestyrelsesmedlem for Diakonissestiftelsen, 1906 Formand for »Almindeligt dansk Præstekonvent«, 10. September 1907 Ridder af Dannebrog, 1. April 1909 Medlem af Frederiksberg Kommunes Skolekommission, 1910 Bestyrelsesmedlem for »Den danske Præsteforening«, i Oktober 1911 dens Formand og Redaktør af dens Blad, 1. Juli 1910 Tredie Stiftsprovst for Sjællands Stift, 22. April 1912 Provst for Frederiksberg Provsti. 1915 Dannebrogsmænd. Han rejste meget og saa kirkeligt Arbejde rundt omkring; han førte en let Pen og adskillige Publikationer saa Dagens Lys, baade lærde og folkelige.

11. Marts 1891 var han i Østrup blevet gift med Kirsten Inge Hansen, født den 25. August 1871 i Aarhus, Datter af Sognepræst, Lic. teol. Theodor Vilhelm Laurentius Hansen i Østrup og Hustru Dorthea Sophie Schwensen. Hoffmeyer døde den 16. Oktober 1924 og begraves

des den 21. Oktober fra Frederiksberg Kirke under overvældende Deltagelse. Hans Hustru døde den 8. Maj 1930 og begravedes fra Kirken den 13. Maj.

Med sit vide Syn og sit bl. a. ved mange Rejser vundne Bekendtskab med mange af den evangeliske Kirkes betydelige Mænd var Hoffmeyer velegnet til at være med i de internationale kirkelige Enheds-

Johs. Engel.

bestræbelser, han i den sidste halve Snes Aar af sit Liv var en saa ivrig Forkæmper for. Ærkebiskop Søderblom regnede ham som en af sine kæreste Medarbejdere i »Life and work«-Bevægelsen. Og i »Nødhjælpen til de evangeliske Kirker i de krigsførende Lande« var han en virksom, ledende Kraft.

I Hoffmeyers Embedstid indviedes Godthaabskirken 19. Marts 1911.

Missionshuset Siloam nedlagdes mod Slutningen af Hoffmeyers Embedstid, idet det solgtes den 11. Juli 1922.

Som personlig Medhjælper havde Stiftsprovst Hoffmeyer en Tid sin Søn: Christian Julius (Skat) Hoffmeyer, født 7. December 1891, Student fra Metropolitanskolen 1909, teol. Kand. 1915, Dr. teol. 1918 (Den apokryfe og pseudepigrafiske Litteraturs Stilling til Partidannelserne i den palæstinensiske Senjødedom), Faderens Medhjælper 1918. Privatdocent i Reykjavik 1920, Sognepræst i Raarup 1921, Stiftsprovst i Aarhus 1932. Viet i Frederiksberg Kirke 22. Maj 1919 til Aase Thejll, født i København 25. Januar 1898.

JOHANNES THEODOR ENGEL.

Født 31. August 1875 paa Frederiksberg som Søn af Adjunkt Johannes Christian Wulf Engel og Bolette Christine Heiberg, Præstedatter fra Kjeldby. Student fra Sorø 1894 og teol. Kand. 19. Januar 1901. Lærer ved københavnske Skoler August 1894—Juli 1896 og August 1898—Januar 1904, Huslærer paa Gisselfeld Juli 1896—Juli 1898, Lærer for Prins Gustav Januar 1904—Juli 1907, Ridder af Dannebrog 30. Oktober 1905. Kaldet til Residerende Kapellan i Hillerød-Herløv den 3. Juni 1907, ordineret 14. August s. A., gift 6. November 1907 i Holmens Kirke med Ellen Almira Hammer, født 3. Marts 1883, Datter af Kommandør, Ekvipagemester Rørd Regnar Johannes Hammer og Fanny Eleonora Hedemann. Kaldet 26. Marts 1918 til Første Residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke i København og 31. December 1924 til Sognepræst for Frederiksberg Sogn.

FREDERIKSBERG KIRKES KAPELLANER

(1') KAPELLAN PRO LOCO.

Embedet oprettet 1863.

CHRISTIAN LUDVIG NIELSEN. Født 29. Juni 1823 i Saks-købing, Søn af Skibskaptajn Frederik Nielsen og Karen Jessen. Student fra Nykøbing F. 1842, studerede nogle Aar østerlandske Sprog, navnlig Hebraisk og Aramaisk, under Professor Hermansens private Vejledning, blev teologisk Kandidat 9. Januar 1851, underviste privat og i Skoler, Lærer ved Søetatens Pigeskoler (Førstelærer ved en ny-oprettet Pigeskole) 1. November 1853, tillige Lærer ved det Wærn'ske Institut 1. November 1853, pers. Kapellan paa Frederiksberg 4. April 1856, ordineret 23. April, Kapellan pro loco paa Frederiksberg 22. Oktober 1863, Præst ved Københavns Sygehjem 8. Oktober 1859, Sognepræst i Dalbyneder-Raaby-Sødring 26. Februar 1869, Sognepræst (efter eget Valg) i Dalbyneder-Dalbyover 18. December 1872, Sognepræst i Utterslev 15. September 1879, død den 14. Januar 1885. Viet i Vor Frelzers Kirke i København den 19. December 1851 til Erhardine Petronella Maria Mønster, født i Randers 23. April 1820, død i København 27. April 1902. C. L. Nielsen har udgivet forskellige Skrifter.

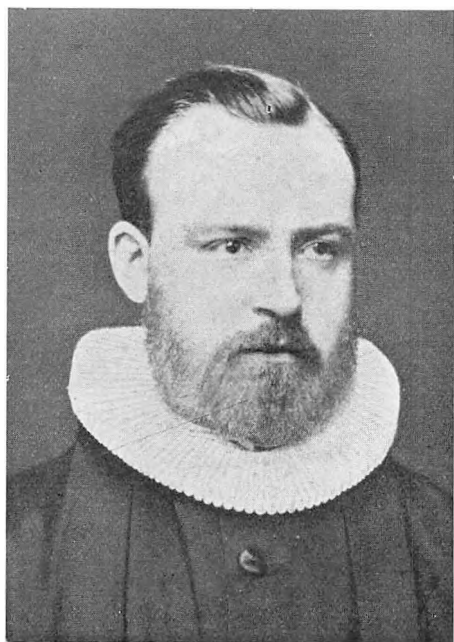
ANDERS HERMAN VILHELM SØRENSEN. Født 27. Juni 1840 i Randers, Søn af Kammerraad, Strandkontrollør ved Hevringholms Strand Casper Verner Andreas Moltke Sørensen og Ida Frederikke Winding. Student fra Randers 1858, teol. Kand. 25. Januar 1865, bestyrede sammen med sin Hustru en højere Pigeskole paa Frederiksberg 1865—76, Ordinationstilladelse som Medhjælper hos Sognepræsten paa Frederiksberg 29. December 1868, ordineret 10. Marts 1869, Kapellan pro loco paa Frederiksberg 16. Juni 1869, Sognepræst i Taa-num-Hornbæk 11. Marts 1876, Sognepræst i Føns-Ørslev 29. Marts 1882, Sognepræst i Husby og Præst ved Wedellsborg Kapel 21. Marts

C. L. Nielsen.

Vilh. Sørensen.

F. A. O. Rugaard.

J. J. Mohr.

1890. Ridder af Dannebrog 12. April 1898. Død 16. November 1911 og begravet den 21. November paa Husby Kirkegaard. Viet i Vivild Kirke 15. August 1865 til Charlotte Amalie Cecilie Friis, født i Viborg den 30. Maj 1823, død i Husby 9. Februar 1908.

I Frederiksbergtiden gjorde Vilh. Sørensen en stor Indsats ikke mindst i Skolearbejdet, idet han med Ministeriets Billigelse 1872 blev Formand i Skolekommissionen og sammen med Docent N. J. Fjord og senere Etatsraad Joakim Larsen var ledende i Skolevæsenets Udvikling.

Som Missionskyndig naaede Vilh. Sørensen Verdensry. Særlig Østerlandsmissionen, hvis Formand han var fra dens Begyndelse til sin Død, havde hans Hjerter. Hans Hovedskrift: »Missionens Motiv, Maal og Midler, Grundtræk af Missionslæren«, som han lige naaede at faa færdig før sin Død, er af blivende Værd. En paalidelig Fremstilling og Vurdering af ham som Missionskyndig er givet i en lille Bog af Chr. Siegmundfeldt 1912.

JOHAN JACOB MOHR. Født 5. Juli 1838 i København, Søn af kongelig Kapelmusikus Johan Ludvig Mohr og Karoline Olivia Busck. Student fra Metropolitanskolen 1856, teologisk Kandidat 24. Juni 1862, Lærer ved forskellige Pigeskoler og ved Bondesens Forberedelseseksamen for Drengene i København 1862—70, Ordinationstilladelse som Præst ved Københavns Sygehjem 19. Februar 1870, hvilken Stilling han beklædte til Forflyttelsen 1889, ordineret 30. Marts 1870, konstitueret Kapellan pro loco paa Frederiksberg 1. Maj 1876, Residerende Kapellan ved St. Matthæus Kirke i København 25. Oktober 1880, Sognepræst i Stenstrup-Lunde 22. November 1889. Har udgivet forskellige Skrifter. Tog Afsked 1912 (Afskedsprædiken 17. November) og døde i København 28. Maj 1920.

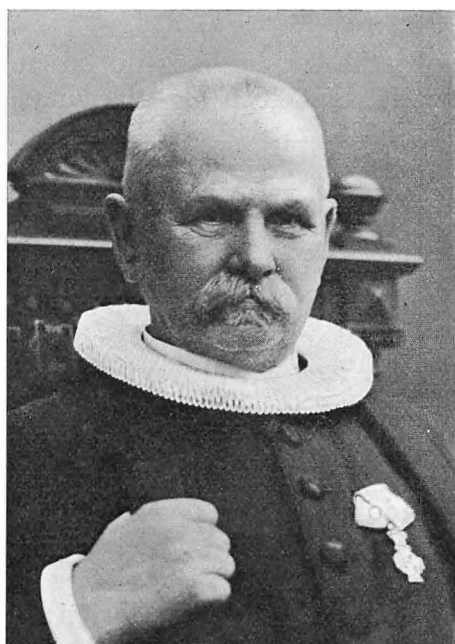
Viet i Holmens Kirke den 23. Oktober 1863 til Luise Marie Sophie Ahrensen, født i København den 7. August 1837, død i Stenstrup 18. Juli 1909.

Embedet nedlagt ved kgl. Res. af 25. Oktober 1880.

2' KAPELLAN PRO LOCO.

Oprettet ved kgl. Res. af 21. November 1873.

FRITS ALFRED OSCAR RUGAARD. Født i København 20. April 1844, døbt i Trinitatis Kirke 14. Juli s. A., Søn af Lærer, Folke-

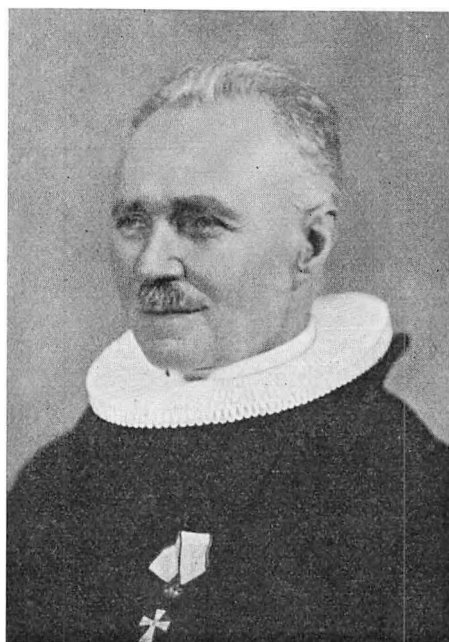
Jens Laursen.

M. C. Schambye.

P. Oldenburg.

N. F. S. Dahl.

tingsmand Daniel Eiler Rugaard og Grethe Frederikke Mogensen. Student fra det v. Westenske Institut 18. Juli 1861, Regensalumne 9. Marts 1864, teologisk Kandidat 25. Juni 1866 med Anden Karakter, hvorfor han den 26. Juni næste Aar tog Eksamen om med Første Karakter, fik 15. Marts 1870 Accessit for en teologisk Prisopgave (Ny kgl. Saml. 4to, 2419), personel Kapellan i Torup 20. Juli 1869, ordineret 15. September s. A., afgik i Efteraaret 1872, da Naadensaaret efter Sognepræstens Død var til Ende, fungerede fra 1. December 1872 til 30. April 1873 som Hjælpepræst i Asmindrup og Grandløse, blev 26. Maj 1873 Hjælpepræst paa Frederiksberg og 21. November s. A. Anden Kapellan pro loco paa Frederiksberg ved dette Embedes Oprettelse; ved Pastor Mohrs Forflyttelse til Matthæuskirken samtidig med Vesterbros Udskillelse fra Frederiksberg blev Rugaard eneste Kapellan pro loco for Frederiksberg-Hvidovre fra 25. Oktober 1880. 22. Juli 1881 Sognepræst i Enderslev-Vraaby, 26. Juli 1890 Sognepræst i Tjæreby-Alsynderup, død den 15. December 1893. Viedes 16. November 1876 i Trinitatis Kirke i København til Cathrine Christiane Cecilie Rugaard, født i Frederikssund 8. Juli 1843, død paa Frederiksberg 9. December 1926.

O. V. GLAHN. Anden Kapellan pro loco fra 28. Februar 1882 til Embedets Nedlæggelse ved kgl. Res. af 3. Januar 1889. Se Sognepræster.

RESIDERENDE KAPELLANER.

Embedet oprettet ved kgl. Resolution af 3. Januar 1889.

O. V. GLAHN. Se Sognepræster.

JENS LAURSEN. Født 22. Marts 1856 i Herskind, Søn af Gaardejer Laurs Christensen og Ane Hansdatter. 1876 tog han Seminarieeksamen, blev Student (privat) 1880, Kandidat 24. Juni 1887, Kateket ved Matthæuskirken 31. Maj 1888, ordineret 6. Juni, Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke 28. November 1893. Medlem af Frederiksberg Værgeraad 1906—12. Ugift. Kaldet til Sognepræst ved Markuskirken den 22. Oktober 1902. Afsked 27. April 1922. Død 1. August 1928. Begravet paa Frederiksberg gamle Kirkegaard.

MARTIN CHRISTIAN SCHAMBY. Født 29. December 1863 i Ærøskøbing, Søn af Skibstømrer Laurids Christensen Schamby og

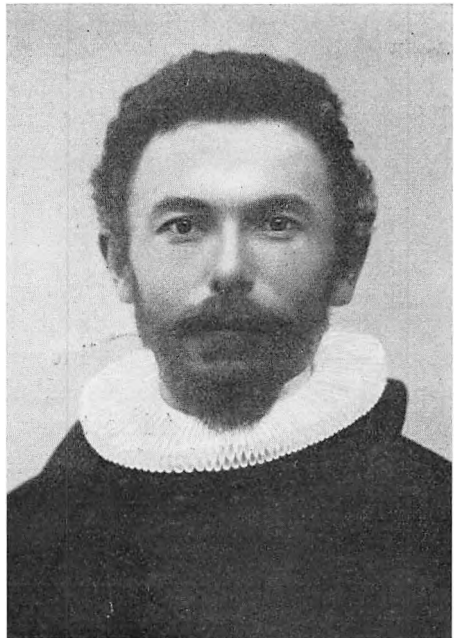
M. J. G. Smith.

Th. Glahn.

S. H. E. Darre.

C. E. Dujardin.

Anna Cathrine Petersen. Student fra Herlufsholm 1883, Kandidat 12. Januar 1889, ordineret Medhjælper Frederiksberg-Hvidovre 23. Maj 1889, ordineret den 14. Juni, Sognepræst for Gammel og Ny Sogn paa Holmsland 12. Oktober 1892, Residerende Kapellan ved Thomaskirken paa Frederiksberg den 6. Februar 1898, Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke den 6. Januar 1903, Sognepræst i Herlufsholm 5. November 1906. Død 10. Oktober 1919 i Herlufsholm. Viet i Frederiksberg Kirke den 29. Januar 1895 til Anna Cathrine Gjerding, født 24. August 1861 i Nykøbing F.

PAUL OLDENBURG. Født 7. Marts 1870 i København, Søn af Gehejmekonferensraad, Overpræsident Valdemar Oldenburg og Henriette Suenson. Farfaderen var Salmedigteren Theodor Vilhelm Oldenburg, Sognepræst i Sorterup-Ottestrup. Blev Student fra Odense 1888 og teologisk Kandidat 15. Juni 1894. Lærer ved forskellige københavnske Skoler til 1900, Inspektør for Studenterhjemmets Pensionat 1897—1900, Anden Kateket ved Frue Kirke i København 6. Januar 1897, ordineret 3. Marts, Residerende Kapellan i Varde 2. Juni 1900, Afsked 31. August 1903, Sekretær for Indre Mission i København 1. September 1903—31. Maj 1907, Præst ved Frederiksberg Hospital 1. Maj 1908. Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke den 12. Januar 1907, Sognepræst ved Jesuskirken den 11. Maj 1916, Ridder af Dannebrog September 1917, Biskop over Aalborg Stift 20. Oktober 1930, bispeviet den 30. November 1930. Viet 31. Maj 1901 i Holmens Kirke til Clara Margrethe Garde, født i København den 30. Juli 1873.

NICOLAI FREDERIK SEVERIN DAHL. Født 8. Januar 1867 i København; Søn af Fabrikant Jens Claudius Dahl og Caroline Johanne Agnes Wahlmann. Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1887, teologisk Kandidat 26. Januar 1892, Sognepræst Børglum-Furreby 7. Juni 1892, ordineret 6. Juli, Sognepræst Ejby-Dalby 30. April 1909, Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke den 18. Juli 1916, Sognepræst ved Klosterkirken i Horsens den 31. Maj 1926, Ridder af Dannebrog den 10. August 1932. Viet 14. Februar 1893 i Aarhus Domkirke til Elisabeth Philippa Auguste Henriette Maria Wahlmann, født i Aarhus den 17. Marts 1869.

THORKIL AUGUST WIEHE GLAHN. Født paa Frederiksberg den 23. Januar 1888, Søn af daværende Anden Kapellan pro loco ved

E. P. Lindegaard.

C. C. Jacobsen.

N. N. Lund.

L. A. Valentiner.

Frederiksberg Kirke Otto Valdemar Glahn og Hustru Ellen Wiehe (se Sognepræster). Student fra Schneekloths Skole 1906, cand. teol. den 25. Januar 1913, Sekretær i Danmarks kristelige Studenterforbund den 1. April 1913, ordineret Medhjælper ved Vor Frelsers Kirke i Vejle den 1. Juni 1916, ordineret den 10. Maj 1916, Residerende Kapellan sammesteds den 4. Juni 1920, Sognepræst i Boeslunde den 28. Februar 1921, Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke den 25. September 1926. Viet i Frihavns Kirke den 18. Maj 1916 til Else Høst, født i København den 4. September 1894.

ORDINEREDE MEDHJÆLPERE.

ANDERS HERMAN VILHELM SØRENSEN 29. December 1868—16. Juni 1869. Se l' Kapellan pro loco.

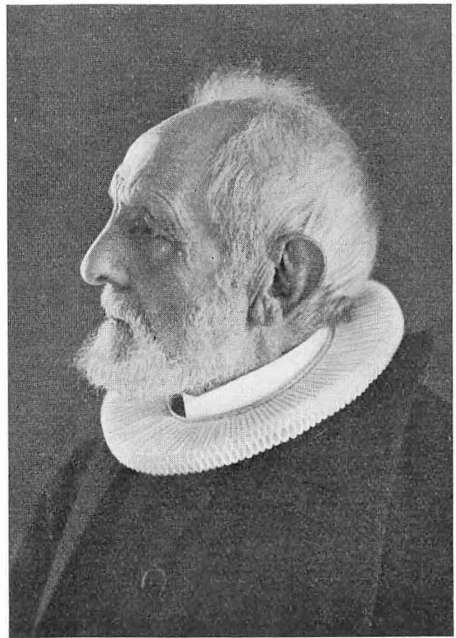
JENS CHRISTIAN VALDEMAR BERGSTRØM. Født 15. Marts 1837 i Nykøbing F., Søn af Hospitalsforstander Andreas Verner Bergstrøm og Erikdine Dorthea Strange, Student fra Nykøbing 1857, teologisk Kandidat 26. Juni 1863, Timelærer, ansat ved Det Britiske Bibelselskabs Agentur i København 1863, ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 22. December 1869, ordineret 30. Marts 1870, Anden Residerende Kapellan i Randers 15. Januar 1875, Sognepræst i Karise-Alslev 3. Februar 1891, Afsked 31. Januar 1903; død 9. Januar 1928. Viet i Vorning Kirke 6. Juni 1883 til Anina Johanne Jacobsen, født i Randers 21. August 1842; død i København 30. Maj 1903.

O. V. GLAHN. 25. September 1876—28. Februar 1882. Se Sognepræster.

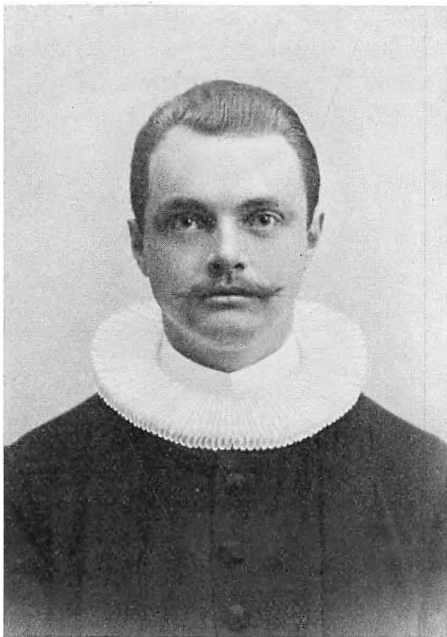
MARTIN JOHANNES GEORG SMITH. Født 15. August 1856 i Aarhus, Søn af Sognepræst Troels Frederik Plum Smith til Skelskør og Franzisca Elisabeth Kock, Student fra Roskilde 1875, Kandidat i Teologien 20. Juni 1881, Lærer ved Faaborg Realskole 1881—82, ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 10. Juli 1882, ordineret 26. Juli, Sognepræst i Frederiks-Karup 30. Juli 1883, Sognepræst ved St. Pouls Kirke i Aarhus 1. Oktober 1886, Sognepræst for Søndre Sogns Kirke i Viborg 2. April 1892, Ridder af Dannebrog 19. Juni 1909, Dannebrogsmænd 25. Maj 1926, Afsked 1. Oktober 1926, død i Skelskør 7. Decem-

Sv. Bøgh.

G. E. F. Thygesen.

C. N. H. L. Graae.

F. Beyer.

ber 1931. Viet i Citadels Kirken i København 15. Juli 1883 til Mathilde Andrea Augusta v. Huth, født i Odense 29. November 1860.

GUSTAV HARALD EMIL DARRE. Født 11. Januar 1858 i Nyborg, Søn af Oberst Julius Darre og Mathea Margrethe Bondo. Student fra det v. Westenske Institut 1875, teologisk Kandidat 25. Januar 1883, Lærer ved forskellige Skoler i København, ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 8. Oktober 1883, ordineret 24. Oktober, Residerende Kapellan ved Viborg Domkirke-Asmild-Tapdrup 9. Februar 1889, Sognepræst i Vester Velling-Skern 12. November 1892, Residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke i Aalborg og Sognepræst i Sønder Tranders 16. April 1896, Sognepræst i Vester og Øster Hassing 16. Juli 1900, Sognepræst ved Sions Kirke i København 23. September 1905, Sognepræst i Kalundborg 1. Maj 1911, død 13. Februar 1917. Viet i Frederiksberg Kirke 1. November 1887 til Ane Henrica Hansen, født i Randers 9. Juni 1854, død paa Frederiksberg 10. Januar 1931.

MARTIN CHRISTIAN SCHAMBYE. 23. Maj 1889—12. Oktober 1892. Se Residerende Kapellaner.

CHARLES EMIL DUJARDIN. Født i Randers 20. Juni 1863, Søn af Manufakturhandler Levinus Dujardin og Augusta Jørgensen, Student fra Randers 1882, Alumne paa Valkendorffs Kollegium 5. Oktober 1887, teologisk Kandidat 25. Januar 1889, Lærer ved københavnske Skoler, Vikar ved Randers Latinskole i nogle Maaneder, Lærer ved Giersings private Realskole i Odense 1890, ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 6. Marts 1893, ordineret 15. Marts, Kateket i Maribo Domkirke-Hillested og Førstelærer (Overlærer) i Maribo 22. Februar 1894, død 17. August 1932. Viet i Vedbæk Kirke den 26. September 1908 til Emilie Louise Henningsen, født i Randers 18. April 1885.

CARL CHRISTIAN JACOBSEN. Født 2. Marts 1859 i Skads i Sønderjylland, Søn af Landmand Gunde Westesen Jacobsen og Helene Marie Nielsen. For til Søs til 1880 mest i udenrigs Fart til de forskellige Verdensdele, aftjente sin Værnepligt i Vinteren 1882—83 om Bord i Fregatten Sjælland paa Togt til Vestindien og Sydamerika som helbefaren, begyndte at læse 1. September 1884, Student privat 1888, teologisk Kandidat 28. Juni 1893, ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 11. Maj 1894, ordineret 23. Maj s. A., Eksamen i Svømning og Liv-

Chr. Rasmussen.

S. C. Borresen.

redning 8. August 1910, Sognepræst i Vinkel-Rind 22. Juni 1896, Sognepræst i Østermarie 18. April 1914, Afsked 1. April 1929. Konstitueret i Østermarie til 30. Juni 1929. Viet i Frederiksberg Kirke 21. Maj 1897 til Johanne Marie Elisabeth Neergaard, født paa Herlufsholm 12. Februar 1853, død i Østermarie 7. Maj 1922. Viet i Lyngby Kirke 10. September 1929 til Marie Kristine Munk, født i Ibsker 4. December 1887.

ERIK PETER LINDEGAARD. Født 2. September 1865 i Svendborg, Søn af Felbereder Claus Christian Lindegaard og Gjertrud Marie Wivel, Student privat 1883, Sekondløjtnant ved 1' Regiment 3. Oktober 1887, Løjtnant i Forstærkningen 1. Januar 1894, afskediget 30. December 1897, teologisk Kandidat 15. Juni 1894, Lærer ved Schneekloths Latin- og Realskole, ordineret Medhjælper ved Frederiksberg Kirke 5. August 1896, ordineret 19. August, Sognepræst i Hjadstrup 22. November 1904. Viet i Frederiksberg Kirke den 3. November 1896 til Elise Marie Larpent, født i København 27. Juni 1862.

LUDVIG ANDREAS VALENTINER. Født paa Frederiksberg 10. Maj 1881, Søn af Bankdirektør Julius Christian Poul Valentiner

og Bolette Sophie Elisabeth Lind, Student fra Metropolitanskolen 1899, teologisk Kandidat 19. Juni 1905, ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 16. Marts 1906, ordineret 4. April, Kaldskapellan i Odder 1. April 1910, Sognepræst i Viby den 28. Marts 1916, Provst i Bjerger-Aasum Herreder den 19. Januar 1923, tillige Sognepræst i Mesinge den 2. September 1925, Ridder af Dannebrog den 27. Oktober 1927. Viet i Frederiksberg Kirke 3. Juni 1910 til Elisabeth Glahn, født paa Frederiksberg (Datter af Provst Glahn) 15. November 1889.

NIELS NIELSEN LUND. Født den 2. Februar 1875 i Ikast, Søn af Gaardejer Jens Lund og Mette Marie Hansine Rasmussen, var ved Landvæsenet til sit 20' Aar, blev Student privat 1901, teologisk Kandidat den 26. Januar 1910, ordineret Medhjælper ved Frederiksberg Kirke den 23. August 1910, ordineret 31. August, Sognepræst i Skarvild 25. Januar 1913, Sognepræst i Møborg-Nees 26. April 1919, Sognepræst i Stenderup 20. September 1927. Viet 14. Oktober 1911 i Frederiksberg Kirke til Christine Marie Svensson, født i København 15. Oktober 1884.

SVEND BØGH. Født 29. Juli 1886 i Tranekjær, Søn af Justitsraad, Godsinspektør paa Grevskabet Langeland Hardenack Otto Conrad Bøgh og Eleonora Ingertha Møller. Student Døckers Kursus 1906, teologisk Kandidat 27. Juni 1913, ordineret Medhjælper ved Frederiksberg Kirke den 13. September 1913, ordineret 25. September 1913, Sognepræst for Vorgod den 29. Januar 1916, Afsked den 30. Juni 1920, Sekretær i K. F. U. M.'s Centralforening i København den 1. Juli 1920, Generalsekretær for K. F. U. M. og K. i Danmark den 1. August 1925 med Bopæl i Aarhus, fratraadt den 15. Februar 1932, Residerende Kapellan ved Frihavnskirken i København den 28. Februar 1932. Viet i Frederiksberg Kirke den 17. Maj 1916 til Else Mørkeberg, født paa Frederiksberg den 16. Juli 1894.

GUSTAV ELISA FERDINAND THYGESEN. Født 18. November 1845 i Sjelle, Søn af Provst Ludvig Christian Johannes Thygesen til Søften-Folby og Vita Jensine Gerhardine Christine Charlotte Borch, Student fra Aarhus 1866, teologisk Kandidat 17. Juni 1872, Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn og ved Efterslægtsskabets Skole, personel Kapellan i Horbelev-Falkerslev 28. Oktober 1874—4. Juni 1877 (ordineret 19. December 1874), foretog derefter Studier

i København, blev Sognepræst i Skibet 16. Januar 1879, Sognepræst i Øster Starup-Vester Nebel 17. August 1885, Sognepræst i Aagerup-Kirkerup 19. Marts 1902, Afsked 1. August 1914, Ridder af Dannebrog 19. December 1924. Som Emeritus paa Frederiksberg gjorde han fra 1916 til Kaldskapellaniets Oprettelse 1921 Tjeneste som konstitueret ordineret Medhjælper ved Frederiksberg Kirke og medvirkede til sin Død den 4. Oktober 1930 i frivillig Tjeneste ved Kirken. Han var Op-havsmand til og Sjælen i Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker. Viet i Holmens Kirke 4. Juni 1875 til sin Kusine Marie Dorthea Christiane Ludvigsen, født i Næstved 29. August 1843, død paa Frederiksberg den 28. August 1919.

2' ORDINEREDE MEDHJÆLPER.

H. OSTENFELD. 24. Oktober 1893—21. Maj 1897. Se Bedesalen paa Chr. Winthersvej.

3' ORDINEREDE MEDHJÆLPER.

GUTZON PETER MÜNSTER. 23. December 1895—21. Maj 1897. Se Bedesalen paa Chr. Winthersvej.

4' ORDINEREDE MEDHJÆLPER.

CHRISTIAN NIELS HJORTHOLM LUND GRAAE. Født 24. Maj 1870 i København, Søn af Fuldmægtig i Statsbanernes Hovedrevisionskontor Frederik Gerhard Johannes Graae og Thygine Camilla Cecilie Nicoline Gertrude Margrethe Lund, Student fra Metropolitanskolen 1888, teologisk Kandidat 21. Juni 1894, midlertidig ordineret Medhjælper paa Frederiksberg 12. December 1895, ordineret 18. December, afgaaet herfra 9. November 1902, Vikar i Kundby, Sne-sere, Vordingborg og Haarslev-Tingjellinge, Sognepræst i Gaarslev 31. Oktober 1904, Sognepræst i Karrebæk den 7. Juli 1913, død 20. April 1932. Viet i Vor Frelzers Kirke i Horsens 16. Februar 1909 til Karen Petra Christiane Lauritzen, født i København 22. Juli 1879, død i Karrebæk 8. Juli 1918.

KALDSKAPELLANER.

Embedet oprettet ved kgl. Res. af 31. Marts 1921.

FRODE BEYER. Født i København den 18. Juni 1894, Søn af Apo-teker Andreas Beyer og Vilhelmine Thaning; Student fra Metropol-

tanskolen 1913, teologisk Kandidat 1920, Kaldskapellan ved Frederiksberg Kirke den 31. Marts 1921, Sognepræst i Rinkenæs den 7. August 1924. Viet i Simeons Kirke den 16. Maj 1922 til Karen Elisabeth Bordsen, født i København den 10. September 1901.

CHRISTIAN HENRIK RASMUSSEN. Født i Odense, St. Knuds Sogn, den 8. April 1899, Søn af Kommuelærer Vilhelm Rasmussen og Rasmine Marie Andersen, Student fra Odense 1918, teologisk Kandidat 1924, Kaldskapellan ved Frederiksberg Kirke 17. Oktober 1924. Ugift.

2' RESIDERENDE KAPELLAN

betjener Frederiksberg Slotsdistrikt. Se dette.

BESKÆFTIGEDE VED FREDERIKSBERG KIRKE

KIRKEVÆRGER.

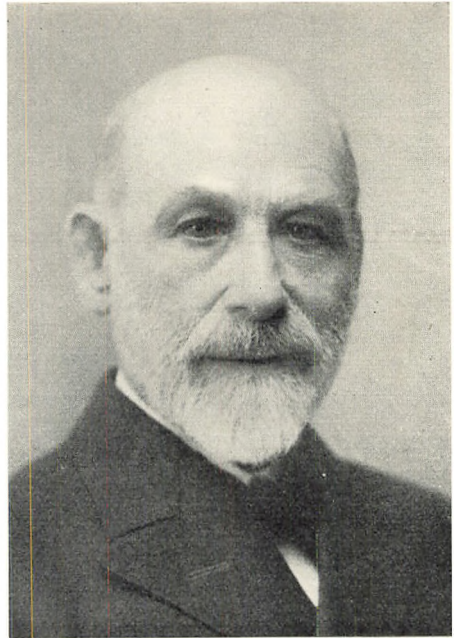
I Kirkeregnskabet 1728—29 nævnes *Niels Christensen Smed* som Kirkeværge. Han udførte Smedearbejdet ved den nye Kirke og var Værge endnu 1734. 1736—37 er *Peder Flastrup* og *Christian Peder Nielsen Haasing* Værger med hver 2 Rigsdaler i aarlig Løn, fordi de »nu frem for tilforn haver daabelt umage med Stole Stade Pengene at indkræve«. 1744—45 var Snedker *Jens Gudmandsen* Kirkens Værge. Organist *Meyer* nævnes som Kirkeværge 1765—66, og begge hans Eftermænd, *Oehlenschläger* og *Wiuiff*, var i en Aarrække Værger for Kirken. 1778 finder vi *Joh. Schebel* paa Værgen. Kammerassessor *Hansen* var Værge i hvert Fald 1862 og indehavde Posten til 31. Marts 1874. Efter at *A. B. Hoffmeyer* havde været Kirkens Værge en ganske kort Tid, indvilligede Oberst *C. A. J. Fibiger* ved Skrivelse af 23. April 1874 i at overtage Posten. Han døde 20. Juni 1882. Dette Aar træffer vi Klokker, Kaptajn *Feveile* som konstitueret Værge, men næste Aar overtager Sagfører *O. Andersen* Posten. 23. Marts 1898 beskikkedes Justitsraad *A. Gøricke* til Værge og blev i Stillingen til 22. September 1916. Han efterfulgtes (11. December 1916) af Baron *C. B. Schaffalitzky de Muckadell*. Kirkeværge fra Februar 1930 er Arkitekt *Carl Sophus Julius Smith*, født 4. Marts 1861 paa Frederiksberg, Søn af Porcellænshandler *Carl Jacob Smith* og *Juliane Marie Johansen*, viet i Jacobskirken 21. Juni 1890 til *Andrea Johanne Magda Andersen*, født i København 26. September 1866. Fra 1. Maj 1920 Ridder af Dannebrog.

MENIGHEDSRAADET.

Se foran. Raadets Formand siden 17. Marts 1920 er Fru *Annette Marie Holstein* født de *Neergaard*, født paa *Gyldenholm* (Kirkerup Sogn) 5. December 1868. Datter af Hofjægermester *Charles Adolf Denis*

Fru A. Holstein.

C. S. J. Smith.

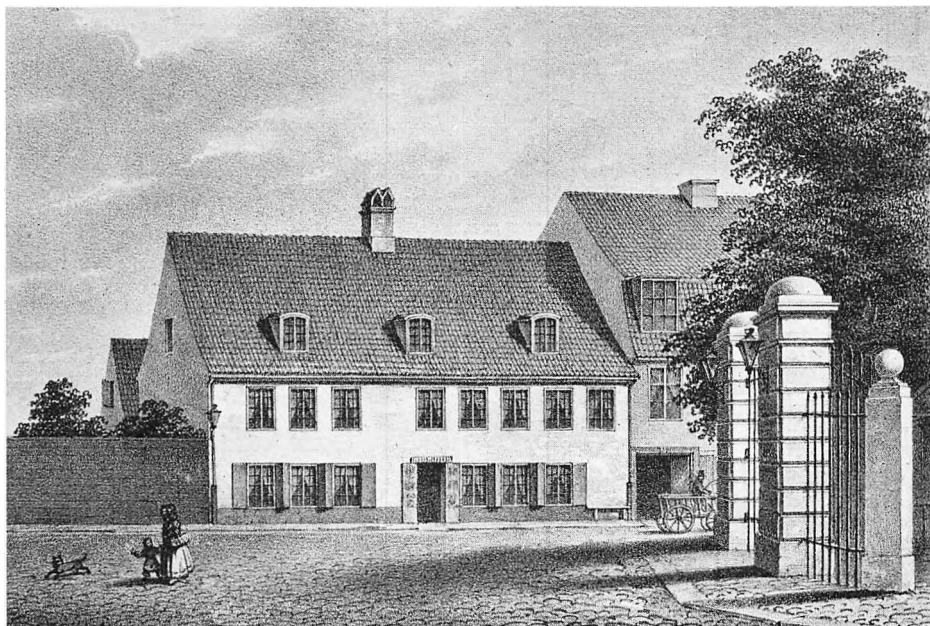
de Neergaard og Hustru Jenny Qvistgaard. Viet i Gimlinge Kirke den 27. September 1893 til Læge Aage Holstein, født paa Frederiksberg 10. Juli 1863, død paa Frederiksberg den 30. Juli 1908.

ORGANISTER.

CARL FREDERIK MEYER. Boede paa Vesterbro. Begravedes fra Frederiksberg Kirke den 27. Januar 1778. Han var da 63 Aar gammel. Blev Organist 1754 ved Frederiksberg Kirke med en aarlig Løn af 30 Rigsdaler. Var en Aarrække Kirkens Værge.

JOACHIM CONRAD OEHLenschLÄGER. 1696 døde Organisten i Rensefeld ved Lybæk Henrik Oehlenschläger, hvorefter hans Søn Christoffer, født 1672, af Biskoppen af Eutin fik Embedet overdraget. 1705 ægtede han Elisabeth Gerdes, født i Schlutop, og den 2. Februar 1715 fik de en Søn, som i Daaben den 6. Februar blev kaldt August Henrik. Christoffer Oehlenschläger døde den 11. December

1729 og begravedes den 21. August. Henrik Oehlenschläger giftede sig 1743 med Anna Margaretha Faasch, som døde allerede 1746, hvorpaa han den 12. Maj 1747 ægtede Christina Tolstrup, der overlevede ham. I dette Ægteskab fødtes Joachim Conrad den 31. Juli 1748. Gehejme-konferensraad Joachim Brockdorff paa Nør stod Fadder til ham. August Henrich Oehlenschläger døde 1753 som Organist i Krusendorf paa Nordsiden af Eckernførde Fjord, efter at have forrettet sit Em-

Adam Oehlenschlägers Fødested.

Indgangsporten til Frederiksberg Alle (til højre), den saakaldte Jærnport. Nu ved Indgangen til Søndermarken fra Vesterbrogade.

bede i 10 Aar »rosværdigt og som en god Christen«. 1765 kom Joachim Conrad til Organist Rosenbaum i Rendsborg og blev hos ham i 2 Aar og gjorde Fremgang i Musiken. Hans Moder havde giftet sig igen med Marqvard Bolt, der fik Organistembedet efter hendes første Mand. Joachim Conrads Stedfader sendte ham til Grev Adam Gottlob Moltke til Bregentved, der paa den Tid ansaas for næsten almægtig i Danmark og som muligvis havde lovet at tage sig af Drengen og i sin Tid at befordre ham. Duelig maa den unge Oehlenschläger have været, da han straks ved sin Ankomst til København blev sat til at give de unge Komtesser Moltke Undervisning i Klaverspil. Efter en

aflagt Prøve fik han af Pastor Lorck ved Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn (nu: Christianskirken) Ros for at besidde de Kundskaber og den Færdighed, som behøves for at være »en god Skolelærer paa Landet i de tyske Provinser«. Men ligesom Jakob maatte tjene Laban i flere Aar — siger hans Søn Digteren — og først tage den hæslige Lea, før han fik den dejlige Rachel, saa maatte ogsaa ofte Borgerlige i de Dage i bogstavelig Forstand tjene de Store, naar de vilde befordres af dem. Det var en Skæbne, som selv undertiden teologiske Kandidater underkastede sig. Mens Oehlenschläger var hos Grev Moltke, lærte han her sin tilkommende Hustru, Martha Maria Hansen, at kende; hun var Tysker og Datter af en kongelig Fuldmægtig, Kammerjomfru hos Grevinden, meget smuk og misundt af Damerne for sine hvide Hænder. Men Tiaaret hos Moltke (1767—77) fik ogsaa Ende, og Oehlenschläger ægtede da sin Martha og blev 1778 Organist ved Frederiksberg Kirke med Bopæl paa Vesterbro Nr. 53, hvilket Hus stod paa Hjørnet af Oehlenschlägersgade indtil for nogle faa Aar siden. En Plade i Muren paa det nuværende Hus fortæller, at paa dette Sted fødtes Organistens berømte Søn Adam Gottlob den 14. November 1779. Han døbttes 23. November 1779 i Frederiksberg Kirke »med mange fornemme Faddere«. 1780 blev Joachim Conrad Oehlenschläger tillige Fuldmægtig paa Frederiksberg Slot hos Generalinspektør Schmidt. Han havde haabet at blive Schmidts Efterfølger som Slotsforvalter men det mislykkedes, da Marcus Friederich Voigt, dengang en ung Mand, der havde lært nyere Gartnerkunst i England og var en Slægtning af Schmidt, kom hjem og fik Embedet. Først efter Voigts Død 1815 fik Oehlenschläger Embedet. Voigt viste imidlertid den noget ældre Oehlenschläger alt tænkeligt Hensyn.

Oehlenschläger var en naiv, jovial, frisk Mand, noget hidsig og opbrusende men med et godt Hjerte. Han holdt meget af et muntert Selskab. Sønnen kalder ham forsonlig, forekommende, velgørende og yndet af alle, som kendte ham, for sin Godmodighed og sit Lune. Kamma Rahbek havde givet ham Øgenavnet Paale, fordi han med sin bløde, hurtige Udtale for det meste sagde Paalekum i Stedet for Publikum. De nærmeste kaldte ham ogsaa Berggelmer, d. v. s. den Gamle paa Bjerget. Han havde Svar paa rede Haand. Da han engang havde været til Middag et rigt Sted, hvor Overflødigheden ikke altid var forbunden med Smag og Orden, svarede han paa en Forespørgsel ved Hjemkomsten: Jeg har haft det ypperligt; jeg levede ligesaa godt som Christus paa Korset: jeg fik Eddike og Myrrha. Frederik VI spurgte ham engang, da der skulde være Rævejagt i Søndermarken:

Er der brav mange Ræve i Søndermarken — hvorpaa Oehlenschläger med et Blik hen paa Hoffolkene svarede: Endnu ikke Deres Majestæt, men nu kommer de straks! Da han engang bad Frederik VI om frit Brænde, sagde Kongen: Og De vil bilde mig ind, at De ikke [som Brændeforvalter] har frit Brænde? Hvorpaa Oehlenschläger dybt bukkende takkede Majestæten for den i Spørgeform givne Tilladelse. Men naar han ved en Værelsefordeling paa Frederiksberg Slot tillod sig at sige til Kongen: Deres Majestæt, der er ikke saa stort et Hul tilbage, at man deri kan lægge en tysk Prins — saa behagede et saadant Frisprog alligevel ikke den enevældige Monark.

Overfor sin berømte Søn var Oehlenschläger en myndig Fader, ikke mindst naar det gjaldt Pengesager, i hvilke den Gamle ikke var til at spøge med, hvorimod det som bekendt aldrig stod helt godt til med Digterens Status. Op i Aarene bevarede Sønnen sin dybe Respekt for Faderen.

Naturligvis var gamle Oehlenschläger paa sin Side ogsaa lidt forfængelig af sin Søn og havde sin Morskab af, naar han sad paa sin Bænk udenfor Slottet, at komme i Samtale med Folk om Sønnen, naar han troede sig ukendt. Da dette paa hans ældre Dage blev en Del bekendt, glædede mange Gamlingen ved at lade ham blive i Troen paa sit Inkognito. Som Digterens Fader blev han til en vis Grad draget med ind i litterære Kredse, saaledes har f. Ex. Sibbern skrevet et tysk Fødselsdagsdigt til ham. Et Brev fra Oehlenschläger til Jens Baggesen er meddelt i Bokkenheusers lille Bog om Frederiksberg.

Oehlenschläger var i en Aarrække Kirkeværge for Frederiksberg Kirke. Et pudsigt Træk om hans Nidkærhed er bevaret. Da han en sen, mørk Aften fra et Selskab kom forbi Kirken paa Hjemvejen, saa han, at et Vindue i Taarnet stod og klaprede. Han og en Gartnersvend gik da op i Taarnet for at lukke Vinduet, men da Kirkedøren sloges i efter dem af Blæsten og ikke kunde lukkes op indvendig fra, var gode Raad dyre. Gartneren var dødsensangst, men Oehlenschläger, der havde hørt Vægteren raabe nede i Pileallé, stak Hovedet ud ad Taarnvinduet og kaldte paa ham. Men aldrig saa snart havde Vægteren ved Midnatstid set et Ansigt i Kirketaarnet, før han dødelig forskrækket smurte Haser. Endelig lykkedes det Oehlenschläger at faa Døren op, men det Befrielsens Spring, Gartneren tog fra Dørtærskelen hen over 3—4 Grave, havde han aldrig set Magen til.

I Hjemlivet lader Digteren os faa et Indblik: »Medens . . . fiirskaarne, lystige Holstenere, der kom til Kbh. med Gryn og Oste, besøgte min Fader og snakkede med ham om deres Ungdom, søgte i den

senere Tid, da min Moder blev svagere, nogle fromme Haandværksmestere, af de saakaldte Hellige, at vinde hende for deres Sekt. De bragte Bønnebøger med, og jeg hørte dem meget tale om »Lammets Blod«. I Bønnebøgerne var der ogsaa Kobberstykker med Lam i, som holdt Sejersfaner. Efter endeel forgæves Forsøg trak de Fromme sig dog tilbage, og skulle have sagt: Med Konen var der maaske endda noget Haab; men med Manden var der intet Udkomme.« Maaske den gode Oehlenschläger ogsaa var lidt vel tilbøjelig til f. Ex. at betragte Begravelser med den samme Munterhed som Vielser og Barne- daab — ved alle saadanne Lejligheder var Orglet jo i Brug og der var noget at fortjene for Organisten. Hans Hustru døde 6. Maj 1800 i en Alder af 53 Aar og begravedes den 10. Maj, men selv blev han gammel. Sønnen siger, at han i en Alder af 79 Aar udmærkede sig ved Kraft og Munterhed; hans blaa Øjne straaledede og hans røde Kinder blussede som paa en Yngling. I Foraaret 1827 fik han en Koldfeber, som stadig kom igen, og af den døde han tidligt om Morgen den 21. Maj 1827. Den 25. Maj begravedes han fra den Kirke, hvor han i 49 Aar havde spillet Orglet. Hans Ven, Pastor Schiødte, holdt Lig- talen.

PETER HERMAN WIUFF. Født 1778 i Jylland. Organist ved Frederiksberg Kirke 1827. Kirkeværge. Boede ved sin Død Værne- damsvej 93. Gift med Frederikke Karoline Jacobine Müller af den reformerte Tro. Hun døde den 9. August 1851 og begravedes den 13. August. Bopælen var da Vesterbrogade 27 B¹. Hun var født i Altona 1802. Wiuff, der blev Kirkeværge og Kammerraad, døde 78½ Aar gammel den 18. Marts 1856 og begravedes Tirsdag den 25. Marts Kl. 12 fra Frederiksberg Kirke. Han stiftede et Legat for Bælgetræde- ren ved Frederiksberg Kirke, hvilket Legat overgik til Kirkens Be- styrelse 1922 efter at Bælgetræderstillingen var bleven nedlagt.

RASMUS JOHANSEN MAALE. Født i Nyborg som Søn af en uformuende Færgemand den 28. Marts 1824. Til hans Barndomserin- dringer hører, at han som Dreng mangan Gang har staaet paa Nyborg Vold og set den optiske Telegraf i Korsør med sine blotte Øjne. Efter Konfirmationen blev han i sit femtende Aar angrebet af en ondartet Tyfus, der berøvede ham Synet paa begge Øjne. Der blev gjort, hvad der kunde gøres: nogle velsindede Nyborgensere enedes med Dren- gens velhavende Onkel om at bekoste et Hospitalsophold til ham, men

en syv Maaneders Kur paa det gamle Frederiks Hospital i København under Professor Møller gav ikke Maale det tabte Syn tilbage.

Det skete da, at en Sømand, der kom hjem fra de varme Lande, forærede ham en Accordion (Harmonika), hvilket Instrument (opfundet af Damion i Wien 1829) efter Sigende aldrig før var set i Nyborg. Maale lærte sig at spille derpaa, og det viste sig hurtigt, at han (der 1840 efter Opfordring havde spillet for Fyns Guvernør Prins Frederik, den senere Frederik VII) havde gode musikalske Evner. Borgerskabet viste sig da for anden Gang hjælpsomt og satte ham 1841 i Stand til at uddanne sig paa Blindeinstituttet i København. Her lærte han i 3—4 Aar Musik bl. a. hos Professorerne H. S. Paulli og A. Berggreen. 1845 var Maales Uddannelse afsluttet og forsynet med en Attest af 14. November 1844 fra I. P. E. Hartmann om, at han har gjort gode og solide Fremskridt i Orgelspil og at en Organisttjeneste paa Landet nu nok kunde betros ham, vendte han tilbage til sin Fødeby, hvor han beskæftigede sig med Informationer og Koncertrejser til forskellige Provinsbyer, f. Ex. til Rudkøbing den 24. Oktober 1852, hvor »en sikker Kone« i Forvejen havde gaaet Byen rundt med et Cirkulære om Koncerten.

Et kraftigt Eksempel paa Tidens Bureaukratisme oplevede Maale den 20. Marts 1849, da han, der paa det Tidspunkt havde været aldeles blind i 10 Aar, skulde stille som Soldat i Rækken med de andre Indkaldte og først fik Lov at gaa, da han var ledet paa Plads i Regimentet af sin Fører.

1850 tog Maale Ophold i København, hvor han virkede som Lærer i Violin og Klaverspil. 1852—56 var han Professor Berggreens Vikar som Organist ved Trinitatis Kirke, og 21. Maj 1856 kaldedes han af Domænedirektoratet til Organist ved Frederiksberg Kirke, i hvilket Embede han sad til sin Død den 14. Februar 1913. Ved sit 40=Aars Jubilæum fik han Sølvkorset.

Maale (hvis faste aarlige Gage i de første Frederiksbergaar var 80 Rigsdaler!) blev første Gang gift med en Svigerinde til Organist Gether, Ane Jacobine Ammondsen, født 11. Juli 1818. De boede i Allégade 25, da hun den 12. September 1867 døde. 19. Marts 1869 giftede Maale sig igen med Anne Dorthea Palle, født Buch, Enke efter Skibskaptajn Palle og Datter af Slagtermester Buch i Svendborg. Hun var født i Svendborg den 26. Marts 1833, overlevede sin Mand til 10. November 1924. Fra 1869 til sin Død boede Maale i Falkonérallé 20.

Da der under Krigen 1864, mens Frederiksberg Slot anvendtes som Lasaret, holdtes Gudstjenester i Frederiksberg Slotskirke og ligeledes,

da Frederiksberg Menighed s. A. under Frederiksberg Kirkes Restauration benyttede Slotskirken, betjente Maale Slotskirkens gamle, historiske Orgel, der nu staar i Frederiksberg Slotskirke.

Maale døde den 14. Februar 1913 og begravedes fra Frederiksberg Kirke den 19. Februar.

THORVALD GEORG NIELSEN. Født i København den 31. August 1869 som Søn af Købmand Peter Harald Emil Nielsen og Hustru Emma Maria Nathalia Hall. Gik paa det kongelige Musikkonservatorium 1890—92. Blev Organist og Kantor ved Markuskirken paa Frederiksberg den 7. November 1902. Konstitueret ved Frederiksberg Kirke den 1. Oktober 1909 og fast ansat den 15. April 1913, tillige som Kantor 1919. Viet i Frederiksberg Kirke den 1. November 1895 til Olivia Sandberg, født den 6. Februar 1875 i København.

KANTORER.

PEDER MANDRUP MEYER. Født paa St. Thomas 4. Februar 1841, Søn af Læge Jørgen Scheel Meyer og Halvordine Elise Tuxen. Student 1859. Studerede Musik. 1861—63 Elev i Orgel af Gade. Deltog i Krigen 1864. Derefter Musiklærer og mangeaarig Censor ved Konservatoriets Organistexamen. 26. September 1874 Kantor ved Frederiksberg Kirke. Dygtig Kontrapunktiker. Skrev fortrinlige orgelpædagogiske Smaaskrifter og Pedaletuder. Viet 12. Juli 1889 til Marie Caroline Klenz. Mandrup Meyer døde 12. April 1919.

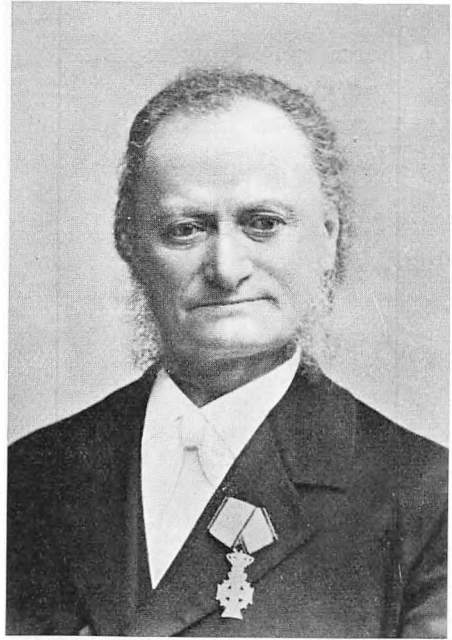
THORVALD GEORG NIELSEN. Se Organister.

DEGNE, KLOKKERE, KORDEGNE.

De gamle Degne paa Frederiksberg er pletvis nævnt i det foregaaende. Ved den gamle Kirke virkede *Peder Andersen* fra 1707—1711, *Jens Hansen Nethboe* til 1730 og *Joachim Christian Haugen (Hagen)* til 1734 og videre ved den nye Kirke til 1738, derefter *Johannes Castan Weischer* til 1778 (død 1786), *Jacob Tharnovius Wibe* til 1803, *Niels Drejer* til 1805, *Nicolai Steenholm* til 1813, *Herman Urban Flor* til 1824, *Peter Frederik Weber* til 1854 (kom ulykkeligt af Dage paa Kirkens Loft den 1. Maj) og *Jørgen Frederik Holm* til 1874 (død

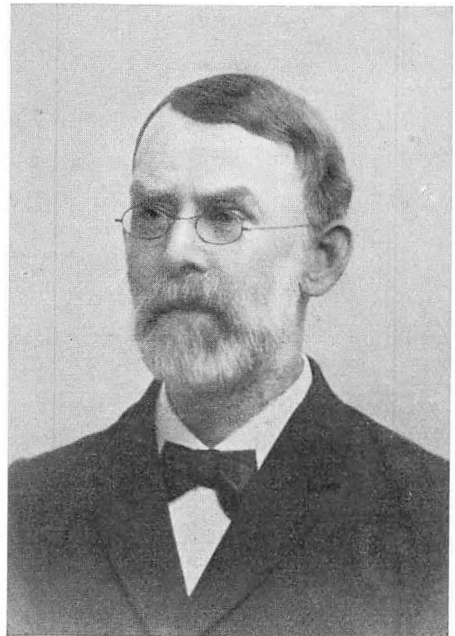
J. C. Oehlenschläger.

R. J. Maale.

Th. Nielsen.

P. Mandrup Meyer.

21. Februar). Efter Holms Død adskiltes Lærers og Degneembedet. 26. September 1874 beskikkede Stiftsøvrigheden daværende Viceinspektør ved Falkonéralléens Skole *Thomas Christian Borregaard* til Klokker. Han er født 14. Marts 1832 i Aalborg, død paa Frederiksberg 24. Maj 1878. Var gift med *Johanne Margrethe* født *Borregaard*, født 22. Marts 1834 i Aalborg, død paa Frederiksberg 11. December 1907.

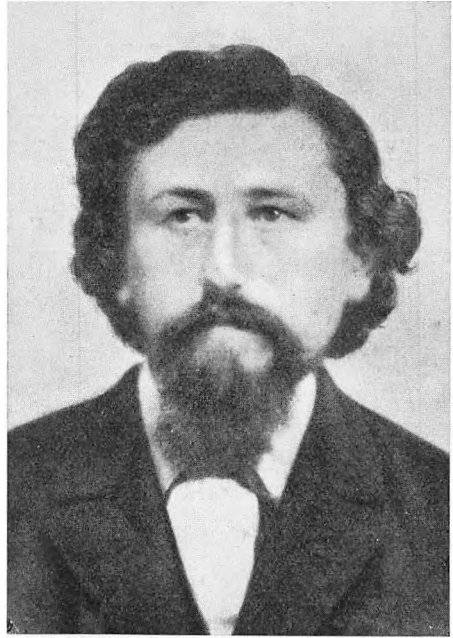
Den gamle Degnebolig fra Gaardsiden.

Siddende: Kaptajn Feveile.

Borregaards Eftermand var Kaptajn *Rasmus Secher Feveile*, født 7. August 1824 i Vejle, hvor Faderen var Købmand. Feveile blev Student fra Horsens Latinskole 1844, studerede derefter Teologi, underviste i forskellige Skoler i København, gik med som Frivillig i Treårskrigen, deltog som Løjtnant i Slagene ved Fredericia og Isted og afskedigedes efter Krigen med Kaptajns Karakter. Ridder af Dannebrog blev han 6. Oktober 1850. Derefter Lærer i Holbæk, hvorpaa han blev Lærer og Inspektør ved Schneekloths Skole paa Værnedamsvejen. 9. August 1878 kaldedes han til Klokker ved Frederiksberg Kirke, hvilken Stilling han beklædte til 31. December 1907. Indtil 1893 virkede han stadig som Lærer ved Schneekloths Skole, men Inspektørstillingen havde han opgivet ved Tiltrædelsen som Klokker.

J. F. Holm.

Th. C. Borregaard.

H. Hansen.

R. S. Feveile.

Han døde hos sin Søn paa Skagen den 20. August 1911. Han var gift med Elise Haxthausen, Datter af Postmester, Baron Haxthausen, i Holbæk. Hun døde 24. Oktober 1870 i en Alder af 36 Aar.

Efter Kaptajn Feveile fulgte *Hans Hansen*. Født i Urlevs-Stenderup Sogn 4. Maj 1866, Søn af Husmand Niels Hansen og Cathrine Hansen. Viet i Frederiksberg Kirke 15. Februar 1891 til Albertine Serine Ottilia Bentsen, født i København 15. Juli 1868. Drev fra 1890—97 Skræderforretning paa Frederiksberg. Virkede efter Nytaar 1894 med frivillig Tjeneste ved Bedesalen paa Chr. Winthersvej. Fast Klokke ved St. Lukas Kirke fra 1. Juni 1897. Klokke ved Frederiksberg Kirke 1. Marts 1908. Ved Lov af 28. Juni 1920 ændredes Navnet til Kordegn. Dannebrogsmænd 10. August 1922.

GRAVERE, KIRKEKONER, KIRKEVAGTER.

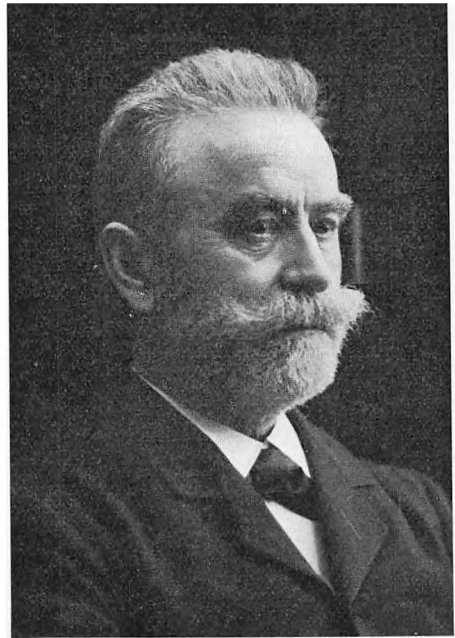
Som Gravere (1' og 2' Kirkebetjent, Kirkebud) har virket *Møller, Anders Andersen*, ansat 26. September 1874, død som Enkemand 7. September 1883, *Vilhelm Frederik Christensen* (Fuldmægtig ved Begravelsesvæsenet), født 14. November 1847 paa Frederiksberg, Søn af Arbejdsmand Frederik Christensen og Sidse Margrethe Hansdatter. Han ansattes fast ved Kirken 30. Juni 1884 men havde da haft Arbejde her i flere Aar. Afsked 31. Oktober 1913 fra 1. April 1914. Død paa Frederiksberg 6. Februar 1919. Var gift med Christine Marie Andersen, født paa Frederiksberg 12. December 1850 og død paa Frederiksberg 21. April 1923.

Derefter følger *Otto Peter Nielsen Busk*, født i Vesterø paa Læsø 7. September 1880, Søn af Postfører, Gaardejer Niels Peter Nielsen og Ane Margrethe Kiil. Var Købmand i København til 1914. Ansat ved Frederiksberg Kirke 1. April 1914 som Førstegraver. Navnet senere ændret til Overgraver. Viet i Garnisons Kirke den 20. August 1907 til Minna Lassen, født i København 1. Marts 1875.

Som Kirkebud og Graver har virket *Edvard Theodor Nygreen*, der døde 20. Januar 1899 i en Alder af 66 Aar. Endvidere *Hans Peter Julius Maahr*, født 23. Oktober 1839 i Nøddebo, Malermester paa Frederiksberg, ansat ved Kirken gennem mange Aar, død paa Frederiksberg 7. Oktober 1909. Hans Hustru *Emilie Frederikke Hildebrandt*, født i København 31. December 1841, død paa Frederiksberg 22. Oktober 1925, virkede i mange Aar som Kirkekone. Hun efter-

Anders Andersen.

V. Fr. Christensen.

P. Busk.

Fru E. F. Maahr.

fulgtes i denne Stilling den 1. April 1924 af sin Datter, Fru *Theodora Ferdinandina Hansen*, født 15. Februar 1875. Kirkens Andengraver er *Peter Ferdinand Maahr*, født 10. November 1880, Søn af ovennævnte H. P. J. Maahr og Hustru. Ansat 1. April 1902. Viet i Frederiksberg Kirke 1. Maj 1908 til *Agnes Elisabeth Nielsen*, født i Helsingør 18. August 1885. Fra 1929 virker Fru Maahr som Kirkevagt. Kirkens sidste Bælgetræder, Frk. *Laura Rasmussen*, blev ansat som saadan 1. Oktober 1909 og afskediget 1. Juli 1921.

De Classenske Boligers Kirke.

YNGRE KIRKER PAA FREDERIKSBERG

DE CLASSENSKE BOLIGERS KIRKE.

De Classenske Boliger er grundlagt 2. August 1866. Indvielsen af de fuldendte Bygningskomplekser var 19. Juni 1880. Hertil hørte en Kirke (indviet 20. Juni 1880), hvortil ved kgl. Res. af 25. Juni 1880 udskiltes et Distrikt fra Frederiksberg Sogn. Embedet som Præst nedlagdes ved kgl. Res. af 22. September 1909, da Godthaabs Sogn oprettedes.

Præster:

Johannes Levinsen 1880—1884.

J. S. Müller 1885—1898.

C. J. J. F. Tolstrup 1898—1909.

BEDESALEN PAA CHR. WINTHERSVEJ.

Filialkirke for Frederiksberg Kirke (fra 12. Nov. 1893) til St. Lukas Kirkens Indvielse 30. Maj 1897.

Præster:

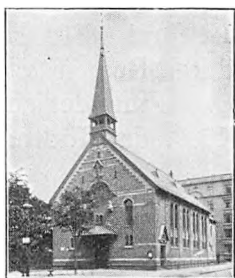
Harald Ostenfeld (2' ordineret Medhjælper ved Frederiksberg Kirke) 1893—1897.

Gutzon Peter Münster (3' ordineret Medhjælper ved Frederiksberg Kirke) 1895—1897.

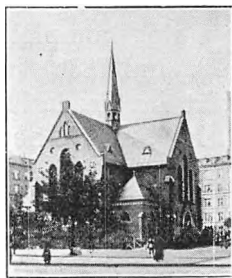
ST. LUKAS KIRKE.

Opført af Arkitekt O. V. Koch 1896—97 for c. 75,000 Kroner. Grundstenen nedlagt 26. April 1896; Kirken indviet 30. Maj 1897 af Biskop Rørdam (Ap. G. 2, 42—47). Paabegyndt af »Udvalget til Kirke-

sagens Fremme i København«, fuldendt af Københavns Kirkefond. Bygget i fri, romansk Stil af røde Sten paa Granitsokkel og med Enkeltheder af Kridtsten og Savonnieresten. C. 29×13 m. Til Tagryggen 16 m. Over det skiferdækkede Tag et 12 m højt Klokkespir. Hovedindgangen i Vestgavlen er smykket med Billedhuggerarbejder, ligesom Skulpturerne over de 2 Indgange mod Syd af Th. Bærentzen. Det lyse Kirkerum har tøndehvælvet Loft, Orgelpulpitur over Indgangen, Sidepulpiturer og i Østgavlen over Alteret en Arkade af norsk Marmor ind til Sakristiet, der er i Højde med Sidepulpiturerne og som kan lukkes ved Skydedøre. Præsteværelse ved Nordsiden. Kirken

St. Lukas Kirke.

St. Thomas Kirke.

nummer 6—700. I Kirkens Dekoration rig Anvendelse af stiliserede Blomster. Altertavlen (Jesus aabenbarer sig for Disciplene) af F. Schwarz; Prædikestolen er af Træ (malede stiliserede Blomster), Døbefonten af Granit. I Kirken et Hautrelief af Gibs (den lidende Menneskehed) af Th. Bærentzen. Kirken er selvejende under Stiftsøvrighedens Patronat. Sognet blev ved kgl. Res. af 21. Maj 1897 udskilt af Frederiksberg Sogn. 1908 udskiltes en Del af Sognet til Solbjerg Sogn.

Sognepræster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 21. Maj 1897):

Harald Ostenfeld 1897—1908.

Gutzon Peter Münster 1908—1914.

Søren Christian Borresen 1914—1926.

Jens Nielsen fra 1926.

Residerende Kapellaner (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 21. Maj 1897.

Gutzon Peter Münster 1897—1908.

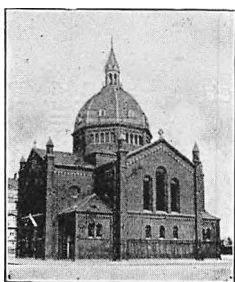
Søren Christian Borresen 1908—1914.

Karsten Friis Jespersen 1914 (indsat 17. Januar 1915)—1917.

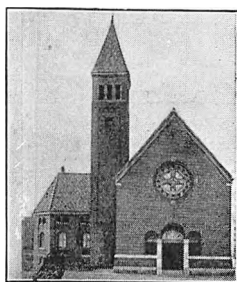
Aage Juel 1917—1923.

Lauritz Emil Kirk Jalk fra 1923.

Kordeg.: Einar Larsen fra 1924. *Organist.*: Frk. Nelly Warming Schmidt fra 1922. *Graver.*: Knud Larsen fra 1931. *Kirkevæрге.*: Købmand Emil Kjems fra 1921. *Menighedsraadets Formand.*: Sognepræsten fra 1926.

St. Markus Kirke.

Mariendalskirken.

St. Lukas Sogns Menighedshus er »Sindshvile«, Helgesvej 22, taget i Brug 1903.

ST. THOMAS KIRKE.

Opført af C. Lendorf for c. 75,000 Kroner af Menigheden paa en af Staten skænket Grund med Tilskud fra Stat og Kommune. Grundstenen nedlagt 22. Oktober 1896, Kirken indviet 6. Februar 1898 af Biskop Rørdam. Bygningen er i gotisk Stil, paa Granitsokkel, af røde Mursten, i regelmæssig Korsform i en Længde af 23 m, Højde til Gesims 16 og til Tagryg 17 m, med Tagrytter over Korsskæringen (til Spidsen 31 m) og 4 Udbygninger mellem Korset, de forreste Pulpituropgange, de bageste Ligstue og Sakristi. Orgelpulpitur over Indgangen, to Sidepulpiturer og Midthvælving (13 m over Gulvet). I Muren over Alterbordet Dekorationskors af Willerup og derover i tredelt, spidsbuet Vindue (det midterste 6 m højt) Glasmalerier af Knud Larsen (Kristus og Thomas); to Standere med elektriske Lamper

udenfor Kirken oplyser Billedet. I Vaabehuset legemsstore Bronze-
statuer af Bøgebjærg (Johannes og Paulus). Granitdøbefont. Præ-
dikestol af Træ. I Sakristiet Gipsrelief af Hans Tausen. 700 Sidde-
pladser. Kirken er selvejende under Stiftsøvrighedens Patronat.
Sognet udskilt af Frederiksberg Sogn ved kgl. Res. af 26. Januar 1898.
Fra Sognet udskiltes 1905 Mariendals Sogn. Menighedshus paa Rolig-
hedsvej, indviet 1932.

Sognepræster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 26. Januar 1898):

Johan Sophus Müller 1898—1927.

Georg Nielsen 1927—1930.

Oscar Viggo Larsen fra 1930.

Residerende Kapellaner (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 26. Ja-
nuar 1898):

Martin Christian Schambye 1898—1903. Se Residerende Kapellaner ved
Frederiksberg Kirke.

Georg Nielsen 1903—1927.

Oscar Viggo Larsen 1928—1930.

Kjeld Holger Høyberg 1931—1933.

Ordinerede Medhjælpere.

Carl Christian Frederik Witter 1899—1904.

Aage Steen Kayser 1904—1920.

Kordegner: H. Petersen fra 1921. *Organist og Kantor:* A. Riis-Magnus-
sen fra 1920. *Graver:* A. Hauenschild fra 1928. *Kirkeværge:* Post-
kontrollør Tortzen fra 1921. *Menighedsraadets Formand:* samme
fra 1932.

ST. MARKUS KIRKE.

Opført af C. Lendorf for c. 155,000 Kroner, hvoraf c. 103,000 er
Gaver, Resten dels Tilskud fra Staten, dels indkommen ved Højtids-
ofrets Afløsning. Grundstenen nedlagt 23. November 1900, Indvielse
af Biskop Rørdam 9. November 1902 (Johs. 4, 21—23). Kirken er
bygget i romansk Stil, paa Granitsokkel, af røde Mursten, har Form
af et ligearmet Kors, over hvis Midte er et ottekantet Kuppelparti,
4 Udbygninger mellem Korsarmene (de 2 forreste Pulpituropgange, de
bageste Præsteværelse og Ligstue), halvrundt Sakristi. Korsformens

Længde 26 m, med Sakristiet 34 m, til Tagryg 16 m, og til det øverste af Spiret 37 m. Kirken har 900 Siddepladser. St. Markus i sydlige Korsarm (Mosaik af Willerup). Indvendig Dekoration 1924 af E. Riisebye. Orgelpulpitur, Sidepulpiturer. Kuppelhvælvet 18 m over Gulvet. Alterbillede (Kristus i Emmaus) af Knud Larsen (skænket til Provst Glahn i Anledning af hans 25 Aars Jubilæum). Prædikestolen (af Træ) har Figurer af Bøgebjærg og Hans Berg. Granitdøbefont. Kirken er selvejende under Stiftsøvrighedens Patronat. Sognet udskilt af Frederiksberg Sogn ved kgl. Res. af 22. Oktober 1902.

Sognepræster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 22. Oktober 1902):
Jens Laursen 1902—1922. Se Residerende Kapellaner ved Frederiksberg Kirke).
Michael Frederik Blichfeld fra 1922.

Residerende Kapellaner (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 22. Oktober 1902):
Peder Davidsen 1902—1932.
Aksel Emil Hansen fra 1932.

Kaldskapellaner:
Oskar Lauge Nielsen 1925—1928.
Aksel Emil Hansen 1928—1932.

Ordinerede Medhjælpere:
Aage Brandt Døcker 1903—1910.
Johan Christoffer Schwarz-Nielsen 1911—1917.
 Pastor emer. *Faber* 1918—1925.

Hjælpepræst:
Aage Severin Jensen fra 1933.

Kordeg: O. Blom Hansen fra 1930. *Organist og Kantor:* A. Felsing fra 1909. *Graver:* A. Poulsen fra 1923. *Kirkevæрге:* Overretssagfører H. P. V. Haghfelt fra 1917. *Menighedsraadets Formand:* Sognepræsten fra 1922.

Menighedshjemmet, Amalievej 5, er taget i Brug 1923.

MARIENDALSKIRKEN.

Opført af Thorvald Jørgensen for c. 170,000 Kroner (Gave fra Justitsraad N. Josephsen og Hustru). Indviet 15. Marts 1908 (den midlertidige Kokolitkirke indviet 24. September 1905). Frit behandlede, nærmest romanske Stilformer, røde Sten, mørkt Tegtag, slankt Taarn med Pyramidetag, bygget paa Skibets Langside i Vinklen mellem Kirken og det med denne sammenbyggede, toetages Menighedshus, hvis to store Sale kan sættes i Forbindelse med Kirken. Den søjlesmykkede Hovedindgang i Gavlen. Det Indre hvidkalket med Tøndehvælvning, lyst Fyrretræspulpitur. Altertavlen (Jesus paa Bjerget) af Knud Larsen; paa hver Side af Tavlen et Glasmaleri (syngende Engle) af A. Hou. Døbefont, af bornholmsk Granit, af Siegfried Wagner. De hellige Kar m. m. (Peter Hertz) er fremstillet af Justitsraadinde Josephsens Smykker og Juveler. Under Koret Gravhvælvning for Justitsraad Josephsen og Hustru. Kirken har c. 800 Siddepladser. Den er selvejende under Stiftsøvrighedens Patronat. Sognet er ved kgl. Res. af 7. September 1905 udskilt fra St. Thomas Sogn. 1909 udskiltes Godthaabs Sogn.

Sognepræster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 7. September 1905):
Emil Albeck 1905—1920.

Nis Baltzersen Nissen 1921—1928.

Christian Herman Kalkar Seidelin fra 1928.

Residerende Kapellaner (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 7. September 1905):

Nis Baltzersen Nissen 1905—1921.

Christian Herman Kalkar Seidelin 1921—1928.

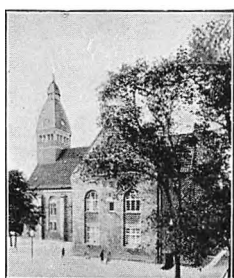
Oskar Lauge Nielsen fra 1928.

Kordegner: K. A. Trap fra 1922. *Organist og Kantor*: M. V. Kliim fra 1905, død 1933. *Graver*: V. Rasmussen fra 1911. *Kirkevæрге*: Prokurist H. F. Hansen fra 1930. *Menighedsraadets Formand*: Formand Chr. Christensen fra 1928.

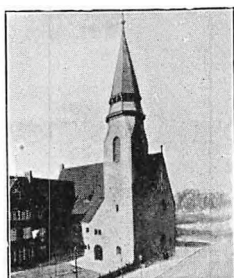
SOLBJERG KIRKE.

Grundstenen nedlagt af Provst Glahn 13. November 1907 (Salme 84, 4). Opført af Arkitekt K. Varming 1907—08. Indvielsen foretoges af Biskop Rørdam d. 8. Juni 1908. (Jes. 42, 1—4). Byggesum

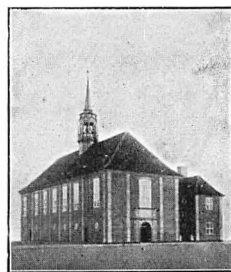
c. 82,000 Kroner. Fritbehandlede, nærmest middelalderlige Stilformer. Røde Sten, rødt Tegltag. Langhus med svært Taarn, indbygget i Skibets Vestgavl og kronet af et firsidet Spir. Hovedindgang i Taarnet. Kirkens Indre er hvidkalket med Tøndehvælving og Træpulpitur. Altertavlen (Kristus og den samaritanske Kvinde) af F. Schwartz. I den flade Korvæg over Altertavlen et Vindue med Glasmaleri (Kristus med Kalken) af Axel Hou. Døbefonten i Cottasandsten; dens Keruber er modelleret af Bundgaard. 700 Siddepladser + 200 i Sakristiet. Menighedshus i Tværfløj i 2 Etager med Trappetaarn. I nederste Etage Sakristi med Skydedør ind til Kirken. Kirken er selvejende

Solbjerg Kirke.

Godthaabskirken.

Lindevangskirken.

under Stiftsøvrighedens Patronat. Sognet blev ved kgl. Res. af 9. Maj 1908 udskilt af Frederiksberg og Lukas Sogne. 1926 afgaves en Del til Lindevang Sogn.

Sognepræster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 9. Maj 1908):

Harald Ostenfeld 1908—1911.

Hans Winding Koch fra 1911.

Residerende Kapellaner (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 9. Maj 1908):

Thomas Lomholt-Thomsen 1908—1915.

Herman Poul Schülein 1915—1921.

Hans Jørgen Marius Hansen 1921—1924.

Thomas Poulsen Ravn 1925—1927.

Niels Jørgen Rald fra 1927.

Kaldskapellan:

Niels Jørgen Rald 1924—1927.

*Ordinerede Medhjælpere:**Peter Tage Schack* 1922.*Niels Jørgen Rald* 1923—1924.*Hjælpepræst:**Tage Schou* fra 1932.

Kordeg.: L. J. Jacobsen fra 1924. *Organist:* Frk. Johanne Dahlberg fra 1908. *Graver:* A. Oehlerich fra 1925. *Kirkevæрге:* Tømrmester Chr. Ohland fra 1932. *Menighedsraadets Formand:* Sognepræsten fra 1912.

GODTHAABSKIRKEN.

Opført af Gotfred Tvede for c. 120,000 Kroner paa en af exam. jur. H. I. Nyeland skænket Grund. Indviet 19. Marts 1911 af Biskop Peder Madsen, der blev syg under Indvielsen, hvorfor denne fuldførtes af daværende Provst Ostenfeld. Kirken er opført i middelalderlige Stilformer af røde, haandstrøgne Sten, paa Granitsokkel, med rødt Vingefalsteglstenstag og Taarn med ottekantet, anseligt Spir, tækket med engelske, haardtbrændte, tynde Sten og Kobber. Tværfløjen mod Øst rummer forneden Sakristi, foroven Menighedssal, hvilke kan sættes i Forbindelse med Kirken. Det Indre hvidkalket med pudset Tøndehvælving. Keramikalter af Herman Kähler; paa Forsiden i dyb Glasur Lammet i indbrændt Guld. Alterbillede i Kalkstuk (Kristus paa Korset, omgivet af Engle) af Carl Mortensen. Prædikestolen af grønt og hvidt Marmor paa muret, rød Stensokkel, Lydhimmel af Træ. Granitdøbefont. 800 Siddepladser i selve Kirken med Pulpiturer. Det Classenske Fideikommis (der gav et betydeligt Bidrag til Kirken, fordi denne tjente som Afløser af den lille Kirke i De Classenske Boliger) har i Forlængelse af Kirkens østlige Tværfløj opført et Asyl med Ungdomshjem. Kirken er selvejende under Stiftsøvrighedens Patronat. Sognet udskilt af Mariendals Sogn ved kgl. Res. af 22. September 1909.

Sognepræster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 22. September 1909):

Carl Johannes Joachim Fabricius Tolstrup 1909—1911.*Hans Christian Krog* fra 1911.

Residerende Kapellaner (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 22. September 1909):

Kaj Holmer 1909—1914.

Holger Larsen 1914—1922.

Johan Christoffer Schwarz-Nielsen 1923—1929.

Svend Madsen Hauge 1929—1930.

Kai Viktor Julius Lundblad fra 1931.

Kordeg.: A. Jensen fra 1926. *Organist og Kantor*: G. Elmquist fra 1913. *Graver*: L. P. Jørgensen fra 1930. *Kirkeværge*: Ingeniør Moe fra 1930. *Menighedsraadets Formand*: Sognepræsten fra 1912.

LINDEVANGSKIRKEN.

Opført af Thomas Havning og Anton Frederiksen for c. 400,000 Kroner. Grundstenen nedlagt 13. September 1925, Indvielse af Biskop Ostenfeld 21. September 1930. Stilformer fra det 18' Aarhundrede af røde Mursten med Lisener af gule Sten og Valmtag af røde Tegl. Hovedskib med Pulpiturer og Kor, Forhal og Ligkapel, Tagrytter med Spir. Tøndehvælving af Træ. C. 1000 Siddepladser. En egentlig Altertavle findes ikke, men derimod over Alteret et Krucifix (Gibsafstøbning efter Claus Bergs Krucifix i Vindinge Kirke paa Fyn). Døbefonten af Nexø Sandsten. Prædikestolen af Træ. Menighedshus ved Siden af Kirken, opført 1926; den store Sal (midlertidigt indviet til Kirkebrug af Provst Hans Koch 28. November 1926) staar ved mangefløjede Døre i Forbindelse med Kirkesalen. Kirken er selvejende under Stiftsøvrighedens Patronat. Sognet udskilt fra Frederiksberg og Solbjerg Sogne ved kgl. Res. af 5. November 1926.

Sognepræst (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 5. November 1926):
Thomas Poulsen Ravn fra 1926.

Residerende Kapellan (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 9. Marts 1929 ved Omdannelse af Kaldskapellaniet):

Kaj Arthur Vilhelm Johannes Rasmussen fra 1929.

Kaldskapellan (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 5. November 1926, fra den første Indehavers Ansættelsesdag (10. Dec. 1926) at regne.

Ved kgl. Res. af 9. Marts 1929, omdannet til Residerende Kapellani):
Kaj Arthur Vilhelm Johannes Rasmussen 1926—1929.

Hjælpepræst:

Asger Strange fra 1933.

Kordegner: E. F. Florant fra 1926. *Organist og Kantor:* P. Nicolet fra 1926. *Graver:* J. P. Jørgensen fra 1926. *Kirkevæрге:* Fuldmægtig A. P. Andersen fra 1927. *Menighedsraadets Formand:* Sognepræsten fra 1927.

Frederiksberg Slotskirke.
Alterpartiet.

FREDERIKSBERG SLOTSKIRKE.

Det gamle Slotskapel i Frederiksberg Slot (se Side 145) var efter Dronning Mariæ Død 1852 ikke i Brug for Hoffet, men benyttedes f. Ex. under Indkvarteringen af saarede Soldater i Krigen 1864, ligesom det benyttedes som Reservekirke, da Frederiksberg Kirke var under Reparation. Efter et længere Mellemlum, hvor Kirkerummet bl. a. benyttedes som Bibliotek for Officersskolen, der har til Huse paa Slottet, genindviedes det dejlige, paa forskellig Vis udsmykkede Kirkerum den 24. Januar 1932 som Distriktskirke for et fra Frederiksberg Sogn ved kgl. Res. af 9. Oktober 1931 udskilt Distrikt. 250 Siddepladser. Se iøvrigt Bogen om Frederiksberg Slot (Bobè).

Distriktspræst (Embedet, der benævnes Anden Residerende Kapellan ved Frederiksberg Kirke, oprettet ved kgl. Res. af 9. Oktober 1931):

Søren Christian Borresen fra 13. December 1931.

Organist og Kantor: Knud Lindhard fra 1931. *Graver*: Sv. Aa. Lemming Christensen fra 1931. *Kirkevæрге*: Ingeniørkaptajn N. Maare fra 1932. *Menighedsraadets Formand*: Overretssagfører A. S. Blokmann fra 1932.

Et lille Menighedshus, Roskildevej 41, toges i Brug til Distriktsarbejdet i 1929.

EMMAUSKIRKEN.

Diakonissestiftelsen begyndte sin Virksomhed den 26. Maj 1863 i et lejet Lokale i »Teglgaarden« i Smallegade Nr. 43 med 8—10 Sygesenge. 11. Oktober 1867 nedlagde Dronning Louise Grundstenen til den første af de store Bygninger paa den nuværende Grund ved P. Bangsvej. Kirken indviedes 31. December 1876. Bygget (for en Gave paa 60,000 Kroner af Etatsraad Stoltenberg) af Hans J. Holm; gotisk Stil; røde Mursten paa Granitsokkel; bestaar af Skib med Tagrytter (28 m) og Kor mod Nord, ialt 31×12 m. Hovedindgangen i det sydøstlige Hjørne samt Adgang fra Hospitalsfløjen; Tøndehvælvning, gennembrudt af Vindueskapperne; Koret har Krydshvælvinger; over Koret Orgelpulpitur; ved den modsatte Væg et Galleri. Alterbillede (Vandringen til Emmaus) af A. Dorph. Prædikestol Kopi af den i Frederiksberg Slotskirke; ved Prædikestolen en Broncebuste af Kingo (Th. Stein). Udhugget Granitdøbefont og i Væggen derover Basrelief af G. C. Freund; i Koret andet Basrelief. I Kirken Gibsstatue (Abraham) af Peters og Gibsgruppe (Hagar og Ismael) af Aksel Hansen. 400 Siddepladser. Kirken hører under Diakonissestiftelsens Bestyrelse. Intet Menighedsraad.

Præster (senere Førstepræster). Ved kgl. Res. af 26. Februar 1877 blev Stillingen anerkendt; før havde den været privat.

Harald August Edvard Stein 1872—1880.

Nicolai Christian Dalhoff 1880—1913.

Dr. teol. *Laurids Johannes Koch* fra 1913 (tillige Forstander).

*Andenpræster:**Rasmus Carl (Rasmussen) Rald* 1896—1905.*Poul Christian Gam* 1906—1909.*Fritz Charles Bruun-Rasmussen* 1909—1913.*Peter Marius Skak Barfod* 1913—1921.*Egede Schack* 1922—1930.*Svend Madsen Hauge* fra 1930.*Organist:* Otto Sandberg Nielsen fra 1920.

IMMANUELSKIRKEN.

Opført af Københavns Valgmenighed af (4. December) 1890 i Forhaabningsholms Allé af A. Clemmensen. (1890—93 havde Menigheden en Bedesal paa Chr. Winthersvej, den senere Forløber for Lukaskirken). Grundstenen nedlagt 8. September (Grundtvigs Fødselsdag) 1892; Kirken indviet 29. Oktober 1893. Opført for c. 100,000 Kroner med Grunden. Romansk Stil, røde Munkesten paa Granitsokkel. Et Langhus med halvrund Afslutning mod Øst, ialt 30 m langt og 17 m bredt, til Gesimsen 10 og til Tagryggen 17 m. Hovedindgangen i Vestgavlen ud til Alléen, derover en Glasmosaik (Kristus); ligeledes Mosaikker over de 4 Sideindgange (de 4 af Joakim, det ene af Niels Skovgaard). Det Indre har pudsede, lyse Vægge og Tøndehvælving, i hvis Sider de smaa, højtsiddende Vinduer er anbragte, samt Pulpiturer paa de 2 Sider under Hvælvingen og Orgelpulpitur over Indgangen. Alterbilledet (den første Pinsedaab) er malet 1904 og skænket af Niels Skovgaard, der ogsaa har skaaret Rammen; Altertæppet (med Paaskeliljer og lilla Krokus) tegnet af Joakim Skovgaard, der sammen med Broderen har dekoreret Prædikestol og andet Inventar. Paa hver Side af Alteret et hvidkalket Mursæt, hvoraf det ene gemmer Opgangen til Prædikestolen. Gammel Døbefonts Granitkumme fra Randlev Kirke i Jylland. Bag Koret Ligstue, Konfirmandstue, Præsteg og Daabsværelse. I Kirken Gibbsbasrelieffer: Engelen og Hyrderne (Peters) og Hjorten drikker af de rindende Vande ved Korsets Fod (Niels Skovgaard) og Jakobs Kamp med Engelen (Joakim Skovgaard). 800 Siddepladser. Paa Grunden Syd for Kirken er 1904—05 af A. Clemmensen og R. V. Rue opført et Menighedshus og et Klokketaarn samt 2 Beboelseshuse. Kirken ejes af Menigheden og hører under Frederiksberg Provsti. Kirken har Filialkirke i Hjørlande.

*Præster:**Frederik Olfert Jungersen* 1890—1911.*Johan Peter William Clausen* 1911—1931.*Jens Christian Hejlesen* fra 1931.*Personlige Medhjælpere hos Pastor Jungersen:**Laust Jeppesen Laursen* 1899—1902.*Christian Ludwigs* 1903—1904.*Hans Janus Kring* 1904—1907.*Asger Bent Eskesen* 1908—1911.

Organist: Kommunelærer Herluf Hansen fra 1925. *Valgmenighedens* (og *Menighedsraadets*) *Formand* er fhv. Overlærer J. Scheller fra 1919.

LADEGAARDEN,

(Tvangs- og Arbejdsanstalt), hørte under København (Sundholm) og Præstegerningen besørget ved Konstitution, som oftest af Kateketer ved de større Kirker. Een Præst har dog haft kgl. Udnævnelse til Ladegaarden: *Edvard Emil Hansen* 1857—1873.

KØBENHAVNS SYGEHJEM.

Rolighedsvej 23. Indviet 27. Maj 1859. Flyttet til Ordrup Sommeren 1922.

C. L. Nielsen 1859—1869.*J. J. Mohr* 1870—1889.*J. S. Müller* 1890—1922.

DE DØVSTUMMES KIRKE.

Falkonérgaardsvej 16. Grundstenen nedlagt 14. Juni 1904; Kirken indviet 18. December s. A. af Biskop Rørdam. Opført for c. 30,000 Kroner af Emil Jørgensen, i romanske Stilformer, af røde Mursten paa Granitsokkel, med Udsmykninger i Kridtsten og Savonnieresten; Taget skiferdækket. Over Hoveddøren et Pulpitur og derover et tredelt Vindue. Forskallet og pudset Tøndehvælving. Gulvet er skraat

stigende for at alle de kirkesøgende skal kunne se Præsten, der taler fra Korindgangen. 300 Siddepladser. Bag Koret et Præsteværelse; en Sidebygning indeholder en Mødesal; bag Kirken en Præstebolig. Københavns Kommune har som Ejer af Ladegaardsaaen tilladt, at der føres en Bro over Aaen, saaledes at Adgangen til Kirken kan ske fra Aagade. Paa Alternichens Bagvæg Maleri (Kristus og den kanaanæiske Kvinde) af Joakim Skovgaard, skænket i Anledning af Kirkens 25 Aars Jubilæum; over Hoveddøren et Broncerelief efter Model af Niels Nielsen. Kirken er væsentligt bygget af 3 Døvstummeforeninger og tilhører disse.

De døvstummes Menighed er oprettet ved kgl. Res. af 12. November 1900. Præsten havde oprindelig Forpligtelse til ogsaa at betjene Døvstumme i det øvrige Land, nu kun paa Sjælland, Lolland-Falster, Møen og Bornholm. Først benyttedes Citadelskirken, senere Bethlehemskirken. Embedet henlagdes ved kgl. Res. af 26. November 1904 under Frederiksberg Provsti.

Præster (Embedet oprettet ved kgl. Res. af 12. November 1900):
Johannes Jørgensen fra 1900.

Ordinerede Medhjælpere:
Niels Peter Høgstrøm 1918—1923.
Ove Ingerslev Baastrup fra 1923.

Kordegner: Becker har virket fra Indvielsen 1924 og hans Hustru som *Organist* fra 1906. *Kirkevæрге:* Murermester B. G. Schioldann fra 1917. *Kirkebestyrelsens Formand:* Kontorchef i Socialministeriet O. Fenger fra 1926. Intet Menighedsraad.

KIRKEGAARDE PAA FREDERIKSBERG

Frederiksberg gamle Kirkegaard, anlagt ved Kirkens Opførelse 1734, og den i 1863 anlagte Assistentskirkegaard (nu Solbjerg Kirkegaard), afhændedes tilligemed Kirken af Staten til Frederiksberg Kommune ved Skøde af 7. Maj 1868. Købesummen for Kirken og Kirkegaardene tilsammen var 10,000 Rigsdaler.

Ved kgl. Res. af 4. Juni 1897 bestemtes bl. a.: »at Begravelsesvæsenet gøres til en selvstændig Institution, der bliver Ejer af de Kommunen nu [1897] tilhørende, til Kirkegaardsbrug erhvervede Arealer med paastaaende Bygninger og henlægges under en Bestyrelse, bestaaende af 3 af Kommunalbestyrelsen paa 3 Aar valgte Medlemmer samt en af Sognepræsterne, der dertil beskikkes af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet; at der fra 1. April 1898 oprettes et Begravelseskontor, hvis Forretninger ledes af en Chef, der ansættes og afskediges af Kommunalbestyrelsen; at Begravelsesvæsenet, medens Kirkegaardsarealerne iøvrigt overgaa til dette uden Vederlag [Kirken og Kirkegaardene var den 31. Marts 1898, da de gik ud af Kommunens Eje, bogført for 361,716 Kroner], overtager den Kirken og Kirkegaarden paahvilende Gjæld [61,591 Kroner] ...; at Begravelsesvæsenets aarlige Budget forelægges Kommunalbestyrelsen til Vedtagelse ...; at Begravelsesvæsenet som Bidrag til Dækning af Sognekirkernes Udgifter aarlig tilskyder Halvdelen af sine Indtægter ...; dog at Beløbet ikke noget Aar kan overstige ... 4000 Kroner for hver Sognekirke [Frederiksberg Slotskirke regnes i saa Henseende for en Sognekirke]; at de Tid efter anden Frederiksberg gamle Kirke tillagte Beløb med Forpligtelse til at vedligeholde Vedkommendes Gravsted i kortere eller længere Tid efter Overenskomst med Frederiksberg Kommunalbestyrelse overgaa til Begravelsesvæsenet efter de af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet derom trufne nærmere Bestemmelser.« Som en særlig Forpligtelse overtog Begravelsesvæsenet Vedlige-

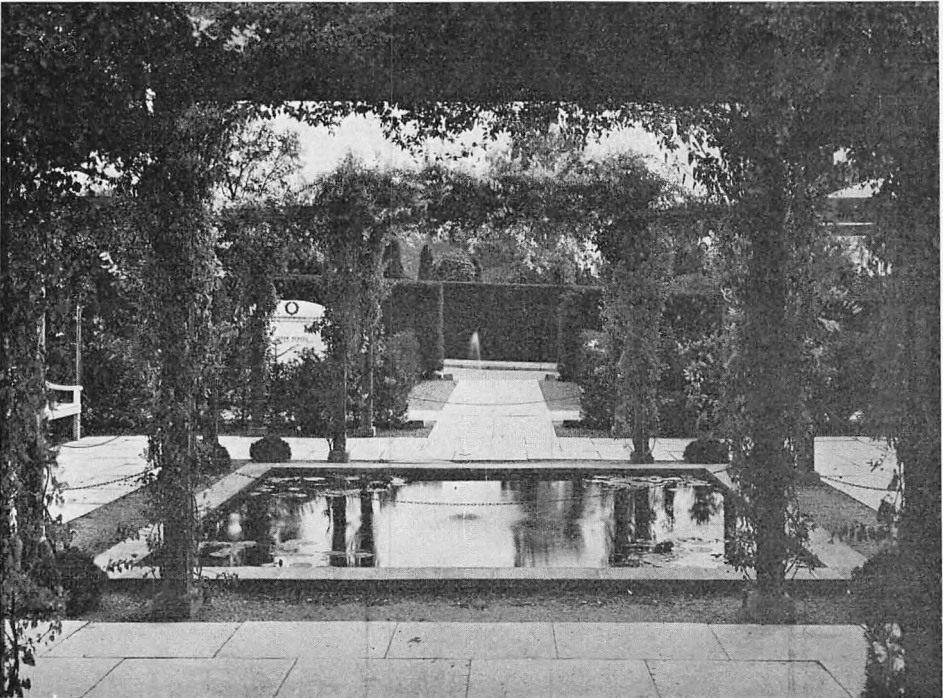
Frederiksberg gamle Kirkegaard.

Frederiksberg gamle Kirkegaard. Set fra Kirketaarnet.

Frederiksberg gamle Kirkegaard. Mod Kirken.

Solbjerg Kirkegaard. Pergola og Vandbassin.

Frederiksberg gamle Kirkegaard.

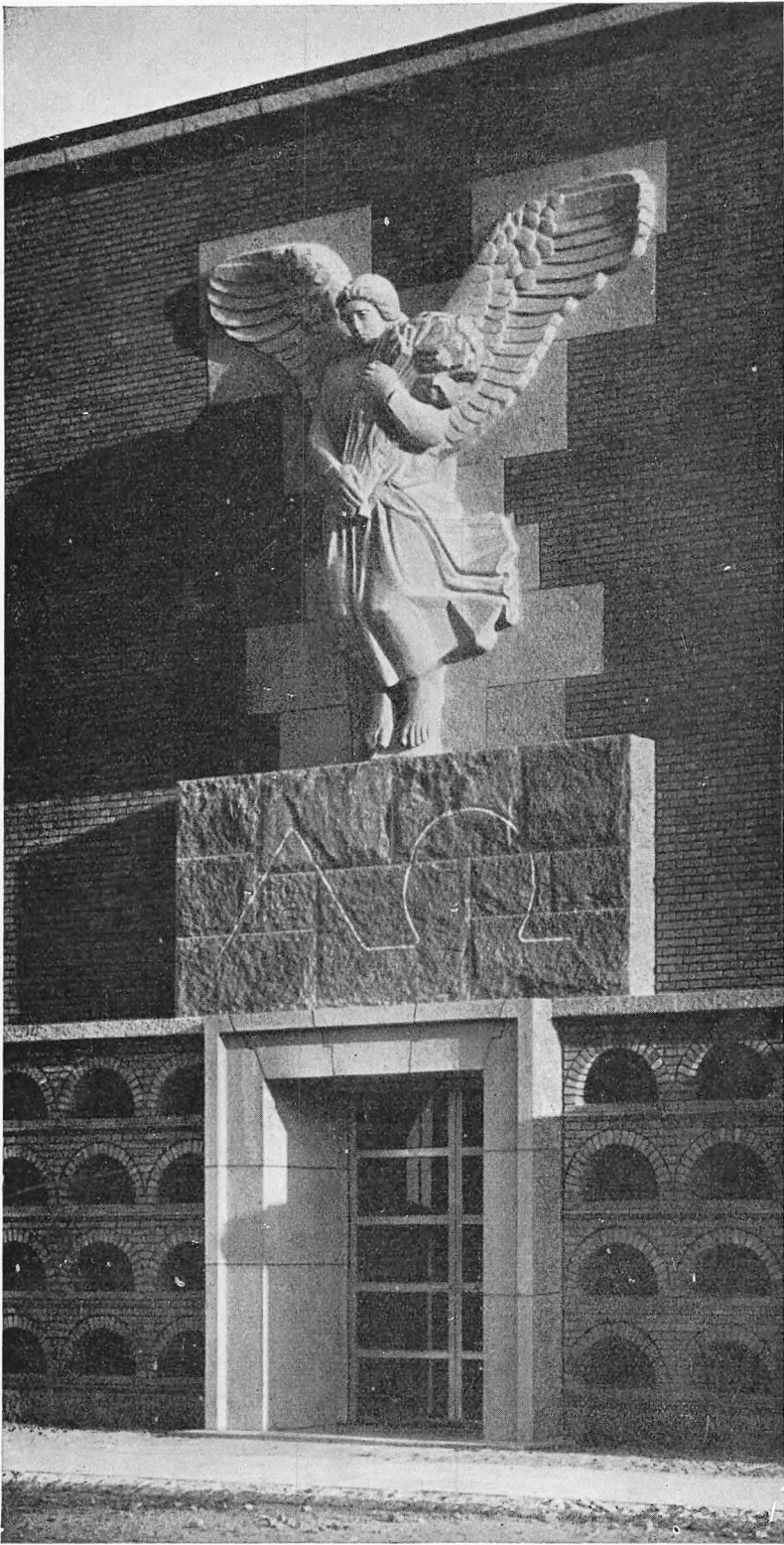
Solbjerg Kirkegaard. Mod Søndre Kapel.

Solbjerg Kirkegaard. Søndre Kapel.

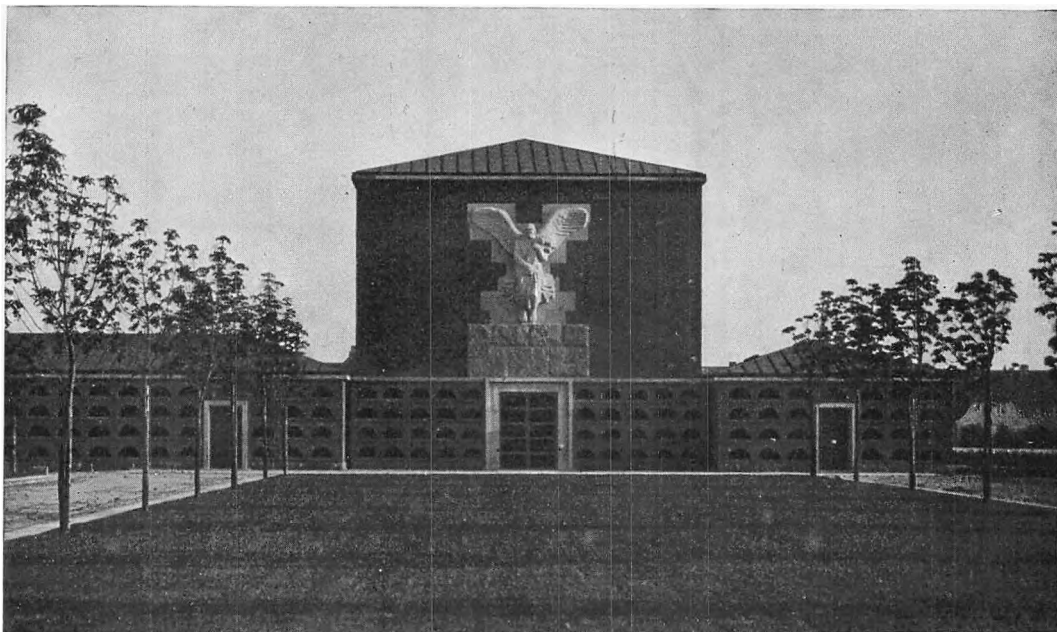
Solbjerg Kirkegaard. Mod Materialgarden.

Sondermark Krematorium. Hovedindgang.

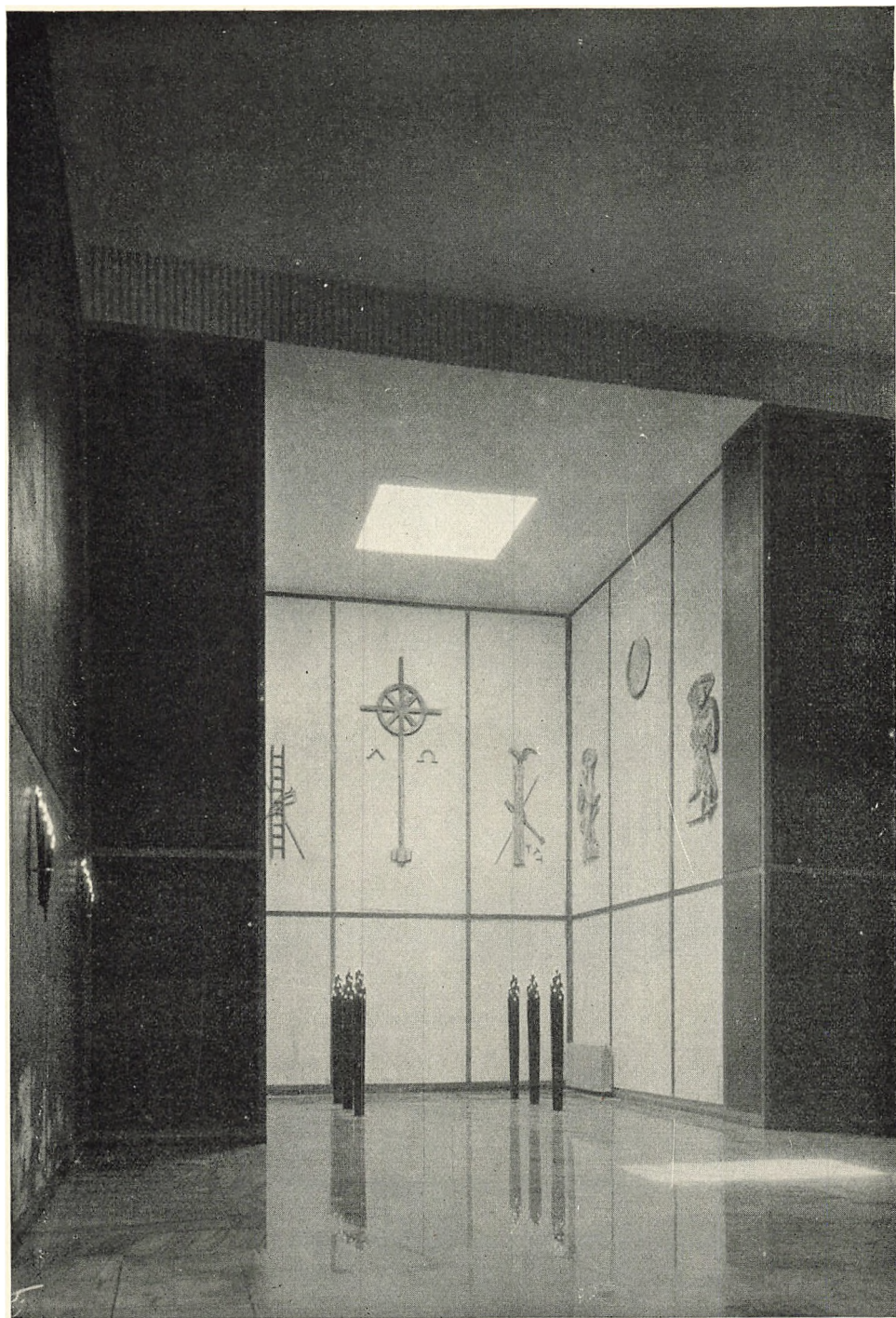
holdelsen af Ewaldsens Gravsted, hvilken Forpligtelse før havde hvilet paa Frederiksberg Kirke.

Hele denne Ordning er den endnu gældende. Dog har som Følge af, at Frederiksberg ved kgl. Res. af 26. Juni 1897 (altsaa ganske kort efter Resolutionen angaaende Begravelsesvæsenet) blev et særligt Provsti, Sjællands Biskop resolveret, at Provsten i sin Egenskab af

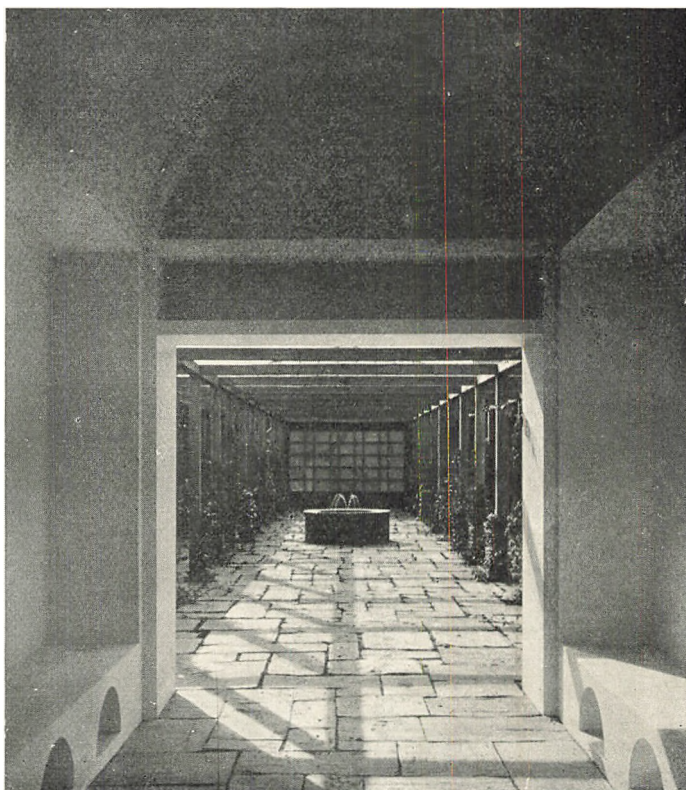
Søndermark Krematorium.
Halvmaanerne i Facaden er Urnepladser.

Provst er Medlem af Begravelsesvæsenets Bestyrelse. Beskikkelsen af en Sognepræst bortfaldt da. Begravelsesvæsenets Bestyrelse bestaar for Tiden af fhv. Kommunaldirektør *Niels Westergaard*, Provst *Hans Koch*, Raadmand *Johannes Nielsen* og Professorinde *Dagmar Bøggild*. Den daglige Ledelse af Begravelsesvæsenet er hos *Marc. Kalckar*, fra 1. Oktober 1933 Chef for Begravelsesvæsenet. Administrationen for Begravelsesvæsenet har fra 25. Januar 1926 til Huse i den gamle Politistation ved Runddelen.

Søndermark Krematorium. Store Kapelsal for Sænkeordningen.

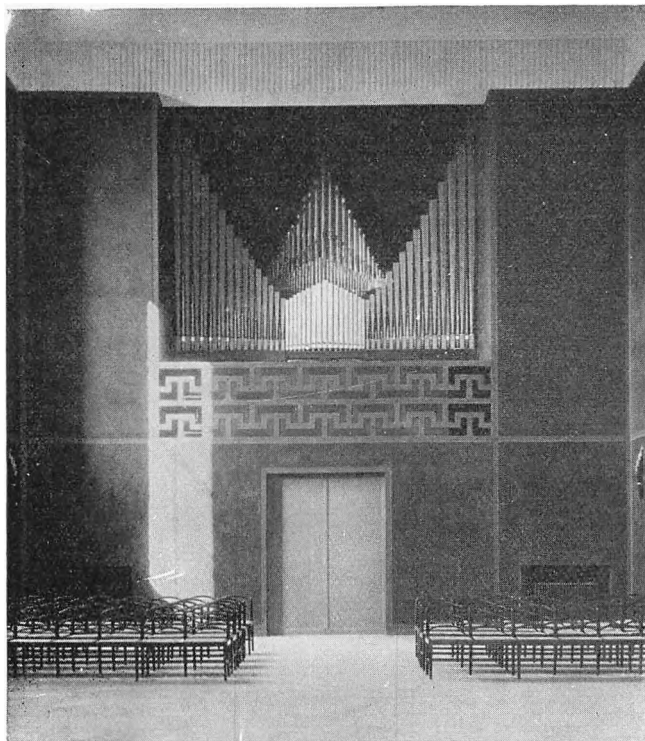
FREDERIKSBERG GAMLE KIRKEGAARD er efter Anlæggelsen 1734 udvidet flere Gange: 1824, 1837, 1885, 1911, 1918 og 1929. Arealet er 3,2 ha. Kirkegaarden er meget rig paa kendte Personligheds Grave: Adam Oehlenschlägers, Hostrups, A. S. Ørsteds, Knud

Søndermark Krematorium.
Kolumbariegaarden.

Lyhne og Kamma Rahbeks o. m. a. Kirkegaarden ejer adskillige smukke Monumenter og Mausoleer. Efter Kirkegaardens mangeaarige Inspektør, *Lauritz Larsens* Afgang administreres Kirkegaarden fra 1. Januar 1929 af Inspektør *N. M. Nielsen*, der ogsaa administrerer Søndermark Kirkegaard. Paa Kirkegaarden er bygget et Hus, der indeholder Kapelrum, Ligrum, Kontor, Folkerum m. v.

SOLBJERG KIRKEGAARD, der indtil 1. Januar 1926 benævntes Frederiksberg Assistents Kirkegaard og i daglig Tale Fasan kirkegaarden, er taget i Brug 1865 og udvidet flere Gange. Areal 17,7 ha. Ved den smukke Hovedindgang fra Sdr. Fasanvej er iværksat et smukt Anlæg med Pergola og Vandbassin; mod Sdr. Fasanvej og en Del

Orglet i Søndermark Krematorium.

af Roskildevej er Kirkegaarden omgivet af en Mur af røde Sten. Der findes 2 Kapeller. Søndre Kapel er opført af H. Drewsen 1877—78 (indviet 20. Juni 1878) af røde Mursten med Klokketaarn over Indgangen. Udvidet 1901 og 1908. Nordre Kapel er opført 1890—91 og ombygget 1895—96; Materialet er røde Mursten. Materialgaarden er bygget 1920 af A. S. Lauritzen; Forbrændingsovnene til Kirkegaards-

affald (opført 1921) menes at være den eneste i sin Art i Europa; Inspektørboligen er opført 1875—76 og senere udvidet. Kirkegaardens Inspektør er fra 1. April 1913 *Carl Erhard Elers-Nielsen*.

SØNDERMARK KIRKEGAARD ved Roskildevej er taget i Brug 1929. Arealet 6,6 ha. Søndermark Krematorium er bygget af Edvard Thomsen og Frits Schlegel; Kapelsalen benyttes ogsaa ved Begravelser paa Kirkegaarden; Bygningen er af røde Sten, Taget dækket med Kobber, Facaden prydet med en 4,5 m høj Granitfigur (vinget Kvinde-skikkelse med et Neg) af Utzon Frank. Krematoriet har et Ovnrum med 2 Ligbrændingsovne, lukket Kolumbarium, Ventehal, et mindre Kapelrum samt Pergola til Anbringelse af Urner.

Krematoriet har kostet en halv Million Kr. 1933 indrettes en Sænke-ordning i den store Kapelsal.

NAVNEREGISTER

Udarbejdet af stud. teol. *Martin Jensen*.

Afsnittet „Yngre frederiksbergske Kirker“ er ikke medtaget.

- Aagerup-Kirkerup, Sogne 245.
Aalborg, By 85, 256, Stift 238, Vor Frue K. 242.
Aalborg, Jens Christensen, Præst 34.
Aarhus, By 68, 229, 231, 240, 244, St. Pouls K. 240, Domkirke 18 f., 28, 88, 238, Skole 158, 169, Vor Frue K. 68, 88, Stift 18, 88.
Aaschou, Hieronymus Lassen, Præst 101.
Abild, Frue 19.
Abildgaard, Prof. 174.
Abon, Lorentz, Glarmester 108.
Abrahamson, J. N. B., Divisionsadjutant 206.
Absalon 11 f., 16, 158, 160.
— Sogn, Kbh. 219.
Adélaer, Fr. Chr., Stiftsbefalingsmand 82.
Adelaers, General-Admiral, Enke 82.
Adeler, Cort 173.
Adelgade 82.
Ahrensen, Luise Marie Sophie 234.
Algier 52.
Allegade 9 f., 37, 41, 46, 50, 139, 187, 189, 203, 253.
Amager 13 ff., 35 f., 38, 47, 177.
Amagerbønder 53, se Hollænderbønder.
Amagertorv 77.
Amalienborg 197.
Amicisvej 10.
Ammondsen, Anna Jacobine 253.
Amsterdam 87.
Anchersen, Matthias, Biskop 143.
Andebakkestien 9 f.
Andersdatter, Malene 33.
Andersen, Anders, Graver 258 f.
Andersen, Andrea Johanne Magda 247.
— Christine Marie 258.
— Erik, Præst 30.
— Jacob, se Hummer.
— O., Kirkeværgc 247.
— Peder, Degn 81, 94, 254.
— Rasmine Marie 246.
— Sigbrandt 40.
Andreaskirken, Kbh. 54.
Andrew, Lancelot 80.
Anholt 208.
Anne, Jens Christensen Aalborgs 34.
Antvorskov 129.
Antwerpen 21, 87.
Apostel Sogn, Kbh. 219.
Arctander, Søren Andersen, Præst 81.
Asminderup-Grandløse, Sogne 236.
Asminderød-Grønholt, Sogne 177.
Asmussen, HRS. 226.
Asschenfeldt, Præst 218.
Asschenfeldt-Hansen, Præst 227.
Assendrup 91.
Assens 194.
Augustenborg 175 f.
Badstuber, Poul, Kobbensmed 108.
Bagge, Hinze, Præst 20.
Bagger, Hans, Biskop 86 f., 99.
Baggesen, Jens, Digter 251.
Bagsværd 12.
Bahnsen, Bahne Chr., Justitsraad 220.
— Henriette Louise Augusta 220.
Balle, N. E., Biskop 179 f., 182, 184, 194 f., 198.
Ballcrup 10, 15, 19, 48, Ting 166.

- Bang, Biskop 174 f.
 Barfod, Fr. 90, 132, 210.
 — H. P., Dr. med. 132.
 Bartholin, Caspar, Prof. 141.
 Bartolomeo, Fra, Maler 115.
 Barum, Peter 139.
 Bast, Provst 179 f.
 Bastholm, Præst 168, 173 f., 185, 195.
 Bavelse, Sogn 91.
 Beck, Vilh., Præst 227.
 Bedesalen, Chr. Winthersvej 224 f., 245, 258, 261.
 Beenfeldt, U. F., Maler 143, 159.
 Bender, Cecilie Jacobsdatter 31.
 Bensen, Cecilie 116.
 — Isaak, Baadebygger 116.
 Bentsen, Albertine Serine Ottilia 258.
 Bergen, Domkirken 85.
 Berggreen, A., Prof. 253.
 Bergstrøm, Andreas Verner, Hospitalsforstander 240.
 — Jens Christian Valdemar, Præst 240.
 Berl. Tid. 208.
 Bethlehemskirken, Kbh. 224.
 Bevtøft 89.
 Beyer, Andreas, Apotheker 245.
 — Frode, Præst 241, 245 f.
 Beyerholm, Elisær Andersen, Hospitalspræst 143.
 Bianco Lunos Allé 10.
 Bibelselskab, Det britiske 240.
 — Det danske 196, 205.
 Birch, Antonette Thomasine 194 f.
 — C. C. L., Provst 194.
 Birchenbusch, Anne Marie 83.
 Bircherod, Biskop 81.
 — Christiana Carola 83.
 — Jens, Prof. 83, 86.
 Birker, Birketing 14 f., 47 f.
 Bjerger=Aasum Herreder 244.
 Blaagaardsgade 224.
 Blaataarn 48.
 Blichfeld, Christiern Ottesen, Præst 28.
 Blindeinstituttet, Kbh. 253.
 Bloch, Tønne, Biskop 175.
 Bluhme, Hofpræst, 96, 144, 148, 152 f.
 Bo, Biskop 20.
 Bodelsen, Karen Elisabeth 246.
 Boeslunde, Sogn 240.
 Boisen, Provst 211.
 Bokkenheuser, Forfatter 251.
 Bol 13.
 Bolt, Marqvard 249.
 Bondo, Mathea Margrethe 242.
 Bonifacius VIII, Pave 12.
 Borch, Ole, Prof. 87.
 — Charlotte 244.
 Borgerdydskolen 209, 212, 238, 244.
 Borregaard, Johanne Margrethe 256.
 — Thomas Christian, Klokker 256 f.
 Bornemann, Henrik, Biskop 68, 76, 79, 82, 88, 91.
 Borresen, S. C., Præst 140, 243.
 Brager næs 204.
 Brandenburger, Ernst, Bygningsinspektør 49.
 Bredegade 37, 139, 187.
 Bregentved 249.
 Breslau 80.
 Broch=Hansen, Grosserer 202.
 Brochmann, Dorothea 86.
 Brockdorff, Joachim, Gchejmekonferensraad 249.
 Brodersby=Thorsted, Sogne 216.
 Brorson, Hans Adolph, Biskop 89, 146.
 Broust, Skolelærer 192.
 Brun, Andreas, Præst 85.
 — Johan Nordal, Biskop 174.
 Bruun, Johannes, Præst 177 ff.
 — Malthe Christian 177.
 Brydgæ, Andreas 13.
 Brynjolf, Biskop 20.
 Brønbyvester, Sogn 193, 201.
 Brøndbyvester, Sogn 180.
 Brødremenigheden 95.
 Brønshøj 11, 19, 38, 68 f., 88, 91 ff., 98 ff., 187, 199 f.
 Buch, Anne Dorthea 253.
 — Slagtermester 253.
 Buddinge 15.
 Bundo 13.
 Burreth, Engelsk General, 187.
 Busch, Karoline Olivia 234.
 Busk, Peter, Overgraver 139, 258 f.

- Bytzwow, Provst 156.
 Bülow, F. C. von, General 204.
 — Johan 174 ff.
 Büssing, Rasmus, Præst 77.
 Bøggild, Dagmar, Professorinde 139, 282.
 Bøgh, H. O. C., Justitsraad 244.
 — Svend, Præst 241, 244.
 Børglum-Furreby, Sogne 238.
 Børnehuset, Christianshavn 150 f.
- Callundborg, Svend, Gørtler 126.
 Carl X Gustav 9, 58.
 Carl XII 49.
 Carstensdatter, Kirsten 167.
 Castonier, Regine 220.
 Cathrine, Peder Munks 56.
 Cavling, Henrik, Redaktør 214 f.
 Centius, Kardinal 11.
 Charlottenborg 109.
 Chrestoffersen, Lars 72.
 Christensdatter, Kirsten 208.
 Christensen, Baltazar, Prokurator 210.
 — Frederik, Arbejdsmand 258.
 — Laurs, Gaardejer 236.
 — Niels, Kirkevæрге 72, 108, 247.
 — Valentin, Præst 32.
 — Vilhelm Frederik, Graver 258 f.
 Christiern, Biskop 20.
 Christian II 13 f., 21, 35.
 — III 13, 21.
 — IV 9, 32, 44, 54 ff., 102.
 — V. 42, 47 f., 51 f., 56, 62, 64, 79, 82, 85.
 — VI 105, 126, 128, 144 f., 148.
 — VII 122.
 — VIII 215.
 — IX 225.
- Christiansborg Slot 34.
 — Slotskirke 158, 194, 208.
 Christianshavn 38, 68 f., 81, 85, 109, 238,
 250, Kirke 64, 78 f., 81, 83, 244.
 Christians Kirke (Vor Frelsers Kirke),
 Christianshavn 77.
 Christianskirken, Chr.havn 109, 250.
 Christiernsson, Sweno 13.
 Chr. Winthersvej 224.
 Cigala, Ottoman, Bedrager 51.
 Citadelskirken, Kbh. 242.
- Classenske Boligers Kirke, De 261.
 — Fideikommis, Det 219.
 Clausen, H. G., Stiftsprovst 182.
 Clemens I, Pave 17 ff.
 — III, Pave 11.
 Clement, Maler 228.
 Cochburn, Eng. Kaptajn 189.
 Colding, Antonius Hansen, Præst 31 f.
 Cornelsen, Dirch, Birkeskriver 38.
 Cornilssen, Jan (Chornelisøn, Johan) 35.
 Cramers Regnebog 179.
 Cunningham, Jacob, Præst 56.
 Cølestin III, Pave 11.
- Dagbladet 215.
 Dahl, Jens Claudius, Fabrikant 238.
 — N. F. S., Præst 235, 238.
 Dalberg, Erik, Svensk Ingeniørofficer 9.
 Dalby-Tureby, Sogne 169.
 Dalbyneder-Dalbyover, Sogne 232.
 Dalbyneder-Raaby-Sødring, Sogne 232.
 Damhuset 187.
 Damhussøen 10.
 Damian, Opfinder, Wien 253.
 Damsholte Kirke 109.
 Danckel, Christopher Poulsen, Præst 83
 ff., 88.
 Danmarks kristelige Studenterforbund
 240.
 Dansk Kirketidende 132.
 Dansk Vestindien 229, 242.
 Darre, G. H. E., Præst 237, 242.
 Darre, Julius, Oberst 242.
 — Julius, Oberst 242.
 Decker, Organist 122.
 Diakonissestiftelsen, Den Danske 229.
 Diderich, Baron af Fuirendal 88.
 Domænedirektoratet 253.
 Dordrecht 87.
 Dragør 35.
 Drejer, Niels, Degn 193, 254.
 Drewsen, H., Arkitekt 285.
 Dronningens Tværgade 82.
 Dujardin, Charles, Præst 237, 242.
 — Levinus, Manufakturhandler 242.
 Dusart, Felix, Arkitekt 102 f., 108.
 Døckers Kursus 244.

- Død, Den sorte 13.
 Dødebøger 20.
 Døvstummeinstituttet, Kbh. 205.
 Døvstummes Kirke, De 273 f.
- Eckernførde Fjord 249.
 Eckersberg, C. W., Maler 114 f.
 Efterslægtsselskabets Skole 244.
 Egebjerg, Sognekald 30.
 Eggertsen, Christian, Gaardejer 41.
 Ehlers, Margrethe, Baronesse af Fuirendal 88.
 Ejby-Dalby, Sogne 238.
 Elers Kollegium 169, 204.
 Elers-Nielsen, Carl Erhard, Kirkegaardsinpektør 285.
 Elias Sogn, Kbh. 219.
 Emdrup 11.
 Emmauskirken, Frbg. 271 f.
 Enderslev-Vraaby, Sogne 236.
 Engel, J. C. W., Adjunkt 231.
 — J. Th., Præst 139, 230 f.
 Erslev, Prof. 11.
 Esbønderup, Sogn 128.
 Eskil, Præst 16, 20.
 Eskildsen, Carsten, Degn 152.
 — Kirsten 152.
 Esrom Kloster 191.
 Eutin 248.
 Ewald, Enevold, Præst 95.
 — Johs., Digter 157 f.
 Ewaldsen, Christen, Præst 216 ff., 224.
 — Niels Børre, Skipper 216.
- Faaborg 240.
 Faasch, Anna Margaretha 249.
 Fabricius, Etatsraad 189.
 Falkenstjerne, F. F., Højskolforstander 224.
 Falkonerallé 188 f., 253, Skole 256.
 Falster, Chr., Rektor 88 f., 91, 141, 143 f.
 Fasangaarden 9.
 Fasankirkegaarden 283.
 Fasanvej 10.
 Fattiges Væsen, Direktionen for De 150.
 Feddersen, Broder, Præst 210.
 — Vilhelmine 210.
- Fenger, H. M., Provst 218.
 — L., Arkitekt 219.
 Fevcile, R. S., Kaptajn, Klokker, 247, 256 ff.
 Fibiger, C. A. J., Kirkeværge 247.
 Finansdeputationen 151.
 Finansministeriet 117, 135.
 Finmarken 175.
 Fischer, Joh. 174.
 Fjord, N. J., Docent 234.
 Flastrup, Peder, Kirkeværge 247.
 Fleischer, Anna Margrethe 91.
 — P., Oberst 91.
 Flensborg, Johann, Væver 42.
 — Latinskole 218, Nicolaj Kirke 216, 218.
 Flensborghus 76.
 Flindt, Anne 169.
 Flor, Herman Urban, Lærer, Kirkesanger 198, 202, 254.
 Fodevig 19.
 Foss, Jacob, Rektor 86.
 — Matthias, Dr. 86.
 Franecker 87.
 Frechland, Hans, Købmand 197.
 — Jens Hansen, Præst 186, 197 ff.
 Frederichsen, Cornelis m. fl., Bønder 36.
 Fredensborg Slot 103, 177, 197.
 Fredericia 216, 256, Avis 216, Michaelis Kirke 216.
 Frederik, Arveprins 116.
 Frederik I 21, 29.
 — III 35, 42, 49, 53, 59, 61, 64, 77.
 — IV 49, 52, 71, 83, 85, 94 f., 128.
 — V 105, 122.
 — VI 195, 206, 250 f.
 — VII 195, 219, 253.
 Frederiksberg, Allé 10, 75, 206, 212, 249, Assistenskirkegaard 275, 283, Bakke 10, Begravelsesvæsen 59, 71, 225, 258, 275, 282, Degnebolig 134, 146 ff. 189, 256, Fattigvæsen 184 f., 193, Fælled 10, 46, Gadckær 9, 16, 189, gl. Kirkegaard 206 f., 275 ff., 283, Have 49, 51, 188, Hospital 238, Kaningaard 249, Kirkegaard 275 ff., Præstegaard 137, 146 ff., 189, 206 ff., Præstegaardshave 206, Runddel 10, 37, 49, 59, 187 f., 191,

- 282, Skolekommission, 193 f., 229, 234, Slot 9, 47, 68 ff., 75, 185, 187, 190, 192, 194, 250, 253, Slotsdistrikt 140, 246, Slotsgaard 190, Slotskirke (=kapel) 117, 145, 194, 253 f., 270 f., Sogn 99, 136, 139, 168, 185, Vægeraad 236.
- Frederiksberggade 16, 24.
- Frederiksberg Kirke 36, 59, 99 f., 102 ff., 184 f., 190 ff., Alterdug 127, Alterkalk 71 f., 109, 133, Altertæppe 133, 139, Alterstager 71, 109, Altertavle 109, 114, 135, 139, Bibel (Sølv) 133, Daabskande 133, Døbefont 109, 116, gl. Regnskaber 125 ff., Halsjern 127, Indvielse 104, Kirkebestyrelse 139, Klokker 71, 128 ff., Kormedlemmer 140, Kviste 126, 132, 135, 189, Liturgi 140, Lysekroner 135, 138 f., Malerier 115, 120 ff., Menighedshus 137, 140, 150, Menighedspleje 223, Menighedsraad 139 f., 247, Messchagel 118 f., 122, Messeskjorte 127, Mindetavler 131, 138, Nummertavler 125, Orgel 122 ff., Præsteværelse 139, Pulpiturer 117 ff., 126, 138 f., Restaurering 138 f., Sakristi 115, 128, 135, 139, Slagur 125, Symboler (Bänkerygge) 132, Særkalke 139, Tag 127, 138, Vaabenhus 113, 135, 138, Varmeapparat 135, 138.
- Frederiksborg Slotskirke 254.
- Frederiks Hospital, Kbh. 253.
- Frederiks-Karup, Sogne 240.
- Frederikssund 236.
- Frederiks tyske Kirke, Kbh. 250.
- Frederiksværk 191.
- Frihavnskirken, Kbh. 240, 244.
- Friis, Charlotte 234.
— Præst 79.
- Frostæ, Johannes 13.
- Frydendalsvej 139, 192, 211.
- Føns-Ørslev, Sogne 233.
- Gaarslev, Sogn 245.
- Gad, Provst 161.
- Gade, Komponist 254.
- Gammel-Ny Sogn, Sogne 238.
- Garde, Klara Margrethe 238.
- Garnisons Kirke, Kbh. 205, 208, 258.
- Gau, John, Præst 28.
- Geisler, se Heister, Willichius.
- Generalkirkeinspektionskollegiet 100, 146.
- Gentofte 11.
- Gerdes, Elisabeth 241.
- Gerhardt, Paul, Salmedigter 80.
- Gersdorff, Joachim, Rigshofmester 53.
- Gether, Organist 253.
- Gethsemane Sogn, Kbh. 219.
- Giersings Realskole 242.
- Gimlinge, Sogn 248.
- Giordsen, Claus, Kansler 14.
- Gisselfeld 231.
- Giøe, Marcus, Gehejmerraad 81.
- Gjethuset 128.
- Gjerding, Anne Cathrine 238.
- Gjerløv Kirke 129.
- Gladsaxe 30, 33.
- Glahn, Elisabeth 244.
— Hans Otto, Ingeniørberst 221.
— Otto Valdemar, Provst 129, 220 ff., 236, 238, 240, 244.
— Thorkil, Præst 139, 237 f., 240.
- Gl. Bakkehus 222.
- Gl. Kongevej 10, 37, 42, 139, 187 f.
- Gl. Københavns Amt 193.
- Glumsøe (Glomsøe, Glomseus, Glomsæus), Niels, Præst 68 ff., 91 ff., 144.
- Godthaabskirken, Kbh. 230, 267 ff.
- Godthaabsvej 10, 59.
- Graac, C. N. H. L., Præst 241, 245.
— F. G. J., Fuldmægtig, 245.
- Green, Anna Christine 180.
- Groningen 87.
- Grundtvig, N. F. S. 131 f., 195.
- Grundtvigsvej 214.
- Græsted, Sogn 79.
- Grønbæk, Søren, Præst 28.
- Grøndalsaaen 59.
- Grøndalsgaarden 59.
- Grønland 95.
- Grønvold, Maren 180.
- Gudmandsen, Jens, Kirkeværg 247.
- Guldberg, Helene 158.
- Gulland 32, 54.
- Gustav, Prins 231.

- Gyldenholm 247.
 Gyldenløve, Ulrik Frederik 79.
 Gyldenløvesgade 10.
 Gütlich, Sophie Charlotte 182.
 Gøricke, A., Justitsraad, Kirkeværg 124, 247.
 Göttingen 175.

 Haagerup 194.
 Haarslev-Tingjellinge, Sogne 245.
 Haasing, C. P. M., Kirkeværg 247.
 Hagen, se Haugen.
 Hall, C. C., Politiker 211, 213, 215.
 — Emma 254.
 — M. C., Oberstløjtnant 212.
 — P. E., Provst 135, 212 ff.
 Halland 58.
 Hamborg 87.
 Hamelmann 22.
 Hammer, Ellen 231.
 — R. R. J., Kommandør 231.
 Hammerich, Fr., Prof. 80.
 Hammermüller, Anna Casparsdatter 79.
 Hammond, Eiler, Amtsprovst 193 f., 198, 201, 203.
 Hans, Præst 20.
 Hansdatter, Ane 236.
 — Johanne 209.
 —Sids Margrethe 258.
 Hansen, Ane Henrica 242.
 — Cathrine 258.
 — Ferdinandina, Kirkekone 139, 260.
 — Hans, Kordegn 139, 257 f.
 — Kammerassessor, Kirkeværg 247.
 — Kirsten Inge 229.
 — Martha Maria 250, 252.
 — Niels, Husmand 258.
 — Th. V. L., Præst 229.
 — Thomas, Regimentskriver 102.
 Harboe, Biskop 156 f., 161 f.
 Hartmann, I. P. E., Komponist 253.
 Haugen, Joachim Christian, Degn 95, 108, 148, 151 ff., 254.
 Hauserplads 194.
 Havn (Havn), Borgen i 11 f., 14, 16.
 Haveselskabets Have 49, 59.
 Haxthausen, Elise 258.
 Haxthausen, Postmester, Baron 258.
 Hedemann, Fanny Eleonora 231.
 Heegaard, Anker 138.
 Hegelund, J. J., Herredsprovst 157.
 Heiberg, Bolette Christine 231.
 Heister, Hans Hermann, Kirkeforstander 76 f.
 — Willichius, Præst, 76 f.
 Hellested, Sogn 34.
 Helligaands (Hellig Gejstes) Kirke, Kbh. 23, 194, Nørre Kirkegaard 159, Sogn 219, Sognepræst 28, 159 f.
 Helsingør, By 260, Hospital 207, Skole 30, 173.
 Helt, Peder, Kirkeinspektør 97 ff., 102, 146.
 Henningsen, Emilie Louise 242.
 Herløv, Sogn 30, 33.
 Herlufsholm 56, 238, 243, Sogn 238.
 Hermansen, Prof. 232.
 Herrnhut 144.
 Herskind 236.
 Hersleb, Peder, Biskop 96, 145 f., 153.
 — Peder Lorenz, Præst 92.
 Hersom, Lars Wendelbo, Degn 161.
 Herstedøster-veste, Sogne 152.
 Hervigsholm 32.
 Hevringholms Strand 232.
 Hildebrandt (Maahr), Emilie Frederikke, Kirkekone 258 ff.
 — Mathias, Præst 77.
 Hill, J., Eng. Kobberstikker 189.
 Hillerød-Herløv, Sogne 231.
 Himmerich, Hans 63.
 Hirschholm Slot 53.
 Hjadstrup, Sogn 243.
 Hjort, Ingvar, Lensmand 13.
 Hjørring 30.
 Hoffmeyer, A. B., Kirkeværg 247.
 — C. J. (Skat), Stiftsprovst 231.
 — Henrik, Stiftsprovst 227 ff.
 — Th. L., Fabrikant 227.
 Hoftved, Bent, Brygger 181 f.
 Holberg, Ludvig, Digter 29, 215.
 Holbæk 160, 256, 258.
 Holfeldt, Chr., Snedker 108 f.
 Hollænderbyen, Gl. Amager 35.

- Holm, J. F., Skolelærer 211, 214, 254, 256 f.
 — Peder, Prof. 172.
 Holmen 81, s Kirke 82 f., 88, 176 f., 212, 214, 231, 234, 238, 245, Kirkegaard 177.
 Holmsland 238.
 Holst, Konrektor 174.
 Holstein, Aage, Læge 247.
 — (f. de Neergaard), Annette, Menighedsraadsformand 247 f.
 — J. L. von, Gehejmerraad 100, 102, 146, 150 ff.
 Holsøe, L. C., Præst 208 ff.
 — Niels, Konsumtionsskriver 208.
 Holte 208.
 Holtzmann, J. B., Klokketøber 71, 128 f.
 Horbelev-Falkerslev, Sogne 244.
 Hornemann, Prof. 182.
 Hornstrup, Sogn 175.
 Horsens, By 158, 197, Klosterkirke 238, Latinskole 256, Vor Frelsers Kirke 245.
 Horslunde, Sogn 56.
 Hostrup, J. C., Digter 215, 283.
 Hotel Bristol 17.
 — Palace 16, 24.
 Hove, Morten Pedersen, Præst 29.
 Hovenbech, Peder 87.
 Hugo, Herman 89.
 Huitfeld, Arild, Historiker 14, 23.
 Hulbech, Præst 68.
 Hummer, Jacob Andersen, Præst 62, 69, 81 ff., 88.
 Hummergade 81.
 Hundslund, Præstegaard 158.
 Hunæus, Kirurg, Sognefoged 162.
 Husby, Sogn 232, Kirkegaard 234.
 Husum (Sønderjylland) 218.
 Huth, Mathilde, von 242.
 Hvid, Mathias, Provst 83.
 — Niels, Biskop 28.
 Hvidovre 30, 48, 57, 67 ff., 76, 94, 150 f., 156, 159, 161, 166, 169 f., 175, 177, 184, 193 f., 197 f., 200 f., 205, 210 f., 219 ff., 236, 238.
 Hviid, Stiftsprovst 159.
 Hvitfeldsstræde, Peder 194.
 Hylling, Laurids, Præst 69.
 Hyllinge, Sogn 29.
 Hübner, J. C., Billedhugger 108 f.
 Høeg, Helvig (Hedevig) 158.
 — Jørgen, Bedemand 158.
 Høegh-Guldberg, Ove, Statsminister 158 f.
 Hørup, Præstegaard 228.
 Højerup, Kirke 19.
 Højstrup, Gaard 102.
 Hørsholm 183.
 Høst, Else 240.
 Høsterkøb 12.
 Ibsker, Sogn 243.
 Idestrup, Sogn 169.
 Immanuelskirken, Frbg. 224, 272 f.
 Indre Mission 218 f., 228 f., 238.
 Ingemann, B. S., Digter 172.
 Ingvorsen, Søren, Skoleholder 94.
 Innocents III, Pave 11.
 Isbrandsen, Claus, Skultus 38.
 Isenfelt, Nicolai, Præst 151.
 Isted 256.
 Islev 10.
 Iversens, Jens, Altertavle i Aarhus Domkirke 193.
 Iversen, Peder 54.
 Jansen, Gert, Birkeskriver 38.
 — Tønnes 37.
 Jarmer, Fyrst 20.
 Jacobsdatter, Lucie 82.
 Jacobsen, Anders, Borgmester 42.
 — Annina Johanne 240.
 — C. C., Præst 239, 242 f.
 — G. W., Landmand 242.
 — Piter (Jackobsøn, Peyter) 35.
 Jacobskirken, Kbh. 247.
 Jacobsson, Sweno 13.
 Jacobys Allé 139.
 Jakob, Biskop 20.
 Jeger, Thomas Hansen, Præst 30.
 Jensdatter, Karen 85.
 — Karine 30.
 Jensen, Christen, Murmester 149.
 — Knud 160.

- Jensen, Maria 197.
 Jespersen, Peter, Konfessionarius 70.
 Jessen, Karen 232.
 Jesuskirken, Valby 151, 220, 238.
 Johannes, Biskop, Roskilde 12.
 — Biskop, Odense 20.
 — Biskop, Slesvig 20.
 — Ærkebiskop, Uppsala 20.
 Johansen, Juliane Marie 247.
 Jonsson, Laurentius 13.
 Jonstrup, Seminarium 211.
 Josephsen, Justitsraad 226.
 Judæ, Johannes 13.
 Juel, Jens, Baron 44.
 Juliane Marie, Dronning 122, 175.
 Jægerspris 10, 219.
 Jørgensen, Augusta 242.
 Jørgensen, Karen Birgitte 203.
 — Mogens, Byskriver 203.
 Jønsson, Petrus 13.
- Kalekar, Marc., Chef Frb. Begr.væsen 282.
 Kaldthoff, Peder (Peter), Overtøjmester 59, 71.
 Kall, I. C., Prof. 169, 173.
 Kallenkirchen, Sogn 210.
 Kalmar 30.
 Kalthusct 59, 70.
 Kallundborg 31 f., 242.
 Kalvebodstrand 189.
 Kanutus (Knud) 13.
 Kapitel, Vor Frue 19 ff.
 Karise-Alslev, Sogne 240.
 Karlebo, Sogn 212.
 Karrebæk, Sogn 245.
 Karup, Kirke 19.
 Kattesund 16.
 Kauslunde, Sogn 228.
 Kierbo, Anna Sophie 221.
 Kiil, Ane Margrethe 258.
 Kinast, Agnes Hedvig 141.
 — (Chinast), Garlef (Gerlof) 141.
 — Johannes, Præst 101, 141 ff.
 — Susanna Cathrine 155 f.
 Kingo, Th., Biskop 89.
 Kircheberg (Kirchberg), Johanna 180.
 Kirkerup, Sogn 247.
 Kirkesagens Fremme, Udvalget for 224 f.
- Kiølsing, Søren, Skolcheholder 153 ff.
 Kjeld, Præst 20 f.
 Kjeldby, Sogn 231.
 Kjøge, Bugt 187.
 Klausdatter, Karine 29.
 Klemp, Anna 226.
 — Kontorchef 226.
 Klenz, Marie Caroline 254.
 Knud den Store 158, 160.
 Knudsdatter, Kirsten 34.
 Knudsen (Vægter), Mads, Præst 28.
 — Thomas, Præst 29.
 Knudsviig, Præst 171.
 Knuth, Adam Levin, Amtmand 67.
 — Stiftsbefalingsmand 157.
 Koch, Hans, Provst 282.
 Kock, Franzisca Elisabeth 240.
 Kofoed, Jens, Bornholms Befrier 169.
 Koldinghus 61.
 Kommunitetet 30 f., 86, 172.
 Kongeallé 75, 102.
 Kongsberg, Sølvværk 78.
 Konsistorium 56 f.
 Kornerup, Postmester 139.
 Korsør 58, 96, 252.
 Koster, Færgegaard 203.
 Krige, De slesvigske 138.
 Kristoffer, Greve 22.
 Krist Sogn, Kbh. 219.
 Krock, Henrik, Hofmaler 120 ff.
 Krog, Peder, Dr. 87.
 Kronborg 54.
 Kruse, Johanne 85.
 — Præst 190.
 Krusendorf 249.
 Krystalgade 194.
 Kultusministeriet 219, 224.
 Kundby, Sogn 245.
 Kædsson, Johannes 13.
 Købelev, Kirke 84.
 København, Befæstning 190, Belcjrning 14, 22, 38 f., 77, 186, Birk 14 f., Bispegaarden 28, Bisperet 32, Bombardement 186, Brand 102, Ladegaarden 9 f., 13, 26 f., 34 ff., 47, 53, 61 f., 64 f., 67, 76, 83, 151, 189 ff., 273.
 Københavns Extraord. Rel. 75.
 — Kirkefond 222, 226.

- Københavns Slot 9, 11, 14, 36, 42, 47.
 Slotspræst 29.
 — Sygehjem 232, 234, 273.
 — Tugthus 34, 182, 193.
 Købmagergades Posthus 150.
 Køge 85 ff.
 Køgevejen 10.
 Køler, se Christensen, Valentin.
 Kølischen, Chr., Præst 94, 151.
- Lakajgaard, Frbg. Slots 10.
 Lage, Biskop 20.
 Landbohøjskolen 226.
 Landhusholdningsselskabet 210.
 Landkadetakademiet 173, 204.
 Langaa-Øksendrup, Sogne 228.
 Lange, Philip de, Bygmester 103, 109.
 Langebro 48.
 Langvaddam 10.
 Larpent, Elise Marie 243.
 Larsen, Joachim, Etatsraad 140, 234.
 — Lauritz, Kirkegaardsinspektør 283.
 Lassen, Elise Cathrine 177.
 — Minna 258.
 Lassenius, Johan, Præst 79.
 Lauridsen, Anders, Takkelagemester 81 f.
 — Hans, Præst 28 f.
 Lauritsen, Oluf, Præst 79.
 Lauritzen, A. S., Arkitekt 285.
 — Karen 245.
 Laursen, Jens, Præst 226, 235 f.
 Ledøje, Sogn 152.
 Leijonklo, Anders, Gesandt 46.
 Leipzig 29.
 Lemvig, C., Konfessionarius 87.
 Lendorf, Arkitekt 135, 138.
 Leyden 82, 87.
 Liebenberg, Chr., Buntmager 180.
 — F. L. 183.
 — J. F., Buntmager 180.
 — M. F., Præst 180 ff., 197 f.
 Lind, Bolette 244.
 Lindegaard, C. C., Felbereder 243.
 — E. P., Præst 239, 243.
 Lindevangskirken, Frbg. 267, 269 f.
 Livgarden 77 f.
 Lorck, Præst 250.
- Lorenzen, Vekselmægler 219.
 Louise, Frederik V's Dronning 129.
 — Christian IX's Dronning 225.
 — Prinsesse 176.
 Ludlov, Eng. General 190.
 Ludolf, Conrad 72.
 Ludvigsen, Marie 245.
 Lukaskirken (St.), Frbg. 225 ff., 245, 258, 261 ff.
 Lund, By 28, 30, Skole 31.
 Lund, Jens, Gaardejer 244.
 — Mette Jacobsdatter 79.
 — N. N., Præst 239, 244.
 — Thygine 245.
 Lunde, Thomas, se Wegener.
 Lundehuset 187.
 Luxdorph, Chr. 87.
 — Landsdommer 87.
 Lybæk 248, Lybækkerne 13, 19.
 Lyderslev Kirke 202.
 Lykke, Anne Helene 212.
 Lyngby Kirke 114, 130, 243.
 Lüneburg 78.
 Lønvej, Kongens, til Ladegaarden 10.
 Løw, B., og Søn, Klokkestøbere 129.
 Læsø 258.
- Maahr, H. P. J., Kirkebud 258, 260.
 — P. F., Andengraver 139, 260.
 Maale, R. J., Organist 252 ff.
 Madsen, Peder, Biskop 228.
 Magleby, Gl. Amager 13.
 — Sogn, v. Skelskør 160.
 Malmøc, se Christensen Valentin.
 Maratta, Carlo, Maler 122.
 Marezoll, J. G., Præst 185.
 Maria, Sogn, Kbh. 219.
 Mariager, Anders Jensen, Præst 28 f.
 Maribo-Hillested, Sogne 242.
 Mariboecs Skole 227.
 Mariendalskirken, Frbg. 226 f., 263 f., 266.
 Markuskirken (St.), Frbg. 225 f., 254, 263 ff.
 Markvardsen, Knud, Borgmester 54.
 Marskalgaarden, Købmagergade 150.
 Martensen, H. L., Biskop 211, 214.
 Masius, H. G., Hofprædikant 62, 64 ff.

- Mathiesen, Peder, Urmager 125.
 Matsen, Oluf, Raadmand 30.
 Matthæuskirken (St.), Kbh. 219, 234, 236.
 Mecklenburg 62.
 Mejborg, R., Kulturhistoriker 23.
 Melchior, Guldsmed 29.
 Mesinge, Sogn 244.
 Metropolitanskolen 56, 82, 86, 166, 172,
 183, 209, 231, 234, 244 ff.
 Meulngracht, Jørgen, Raadmand 83.
 Meyer, Carl Friederich, Organist, Kirke-
 væрге 122, 128, 247 f.
 — Jørgen Scheel, Læge 254.
 — Peder Mandrup, Kantor 254 f.
 Michaelsen, F. C. von, Generalmajor 213.
 — Hansine von 213.
 Michels Datter, Lene 72.
 Mikkalbryggersgade 24.
 Mikkelsen (Michaelsen), Anna Cathrine
 169.
 — Hans, Borgmester 21.
 Minerva, Tidsskrift 169, 183.
 Missionskollegiet 166.
 Missionsselskab, Det Danske 196.
 Mogensdatter, Sidsel 30.
 Mogensen, Grethe 236.
 Mohr, J. J., Præst 233 f., 236.
 — J. L., Kgl. Kapelmusikus 234.
 Moltke, A. G., Greve 249 f.
 Monrad, D. G., Biskop 210.
 Moldenhawer, Prof. 182.
 Morten, Bygningsmester 55.
 — Præst 28.
 Mortensen, Jens, Skolelærer 201 f.
 — Oluf, Biskop 21.
 Mossin, Hans, Præst 95.
 Mourits, Præst 30.
 Mouritsen, Anna Kirstine 158.
 Muhle, Anthoni, Maler 108.
 — Barbara Henriksdatter 88.
 — J. C., Maler 109.
 Mule, Dorthæa Clausdatter 91.
 — V., Etatsraad 87.
 Munck, V., Fængselspræst 218 f.
 Munk, Karen 56.
 — Marie Kristine 243.
 — Peder Iversen, Præst 56 ff., 76 f.
 Munk, Peder Jacobsen, Borgmester 56.
 Murræ, Thrugillus 13.
 Musikkonservatorium, Det Kgl. 254.
 Mynster, J. P., Biskop 195, 211 f.
 Müller, C. R., Hofprædikant 83.
 — Frederikke 252.
 — Hartvig, Orgelbygger 122, 128.
 — Henrich, Prof. 79.
 — P. E., Biskop 196.
 — Sophus, Præst 226.
 Münster, Gutzon Peter 245.
 Münther, Balthazar, Præst 185.
 — Fr., Biskop 198, 203, 205.
 Møborg-Nees, Sogne 244.
 Møller, Graver 258.
 — Ingeborg 208 f.
 — Marius, Brændevinsbrænder 209.
 — Peder, Præst 61, 78 ff.
 — Prof. 253.
 — Thomas, Maler 128.
 Mønster, Erhardine 232.
 Mørkeberg, Else 244.
 Mørkøv 11.
 Møsting, Præsident i Rentekammeret 202.
 Naskov 85.
 Navne, Biskop 20.
 Neergaard, C. A. D. de, Hofjægermester
 247 f.
 — Johanne 243.
 Nelving, Catrine 125.
 Nethboe, Cecilliana Jensdatter 151 f.
 — Jens Hansen, Degn 94 f., 151, 254.
 — Maria Kristina 152.
 Neumann, Caspar, Præst 80.
 Niclesson, P. 13.
 Nicolai, Petrus 13.
 Nielsdatter, Birgitte 34.
 — Mette 28.
 Nielsen, Agnes, Kirkevagt 260.
 — C. L., Præst 232 f.
 — F., Skibskaptajn 232.
 — Helene Marie 242.
 — Jacob, Præst 28.
 — Johannes, Raadmand 282.
 — Lars 208.
 — N. M., Kirkegaardsinspektør 283.

- Nielsen, N. P., Postfører 258.
 — Orgelbygger, Aarhus 124.
 — P. H. E., Købmand 254.
 — Th., Organist 139 f., 254 f.
 Nikolaj Kirke (St.), Kbh. 157.
 Ning Herred 88.
 Nissen, Anna Christine 198.
 — Anne Cathrine 198.
 — Chr. 198.
 Nold, Chr., Dr. 86.
 Norske Videnskabselskab 174.
 Ny Amager, se Ny Hollænderby.
 Nyborg, By 97, 171, 242, 252 f., Kirke 114.
 Nyby 13 f., 27, 34.
 Nyerup, R., Prof. 169 f.
 Nygreen, E. Th., Graver 258.
 Ny Hollænderby 9, 35 ff., 49, 53, 59 f., 62, 64 f., 67 f., 76 ff., 88, 91, Agernavne 37, Friluftsteater 49 f., Ildebrand 45, 88, 94, Kirke 50, 59 ff., 76 ff., 102, Kommunal- og Retsvæsen 37 f., Kro 40 f., Overdragelsesbrev 35, 53, Skatter og Afgifter 44.
 Nykøbing F. 85, 173 f., 232, 238, 240.
 — Sj. 30.
 Nyrop, Frk., *se* Altærtæppe 139.
 Nærum 12.
 Næss, Hans, Arkitekt 135.
 Næstved 245.
 Nøddebo, Sogn 258.
 Nør 249.
 Nørrebro 54, 224.
 Nørregade 30.
 Nørreport 53 ff., Kirken udenfor 53 ff., 76 f.
 Odder Sogn 244.
 Odense 238, 242, 246.
 Oehlschläger, A. G., Digter 130, 138, 149, 178 ff., 195 f., 250 ff., 283.
 — A. H., Organist 248 f.
 — Christoffer, Organist 248 f.
 — Henrik, Organist 248.
 — Joachim Conrad, Organist, Kirkeværg 135, 162, 185, 247 ff., 255.
 Oehlschlägersgade 250.
 Ohlenbostel, Anna Amalie 227.
 Oldenburg, P., Biskop 235, 238.
 — Th. V., Præst 238.
 — V., Overpræsident 238.
 Oldenburgische Cronicon 22.
 Olrog, Jens, Præst 96.
 Olsdatter, Kirsten 29.
 Olsen, Emilie 210.
 Oluf, Præst 28.
 Olufsdatter, Karen 30.
 Olufsen, Bent, Præst 58.
 — Clemens, Official 21.
 Opfostringshuset 202.
 Opitz, C. B., Glarmester 108.
 Orleans 76.
 Ostenfeld, H., Biskop 223 ff., 245.
 Ottesen, Christiern, Præst 28.
 Otzing, Alexander (Sander) Olsen, Præst 30.
 Ovre 12.
 Oxe, Torben, Slotsbefalingsmand 14.
 Oxford 87.
 Palazzo Pitti, Florentz 115.
 — Resso, Genova 122.
 Palle, Skibskaptajn 253.
 Palladius, Peder, Biskop 91.
 Partikulærkassen 102, 148 f., 153.
 Paulli, H. S., Prof. 253.
 Pavels, Cl., Biskop 182 f., 195 f.
 Pay, Karen Røhme 204 f.
 Payngh, Augusta, Kancelliraadinde 130 f.
 — H. F., Kancelliraad 130.
 Peblingsøen 10, 13.
 Peder I, Biskop, Roskilde 19.
 — Biskop, Børglum 20.
 Pedersdatter, Sara 94.
 Pedersen, Absalon, Læsemester 28.
 — Hans, Kannik 20.
 — Jacob, Overkammertjener 42.
 Peder Svenske 36.
 Peder, Ærkebiskop 20.
 Pesthuset 150 f.
 Petersen, Anna Cathrine 238.
 — Fanny 223.
 — Niels 41.
 — Slotsgartner 130.
 Peymann, General 190.

- Philadelphus, 'Eusebius, se Pontoppidan, Erik.
 Pietismen 89, 143 f.
 Pilcellé 50, 75, 102, 139, 166, 211, 251.
 Piper, Johan Peter, Separatist 95 f.
 Pittersen, Jacob 41.
 — Pitter 38, 41.
 — Theis 38.
 Pollard, R., Eng. Kobberstikker 189.
 Pontoppidan, C. L., Stiftsprovst 169.
 — Erik, Hofprædikant 96.
 — Hans, Præst 169 ff.
 — Ludvig, Stiftsprovst 169.
 Pouls (datter), Ellen Marie 160.
 Povlsen, Iver, Borgmester 56.
 — Povel, Etatsraad 210.
 Preisler, Snedker 162.
 Prinsens Amager, se Ny Hollænderby.
 Prinsens Gaard 39, 49 ff., 156.
 Prinsessernes Gaard 10, 40, 42, 49.
 Provsteret 161.
 Præsteforening, Den danske 229.
 Præstekonvent, Almindeligt dansk 229.
 Prætorius, Sophie Frederikke 213.
 Pufendorff 9, 39.
 Puritz, Pommern 173.
 Pætersson, Johannes 13.
 — Matheus 13.
 — Paulus 13.
 Qvirsfeld, Johan, Præst 80.
 Qvistgaard, Jenny 248.
 — Nicolai, Institutbestyrer 182.
 — Sophie Charlotte 182.
 Raarup, Sogn 231.
 Rahbek, Kamma 250, 283.
 — Knud Lyhne, Prof. 195, 202, 283.
 Randers 95, 216, 232, 240, 242.
 Rasmus, Præst 28.
 Rasmussen, Chr. H., Præst 139, 243, 246.
 [Rasmussen], Isak, Murmester 58.
 Rasmussen, Laura, Bælgetræder 260.
 — Mette 244.
 — Thor, Præst 54.
 — Vilhelm, Kommunelærer 246.
 Reenberg, Morten, Stiftsprovst 94, 97.
 Reformationen 14 f., 23, 26 f.
 Reformert Kirke 109.
 Regensen 172.
 Rejer, Didrich Claus 35, 37.
 Rendsborg 249.
 Rensfeld 248.
 Rentekammeret 26 f., 45, 91, 94, 102, 135, 210.
 Resen, Hans Poulsen, Biskop 32, 55.
 Reykjavik 231.
 Rialtoteatret, Smallegade 202.
 Ribe, By 52, 88, 141, 143 f., 195, Domkirke 157, 175, Kannikedømme 29, Kapitlet 29, Skole 89, 91, 141, Stift 88 f.
 Riber, Peder Jensen, Præst 171.
 Riisbrigh, Prof. 182.
 Ringsted 102.
 Rinkenæs, Sogn 246.
 Risting, Grosserer 225.
 Rohn, Anton Christophersen, Præst 96.
 Rosenbaum, Organist 249.
 Rosenborg Slot 45.
 Rosendahl, Bertel, Degn 152.
 Roskilde, By 10 f., 19, 240, Domkirken 11 f., 30, Duebrødre Kloster 207, Kapitel 12, Skole 30 f., Stift 21, Torv 25.
 Roskildekronike 19.
 Rostgaard, Hans, Konferensraad 87, 90.
 Rothe, Carl Chr. Carlsen, Præst 161.
 Rotterdam 87.
 Rudkøbing 253.
 Rugaard, Cathrine 236.
 — Daniel, Lærer, Folketingsmand 234, 236.
 — F. A. O., Præst 233 ff.
 Rytterskoler 94, 148 f., 153.
 Ræder, Jacob Thode, Oberst 204.
 Rødovre 68 ff., 77, 91, 94, 98 ff., 200.
 Røhne, Susanne 205.
 Rønne-Knudsker, Sogne 169.
 Rønne, Konservator 139.
 Rønnow, Joachim, Biskop 21.
 Rørdam, H. C., Præst 216.
 — H. F., Præst 216 ff.
 Røros, Sogn, Norge 177.
 Saint-Germain, General 116.

- Sakskøbing 232.
 Sale, Frands af, Biskop 80.
 Salmebog, Evangelisk-kristelig 171, 183, 196.
 — for Kirke og Hjem 196.
 — Guldbergs 80, 170.
 — Pontoppidans 80.
 Salmebogskommissionen 183.
 Saltholm 152.
 Sandberg, Olivia 254.
 Sanderumgaard 174.
 Sardi, Jørgen 41.
 Saxo 11, 90.
 Schack, Amtsprovst 206.
 — Hans, General 58.
 Schaffalitzky de Muckadell, C. B., Baron, Kirkeværg 247.
 Schamby, L. C., Skibstømrer 236.
 — M. C., Præst 235 ff., 242.
 Schebel, Joh., Kirkværg 162, 247.
 Scheel(s Kort) 41, 43, 50.
 Schiødte, Jørgen, Postmester 203.
 — Lars Jørgen, Billedskærer 203.
 — Søren, Præst 203 ff., 212, 252.
 Schlegel, Frits, Arkitekt 286.
 Schlutop 248.
 Schmidt, Generalinspektør 250.
 Schneckloths Skole 221, 240, 243, 256.
 Schouboe, N., Amtsprovst 203.
 Schrøder, J. W., Etatsraad 96.
 Schultz (Schaltz), Cathrine Margrethe 203.
 Schumacher, C., Konrektor 218.
 Schwensen, Chr., Præst 228.
 — Dorthea Sophie 229.
 Schytte, Anna Christiane 171.
 Schøller, Hermann, Justitsraad 87.
 — R., Landsdommer 86.
 Sdr. Fasanvej 285.
 Secrup, Margrethe 157.
 — Matthias Worm 143.
 — Søren Nielsen, Præst 157.
 Segeberg 210.
 Separatisme 95.
 Serridslev 11.
 Sibbern, Prof. 251.
 Sibrandsen, Claus 35.
 Siegumfeldt, Chr., Præst 234.
 Sigbrachtsøn, Chlaus, se Sibrandsen.
 Sigbrit 13 f.
 Siloam, Missionshus 227, 231.
 Simcons Kirke, Kbh. 246.
 Sions Kirke, Kbh. 242.
 Sirich, Johannes, Rektor 141.
 Siversen, John, Urmager 128.
 Sjørslev Kirke 19.
 Sjællands Stift 147, *se* off. Midler 207.
 Skaane 19.
 Skagen 258.
 Skarrild, Sogn 244.
 Skavbo, Klavs Lauritsen, Prof. 29.
 Skelskør 160, 240.
 Skibet, Sogn 245.
 Skidenstræde 194.
 Skivholme Kirke 19.
 Skjelderup, Peder, Provst 30.
 Skovshoved 187.
 Slagelse, By 172, St. Mikkels Kirke 79, St. Peders Kirke 79.
 — Peder Nielsen, Præst 56.
 Slodzher, Dirch, Smed 42.
 — Peder Jansen, Smed 42.
 Slotsbjergby, Sogn 160.
 Slotskroen, Frbg. 187.
 Smallegade 9 f., 37, 202.
 Smedebakken, Kbh. 16.
 Smedegade, Kbh. 16.
 Smerup, Kirke 102.
 Smith, C. J., Porcellænshandler 247.
 — Christine Pedersdatter 157.
 — H. J., Kgl. Toldbetjent 171.
 — J., Kirkeværg 140, 247 f.
 — Laurids (Hansen), Præst 171 ff.
 — M. J. G., Præst 237, 240, 242.
 — P. L., Justitsraad 157.
 — T. F. P., Præst 240.
 Smyrna 166.
 Smørum, Herred 15.
 Sneedorff, H. C., Kammerherre 197.
 Snesere Sogn 245.
 Sokkelund, Herred 9 ff., 197, 222.
 Solbjerg, Høj 52, Kirke 124, 226, 266 ff., Kirkegaard 9, 275, 277, 279 f., 283, 285, Landsby 9 ff., 19, 26, 34.

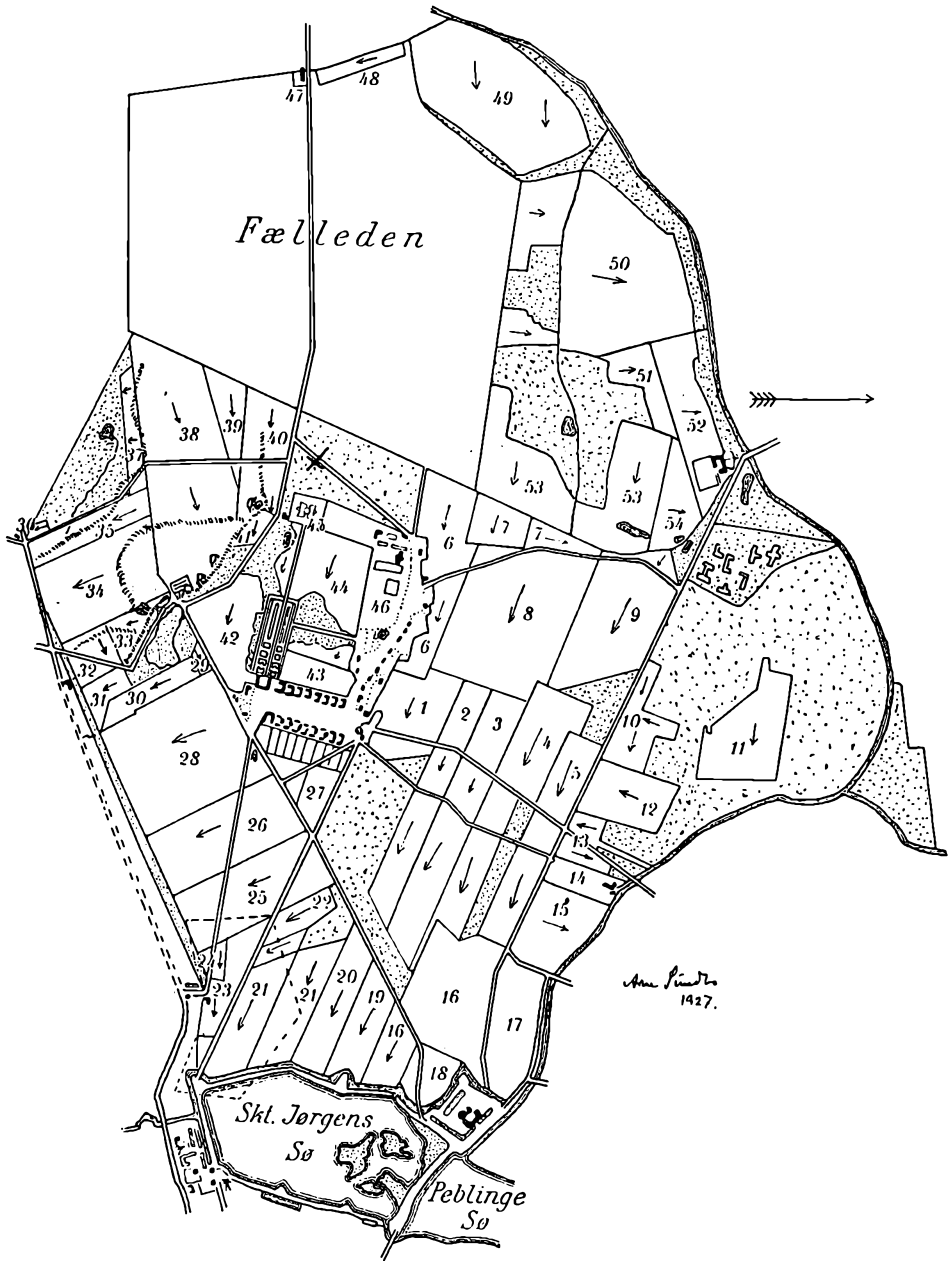
- Solbjergvej 10.
 Sommer, H. H., Skomager 218.
 Sonneksen, Organist 122.
 Sophic Amalie, Dronning 42.
 Sophic Hedevig, Prinsesse 102.
 Sophie Magdalene, Dronning 169.
 Sorterup-Ottestrup, Sogne 238.
 Sorø, Skole (Akademi) 30, 91, 221, 231.
 Spangenberg, herrnhutisk Biskop 95.
 Speerfeldt, Acciseinspektør 173.
 — Christiane Frederikke 173.
 Spier, Caroline Marie 166.
 St. Anna Parochie, Friesland 109.
 St. Clemens, Kirke 15 ff., Kirkegaard 16, 23.
 St. Hans Hospital 164, 189.
 St. Jørgens Sø 9 f., 42.
 St. Laurentii Kirke, Roskilde 25.
 St. Nicolaj Kirke, Kbh. 28, 31.
 St. Nicolaus 18.
 St. Peders Kirke, Kbh. 26.
 St. Petri Kirke, Kbh. 77, 79, 88, 96, 166, 185.
 St. Thomas (Vestindien) 254.
 Sta. Maria degli Angeli, Kirke, Rom 122.
 Starup, J. og Søn, Orgelbyggere 124.
 Stavanger, Bispestol 31, Kirke 31.
 Steen Blichersvej 223.
 Steenbuch, Prof. 142.
 Steenholm, Nicolai, Degn 193, 201, 254.
 Steenstrup, Johs., Prof. 11.
 Stenderup, Sogn 244.
 Stenstrup-Lunde, Sogne 234.
 Stibolt, Elisabeth 216.
 Stiftsbjergby-Mørke, Sogne 160.
 Stopford, Eng. Oberst 188.
 Store Hedinge, By 34, 227, Skole 34.
 Store Magleby (Gl. Amager) 35, 40, 45 f., 83.
 Strøge, Erikdine Dorthea 240.
 Stricker, Kammerjunker 139.
 Studenterhjemmet 238.
 Studevangen 102, 211.
 Studiestræde 28.
 Støvnæs Herred 10 ff.
 Suenson, Henriette 238.
 Suhm, P. F., Historiker 158.
 Svane, H. A., Ærkebiskop 77 f.
 Svaneleje 177.
 Svaning, Hans, Kgl. Historiograf 13.
 Svendborg, By 212, 243, 253, Vor Frue Kirke 114.
 Svend Estridsen 11 f.
 Svenskekrigen 34, 37, 42, 59, 77.
 Svensson, Christine Marie 244.
 Swensson, Petrus 13.
 Switzer, Etatsraad 219.
 Sydamerika 242.
 Sæbye, Hans Nielsen, Præst 32 f.
 Søborg (= Gilleleje), Sogn(e), 160 f., 192.
 Søderblom, Ærkebiskop 230.
 Søctatens Pigeskoler 232.
 Søfrensen, Peder, Tømmermand 108.
 Søften-Foldby, Sogne 244.
 Søkadetakademiet 212.
 Søllerød, Sogn 203, 208, Søllerødgaard 116, Slotskapel 116, 130.
 Søndermark 188, 191, 249 ff.
 Søndermark Kirkegaard 286, Krematorium 286.
 Sønder Tranders Sogn 242.
 Sørensen, A. H. V., Præst 232 ff., 240.
 — C. V. A. M., Strandkontrollør 232.
 — Jacob, Guldsmed 72.
 — Peder, se Søfrensen, Peder.
 Taanum-Hornbæk, Sogne 232.
 Taarnby (Gl. Amager) 12 f., 19 f., 47 f.
 Tauber, Rektor, Aarhus 158.
 Teglgaarden, Frbg. 10, 42, 44.
 Thaning, Vilhelmine 245.
 Thejll, Aase 231.
 Thillerup, Jens Knudsen, Præst 160 ff.
 — Margrethe 160.
 Thomas, Biskop 20.
 Thomaskirken (St.), Frbg. 225 f., 238, 262 ff.
 Thomesdatter, Eline 30.
 Thomesen, Hans, Præst 29.
 — Poul, Præst 29.
 — Samuel, Præst 30.
 Thomsen, Edvard, Arkitekt 286.
 — Mathias 42.
 Thordsson, Laurencius 13.

- Thordsson, Stik 13.
 Thorlacius Ussing, V., Musæumsinspektør 71, 103, 114, 118, 122, 124.
 Thorsen, Arkitekt 23.
 Thorstensen, se Tøstesen.
 Thorvaldsen, B., Billedhugger 195.
 Thrane, Morten, Birkeskriver 38.
 Thruelsson, Jacobus 13.
 Thura, Laurids Lauridsen, Biskop 52, 68 f., 85 ff.
 — Laurids Pedersen, Præst 85.
 — Margrethe Lauridsdatter 85.
 Thurah, Diderik, de, Kommandant 91.
 — Laurids Lauridsen, de, Generalbygmeister 51 f., 91.
 Thygesen, G. E. F., Præst 241, 244 f.
 — L. C. J., Provst 244.
 Thøgersdatter, Ingeborg 79.
 Tjæreby=Alsnyderup, Sogne 236.
 Toft, Claes, Svensk General 38.
 Toller, Peder Iversen, Præst 19.
 Tolstrup, Christina 249.
 Torkildstrup Præstegaard 169.
 Torup Kirke 128.
 Torup, Sogn 236.
 Toscanello, Joseph, Murmester 104, 108.
 Trane, Anne 31.
 Trearskrigen 256.
 Tredivearskrigen 54.
 Trinitatis Kirke, Kbh. 95 f., 234, 236, 253.
 Trondhjem, Borgerklub, Domkirke, Skole 174 f.
 Troschell, M. C., Klokketøber 129.
 Tuxen, Halvordine Elise 254.
 Tømmerup (Gl. Amager) 45.
 Tønnesen, Ane 41.
 — Morten 40.
 Tøstesen, Oluf, Præst 29.
 Udby, Kirkeklokker 132.
 Uddebrudsen, Asser 19.
 Udvalg, Det kirkelige 222.
 Ulrica, Elconora, Prinsesse 49.
 Unger, Jens, Præst 19.
 Universitetet, Kbh. 21, 26, 29, 54, 67, 32, 86, 141, 158, 169, 197, 209.
 Universitetsbiblioteket, Kbh. 104.
 Urban II, Pave 11.
 Urlev=Stenderup, Sogne 258.
 Urup, Axel, Lensmand 42, 53, 59, 76 f.
 Utterslev (v. Kbh.) 38.
 — Sogn 232.
 Utzon Frank, Prof. 286.
 Vajsenhuset 95 f., 152.
 Valby (Walbye, Waldbye) 10 f., 13, 19, 26, 38, 94 f., 127, 146, 210, 220, Skole 94 f., 161 f., 191, 194.
 Valdemar den Store 11 f.
 Valdensermissionen 229.
 Valgmenighed, Københavns 224.
 Valentiner, J. C. P., Bankdirektør 243.
 — L. A., Provst 239, 243 f.
 Vallø 269.
 Vanløse 11, 38, 94.
 Varde 238.
 Varming, K., Arkitekt 138 ff.
 Vartov Kirke 109.
 Vedbæk Kirke 242.
 Vedsted, Laurids Mortensen, Præst 85.
 Vejle, By 175, 256, Vor Frelzers Kirke 240.
 Vester Amager, se Ny Hollænderby.
 Vesterbro 9 f., 54, 97, 99 f., 116, 144, 151, 189, 198 f., 201, 208 f., 211, 214, 236, 240, 250.
 Vesterbrogade 249, 252.
 Vesterbros Apotek 188.
 Vestergade 16, 194.
 Vesterport 10, 22 f., 60, 62, 64, 66, 98, 144.
 Vesterø 258.
 Vester=Øster Hassing, Sogne 242.
 Vestindien, Dansk 229, 242.
 Vibe, Mikkell, Borgmester 54.
 Viborg, By 234, 244, Amt 220, V. Domkirke=Asmild=Tapdrup, Sogne 242, Kapitel 29, Søndre Sogns Kirke 240.
 Vigerslev 11, 13, 19, 26, 38, 94, 200.
 Vilhelm, Biskop 11.
 Vilhelmine, Prinsesse 195.
 Vimmelskaflet 17.
 Vinkel=Rind, Sogne 243.
 Vinstrup, Peder, Biskop 31.
 Virum 12.

- Vivild Kirke 234.
 Vodrof, G. J., Regimentskvartermester 42.
 Vogelius, M. M., Provst 158.
 — P. M., Præst 158 ff.
 Vognsen, Niels, Præst 30.
 Vogt, Peter, Købmand 205.
 Voigt, M. F., Slotsforvalter 185, 202, 250.
 Voldum, Jens Niels, Præst 32.
 Voldgaden, Kbh. 24 f.
 Volmand, Bent, Blytækker 108.
 Vordingborg 203, 245.
 Vor Frelzers Kirke, Kbh. 68, 77, 232.
 Vor Frue Kirke, Kbh. 16 f., 19, 23, 26 ff., 29, 53 ff., 56, 58, 88, 97 ff., 151, 191, 219, 229, 231, 238, Nederste Kapellan(i) 26 ff., 182, Sogn 219, Sognepræst 26, 29, Øverste Kapellan(i) 26 ff.
 Vorgod, Sogn 244.
 Vorning Kirke 240.
 Vrne (Urne), Johan, Slotsbefalingsmand 23.
 Værnedamsvej 139, 252, 256.
- Wahlmann, Caroline 238.
 — Elisabeth 238.
 Walkendorfs Kollegium 173, 242.
 Ward, Henry, Eng. General 188, 190.
 Watson, Thomas 80.
 Weber, P. F., Lærer, Degn 205 f., 211, 254.
 Wedellsborg, Kapel 232.
 Wegener, Kort 30.
 -- Thomas Cortsen (Kortsen, Conradsen), Biskop 30 f.
 Weinreich, Johan, Skolelærer 166.
 — Johan Martin, Præst 135, 166 ff.
 Weirup, Dorothea 166.
 Weischer, Albert (Albret) 156, 164 ff.
 — Johannes Castan, Degn 152 ff., 161 ff., 254.
 Wærn'ske Institut 203, 232.
 Westenske, von, Institut 236, 242.
 Westergaard, Niels, Kommunaldirktor 282.
 Weys, J. C., Murer 108.
 Wibe, Jacob T(h)arnovius, Degn 161 ff., 179, 192, 254.
- Wiehe, Ellen 223, 240.
 — J. H., Kgl. Skuespiller 223.
 Wien 253.
 Wiick, van 27.
 Wilhelm III af England 87.
 Wildenrat, Regine Margrethe 210.
 Wilhjelm, Maler 115.
 Winckler, Bernt 178 f.
 — Henrik 179.
 Winding, Ida Frederikke 232.
 With, Albert de, Præst 88.
 — Helene Cathrine 88.
 Wittenberg 29, 79.
 Wivel, Gjertrud Marie 243.
 Wiuff, Peter Herman, Organist, Kirkeværg 247, 252.
 Worm, Christen, Biskop 88, 93 f., 96, 98 ff., 104 f., 108, 150 f.
 — Ole, Prof. 31.
 — Rektor, Aarhus 158.
 Wulf, Simon, Murmester 55.
 Wøldike, P., Prof. 172.
- Ydre Mission 219 f.
 Yfiksson, Johannes 13.
 Ystad 28.
- Zedlitz, von, Civilkommissær 219.
 Zinzendorf, Greve 95.
 Zokkelunds thing (Sokkelund) 15.
 Zuber, Joseph, Hofbygmester 127 f., 135.
- Ærøskøbing 236.
- Ølgod, Sogn 171.
 Ølstykke Herred 15.
 Ørslev, Engel Marie 161.
 Ørsted, A. S., Prof. 283.
 Østerlandsmissionen 234.
 Østeregesborg, Sogn 210.
 Øster Hassing Kirke 122, 124.
 Østermarie, Sogn 243.
 Østerport 54.
 Øster Starup-Vester Nebel, Sogne 245.
 Østrup, 229, Præstegaard 227.

Altergitter i Frederiksberg Kirke.

Frederiksbergområdet 1682.

Rekonstruktion af A. Sundbo. Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. III. Bd. S. 168-69.

FORKLARING TIL KORTET PAA FORRIGE SIDE:

Græs=Arealer er betegnet med Prikker. Navnene paa Markskifterne er mest taget fra Matriklen 1682 (Opmaalingen 31. Juli), hvis Maal for Markskifterne har været bestemmende for de fleste Enkeltheder paa Kortet (Jfr. K[bhs.] D[iplomatarium] I, S. 782): 1. Første Skift, 2. Andet Skift, 3. Tredje Skift, 4. Langagre, 5. Langagre ved Kongevejen, 6. Clammeryagre, 7. Jens Thomsens Krog (o: Eng), 8. Nordre Bredagre, 9. Klosteragre, 10. Strippeagre, 11. Nørre Nordre Engs Agre, 12. Nordens Engs Agre, 13. Ladegaardens Mark, 14. Falkoniergaarden, 15. Skifteagre, 16. Ladegaardens Mark, 17. Svanehaven, 18. Svinehaven (?), 19. Smaa Valagre, 20. Mellemste Valagre, 21. Store Valagre, 22. Hans Liebsts Krog (Eng), 23. Præstens Agre, 24. Jens Møllers Krog (Eng), 25. Mølleagre, 26. Smaa Mølleagre, 27. Chr. Eggertsens (Mules) Vænge, hed 1662, da Kirken solgte det til Prof. Th. Fincke, Møntmesterens Vænge, 28. Sdr. Bredagre, 29. Chr. Nielsens Agre, 30. Sandstykkerne, 31. Smaaagre, 32. Bertels Port=Agre, 33. Firkantstykkerne ved Springvandet, 34. Store Tornagre, 35. Smaa Tornagre, 36. Bertels Krogagre, 37. Valby Moseagre, 38. Langagre paa Bakken, 39. Byzansagre (=Bysens Agre?), 40. Sennepsagre, 41. Krogen ved Prinsens Kaninhave, 42. Prinsens Gaardsvænge ved Kongevejen, 43. Byens Haver, 44. Prinsens Vænge ved Prinsens Vej (fra Kongevejen til Fasanhaven), 45. Fasanhaven (anlagt 1682) og Sonden derved Prinsens Kaninhave, 46. Teglgården, 47. Sidses Hus, 48. Søren (Sidses) Vænge, 49. Havrevangen (den sydlige Del hed Bredestykkerne), 50. Vester Engs Agre, 51. Svinevangsagre, 52. Svinehaven (Kalthusets vestre Indlukke), 53. Faarestiagre, 54. Kalthuset (Grøndals) østre Indlukke. Mellem dette og Vejen ligger Præsteeng og paa den anden Side Vejen Tørvemosen.

Langs Markens søndre Kant ses Remisen, ved Bertels Portagre (Nr. 32) Bakkehuset og overfor Bertels Krogagre (Nr. 36) Valby Kro, hvor Køgevejen drejer af mod Syd.

St. Jørgensmark er indlagt mod Sydøst med en punkteret Linje. Her ligger ved Vejen til Ny Hollænderby: Chr. Sangers Hus (den gl. Mikkel Vibes Kro) ud mod Vesterbrogade og bagved dette Raadmand L. N. Fogs Hus. Nordøst i Marken ses Ladegaarden.

I Ny Hollænderbyen (Frederiksberg) ses de 20 Gaarde omkring Allegade, sydligst paa vestre Side Prinsens Gaard. Derved den vinkelbyggede Kirke. De to samlede Smaahuse er Poul Lauridsen Krøblings Hus og Porthuset (vestligst). Her var en Port paa Kongevejen. 1683 købte Degnen *Peter Andersen* († 1711) dem begge. Det sydøstligste Hus ved Ridebanen (Frederiksberg Runddel = Prinsens Vej) er Byens Skole, som Degnen købte 1686.

Et Kors betegner *Solbjerg Bys* formodede Beliggenhed ved Søen i Frederiksberg Have. Vest derfor ses Fælleden.

(A. Sundbo: Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. III Bd. S. 197—198.)

HENVISNINGER

I særlig Grad er benyttet Stof fra: A. Sundbo: St. Jørgens Mark, Solbjerg By og Nyby Ladegaard (Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. III Bd. S. 160—199). Samme: Vandbygningsarbejder i det 17. Aarh. (Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. III Bd. S. 306—374). H. U. Ramsing: Chr. IVs Mageskifter og Erhvervelser i Anledning af Ladegaardens Anlæg, samt hans Vejz og Vandarbejder. (Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. IV Bd. S. 277—332). Samme: Tuleshøj (Hist. Medd. om Kbh. VI Bd. S. 481—501). Bjørn Kornerup: Vor Fruè Kirkes og Menigheds Hist. H. F. Rørdam: Kbh.s Kirker og Klostre. Samme: Universitetets Hist. Otto Smith: Frbg. Have og Ny Hollænderby (Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. II Bd. S. 1—25). Fr. Weilbach: Indgangen til Frbg. Have. (Hist. Medd. om Kbh. 2 Rk. II Bd. S. 26—35. K. C. Rockstroh: Lidt om Frederiksbergene ml. 1650 og 1700. (Hist. Medd. om Kbh. 1 Rk. IV Bd. S. 246—265). Chr. Nicolaisen: Amagers Hist. II. S. 147—165. F. J. Meier: Frbg. Slot, S. 1—24. A. Eberlin: Frbg. P. Severinsen: Slagelse Sankt Mikkels Kirke og Sogn i 600 Aar. V. Hermansen og H. Spliid: Kbhs. gl. Kirker S. 214—224. V. Thorlacius Using: Frbg. Kirkes Hist. (Tilskueren, Dec. 1931 S. 455—476). O. Nielsen: Kbhs. Hist. Kbhs. Diplomatarium. Sorø Akademis Indbydelsesskrift 1876. L. Smiths Selvbiografi, udg. af I. H. Bang. Hist. Tidss. 6 Rk. 3. Bd. S. 602—626, 8 Rk. 1. Bd. S. 1—64. Jens Frechland: Frederichsbergs Skjæbne i Anledning af Kjøbenhavn's Belegning af Engelænderne i Aug. og Sept. 1807. Joakim Larsen: Skolen i Pilealleen. De forskellige Forfatterleksika og Præstehistorier. Frbg. Sogns Ministererialia. Frbg. Kirkes Regnskaber. Ordinanders Vitae. Sjæll. Register og Tegnelser. Kbhs. Kirkesag 1890—1915. Frbg. Kommune 1858—1900.

Følgende Fejl bedes rettet før Brugen:

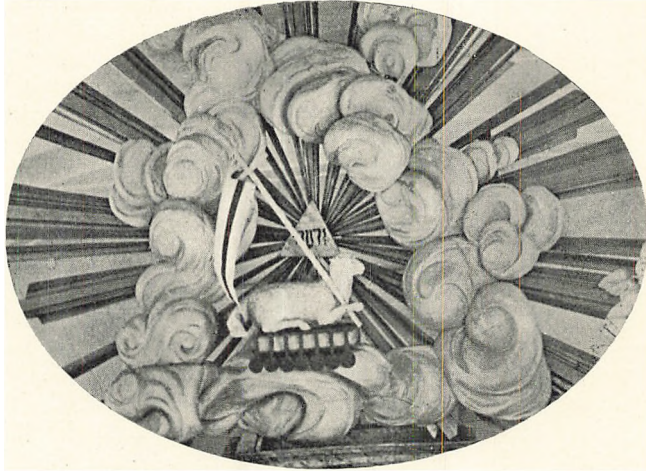
S. 59, L. 12 f. n. og S. 294, L. 22 f. o. Kaldthoff — læs: Kaldthof.

S. 135, L. 3 f. n. og S. 138, L. 7 f. n. Lendorff — læs: Lendorf.

S. 145, L. 12 f. o. 21. Søndag — læs: 11. Søndag.

S. 237, S. H. E. Darre — læs: G. H. E. Darre.

S. 287, L. 3 f. o. Yngre frederiksbergske Kirker — læs: Yngre Kirker paa Frederiksberg.

Øverste Del af Alterpartiet i Frederiksberg Kirke.

INDHOLD:

	Side
Forord	7
Solbjerg By og Sokkelund Herred	9
St. Clemens Kirke	16
Under Vor Frue Kirke	26
Ny Hollænderby	35
Prinsens Gaard	49
Ny Hollænderbys Kirker	59
Præster ved Ny Hollænderbyens Kirker	76
Frederiksberg Kirke 1734—1934	102
Frederiksberg Kirkes Sognepræster	141
Frederiksberg Kirkes Kapellaner	232
Beskæftigede ved Frederiksberg Kirke	247
Yngre Kirker paa Frederiksberg	261
Kirkegaarde paa Frederiksberg	275
Navneregister	287
Kort	306

Clichéer: WENDT & JENSEN

Tryk: W. A. SPUHR

SOGNEKORT
OVER
FREDERIKSBERG
1933

FREMSTILLET VED KOMMUNENS FORANSTALTNING

